LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

ISSN 1392-0421

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

25

Kaunas, 1999

UDK 947.45/084/
La-148

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

ISTORIJOS ŽURNALAS 25

Leidybinė komisija

Balys Gajauskas, Povilas Jakučionis, Andrius Dručkus
Antanas Lukša (pirmininkas)
Leidinį konsultuoja rezistencinių kovų dalyviai

Redaktorius

Kęstutis Kasparas

Redakcija

Modesta Baublytė,
Vilija Jakučiūnaitė,
Audronė Kaminskienė,
Bonifacas Ulevičius,
Vitalija Vitkutė

IŠLEISTAS RĖMĖJŲ LĖŠOMIS

Dėkojame už paramą

Kultūros ministerijai

Australijos krašto lietuvių bendruomenei

Australijos lietuviams

Viršelyje: Tauro apygardos mokomosios kuopos lektoriai: Jonas Kuras-Jaunutis, Žalgirio rinktinės štabo viršininkas Pranas Runas-Daugirdas, Apygardos adjutantas Juozas Jasaitis-Naktis ,Vytauto rinktinės rikiuotės sk.viršininkas Jurgis Vasiliauskas-Skydas. **Nuotraukos iš Tremties ir Rezistencijos muziejaus fotonuotraukų fondo.**

Laisvės kovų archyvas. Istorijos žurnalas, tomas 25. □ © Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1999. □ SL 176. □ Leidėjas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, Laisvės al. 39, 3000 Kaunas, tel. 223508. □ Redakcija, Vytauto pr. 46, 3000 Kaunas, tel. 22 75 26. □ Spaudė: SPAB "Aušra", Vytauto pr. 23, 3000 Kaunas. □ Užsakymo Nr. 914 □ Tiražas 2000 egz. 8 sp. 1.

C 48328

KU Vakarų Lietuvos ir Prūsijos istorijos centro BIBLIOTEKA

TURINYS

Dokumentai, faktai, komentarai
Bendrasis pasipriešinimas: paskutiniais okupaciniais metais

Patarimai, kaip laikytis tardymo metu 5
Mindaugas Luobikis. Partizanų statutai
Lietuvos laisvės kovotojų Tauro apygardos Vidaus tarnybos statutas 21

Atsiminimai, liudijimai, svarstymai
Pietų Lietuva

Edvardas Guoga-Glaudys. Išėjo broliai tėvynės ginti 46
Bonifacas Ulevičius. Kapitono Jurgio Valčio laisvės kovotojai Šakių aps. 94
Leonas Pališkis. Pašventę jaunystę už laimę Tautos 127

Rytų Lietuva

Juozas Puslys. Dievo ir tėvynės meilės vedami 170

Vakarų Lietuva

Janina Vytautė Januškienė. Nulaužti ąžuolai... 192

1941 m.. sukilimas

Antanas Baužys. Plungės gimnazistai laisvės kovoje 202
Alfredas Jonušas. 1941 m. birželio 25 d. mūšis prie Biržulio ežero 215

Antinacinė reziztencija

Antanas Dundzila. Jaunime Budėk! 220

Biografijos

Jonas Venckevičius. Stipresni už mirtį 228

Kalėjimai, lageriai

Petras Girdzijauskas. Prisiminimai iš Mordlago 233

Asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės 242

SANTRUMPOS

a. – amžius
apyl. – apylinkė
aps. – apskritis
B. – byla
Bb – Baudžiamos bylos
BDPS – Bendrasis Demokratinis Pasipriešinimo Sąjūdis
d. – diena
dr. – daktaras
egz. – egzemplioriuos
eil. – eilutė
F. – fondas
g. – gimęs, gimimo
gen. – generolas
gen.štabas – generalinis štabas
GULAG – Gosudarstvennoje upravlenije lagerej – Centrinė SSSR lagerių valdyba, visas kalinimo vietų tinklas
j. – jaunesnysis
JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos
K. – Kaunas
k. – kaimas
KGB – Komitet Gusudarstvenoj Bezopasnosti – Valstybės saugumo komitetas
kpt. – kapitonas
L. – lapas
LYA – Lietuvos ypatingasis archyvas
LKA – Laisvės kovų archyvas
LLA – Lietuvos Laisvės Armija
LSSR – Lietuvos sovietų socialistinė respublika
ltn. – leitenantas
m. – metai
mėn. – mėnuo
MGB – Ministerstvo Gosudarstvenoj Bezopasnosti – Valstybės saugumo ministerija
mjr. – majoras
mstl. – miestelis
MVD – Ministerstvo Vnutrenich Del – Vidaus reikalų ministerija
NKGB – Narodnij Komisariat Gosudarstvenoj Bezopasnosti – Valstybės saugumo liaudies komisariatas
NKVD – Narodnij Komisariat Vnutrenich Del – Vidaus reikalų liaudies komisariatas
Nr. – numeris
P., psl. – puslapis
p. – ponas, ponia
plk. – pulkininkas
psk. – puskarininkis
r. – rajonas
red. – redakcija
rn. – rinktinė
skyr. – skyrius
sl. – slapyvardis
SMERŠ – karinė kontržvalgyba
sr. – sritis
SSRS – Sovietų socialistinių respublikų sąjunga
Š. – šaltinis
Šv., šv. – šventas, šventasis
T., t. – tomas
V. – Vilnius
val. – valanda
VD – Vytauto Didžiojo
VDU – Vytauto Didžiojo universitetas
VLIK – Vyriausiasis Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas
vls. – valsčius
v.ltn. – vyresnysis leitenantas
vnk. – vienkiemis
vršl. – viršila

PATARIMAI, KAIP LAIKYTIS TARDYMO METU

Taikus pasipriešinimas prieš okupacinį režimą paskutiniaisiais Sovietų Sąjungos viešpatavimo Lietuvoje metais turėjo savo ypatybių bei raiškos būdų. Visuotinės kontrolės atmosferoje, pasipriešinimo dalyviams buvo būtina ne tik apsiginkluoti esamais "dvasiniais ginklais", gerai pažinti esamą santvarką, bet ir suvokti terorą vykdančio aparato veiklos būdus ir priemones. Pogrindinės spaudos leidėjai, platintojai, laisvo žodžio skleidėjai turėjo būti pasirengę suėmimo, tardymo ir šiaip apklausos pavojui.

Nepaisant to, kad stalininis teroras su "fizinio poveikio priemonėmis" buvo pasibaigęs, sovietų okupacinės struktūros - KGB, milicija turėjo sukaupusios didžiulę persekiojimo, tardymo, bauginimo patirtį.

Šiame naujame laisvės kovos etape reikėjo naujų mokymo būdų ir patiems pogrindininkams. Todėl neišvengiamai pogrindis generavo tam tikrų instrukcijų dėl visuomenės ar piliečių elgesio ypatingomis sąlygomis idėją.

"Patarimai, kaip laikytis tardymo metu" - tai nedidelės apimties 17 puslapių mašinraščio tekstas, be autoriaus. Šis įdomus istorijos šaltinis atskleidžia sovietų neteisminio teroro ypatybes, kurios sunkiai konkretizuojamos istorinių faktų šviesoje, bet buvusias tikrovėje. Dažnai sovietinio režimo persekiotasis asmuo sunkiai gali įrodyti "persekiojimo", "trukdymo" atvejus, nors visą gyvenimą jautė KGB spaudimą ir sekimą.

"Patarimai" tuo tarpu atskleidžia dalį totalitarinio režimo subtilybių. Sovietų teisinės sistemos išmanymas bei intelektualinė mintis rodo dokumento autorių buvus patyrusį pogrindininką. Dokumentas spausdinamas be esminių redakcinių pataisymų, išskyrus nereikšmingas gramatines klaidas.

Kiekvieną gali nelauktai pašaukti tardymui, todėl, nors tai nelabai malonu, kiekvienas turi būti tam pasiruošęs. Kvotos būna įvairaus pobūdžio – apklausinėja kaltinamuosius, suimtus ir nesuimtus, klausinėja liudininkus ir šiaip sau, dėl visa ko. Tardo dėl tikrų nusikaltimų ir dėl poel-

gių, kurių baudžiamasis kodeksas visai neliečia. Apklausinėja tardytojai, tačiau ne vien jie – dažnai partorgas ar šiaip koks nepažįstamasis, priklausantis "organams", bet nepateikiantis jokių dokumentų, piliečius verčia pusiau oficialiai arba visai neoficialiai su jais "pasišnekėti". Tokie pokalbiai dažniausiai mažai tesiskiria nuo tardymo. Tokiais atvejais tardomajam iškyla daug painių klausimų: kaip elgtis, kaip nepabloginti padėties, nes jeigu tardo, vadinasi, reikalai nekokie. Vienus daugiau neramina jų pačių padėtis, kitus – nors dėl savęs nesibaimindami – bijo suteršti savo sąžinę arba pakenkti draugams. Tardymo metu jau būna per vėlu svarstyti apie užimtą poziciją arba savo elgseną – tas, kas imasi tardyti, išmano savo darbą ir privalo pergudrauti nepasiruošusįjį. Todėl, jeigu jums gresia tardymas, stenkitės jam pasiruošti iš anksto.

Tardymui reikia ruoštis dar prieš pradedant veiklą, kuri jus gali atvesti iki tardymo, nes kitaip, turėdami kad ir geriausius ketinimus, jūs galite susipainioti ir išduoti tuos, kurių nenorite. Tačiau jeigu vis dėlto jus užklupo netikėtai, tuomet geriausia neatsakinėti į klausimus, net iš viso atsisakyti tą dieną šnekėtis, kad būtų galima laimėti laiko pasiruošimui.

Tardymai būna dėl įvairių priežasčių. Galimi atvejai, kai būna įvykdytas nusikaltimas, kurį jūs pats norite atskleisti, ir todėl einate į miliciją ar prokuratūrą, ketindami viską apie tą nusikaltimą papasakoti. Iš jūsų pusės tai gali būti visiškai sąžininga, tačiau tokiu atveju jūs turite atsiminti, jog apklausinėjimo metu jus gali kamantinėti visiškai ne apie tai, apie ką pats norėjote papasakoti.

Jeigu jaučiate, kad galite būti tardomas, visuomet juridiniu požiūriu įvertinkite tuos dalykus, apie kuriuos jus gali klausinėti. Jeigu jūs dar ne kalėjime – pasiimkite baudžiamąjį kodeksą* (jeigu jo neturite, nepatingėkite nueiti į bet kurią biblioteką) ir susiraskite jūsų atvejui reikalingus straipsnius. BK (baudžiamasis kodeksas) turi dvi dalis: Bendrąją ir Ypatingąją, kurių kiekviena suskirstyta skyriais. Ypatingosios dalies straipsniai skirti atskiroms nusikaltimų rūšims. Šiuos straipsnius juristai skirsto į tris rūšis: hipotezę, dispoziciją ir sankciją. Dispozicija apibūdina patį nusikaltimą, išvardydama visus jo požymius, ir jeigu kurio nors jų trūksta, vadinasi, šio straipsnio taikyti negalima. Hipotezė (kuri būna gana

---

* Čia ir kitur kalbama apie LTSR Baudžiamąjį kodeksą. - *Red. pastaba.*

retai) nurodo sąlygas, kuriomis galima taikyti tą straipsnį stichinių nelaimių, karo metu ir pan. Sankcija nustato to nusikaltimo bausmę, kuriam priklauso straipsnis: tas pavadinimas nurodo nusikaltimo objektą, ir, nors kaltinamojo veiksmai tiksliai atitinka dispozicijos apibrėžimą ir hipo-tezės sąlygas, tačiau, jeigu jie negali pakenkti pačiam objektui, tuomet jūs turite teisę laikytis nekaltu, remdamiesi LTSR BK str., kuris nusikaltimu pripažįsta visuomenei pavojingą veiklą (veikimų ar neveikimų), numatytą BK Ypatingosios dalies, kai kėsinamasi į BK 8 str. numatytus objektus ir kai tas kėsinimasis tiksliai atitinka Ypatingosios dalies skyrių pavadinimus. Atkreipkite dėmesį į tai, jog nusikaltimas turi būti numatytas BK Ypatingosios dalies ir kad, be to, jis turi būti pavojingas visuomenei.

Susipažinkite su BK Bendrąja dalimi, nurodančia, kaip turi būti taikoma Ypatingoji dalis. Ji paaiškinama kaltės sąvoka, nurodo įstatymo taikymą vietos ir laiko atžvilgiu (pvz., įstatymas, nustatantis veiklos baudžiamumą arba pagrieztinantis bausmę, atgal negalioja. BK 7 str.). Taip pat nurodo atsakomybę lengvinančias (BK40 str.) bei sunkinančias aplinkybes (BK 41 str.), taip pat senaties taikymą (BK 49 ir 50 str.) ir kitus atvejus. Ypač atkreipkite dėmesį į tai, kad pagal baudžiamuosius įstatymus atsako ir baustinas tik tas asmuo, kuris kaltas dėl nusikaltimo padarymo, t.y. tyčia ar dėl neatsargumo padaro pavojingą visuomenei veiklą (BK 3 str. bei 9 ir 10 str.). Taip pat atkreipkite dėmesį į pateisinančias aplinkybes: būtinoji gintis (BK 14 str.) ir būtinasis reikalingumas (BK 15 str.) bei į atsakomybę rengimąsi padaryti nusikaltimą ir už pasikėsinimą padaryti nusikaltimą (BK 17 str.) bei atsakomybę už bendrininkavimą (BK 18 str.). Pagal BK 19 ir 20 str. iš anksto nepažadėtas nusikaltėlio slėpimas ar nepranešimas apie nusikaltimą, užtraukia baudžiamąją atsakomybę tik baudžiamojo įstatymo specialiai numatytais atvejais. Nebaudžiami asmenys, esantys nepakaltinamumo būsenoje, tačiau jie gali būti prievarta patalpinti į psichiatrinę ligoninę (BK 12 str.).

Jeigu jūs būtumėte tardomi dėl rengimosi ar kėsinimosi daryti nusikaltimą, tai turėkite omenyje ne tik BK 16, bet ir 17 str., pagal kurį asmuo, savo noru atsisakęs baigti nusikaltimą, atsako pagal baudžiamuosius įstatymus tik tuo atveju, jeigu jo faktiškai padarytoje veikloje yra kito nusikaltimo sudėtis.

Tačiau tardymo metu ypatingos reikšmės turi ne tik baudžiamasis kodeksas (BK), kiek baudžiamojo proceso kodeksas (BPK), kuris nustato tardymo bei teisinimo bylų nagrinėjimo taisykles, tame tarpe liudininkų teises bei pareigas, ir nurodo tardymo eigos tvarką. Čia mums pravartu žinoti:

I. BPK reguliuoja tik tuos apklausinėjimus, kurie pravedami tardymo bei teismo metu. Visi kiti apklausinėjimai (partinėje organizacijoje, spec. dalyje, įstaigoje, kitur – tai tik paprasti pokalbiai ir įstatymas nenumatė jokios atsakomybės, jei šiuo atveju atsisakoma atsakinėti į klausimus. Tačiau, jeigu šiuo atveju gali būti pritaikytas straipsnis apie nepranešimą rengiamo ar padaryto nusikaltimo, tuomet toks atsisakymas gali apsunkinti atsakomybę. Tarp kitko, įstatymas nenumato baudžiamosios atsakomybės dėl nepranešimo apie antitarybinę agitaciją ir propagandą (LTSR BK 68 str.), apie skleidimą melagingų prasimanymų, juodinančių tarybinę santvarką (199 str.), apie valstybės herbo ar vėliavos išniekinimą (199-2 str.), apie grupinių veiksmų, kuriais pažeidžiama viešoji tvarka, organizavimą arba aktyvų dalyvavimą juose (199-3 str.) ir t.t. Tačiau įstatymas numato baudžiamąją atsakomybę už nepranešimą organizacinėje veikloje, kuria [vykdo] pavojingus valstybinius nusikaltimus ir apie dalyvavimą antitarybinėje organizacijoje (70 str.), taip pat apie tėvynės išdavimą, šnipinėjimą, teroristinius aktus, diversiją ir kenkimą (62-68 str.), apie banditizmą, sąmoningą nužudymą, pinigų ir vertingų dokumentų padirbinėjimą, o esant sunkinančioms aplinkybėms, už nepranešimą apie plėšikavimą, grobimą, prievartavimą, valstybinio turto grobstymą, kyšininkavimą ir kėsinimąsi į milicijos darbuotojo ar draugovininko gyvybę.

II. Atsisakymas arba vengimas duoti parodymus baudžiamas pataisos darbais iki 6 mėn. arba bauda iki 50 rub.(189 str.). Už žinomai melagingus parodymus laisvės atėmimu iki 2 metų arba pataisos darbais iki vienerių metų (190 str.). (Šios bausmės taikomos tik liudininkams ir nukentėjusiems. Tuo tarpu kaltinamajam jos negalioja, jis gali kaip nori atsakinėti ar neatsakinėti į klausimus, nes tai leidžia jo teisė gintis.).

III. Prieš pradėdamas apklausą, tardytojas išaiškina liudytojui (nukentėjusiam) jo pareigą teisingai papasakoti visa, kas jam žinoma byloje, ir įspėja jį dėl atsakomybės pagal BK 189 ir 190 str. už atsisakymą arba vengimą duoti parodymus ir žinomai melagingus parodymus. Tai pažy-

mima protokole ir patvirtinama liudytojo parašu (BPK 178 str.).

Vadinasi, kol liudytojas nėra įspėtas apie tokią atsakomybę, tol tardymas dar nėra prasidėjęs, ir liudytojas neprivalo atsakinėti į klausimus.

IV. Apklausos pradžioje tardytojas nustato, kokie liudytojo santykiai su kaltinamuoju, ir išaiškina reikiamas žinias apie apklausiamojo asmenybę.

Apklausa dėl bylos esmės pradedama, pasiūlius liudytojui papasakoti visa, kas jam žinoma apie aplinkybes, ryšium su kuriomis jis pašauktas apklausinėti. Liudytojui papasakojus, tardytojas gali duoti jam klausimų. Manantieji klausimai neleidžiami (BPK 178 str.).

Šią tvarką jūs turite atsiminti, jeigu kokiu nors būdu ji bus pažeista, vadinasi, jūsų apklausinėjimas nėra teisėtas tardymas, todėl, remdamiesi BK 14 ir 15 str., galite atsisakyti duoti parodymus.

V. Liudytojas (nukentėjusysis) šaukiamas privalo atvykti ir duoti parodymus apie visą, kas jam žinoma byloje, ir teisingai atsakyti į klausimus (BPK 60 str.)

Nors šios pareigos vengimas pagal 189 str. yra laikomas nusikaltimu, tačiau toks vengimas ar atsisakymas nėra laikomas nusikaltimu, jeigu jis vykdomas remiantis BK 14 str. dėl būtinos ginties, arba 15 str. – dėl būtino reikalingumo.

VI. Apklausinėjimo ribos. Laiko parengtinio tardymo (taip pat kvotos) tiktai vienas BPK 77 str. suteikia tardytojui (prokurorui) teisę duoti liudytojui bet kokius klausimus, tos bylos aplinkybių nustatymui. Teisminio nagrinėjimo ribas nustato BPK 279 str., pagal kurį byla teismo nagrinėjama tik kaltinamųjų atžvilgiu ir tik pagal tą kaltinimą, dėl kurio jie atiduoti teismui.

Tačiau nustatant nusikaltimo aplinkybes, liudytojas negali būti klausinėjamas apie tokius dalykus, kurie negalėjo būti tiesioginio kurio nors nusikaltimo priežastimi ar jo pasekme, pvz., liudytojo ar kurio kito asmens politinės ar filosofinės pažiūros bei literatūrinis skonis. Liudytojas negali būti klausinėjamas apie asmenis, nepatrauktus baudžiamojon atsakomybėn ir nedalyvavusius įvykdant nusikaltimą, išskyrus nukentėjusį. Tačiau klausimai, apie kurio nors asmens buvimą nusikaltimo vietoje ar buvimą, kai buvo ruošiamas nusikaltimas ir panašiai, gali būti užduodami.

Jeigu apklausinėjantis asmuo savo klausimais peržengia šias ribas, jūs galite neduoti atsakymų remiantis BK 14-15 str.

VII. Duoti parodymus raštu turi teisę ir kaltinamasis (BPK 171 str.), ir liudytojas (BPK 180 str.). Šitai galioja tiktai kvotos ir parengtinio tardymo atveju. Teisme viskas nagrinėjama žodžiu (BPK 264 str.) ir užfiksuojama sekretoriaus protokole. Tenka apgailestauti, kad įstatymas nenumato liudytojui galimybės patikrinti, kaip jo parodymai teisme būna užrašomi protokole.

Liudytojas nebus teisiamas už tai, kad visą laiką atsisakęs duoti žodinius parodymus, vėliau panorės pateikti parodymus raštu.

Tardytojas, prašomas apklausinėjamojo, gali pastarajam užduoti klausimus ir rašyti protokolą, tačiau įstatymas liudytojo neįpareigoja pasirašyti po tais žodžiais, kuriuos pasirašo tardytojas. Todėl, jei apklausinėjamasis-kaltinamasis ar liudytojas bus atkaklus, tuomet jam bus suteikta galimybė ir savo parodymus, ir tardytojo klausimus užrašyti pačiam. Šita teisė BPK vadinama "galimybe" ir neįeina į skaičių tų teisių, apie kurias tardytojas privalo painformuoti kaltinamąjį arba liudininką (BPK 169 str.). Tačiau ji turi svarbią psichologinę reikšmę, kadangi apklausinėjamasis silpnumo valandėlę gali lengviau pasirašyti iš anksto parašytą tekstą, negu pats tokį tekstą rašytų. Pats rašydamas savo parodymus, jūs galite kruopščiai apsvarstyti išsireiškimus. Tos galimybės jūs neteksite, jei jūsų parodymus užrašinės kitas asmuo. Ir net nesitikėkite, kad tardytojas jūsų žodžius užrašytų tiksliai. Tai gana sunku padaryti, todėl jūs negalėsite tardytojui prieštarauti, jei jūsų žodžiai kur nors bus iškreipti. Vargu ar tie iškreipimai jums ir kitiems bus naudingi.

Atsimintina: a) jūsų parodymų redagavimas turi priklausyti jums pačiam, o tai kur kas lengviau padaryti, jei savo parodymus pats rašysite; b) iš jūsų tereikės "išspausti" tiktai keletą sekundžių silpnumo, kad pasirašytumėt po iš anksto paruoštu tekstu. Tačiau vargu ar kas galės priversti, kad pats rašytumėt jums nepageidaujamą tekstą.

Jeigu jums stengsis prieštarauti, nurodydami įvairius nepatogumus ir kliūtis, ir sieks, kad jūsų parodymus užrašinėtų tardytojas, nenusileiskite ir nekreipkite dėmesio. Tardymų metu dažnai tenka dėl to pakovoti. Tačiau ne veltui!

VIII. Apklausos metu tardytojas gali panaudoti magnetofoną. Tokiu

atveju jūs ypatingai turite kontroliuoti savo išsireiškimus. Tardytojas negali įrašyti tik atskirų apklausos momentų, bet privalo užfiksuoti visą tardymo eigą. Po apklausos jūs turite teisę dar kartą išklausyti visą įrašą.

IX. Baigus apklausą, protokolas pateikiamas liudytojui pačiam perskaityti arba liudytojo prašymu protokolą jums perskaito tardytojas. Tai pažymima protokole. Liudytojas turi teisę reikalauti papildyti protokolą ir padaryti jame pataisas. Šie papildymai ir pataisos turi būti būtinai įrašomos į protokolą. Jeigu liudytojas prašo, jam suteikiama galimybė po apklausos pačiam surašyti parodymus. Perskaičius protokolą, liudytojas patvirtina, kad jo parodymai surašyti teisingai. Tai pažymima protokole prieš liudytojo parašą. Jei protokolas rašytas keliuose puslapiuose, liudytojas pasirašo kiekvieną puslapį atskirai (BPK 180 str.).

Tardytojas pasirašytus puslapius paima ir daugiau jų niekada liudytojui neparodo. Todėl reikalaukite, kad pasirašant jums būtų pateikti ne atskiri puslapiai, bet visas protokolas, kad galėtumėte padaryti pataisas arba papildymus. Tardytojas tam gali paprieštarauti, nurodydamas vėlų laiką ir pasiūlyti užeiti kitą kartą. Tačiau jis gali daugiau jūsų nepašaukti ir nepriimti.

Jeigu tardytojas nesutiktų pasirašymui pateikti visų protokolų puslapių iš karto, tuomet jūs galite iš viso nepasirašyti, nepaisant kas ten bebūtų.

X. Atsisakant pasirašyti protokolą, jums turi būti suteikta galimybė pasiaiškinti dėl atsisakymo, ir tas pasiaiškinimas turi būti įtrauktas į protokolą.

Jeigu jūs esate kaltinamojo padėtyje, tuomet iš viso galite neduoti parodymų. Tokiu atveju galite net nenurodyti atsisakymo priežasčių. Tačiau jūs galite pasiaiškinti, jeigu jums tai būtų naudinga. Kaltinamojo atsisakymas duoti parodymus – reiškinys gana įprastas. Jeigu tardytojas paklaustų: "Kodėl atsisakote atsakinėti?"- Kaltinamasis gali atsiliepti: "Ir į šį klausimą atsisakau atsakyti". Arba: "Nematau sau iš to naudos".

Jeigu kaltinamąjį imtų klausinėti apie jo pažįstamus, tai jis gali pertraukti tardytoją, paaiškindamas, jog duoda atsakymus kaip kaltinamasis, bet ne kaip informatorius.

Tačiau, jei jūs esate ne kaltinamasis, bet tik liudytojas, tuomet jūsų padėtis sunkesnė, kadangi už atsisakymus duoti parodymus galite būti

patrauktas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 189 str. Tai, žinoma, geresnė išeitis negu griebtis melo, už ką jūs galite būti nubaustas laisvės atėmimu, jau nekalbant apie moralinę melavimo vertę.

Baudimas už atsisakymą duoti parodymus, reiškinys gana retas. Tačiau negalima tuo piktnaudžiauti, nes jei tokie atsisakymai padažnėtų, tai valstybė BK 198 str. imtų taikyti griežčiau.

Liudytojas gali atsisakyti duoti parodymus, jeigu jis tam turi juridinį pagrindą, pvz., remdamasis BK 14 str.: "Nėra nusikaltimas toks veikimas, kuris kad ir atitinka baudžiamojo įstatymo numatytos veiklos požymius, bet padarytas būtinos ginties būklėje, t. y., ginant Tarybų valstybės interesus, savo ar kito asmens asmenybę bei teises nuo pavojingo visuomenei kėsinimosi tokiu būdu, kad padaroma žala besikėsinančiam, jeigu tik nebuvo peržengtos būtinosios ginties ribos. Būtinosios ginties ribų peržengimu laikoma aiškus gynybos neatitikimas kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo".

Šiuo straipsniu liudytojas gali pasinaudoti visuomet, kai tik apklausinėjimo metu jam pačiam iškyla baudžiamosios atsakomybės pavojus, t.y., kai iš liudytojo jis paverčiamas kaltinamuoju. Tokiu atveju, turėdamas teisę gintis, jis įgyja teisę neatsakyti į klausimus, nes tardytojas tampa pavojingu visuomenei pasikėsintoju, kuris stengiasi pažeisti TSRS Konstitucijos straipsnį apie kaltinamojo teisę gintis.

Liudytojas gali remtis BK 14 str. ir tada, kai apklausos metu tardytojas kėsinasi į kurio nors kito asmens teises, ketindamas jį neteisėtai patraukti baudžiamojon atsakomybėn, t.y., už veiksmus, kurie nors visuomenei pavojingi, tačiau nenumatyti baudžiamojo kodekso Ypatingoje dalyje.

Liudytojo galimybė remtis BK 14 str. atsisakant nuo parodymų apie kitą asmenį, yra kur kas mažesnė negu atsisakant parodymų apie save. Tokiais atvejais būna geriau remtis BK 15 str., kur kalbama ne apie gintį, bet apie būtiną reikalingumą: "Nėra nusikaltimas toks veikimas, kuris kad ir atitinka baudžiamojo įstatymo numatytos veiklos požymius, bet padarytas būtinojo reikalingumo būklėje, t.y., siekiant pašalinti pavojų, gresiantį Tarybų valstybės interesams, to asmens ar kitų piliečių asmenybei arba teisėms, jeigu šis pavojus tomis aplinkybėmis negalėjo būti pašalintas kitomis priemonėmis ir jeigu padarytoji žala yra mažiau žalinga

negu išvengtoji žala". Remdamasis BK 14 ir 15 str. liudytojas gali tam turėti pagrindą. Tarp kitko yra juridinė sąvoka apie tariamąjį gynimąsi, kai besiginantysis būna įsitikinęs, jog jis turi teisę formaliai pažeisti įstatymą, kad apsigintų nuo pasikėsinimo, kurio tikrovėje nebuvo. Gali būti ir tariamasis būtinas reikalingumas. Asmuo, kuris veikia būdamas klaidingai įsitikinęs dėl būtinos ginties ar būtino reikalingumo, nėra kaltas, jeigu tokiam įsitikinimui jis turėjo protingą pagrindą. Jeigu jis neįvykdė nei nusikaltimo kėsle, nei nusikaltimo neatsargume, vadinasi, nėra nė kaltės.

Liudytojui nelabai padės rėmimasis BK 14 ir 15 str., jeigu jis bus patrauktas į teismą pagal BK 189 str. Todėl jis turi elgtis taip, kad negalėtų būti apkaltintas "neveikimu", kas jam užkirstų kelią pasiremti BK 14 ir 15 str. Liudytojas, norėdamas išvengti atsakymų į klausimus, neturi tylėti, t.y., "demonstratyviai" neveikti, bet visą laiką aiškinti tardytojui savo atsisakymo priežastis ar ką nors panašaus plepėti, ko nebus galima palaikyti "neveikimu". Tai gali tęstis tol, kol tardytojas neprieis prie kitų klausimų, ar nenutrauks apklausinėjimo.

Galimybė motyvuoti savo atsisakymą parodymų davimo BK 14 ir 15 str. liudytojui proceso eigoje gali turėti nemažai reikšmės, kadangi jau vien tik tokios galimybės priminimas tardytoją vers teisingiau vesti tardymą ir rašyti protokolą. Kartais tardytojas apklausinėjimo metu griebiasi neteisingų gudravimų, pvz., perspėdamas liudytoją dėl atsakomybės duoti parodymus arba dėl žinomai melagingų parodymų, tardytojas gali praleisti žodį "žinomai" arba pasakyti visai nesamas ar neteisingas bausmes dėl tokio atsisakymo ar melavimo. Kartais tardytojas stengiasi pašalinėmis šnekomis susilpninti liudytojo dėmesį arba neleistinai šiurkščiai šūkauti ar grūmoti. Tokiu atveju liudytojas turi teisę reikalauti, kad visai tokie nekorektiški tardytojo veiksmai būtų įtraukti į protokolą, kartu liudytojas gali atsisakyti nuo parodymų davimo, rizikuodamas būti patrauktas į teismą pagal 189 str. Tokiu atveju kaip tik ir pravers protokole užfiksuoti nekorektiški tardytojo veiksmai.

Jeigu liudytojas iš viso nenori duoti jokių parodymų, tai geriau palaukti tardytojo klaidos ar žioplumo, negu rizikuoti būti patrauktam baudžiamojon atsakomybėn. Esant progai, galima pasiremti BK 187 str., ir dar BK 14 ir 15 str. Kartais tardytojas gali neleistinai užduoti tokius klau-

simus, kurie kartu nurodo atsakymą – tokiu būdu pažeisdamas BPK 178 str.

XI. Liudytojas ir kaltinamasis turi žinoti, kad tie duomenys, kurie nustatomi parodymų metu baudžiamojoje byloje yra laikomi įrodymais (BK 14 str.). Vėliau tuos įrodymus teismas, prokuroras, tardytojas ir kvotėjas įvertins pagal vidinį savo įsitikinimą, be to: "vadovaudamiesi įstatymu ir socialistine sąmone" (BPK 76 str.). Negali būti įrodymu liudytojo parodymai, pagrįsti žiniomis, kurių šaltinis nežinomas (BPK 77 str.).

Todėl liudytojas savo parodymams turi skirti svarbią reikšmę. Jeigu jis ką nors žino, bet negali būti verčiamas apie tai kalbėti, nes jo parodymai negali būti įrodymais. Tiesa, tokiu atveju liudytojui gali būti užduotas klausimas, kodėl jis negali nurodyti savo žinių šaltinio? Jeigu dėl to, kad pamiršo, ar iš viso aiškiai nežinojo, tai to tardytojui gali užtekti. Bet jeigu žinių šaltinis negali būti nurodytas, vengiant padaryti nemalonumų kokiam kitam asmeniui, tai tokį motyvą tardytojas gali užginčyti. Nors ir nebūtų aiškaus pagrindo remtis BK 14 ir 15 str., tačiau liudytojas gali į tokį ginčą leistis, norėdamas laimėti daugiau laiko arba iš viso stengdamasis kuo daugiau tardytoją blaškyti beprasmiškomis šnekomis.

Pagaliau liudytojas gali atsisakyti nurodyti asmenį, iš kurio gavo žinias, remdamasis tuo, jog tam asmeniui davęs pažadą jo pavardės neskelbti. Šiuo klausimu iškyla klausimas apie moralinę teisę ir pareigą. Jeigu nagrinėjamas nedoras nusikaltimas, tai tuomet ir liudytojo pasižadėjimas tylėti gali būti nedoru. Tačiau, jei nedoras yra ne tariamas "nusikaltimas", bet pats šios bylos užvedimas, tai tokiu atveju liudytojas turi kilnią pareigą išlaikyti paslaptį ir duotą žodį, remdamasis BK 14 ir 15 str. nežiūrint, kokios bus viso to pasekmės.

Liudytojas, taip pat ir kaltinamasis, turi gerai suvokti, kokią reikšmę baudžiamajame procese turi įrodymai, nes tik remiantis tais įrodymais, kurie būna nagrinėjami teisminio proceso metu, gali būti skelbiamas nuosprendis (BPK 331 str.). Teismo nuosprendis turi būti teisėtas ir pagrįstas, nes be šito jis negali būti laikomas nuosprendžiu. Tiesa, ir neteisėti nuosprendžiai būna vykdomi, lyg jie būtų teisėti, tačiau labai svarbu tai, kad moraliai neteisingi nuosprendžai kartu neturėtų ir juridinio pagrindo ir kad juos visapusiškai būtų galima vertini kaip kankinimą ar piktavališką veiksmą.

Tardytojas gali turėti kokių nors duomenų, gautų iš KGB agentų ar iš prokuratūros, tačiau tokie duomenys, nepatvirtinti parodymais, pagal BPK 74 str. negali būti laikomi įrodymais. Tas pats tinka ir magnetofoniniams įrašams, išskyrus tuos atvejus, jeigu jie buvo įrašyti ir laikomi tokiomis sąlygomis, kurios leidžia suklastoti. Tokiu atveju jie gali būti laikomi įrašytų pokalbių daiktiniu įrodymu, tačiau tokius įrodymus vertindamas teisėjas privalo turėti omenyje magnetofoninių juostų montažų ar ištrynimo galimybę; todėl jie paprastai nėra laikomi įrodymais, nors apklausinėjimų metu kartais įrašai būna daromi. Ir jeigu liudytojui ar kaltinamajam būna pateikiamas magnetofoninio pokalbio įrašas, tai jis gali pareikšti, jog tai nieko neįrodo, nes dar reikia įrodyti, kad įrašas nėra suklastotas. Pagaliau reikia atsiminti, kad tokiais atvejais tardytojui reikalingi ne nuogi žodžiai, bet parašas po jais protokole. Todėl, jei liudytojas prasitartų ką nors nereikalinga, tai jis vėliau dar daug ką gali ištaisyti, atsisakydamas pasirašyti tokį protokolą. Tokiu atveju tik vieno negalima atšaukti, tai išplepėtų žinių, kurios gali būti žalingos kitiems asmenims ir bendram reikalui.

Jeigu dėl moralinio silpnumo liudytojas pasirašytų jam nenaudingą protokolą, tai ir tuo atveju jis gali padėtį taisyti, tą protokolą paskutiniu metu suplėšydamas. Suplėšytas protokolas neturi įrodančios galios.

Jeigu po tardymo liudytojas atsimena, kad jo parodymuose kur nors buvo klaida, tai jis turi teisę dėl to parašyti pareiškimą ir jį pateikti įstaigai, kuri jį tardė. Toks pareiškimas turi būti pridėtas prie bylos, nors BPK apie tai nieko nesako. Jeigu kaltinamasis yra areštuotas, tai tokio pareiškimo kopiją galima įteikti jo advokatui. O jeigu liudytojas duotų tokius parodymus, kuriuos jis vėliau laikytų nesąžiningais ar išdavikiškais, tai tokiu atveju galima prikibti prie bet kokių parodymų, visiškai atsisakyti kaip netikslių ir klaidingų. Tokiu atveju liudytojo negalima apkaltinti pagal BK 189 str., kadangi jis neatsisako duoti parodymus, tik atsisako nuo sufabrikuotų parodymų.

XII. Tardytojas turi teisę suvesti akistaton asmenis, kurių parodymuose yra esminių prieštaravimų. Akistaton suvedami tik pirmiau apklausti žmonės. Vienu metu gali būti suvedami ne daugiau kaip du žmonės (BPK 182 str.). Akistatai galioja tokios pat taisyklės ir tokia pati liudytojo ir nukentėjusiojo atsakomybė, kaip ir paprastame tardyme. Suvestieji aki-

staton asmenys parodymus duoda iš eilės; tardytojui leidžiant, jie gali užduoti klausimus vienas kitam. Protokole apklausinėjamųjų asmenų parodymai užrašomi ta eile, kuria jie buvo duodami (BPK 183 str.). Akistatoj sunkiau laikytis nusistatymo duoti parodymus tik raštu, tačiau kiekvienas turi teisę pasirašyti tai, ką jie kalbėjo, ir gali reikalauti protokolo ištaisymo.

XIII. Parengtinio tardymo ar kvotos duomenų pagarsinimas be prokuroro, tardytojo ar kvotėjo leidimo – baudžiamas pataisos darbais iki 6 mėn. (BPK 193 str.). Kartais tardytojas reikalauja pasirašyti, jog jis yra informuotas apie tokią atsakomybę. Tačiau atsakomybė nuo to nepadidėja. Jeigu liudytojas ką nors nevykusiai išplepėjo, o vėliau tų savo parodymų nepasirašė, tuomet jis gali viešai apie tai kalbėti, nesibaimindamas dėl atsakomybės pagal BK 193 str.

Asmuo negali būti baudžiamas už pagarsinimą duomenų, kurie buvo atskleisti teismo metu. Taip pat nėra pagrindo bausti už tardymo duomenų pagarsinimą jau pasibaigus teismui, nes tai nesudaro visuomenei pavojaus.

XIV. Teisme liudytojai apklausinėjami po vieną, nedalyvaujant neapklaustiems liudytojams (BPK 313 str.). Liudytojų apklausinėjimo eilę nustato teismas. Klausimus liudytojui užduoda teisėjai, kaltintojai, taip pat nukentėjusysis, civilinis ieškovas ir jų atstovai, gynėjai, įstatyminiai teisiamųjų atstovai ir teisiamieji. Jeigu liudytojas yra pašauktas į teisminį posėdį, vieno iš teisminio nagrinėjimo dalyvio prašymu, šis dalyvis tokiam liudytojui klausimus duoda pirmasis. Pirmininkaujantis šalina tokius klausimus, kurie neturi ryšio su byla.

Teisėjai turi teisę duoti liudytojui klausimus bet kuriuo teisminio tardymo metu.

Apklaustieji liudytojai lieka teismo posėdžio salėje ir negali pasišalinti iš teismo iki teisminio tardymo pabaigos. Pirmininkaujantysis gali teismo nutartimi leisti apklaustiesiems liudytojams, kai jie to prašo, pasišalinti iš salės, prieš pasibaigiant teisminiam tardymui, tiktai išklausius kaltintojo, teisiamojo, įstatyminio jo atstovo, gynėjo, taip pat nukentėjusiojo, civilinio ieškovo ir civilinio atsakovo ir jų atstovų nuomonės (BPK 313 str.).

Šio straipsnio paskutinės dalies reikšmė padidėja tuo atveju, kai teis-

mas vyksta uždarai, arba kai įėjimui posėdžių salėn reikalingi leidimai. Todėl kaltinamąjį gynusieji apklaustieji liudytojai iki teisminio tardymo pabaigos sudaro nors ir negausią, tačiau kaltinamajam labai reikalingą publiką. Todėl teisiamasis gali neduoti aiškaus atsakymo dėl liudytojo apklausinėjimo, tuomet pirmininkaujantysis negalės leisti liudytojui pasišalinti. Kiekvienas teisiamasis, taip pat advokatas, gali pareikšti, jog tardymo eigoje dar gali iškilti nauji klausimai apklaustajam liudytojui.

Turint omenyje, kad teisiamasis net paskutiniame žodyje gali pranešti apie naujas aplinkybes, kurios teismą įpareigotų atnaujinti teisminį tardymą (BPK 328 str.), todėl apklaustajam liudytojui salėje visada turi likti vietos, net jeigu įėjimas apribotas dėl vietų stokos.

Tarybų Sąjungoje šis straipsnis kartais būna pažeidžiamas – liudytojai išvedami iš salės tuoj pat po apklausinėjimo. Todėl liudytojas, prieš apleisdamas salę, tokiais atvejais turi teismui pareikšti, kad sutinkamai su BPK 313 str. jis turi pasilikti salėje. Jeigu ir po to jį išvarys, tai bus pasiekta nors tiek, kad įstatymo pažeidimas bus dar labiau išryškintas.

Tarybų Sąjungoje, skirtingai nuo kitų šalių, liudytojai neskirstomi į kaltinimo ir gynimo liudytojus. Jie laikomi lyg nesuinteresuotais asmenimis, nors dažnai jie būna tik vienos pusės – valdžios – atstovais ir samdiniais. Iš liudytojo teismas laukia tik vieno – kaltės įrodymų, todėl, jei į salę patenka teisiamajam palankus liudytojas, jis negali tikėtis, jog jam bus leista kalbėti teisiamojo naudai, o tuo labiau kad tie jo parodymai bus tinkamai įvertinti. Tokiu atveju galima vaizduoti savo abejingumą ar net priešiškumą teisiamajam ir kartu pateikti jam naudingų parodymų.

Liudytojas, ypač politiniuose procesuose, turi gerai atskirti kai kurių žodžių atspalvius, pvz., vartojant terminus "tarybinis" ar "antitarybinis", reikia turėti omenyje TSRS Konstituciją ir įstatymus, o ne saugumiečių peršamas sąvokas. Tarybiniai įstatymai nedraudžia partijų, kaip tokių, todėl nėra pažeidimas BK 70 str., jei kuriama ne antitarybinė partija. Žodis "šmeižtiškas" BK 68 str. yra paaiškintas BK 132 str., kaip žinomai melagingų, teršiančių prasimanymų skleidimas. Demonstracijos, kaip tokios, negali būti vadinamos "triukšmavimu" arba "viešos tvarkos ardymu", kadangi demonstracijų ir mitingų laisvę užtikrina Konstitucija. Lietuvos TSR Konstitucijos 97 str. skelbia, kad "sutinkamai su darbo žmo-

LIBLIOTEKA
C 48328

nių interesais ir siekiant sustiprinti socialistinę santvarką, Lietuvos TSR piliečiams įstatymu garantuojama: a) žodžio laisvė, b) spaudos laisvė, c) susirinkimų bei mitingų laisvė, d) gatvių eitynių ir demonstracijų laisvė". "Tačiau, jeigu mitingai, gatvės eitynės, demonstracijos ir kt. neturi tikslo sustiprinti socialistinę santvarką", tai ir tokiu atveju jų negalima vadinti "triukšmavimu" ar "viešosios tvarkos ardymu".

Šitai turi atsiminti ne tik liudytojas, bet ir teisiamasis.

Daug yra žmonių, nepatenkintų praktiškai patirtais piliečių teisių varžymais. Tačiau tie teisių varžymai kyla ne iš Tarybų Konstitucijos ar įstatymų, nors ir jie toli gražu netobuli*. Biurokratiško valdžios aparato liaudžiai primestas niekur neskelbtų antižmogiškų įstatymų "kodeksas" jau tapo visuotinai priimtu ir įprastu. Patekę į valdžios nagus, piliečiai įprato kalbėti ne Konstitucijos ar įstatymų, bet tardytojų ir prokurorų sąvokomis. O juk tomis melagingomis sąvokomis mes dažnai pasmerkiame katorgai kitus ir save. Bet visų blogiausia tai, kad teisius dalykus vadiname neteisiais, o neteisius - teisiais, kad dorus žmones imama vadinti nusikaltėliais, o neteisingus ir nedorus kaltintojus - lyg geradariais, kartu dar labiau skatindami neteisybės klestėjimą. Jeigu kaltintojams ir teisėjams visuomet būtų atskleidžiamas [...], tuomet ir jų įžūlumas gerokai sumažėtų.

Kuomet teismo ar tardymo metu būna pateikiamas kaltinimas, tuomet kaltinamajam užduodamas klausimas, ar jam suprantama kaltinimo esmė. Esant net mažiausiam įtarimui, kad svarbūs juridiniai terminai kaltinamojoje išvadoje neatitinka juridinės prasmės, kaltinamasis į minėtą klausimą turėtų atsakyti neigiamai. Ilgi aiškinimai nereikalingi, nes tuomet iškyla pavojus būti patalpintam į psichiatrinę ligoninę. Geriausia ramiai atsakyti "ne" arba "nevisai". Jeigu kai kurie kaltinamosios išvados žodžiai gali turėti skirtingą prasmę, tuomet reikia paprašyti paaiškinti jų tikslią reikšmę.

Kaip tik šiuo tardymo ar teismo metu kaltinamasis turi galimybę siek-

---

* Straipsnio pastraipa yra tipiško "disidentinio" mąstymo ir taktikos pavyzdys. Nematant galimybės veikti kitomis pasipriešinimo formoms, siūloma pasinaudoti esamos sistemos deklaratyviais aktais, suteikiant jiems tiesioginį prasminį turinį ir priešpastatant totalitarinio režimo politikos vykdytojų veiksmams. - *Red. pastaba.*

ti terminologijos tikslumo ir, jeigu jis to nepasieks, tai tuo pačiu smarkiai padidins pavojų pralaimėti bylą.

Čia pateikiama keletas patarimų tiems atvejams, kuomet liudytojas yra priverstas duoti parodymus, rizikuodamas pakenkti kitų asmenų teisiniams interesams:

a) atvykus į tardymą, neduoti parodymų tol, kol tardytojas nepasakys, dėl kokios bylos jį pašaukė. Taip pat neduoti parodymų, kol tardytojas nepateiks pasirašyti dėl atsakomybės pagal BK 189 ir 190 str.

Tiesa, tardytojas neprivalo atskleisti liudytojui bylos esmės, remiantis BK 193 str., tačiau jis privalo tai paaiškinti, kad liudytojui būtų aišku, jog tie klausimai tikrai liečia toje byloje nustatytas aplinkybes ar faktus (BPK 77 str.). Priešingu atveju liudytojas gali neatsakinėti į klausimus remdamasis BK 14 ir 15 str.

Vienok netikslinga reikalauti, kad tardytojas pasakytų kaltinamojo pavardę, kadangi tardymas gali būti vedamas tuo metu, kai kaltinamieji dar nesurasti. Kitais atvejais tardytojas paprastai pasako pavardes;

b) nepasakyti jokių pavardžių ir neduoti jokių žinių apie asmenis, kurių pats tardytojas neminėjo.

c) nerašyti ir nepasirašyti atsakymų ar kitokių parodymų, kuriuose minimos pavardės ar duomenys apie asmenis, jei tų pavardžių nebuvo tardytojo užrašytuose klausimuose;

Šiuo atveju reikia prisiminti, kad pasakyti parodymai skiriasi nuo užrašytųjų, kadangi dokumentu virsta tik tie parodymai, kurie užrašyti ar pasirašyti;

d) pagal galimybę ignoruoti visus tardytojo klausimus apie tuos asmenis, kuriems minimoji byla nėra iškelta. Tardytojas, užduodamas klausimus, turi laikytis BPK 77 str.;

e) gerai įsidėmėti, kad kiekvienas, kad ir nekalčiausias kieno nors pavardės paminėjimas, netikėtai gali virsti rimtu dalyku. Pavardės paminėjimas reiškia tam tikrą ryšį su tuo asmeniu, todėl ir jis gali būti pašauktas apklausinėjimui. Negalima žinoti, kokios to apklausinėjimo pasekmės. Kartais toks nereikalingas pavardės paminėjimas būna kratos priežastimi – jūs negalite žinoti, kas jos metu gali būti surasta;

- 6 -

tinamasis /BPK 171 str./, ir liudytojas /BPK 180 str./. Šitai galiojatiktai kvetos ir parengtinio tardymo atveju. Teisme viskas nagrinėjama žodžiu /BPK 264 str./ ir užfiksuojama sekretoriaus protokole. Tenka apgailestauti, kad įstatymas nenumatoliudytojui galimybė spatikrinti, kaip jo parodymai teisme būna užrašomi protokole.

Liudytojas netus teisiamas už tai, kad visą laiką atsisakes duoti žodinius parodymus, vėliau panorėspateikti parodymus raštu.

Tardytojas, praėkmas apklausinėjamojo, gali pastarąjam užduoti klausimus ir rašyti protokolą, tačiau įstatymas liudytojo neįpareigoja pasirašyti potais žodžiais, kuriuos pasirašo tardytojas. Todėl jei apklausinėjamasis-kaltinamasis ar liudytojas jas bus atkaklus, tuomet jam bus suteikta galimybė ir savo parodymus ir tardytojo klausimus užrašyti pačiam. Šita teisė BPK vadinama "galimybe" ir neįeina į skaičiūk tų teisių, apie kurias tardytojas privalo painformuoti kaltinamąjį arba liudininką. /BPK 169 str./ Tačiau ji turi svarbią psichologinę reikšmę, kadangi apklausinėjamasis silpnesno valandėle gali lengviau pasirašyti iš anksto parašytą tekstą, nega kad pats tokį tekstąrašytų. Pats rašydamas savo parodymus, jūs galite kruopščiai apsvarstyti išsireiškimus. Tos galimybes jūs netoksite, jei jūsų parodymus užrašines kitas asmuo. Ir net nesitikėkite, kad tardytojas jūsų žodžius užrašytų tikslai. Tai gana sunku padaryti, todėl jūs negalesite tardytojui prieštarauti, jei jūsų žodžiai kar nors bus iškreipti. Žargu ar tie iškreipimai jums ir kitiems bus naudingi. . . .

f) visais atvejais, kai jus, lyg pokalbio forma, apklausinėja ne tardytojas, arba kai apklausinėjimas neatitinka pašaukimo tardymui taisyklių, reikia neatsakinėti į jokius klausimus nebent savo atsakymą laikytumėte naudingu. Tokia jūsų laikysena nepažeis jokio įstatymo, todėl negalite būti apkaltintas;

g) jeigu tardytojas elgiasi aiškiai nesąžiningai arba jeigu kalba grubiai ir grasinančiai, tuomet jį reikia laikyti asmenimi, piktnaudžiaujančiu savo įgaliojimais. Tokiu atveju liudytojas turi reikalauti, kad visi tardytojo netaktiškumai būtų užfiksuoti protokole. Tuo pačiu reikia ieškoti pakankamos dingsties atsisakyti duoti parodymus esant nenormaliai padėčiai. Jeigu nepavyks pasiekti, kad protokole būtų pažymėtas tardytojo elgesys, tuomet rekomenduojama kuo ilgiau užtęsti apklausinėjimą, stengiantis tardymo esmę paskandinti pokalbyje apie tardytojo neteisėtą elgesį procedūriniu ir formaliu-juridiniu atžvilgiais. Tokiu atveju labai pravers geras įstatymų žinojimas. Neretai tardytojas paleidžia liudytoją ir daugiau jo nebepašaukia.

PARTIZANŲ STATUTAI

LIETUVOS LAISVĖS KOVOTOJŲ TAURO APYGARDOS VIDAUS TARNYBOS STATUTAS

Okupacijai apribojus Lietuvos suverenumą, buvo apribotas ir valstybės įstatymų veikimas. Valstybinė teisė šiuo atveju funkcionavo tik Pasipriešinime. Tai patvirtino skelbiamo dokumento sudarytojai, nurodydami, kad nuo pat Tauro apygardos susikūrimo veikė Lietuvos kariuomenės statutai (st.34, 109). Reguliariosios kariuomenės statutas partizaninės kovos sąlygomis ne visiškai tiko, todėl reikėjo jį šiek tiek keisti. Be to, dalį partizanų sudarė kariuomenėje netarnavęs jaunimas, kuriam buvo būtinas karinės teisės pažinimas. Statutai buvo reikalingi ir patiems vadams kaip metodinė priemonė. Todėl buvo parengti Lietuvos laisvės kovotojų Tauro apygardos Vidaus tarnybos, veikimo statutai ir Tauro apygardos drausmės nuostatai. Kada šie dokumentai buvo sudaryti ir kas juos sudarė, tiksliai nėra žinoma. Manoma, kad tai įvyko A.Baltūsio-Žvejo vadovavimo laikotarpiu, nes tuo metu buvo rengiamos mokymo programos, galutinai sutvarkyta administracinė apygardos struktūra[1]. Pati partizanų statutų parengimo idėja ir jos įgyvendinimo pradžia neabejotinai priklausė pirmiesiems Tauro apygardos organizatoriams: mjr.Leonui Tauniui-Kovui, mjr.Zigmui Drungai-Mykolui-Jonui ir kt. Skelbiamo Statuto įžanga yra autorizuota partizanų plk.A.Baltūsio-Žvejo parašu.

Lietuvos laisvės kovotojų Tauro apygardos vidaus tarnybos statutas pakeitė iki tol galiojusį Lietuvos kariuomenės Vidaus tarnybos statutą[2].

Tauro apygardos Vidaus tarnybos statutą. Jį sudaro devynios dalys ir du priedai. Palyginus su 1924 m. Kariuomenės Vidaus tarnybos statutu, pakeista tikslų ir uždavinių formuluotė. Reguliariosios kariuomenės tikslas ginti valstybę, o partizanų - pirmiausia atkurti nepriklausomybę, toliau - trukdyti priešui įsitvirtinti krašte, kovoti su išdavikiška veikla. Sugriežtinama atsakomybė už nusikaltimus, už priesaikos sulaužymą - mirties bausmė. Visa tai

1950 ieno metais.

Lietuvos Laisvės Kovotojų

"TAURO"

APYGARDOS

VIDAUS TARNYBOS

STATUTAS

35-os kuopos (Raštis.

Šį statutą jokiau nuolat kovotojams skaityti, kad uni jį geras žinotu.
Vaikti ir vistą atkdyti pagal jį statutą.
Sportinges saugoti nuo gaisimens priešų ir Dvaugus.

14.9.48 d.

Saidoko
(vardas pavardė)

ALGIRIO PINKTINES
VOLS

aptariama įžangoje ir pirmoje dalyje "Bendros kovotojų pareigos ir tikslai". Paskutinėje dalyje "Bendri nurodymai" aptariami statuto laikymosi, pakeitimo klausimai.

Kitos statuto dalys, kaip "Viršininkai ir valdininkai", "Kovotojų santykiai", "Kovotojų mandagumas", "Dalinių pasisveikinimas", "Organizacijos vidaus tvarka", "Kovotojų pareigos", "Viršininkų pareigos", pakeisti labai nedaug. Atsisakyta tokių punktų, kurie būdingi tik reguliariajai kariuomenei. Žodis ***karys*** *pakeičiamas žodžiu* ***kovotojas****. Įvedamos apygardos vado ir rinktinės vado pareigybės. Kai kurie punktai skiriasi tik žodžių tvarka sakinyje. Priede Nr.1 yra originalus Tauro apygardos kovotojų priesaikos tekstas, kuriuo buvo prisaikdinama kovoti už laisvę ir nepriklausomybę nesigailint gyvybės, o už priesaikos sulaužymą - mirties bausmė.*

Priede Nr.2 pateikiamas tiesioginio pavaldumo sąrašas. Pagal tiesioginio pavaldumo sąrašą apygardos vadas ir kiti aukštieji karininkai yra tiesioginiai viršininkai ne tik savo tiesioginiams pavaldiniams, bet ir žemesniesiems, iki eilinio kovotojo imtinai. Pagal šį sąrašą galima spręsti, jog Tauro apygardos vidaus organizacija atitinka reguliariosios kariuomenės pulko organizacijos schemą. Tik pulko vado ir bataliono vado pareigybės pakeistos apygardos vado ir bataliono vado pareigybėmis, taip pat apygardos vadas valdo tiesiogiai, o ne per štabo viršininką, kaip pulko vadas.

Apibendrinus tai, kas pasakyta, galima teigti, jog Lietuvos laisvės kovotojų Tauro apygardos Vidaus tarnybos statutas yra tam tikra kariuomenės Vidaus tarnybos statuto santrauka, papildant ir pritaikant naujomis sąlygomis.

Parengė Mindaugas Luobikis

[1] *Ulevičius B. Tauro apygardos istorijos apžvalga//Laisvės kovų archyvas. K.1991. T.3-4. P.14-50.*

[2] ***Kariuomenės Vidaus tarnybos statutas****. K.1924.*

Lietuvos Laisvės Kovotojų Tauro apygardos Vidaus tarnybos statutas

1950-iems metams

35-os kuopos Vadui

Šį statutą įsakau nuolat kovotojams skelbti, kad visi gerai jį žinotų. Veikti ir viską vykdyti pagal šį statutą. Ypatingai saugoti nuo galimumo patekti į MVD nagus.

1948 09 18 Saidokas* - Rinktinės Vadas

Įžanga

Laisvės kovotojų organizacija yra priemonė ir karinė jėga tautos laisvei ir nepriklausomybei atkovoti. Atkovojus nepriklausomybę, šiai organizacijai tenka atlikti valstybės atstatymo uždaviniai bei pareigos.

Visų pasaulinių karų istorija, taktika patvirtino seniai žinomą tiesą, kad laimėjimą laiduoja ne ginkluotų pajėgų gausumas, ne technikos modernumas, bet dvasinių jėgų persvara, moralinis stiprumas ir drausmė.

Laisvės kovotojų organizacija, lyg vienas nedalomas kūnas, turi savo sielą, kuriai yra paskirti kilnūs idealai, stiprus laisvės troškimas, atkaklūs pasiryžimai, visiškas pasiaukojimas ir vieningumas.

Visa ko pagrindas ir centras turi būti tėvynės meilė, tautos ir buvusios mūsų kariuomenės gerosios tradicijos, papročiai ir griežta drausmė.

Šias ypatybes laisvės kovotojams įskiepija auklėjimas, kuris privalo būti pagrįstas tiksliu statutų, įsakymų, nurodymų bei direktyvų pildymu ir vykdymu.

Visiems vadams ir eiliniams kovotojams privalo būti įskiepytas paprotys tvarkingumo, paslaptingumo, kariško paklusnumo, tvirto pasiryžimo, pilno tikslo supratimo, įsisąmoninimas, kas turi išugdyti pasiryžimą aukoti be jokių abejojimų savo gyvybę, kai jos pareikalaus mūsų tikslai, tarnybos pareiga ir pati tėvynė.

---

* Viktoras Vitkauskas, Žalgirio rinktinės vadas

Laisvės kovotojų organizacijos vidaus tvarką nustato Apygardos vidaus tarnybos statutas, kuris yra privalomas visiems organizacijos nariams: tiek vadams ir tiek eiliniams kovotojams.

Šiame statute nurodyta tvarka vidaus tarnybai yra tiek dabartiniu kovos metu, tiek atkovojus nepriklausomybę, iki nebus vadovybės paleista organizacija, pakeista ar atšauktas šis statutas. Nuo satuto leidžiama nukrypti ypatingose sąlygose ir įpatinguose atvejuose.

Laisvės kovotojai, kaip tautos širdis ir gyvybinis pulsas, privalo būti visur ir visada tautos pažiba, pavyzdys visiems tiek išorėje, tiek veiksmuose, tiek savyje.

Šiandieniniai laisvės kovotojai, priklausą mūsų organizacijai, buvo, yra ir turi būti pasiryžę geriau garbingai kovos lauke padėti gyvybę, negu išdavikiškai, negarbingai ją parduoti ar bailiai apleisti savo gimtąjį kraštą. Jie per daug mylėjo, myli ir turi mylėti savo tėviškės laukus, gimtuosius namus, kad neišdrįstų niekados juos paniekinti, jų išsižadėti ar juos negarbingai palikti. Su savo gimtuoju kraštu juos siejo ir sieja tokie dvasiniai saitai, kurie yra ir turi būti stipresni už pavojų gyvybei arba už bet kokius kitus išskaičiavimus.

Žvejys*, Tauro apygardos vadas
1948 01 1

A. Bendros kovotojų pareigos ir tikslai

§ 1

Kiekvienas kovotojas yra Lietuvos respublikos laisvės ir nepriklausomybės gynėjas. Įstodamas į laisvės kovotojų organizaciją iškilmingai prisiekia, pasižada net kraujo ir gyvybės kaina kovoti iki galutinės pergalės - Laisvės ir Nepriklausomybės visiško atkovojimo (1 pried[as]).

§ 2

Kiekvienas kovotojas - mūsų organizacijos narys - privalo kovoti su komunistine - bolševikine ir kita žalinga lietuvių tautai dvasia ir veikla.

§ 3

---

* Antanas Baltūsis

Kiekvienas kovotojas visada ir kiekvienu momentu turi ugdyti ne tik savyje, savo drauguose, bet ir visoje lietuvių visuomenėje tautinį savigarbos jausmą ir supratimą, valstybingumą, didinti karinį lietuvių tautos pajėgumą ir troškimą savo tėvynės Lietuvos nepriklausomybės.

§ 4

Kovotojai privalo informuoti visuomenę tiek gyvu žodžiu, tiek slaptąja spauda apie esamą vidaus ir užsienio padėtį, bolševikų visokį smurtą ir ugdyti prieš mūsų tautos prispaudėją - rusišką komunizmą - bolševizmą ir kitus lietuvių tautos priešus kuo didžiausią atsparumą.

§ 5

Demaskuoti išdavikų darbus ir griežtomis priemonėmis jų veiklai užkirsti kelią privalo kiekvienas kovotojas ir vadas.

§ 6

Visų laipsnių vadai ir eiliniai kovotojai privalo visos tautos išdavikus ir svetimųjų okupantų darbus, nuostolius, žalas suregistruoti, pagrįsti dokumentaliai, kad ateityje už pragaištingus tautai veiksmus neišvengtų atitinkamai bausmės ir už padarytus materialinius nuostolius pilnai atsilygintų.

§ 7

Visų laipsnių vadai ir eiliniai kovotojai niekada neturi patekti į desperatišką ir pesimistišką stovį. Visose apystovėse jų moralė privalo būti kuo aukščiausia.

§ 8

Kiekvienas kovotojas visuomet ir visokiose aplinkybėse yra pasiryžęs su ginklu rankose ir kitomis priemonėmis kovoti su rusišku komunizmu - bolševizmu ir kitokiais lietuvių tautos priešais. Ką nors pastebėjęs kenksmingo, tuojaus praneša savo vadovybei, o jei to negali padaryti, tai savo jėgomis, savo protu, sava iniciatyva užkerta tam kelią.

§ 9

Kiekvienas kovotojas turi būti akylus, drausmingas, drąsus, ryžtingas, dorovingas, blaivus, pildyti be priekaištų vadovybės įsakymus, nors tuo sudarytų savo gyvybei pavojų, nepasiduoti gyvas su ginklu priešui į rankas, o prireikus atiduoti savo gyvybę, atiduoti ją už kuo aukščiausią kainą priešui.

§ 10

Kiekvienas kovotojas veikdamas vadovaujasi visuomet tik Lietuvos gerove, nežiūrėdamas iš to sau asmeniškos naudos ir pasipelnijimo.

§ 11

Kiekvienas kovotojas veikia tik vadovybės įsakomas, bet dėl susidėjusių aplinkybių atsiskyręs nuo savo vadovybės ar dalinio, veikia pagal apystovas, pilnai pareikšdamas savo iniciatyvą ir stengdamasis kuo greičiau vėl sudaryti ryšį su vadovybe ir daliniu.

§ 12

Kiekvienas kovotojas veikdamas turi stengtis, kad nenukentėtų pašaliniai ir visai nekalti asmenys.

§ 13

Kiekvieną tarnybinę paslaptį kovotojas privalo šventai saugoti, nesigailėdamas nei gyvybės.

§ 14

Kovotojas turi klausyti savo viršininkų, gerai žinoti savo pareigas ir sąžiningai jas eiti.

§ 15

Kovotojas privalo branginti savo organizaciją: žodžiu ir darbu padeda savo draugams, juos moko gero, pataria, sulaiko nuo blogo; pavojuose, kautynėse gelbsti savo draugus, nesigailėdamas savo gyvybės.

§ 16

Kovotojas visada privalo atsiminti, kad iš jo elgesio sprendžiama ne tik apie jį patį, jo dalinį, kuriame jis tarnauja, bet ir apie visą mūsų organizaciją. Todėl jis turi visur elgtis pavyzdingai, tvarkingai, sąžiningai.

§ 17

Kovotojas visada privalo nešioti uniformą, būti švariai apsirengęs, susisagstęs, turėti gražią karišką išvaizdą ir griežtai laikytis kariško mandagumo taisyklių bei reikalavimų. Dėl sunkių aplinkybių leidžiama nešioti civiliai rūbai ar mišri uniforma, tačiau visi vadai, pradedant būrio vadu šia išimtimi negali pasinaudoti. Nors kovotojas dėvėtų civilius rūbus ar mišrią uniformą, tačiau visada ir visur privalo būti kovotoju, ir jam yra privalomas kariškas mandagumas ir kariški reikalavimai.

B. Viršininkai ir valdiniai

§ 18

Visi kovotojai pagal mūsų organizacijos statutą vienas kitam gali būti vadas ar eilinis kovotojas, viršininkas ar valdinys.

§ 19

Kovotojas atitinkamu įsakymu ar paliepimu nuolat ar laikinai vadovaująs kitų, kad ir aukštesnių laipsnių kovotojų tarnybai ir atsakąs už juos įstatymais, yra viršininkas, o jam priklausantieji kovotojai - valdiniai. Viršininkas turi teisę valdiniams įsakyti, reikalauti klusnumo ar bausti, atsižvelgiant į Apygardos drausmės nuostatų suteiktąsias teises.

§ 20

Viršininkai, kuriems kovotojas nors ir laikinai tarnybai priklauso, vadinasi tiesioginiais viršininkais. Artimiausias tiesioginis viršininkas vadinasi betarpiškuoju viršininku.

§ 21

Netiesioginiai viršininkai už kitų valdinių mokymą ir elgesius neatsako, neturi teisės juos bausti, bet, esant reikalui, privalo įsakyti klausyti, nusikaltusį sulaikyti ir pranešti apie tai tiesioginiam sulaikytojo kovotojo viršininkui.

§ 22

Kovotojų viršininkai yra: a) visi vadai ir štabų pareigūnai (karininkai ir ne karininkai karininkų vietose); b) karo kapelionai, karo gydytojai ir kovotojai, kuriems kiti kovotojai yra pavesti nors ir laikinai.

§ 23

Kovotojai ne viršininkai, turintieji aukštesnius laipsnius, laikomi vyresniaisiais tiems, kurie yra žemesnio laipsnio. Laipsnis yra tarnybos stažo, patyrimo ir užsitarnavimo požymis.

C. Kovotojų santykiai

§ 24

Kovotojas privalo tiksliai, uoliai ir neatidėliodamas vykdyti savo viršininko įsakymus. Gavęs įsakymą, jį valdinys žodžiu turi pakartoti davusiam viršininkui.

§ 25

Jei kovotojas gauna įsakymą, kurio vykdymas verčia sulaužyti priesai-

ką arba padaryti aiškiai nusikalstamą veiksmą, tai tokio įsakymo jis neprivalo vykdyti ir neatidėliodamas tai turi pranešti savo betarpiškam viršininkui. Gavus tokį įsakymą iš betarpiškojo viršininko, apie tai reikia pranešti iš eilės aukštesniam viršininkui.

§ 26

Kiekvienas kovotojas, pastebėjęs ką nors kenksmingo ar pavojingo mūsų organizacijai ar Lietuvos respublikai, turi tuojau pranešti betarpiškajam viršininkui. Taip pat jis turi pasielgti nubaustas kito viršininko ar įvykdęs kito viršininko duotą įsakymą.

§ 27

Tarnybiniais ir asmeniniais reikalais kiekvienas kovotojas turi kreiptis į savo betarpiškąjį viršininką: šiam leidus, gali kreiptis į kitą arba tiesiog į vyresnįjį, į kurį bus leista kreiptis.

Pastaba: Šis straipsnis neliečia skundų, kurie duodami Drausmės nuostatų taisyklėmis.

§ 28

Netarnybiniais klausimais bei reikalais kovotojams leidžiama kreiptis į aukštuosius viršininkus, bet ne kitaip, kaip su savo betarpiškojo viršininko žinia.

§ 29

Visi kovotojai tarp savęs privalo būti vieningi, draugiški, broliški, atmindami, kad aukščiausias visų tikslas yra tėvynės laisvė, nepriklausomybė ir gerovė. Tokiuos santykiuos jie turi būti ir su civiliais gyventojais, rėmėjais ir, esant reikalui, jiems padėti.

§ 30

Kovotojas neprivalo skriausti, žiauriai elgtis su civiliais gyventojais: ne tik su tais, kurie prijaučia ir padeda mūsų tikslams, bet ir su tais, kurie dirba išdavikišką darbą. Visur turi stengtis palikti gyventojų tarpe kuo geriausią įspūdį.

D. Kovotojų mandagumas

§ 31

Kovotojų mandagumas verčia gerbti ne tik savo viršininką, savo vyresnįjį, bet savo draugus, savo valdinius ir save.

§ 32

Kovotojų mandagumo taisyklės būtinos yra visiems kovotojams, neišskiriant nei pasyviuosius, nei užimamas vietas ar laipsnius.

§ 33

Visi viršininkai privalo reikalauti, kad valdiniai neprasilenktų su mandagumo taisyklėmis.

§ 34

Prie viršininko ar vyresniojo stovėti Lietuvos kariuomenės Rikiuotės statute nurodytomis taisyklėmis.

§ 35

Jei viršininkas sveikinasi ar ko nors klausia, reikia į jį pasisukti, ramiai atsistoti ir tada atsakyti.

§ 36

Artinantis prie viršininko, reikia sustoti nuo jo per du žingsnius ir pasielgti taip, kaip reikalauja Lietuvos kariuomenės Rikiuotės statute nurodytos taisyklės.

§ 37

Einant viršininkui raportuoti, reikia būti su kepure (raportą pasakius kepurę galima nusiimti tik viršininkui paliepus): paskutinį žingsnį žengiant pakelti prie kepurės ranką ir, raportą pabaigus, ją staiga nuleisti. Arti esantieji kovotojai raportuojant stovi ramiai ir, jei su kepurėmis, pakelia rankas prie kepurės (nerikiuotėje).

§ 38

Raportuojant viršininkui jo bute ar šiaip jo įsakymu pas jį atvykus, būti be kepurės, jei viršininkas su kepure, tai tada ir raportuojantis privalo būti su kepure.

§ 39

Valdinys viršininko akivaizdoje be leidimo negali rūkyti, atsisekti apykaklę ir laisvai jaustis.

§ 40

Visų laipsnių vadai ir eiliniai kovotojai nepadeda nuo savęs ginklų, aprangos ir kepurių, išskyrus ilgalaikį poilsį - miegą. Tačiau ir miegant ginklai ir visa apranga privalo būti šalia kovotojo.

§ 41

Atvykus į svetimą dalinį atlikti pavestos pareigos arba atvykus toli-

mesnei tarnybai, reikia būtinai pranešti to dalinio vadui ir budėtojui, jei jis yra.

§ 42

Kreipiantis tarnybos reikalais į viršininką, reikia sakyti: "Tamsta vade, Tamsta viršininke, Tamsta adjutante, Tamsta būgnininke, Tamsta skyrininke", o jei turi laipsnį, tai - "Tamsta kapitone, Tamsta leitenante, Tamsta viršila, Tamsta puskarininki" (Reikia daryti skirtumą tarp turimo laipsnio ir tarp ženklų, nešiojamų užimamai vietai atžymėti).

§ 43

Viršininkai kreipiasi į valdinius: "Būrininke Špokai, Kovotojau Žvirbli, Vade Apuokai, Leitenante Povai". Nežinant slapyvardžio ir laipsnio: "Tamsta būrininke, Tamsta skyrininke, Tamsta viršila, Tamsta vade, Tamsta leitenente, Tamsta viršininke".

§ 44

Minint viršininko ar valdinio slapyvardį, pridėti ir jo laipsnį, pav., "Puskarininkas Špokas, Grandinis Žvirblys, leitenantas Povas.

§ 45

Viršininkui sveikinantis: "Sveiki vyrai, Sveiki kovotojai, Sveiki vadai, Sveiki viršininkai", atsakoma: "Sveiks Tamsta". Reiškiant tarnybinę padėką: "Ačiū vyrai" - atsakoma: "Tėvynės labui". Jei viršininkas linki gero pasisekimo, gero žygio, geros kovos, atsakoma: "Ačiū Tamsta". Jei viršininkas sako valdiniams: "Sudiev vyrai", - "Sudiev Tamsta".

§ 46

Pasisveikinimas yra matomas kovotojų vienybės ir solidarumo ženklas. Todėl jis privalomas ir viršininkams, ir valdiniams bendrai. Valdinys turi pirmas pasisveikinti viršininką (tik ne ranką paduoti).

§ 47

Kovotojai sveikinasi, keldami ranką prie kepurės, kaip yra nurodyta Lietuvos kariuomenės Rikiuotės statute. Visokios modifikacijos, iškraipymai ir bendrai prasilenkimas Rikiuotės statute nurodytoms taisyklėms yra neleistini ir turi būti griežtai draudžiama.

§ 48

Grojant, giedant ar kalbant himną, visi stovi ramiai. Stovint su kepurėmis, kovotojai ne rikiuotėje, o vadai, pradedant būrio vadui, rikiuotėje ir nerikiuotėje pagerbia pridėdami ranką prie kepurės.

§ 49

Įeinant viršininkui butan, pasisveikinama pridedant ranką prie kepurės, atraportuojama atvykimo tikslas ir ranka nuleidžiama. Jei viršininkas kambaryje yra be kepurės, tai atraportavus kepurė nusiimama.

§ 50

Sveikinantis, ranką paduodant, visada pradeda viršininkas.

§ 51

Įėjus į kambarį viršininkui, nors tuo metu kambaryje būtų ir dar aukštesnis viršininkas, visi žemesnieji viršininkai bei eiliniai kovotojai atsistojimu ramiai pasveikina naujai įėjusį viršininką (tik nekomanduoja ir neraportuoja).

§ 52

Einant uniformoje (o juo labiau su ginklu), sveikintis nusiimant kepurę - draudžiama.

§ 53

Leidžiama kepurę nusiimti nerikiuotėje tikybos jausmams pareikšti: numirėlį lydint, maldoje, tikybinei procesijai einant ar pan.

§ 54

Keldami ranką prie kepurės arba duodami ranką kitam asmeniui sveikinantis ar atsisveikinant, kovotojai pirštinių nenusimauna.

§ 55

Areštuotieji ar apsaugoje vedami kovotojai bei jų palydovai nesisveikina.

§ 56

Važiuojantieji vežime, sunkvežimyje, rogėse sveikina viršininką pridėdami ranką prie kepurės (nesistoja, jei sėdi), išskyrus tą, kuris laiko vadžias, vairą ar kokį nors daiktą.

§ 57

Ar su ginklu, ar be ginklo kovotojas eina ar stovi, vis tiek sveikinasi su viršininku, pridėdami ranką prie kepurės.

E. Dalinių pasisveikinimas

§ 58

Einant kovotojų daliniui, sveikinimo komandą taria vyresnysis viršininkas

ninkas.

§ 59

Žygyje dalinio kovotojai mundirų neužsisagsto, kepurių neužsideda ir ginklus palieka kaip laikę, tik nustoja dainavę, nerūko, nekelia triukšmo ir pasuka galvas į šalį, kur reikia sveikintis. Jei būtų įsakymas viršininko, kuris veda dalinį, kitoks, tada vykdomas tas įsakymas.

§ 60

Daliniui einant pro netiesioginį viršininką, kurį sveikintis nereikia, pasisveikina tik to dalinio vadas.

§ 61

Daliniams einant pro maldos vietas, tikybines procesijas dainos, rūkymas, triukšmas nutildomas.

§ 62

Esant vyresniam viršininkui, jaunesniam sveikinti nekomanduojama. Niekuomet nekomanduojama: taktikos mokymuose, manevruose, žygio poilsyje (jei kuris nors kovotojas miega), numirėlį laidojant, ligonių (pačių kovotojų) kambariuose ir pan.

§ 63

Jei viršininkas, frontu eidamas, ko nors paklausia - atsakyti, nekeičiant ginklo padėties ir rankas nekeliant prie kepurės, o tik pasukant galvą į viršininko pusę.

§ 64

Komanduojant tariama: "Stok, baigt darbą; palikt darbą; baigt apmokymą" ir "Ramiai", "Stok" (baigt darbą, palikt darbą, baigt apmokymą) taria tas, kuris pirmas pamato viršininką. "Ramiai" taria vyriausias iš esančiųjų. Jei reikia, tai vyresnysis (ir po tam budėtojas), po žodžio "ramiai" eina su raportu.

§ 65

Jei komandos nebuvo, kiekvienas sveikinasi bendromis taisyklėmis,t.y. atsistojimu ramiai ir rankos pridėjimu prie kepurių (jei su kepurėmis).

F. Organizacijos vidaus tvarka

§ 66

Visa mūsų apygardos organizacija dalijama į atskiras dalis, kurios turi

savo vadovybes.

§ 67

Apygarda dalijama į rinktines, rinktinės į kuopas, kuopos į būrius, būriai į skyrius, skyriai į grandis. Gali būti ir atskiros kuopos, atskiri būriai, atskiri skyriai, priklausantieji tiesioginiai apygardos ar rinktinės vadui ir neįeinantieji į rinktinės ar kurio nors kito dalinio sudėtį.

§ 68

Kovotojų skirstymas į kuopas priklauso rinktinės vadui. Skirstymas į būrius - kuopos vadui, skirstymas į skyrius - būrio vadui. Tiek apygardos, tiek rinktinės vadas, reikalui esant, savo nuožiūra gali paskirti į atitinkamas kuopas, būrius ar skyrius visus vadus ar kovotojus, ir šis skyrimas žemesniųjų vadų negali būti keičiamas.

§ 69

Reikia vengti kovotojų kėlimų iš dalinio į dalinį, o ypač asmeniniais sumetimais.

§ 70

Teisė perkelti kovotoją iš dalinio į dalinį priklauso vadams pagal Apygardos Veikimo statutą ir Drausmės nuostatus.

§ 71

Kovotojas negali pasišalinti iš savo dalinio, nors būtų ir labai svarbus reikalas, prieš tai negavęs sutikimo iš atitinkamo viršininko.

G. Kovotojų pareigos

§ 72

Kiekvienas kovotojas (tiek vadas, tiek eilinis) privalo žinoti, kad jis, tarnaudamas kovotojų eilėse, teklauso tik karinės valdžios, kurią jam paskyrė Apygardos vadas.

§ 73

Atsimindamas kilnų savo pašaukimo tikslą - atkovoti pilną Lietuvos Nepriklausomybę - jis turi padėti visas savo intelektualines ir fizines jėgas, kad kuo geriausiai atliktų pavestas pareigas ir nesulaužytų duotos priesaikos.

§ 74

Kovotojas turi turėti visur ir visada linksmą, gyvą, karišką išvaizdą.

Negali girtuokliauti, iš pinigų kortuoti, triukšme dalyvauti ar nepadoriai elgtis. Jie elgiasi kuo mandagiausiai su visais piliečiais ir gerbia patys save.

§ 75

Draudžiama slėpti ligą: susirgęs tuojau praneša savo betarpiškajam viršininkui.

§ 76

Kovotojas privalo būti švarus, gyvas bei niekuomet neapsileidęs. Rankos, kojos turi būti švarios, nagai trumpai nupjaustyti, galvos plaukai apkirpti ir sušukuoti, veidas nuskustas, o jei kas turi barzdą, ūsus - gražiai sušukuota, apkarpyta. Baltiniai, kojinės ir autai keičiami kuo dažniau. Jokiu būdu nevartoti drėgnų, prakaituotų baltinių, kojinių ar autų.

§ 77

Ypatingai gerai turi būti prižiūrimi ginklai, apranga ir amunicija. Lygiai gerai turi būti mokama elgtis ne tik su savo, bet ir su kitais ginklais.

§ 78

Rūbus dėvėti taupiai, rūpestingai taisyti, valyti ir prižiūrėti. Gali būti rūbas ir sudėvėtas, bet negali būti skylėtas, suteptas, sulamdytas.

§ 79

Tiek ginklų, aprangos, amunicijos, rūbų ir avalynės atžvilgiu privalo būti laikomasi taupumo, santūrumo.

H. Viršininkų pareigos

§ 80

Viršininkas turi būti visur ir visada pavyzdys savo valdiniams.

§ 81

Viršininkas vadovauja savo daliniui savo veikime, kautynėse, operacijose, palaiko drausmę ir tvarką dalinyje. Jis moko valdinius sąžiningai eiti pavestas pareigas ir pats tokį pavyzdį duoda.

§ 82

Viršininkas turi būti teisingas, ramus, narsus, jo reikalavimai griežti, santūrūs. Jis duoda gyvumo, narsumo, gero elgesio, viršininkų įsakymų vykdymo pavyzdį. Turi išlaikyti savo, kaip viršininko, autoritetą ir taktą tarnyboje.

§ 83

Viršininkas turi įkvėpti savo valdiniams tėvynės meilę, paslapties išlaikymą, pasiaukojimą, pasiryžimą, klusnumą, drausmingumą, karišką mandagumą, sumanumą ir t.t. Jis turi juose auklėti sveiką iniciatyvą, tvirtą charakterį, atkaklumą, slaptumą, narsumą, karžygiškumą.

§ 84

Niekad neturi peikti ar kritikuoti viršininkų įsakymų, ypač valdininkų akivaizdoje. Griežtai kovoja su tokia kritika savo valdininkų tarpe.

§ 85

Turima galia jis trumpai, aiškiai, griežtai įsako ir ne tik reikalauja, bet ir prižiūri įsakymų vykdymą, nes už rezultatus jis pats atsako asmeniškai.

§ 86

Įsakydamas savo valdiniams, leidžia veikti visiškai savarankiškai, tik neleidžia nukrypti nuo duotųjų teisių ir įsakymo dvasios.

§ 87

Pastebėjęs jaunesniojo viršininko įsakymuose priešiškumą aukštesnio viršininko įsakymams arba peržengimą duotųjų teisių, arba nusikalstamą neveiklumą, apsileidimą viršininkas privalo sulaikyti tokį įsakymą. Toks jaunesnio viršininko įsakymo sulaikymas pranešamas komandos tvarka kam reikia.

§ 88

Kiekvienas viršininkas turi tiksliai išmokti ir tvirtai žinoti visa, kas jo pareigoms yra privaloma. Neturi pamiršti, kad mokslo stoka, nežinojimas statutų, nuostatų, įsakymų, instrukcijų ir nesimokinimas iš patyrimo mažina pasitikėjimą valdinių tarpe.

§ 89

Viršininkas turi įgyti savo valdinių pasitikėjimą ir pagarbą. Tam tikslui jis turi išugdyti savyje pareigos jausmą, nebijojimą atsakyti už veiksmus, duotus ar įvykdytus įsakymus, tvirtą charakterį, mokėjimą įsakyti, gautą įsakymą vykdyti, aukštesnių viršininkų klausyti, mokėjimą save valdyti, rodyti energiją ir iniciatyvą. Ypač turi turėti stiprią moralę ir pasitikėjimą savimi, savo valdiniais, savo turimu ginklu.

§ 90

Savo iniciatyvą reikia reikšti: a) kai dėl kokių nors priežasčių negauta reikalingų įsakymų bei nurodymų, o tuo tarpu aplinkybės verčia tuojau

daryti sprendimą ir jį vykdyti; b) kai aplinkybės tarp įsakymo prašymo ir jo vykdymo visai pasikeitė ir laiku negalima naujų įsakymų gauti; c) kai yra įvairių aplinkybėse smulkmenų, kurių nežino ir nenumatė aukštesnysis viršininkas; d) kai aukštesnysis viršininkas leidžia veikti savo iniciatyva, norėdamas matyti sugebėjimus vadovauti.

§ 91

Kai viršininkas veikia savo iniciatyva, sprendimas turi visada pilnai atitikti vyresniojo viršininko bendram sumanymui ir duotojo įsakymo dvasiai.

§ 92

Parodęs iniciatyvą viršininkas ima sau visą atsakomybę už jos rezultatus. Bet jis turi atminti - neveiklumas ir atsakomybės baimė yra žeminantieji viršininką prasižengimai.

§ 93

Iniciatyva neduoda teisės keisti gautą įsakymą savo nuožiūra ir be jokio pagrindo: - tokia iniciatyva yra paprastas nepaklusnumas. Gautas įsakymas leidžia savo iniciatyvą pritaikyti prie vietos sąlygų, aplinkybių ir specifinių rajono savybių.

§ 94

Viršininkui draudžiama kreiptis į aukštesnįjį viršininką, prašant jo nurodymų, paaiškinimų bei įsakymų tuose dalykuose, kuriuos jis pats gali išspręsti jam duotomis teisėmis.

§ 95

Viršininkas įvertina gabesniuosius valdinius objektyviai, kad jie būtų parengti ir paskirti aukštesnėms pareigoms.

§ 96

Viršininkas rūpinasi valdinių sveikata ir visais jų reikalais. Jis turi būti svarbiam valdinių reikale patarėjas ir užtarėjas. Rūpinasi valdinių gerove ir stengiasi dorovėj ir moralėj smukusius pataisyti.

§ 97

Griežtai saugodamas tvarką, vyresnysis viršininkas žiūri, kad jaunesnieji viršininkai teisingai elgtųsi su valdiniais ir su žmonėmis.

§ 98

Dalinio vadui žuvus ar pasišalinus, po jo vyresnysis ima vadovauti, jei anksčiau nebuvo nurodytas pavaduotojas, tai atliekama automatiškai, ir

nė vieno momento kovotojų dalinys negali būti be viršininko.

§ 99

Viršininkas turi žinoti kiekvieno savo valdinio slapyvardį, nuo kada tarnauja, į nelegalią padėtį patekusią bei nukentėjusią kovotojo šeimos padėtį, specialybę, gabumus, išsimokslinimą, fizinius bei protinius trūkumus, charakterį, silpnybes ir pan.

§ 100

Viršininkas seka ir žino dalinio kovotojų sudėtį, kiek ir kur išsiųsta, kiek serga, ko kam trūksta, ką kuris gali atlikti ir pan.

§ 101

Kiekvienas viršininkas vadovauja pavestam daliniui pagal gautus nurodymus ir laiko jame drausmę bei tvarką. Jis moko kovotojus mokslo ir karinių žinių, moko gerai elgtis su ginklu, visuomenės tarpe, būti pareigingais, būti švariais, tvarkingai nešioti ir prižiūrėti ginklus, rūbus, avalynę, žiūri, kad visi būtų sveiki, patenkinti, aprūpinti ir visą laiką kovingi.

§ 102

Kiekvienas viršininkas visada prisirišęs prie kovotojų, rodo kuo didžiausią sumanumą, ryžtingumą, atsidavimą ir iniciatyvą, ir turi būti pavyzdys savo valdiniams visuose įsakymų išpildymuose, niekad nenustoja ūpo ir visuomet kelia pas kovotojus. Asmeniškai jis turi pažinti kiekvieno kovotojo savumus.

§ 103

Kiekvienas viršininkas niekada nepalieka savo dalinio vieno ir tik išimtinais atvejais išvykdamas palieka savo vietoje padėjėją.

§ 104

Štabų pareigūnai veikia savo srityje pagal Apygardos veikimo statutą ir iš Apygardos vado gaunamus nurodymus, įsakymus bei direktyvas.

§ 105

Štabų pareigūnai veikia savo srityse, esant reikalui ir progai, padeda kitiems skyriams ir rodo kuo didžiausią iniciatyvą bei energiją, atliekant pavestus uždavinius ir ruošiant planus ateities veiksmams.

§ 106

Štabų pareigūnai turi būti tinkamai išsilavinę, kad būtų pavyzdžiu visiems žemesniesiems viršininkams bei eiliniams kovotojams įsakymų vyk-

dyme, išpildyme, elgesyje, sumanume, ištvermėje, kautynėse, operacijose, drausmingume, paslapties išlaikyme, susivaldyme, dorovingume, saikingumo ir kitose srityse.

§ 107

Apskritai visų viršininkų specialios pareigos, uždaviniai bei tikslai išplaukia iš Apygardos veikimo statuto, gaunamų įsakymų, instrukcijų nurodymų ir savos iniciatyvos bei sugebėjimų parodymo. Statute specialios pareigos nenurodomos, nes jos išplaukia ir atsiranda savaime bevykdant pavestus uždavinius ir susiduriant tikrovėje su pačiu veikimu ir vedama kova bei jos reikalavimais.

I. Bendri nurodymai

§ 108

Visi kiti dalykai, klausimai bei reikalavimai, nesantieji šiame Statute, yra ar bus dar paskelbti atskiruose Apygardos vado įsakymuose ar instrukcijose, kurios yra privalomos visiems viršininkams bei kovotojams.

§ 109

Įsigaliojus šiam Statutui, buvusios Lietuvos kariuomenės Vidaus tarnybos statutas mūsų organizacijoje nebegalioja.

§ 110

Pasikeitus gyvenimo ir kovos apystovoms bei aplinkybėms, šis Statutas vis vien yra privalomas. Kas bus nesuderinta su tomis apystovomis bei aplinkybėmis, laukti pakeitimų iš Apygardos vado.

§ 111

Prasilenkimai ar nusižengimai šiam Statutui bus baudžiami pagal apygardos Drausmės nuostatuose nustatytas taisykles bei teises.

§ 112

Šis Statutas veikė nuo jo išleidimo dienos ir jis galioja iki nebus Apygardos vado pakeistas ar atšauktas.

§ 113

Su šiuo Statutu supažindinamas kiekvienas kovotojas per būrio vadą ar per jo pavestą kitą kurį nors viršininką ar kovotoją. Kiekvienas kovotojas privalo jį žinoti, suprasti ir juo vadovautis.

§ 114

Šis Statutas vicšai neplatinamas. Jį gali turėti vadai nežemesni kaip būrio vadas.

§ 115

Jo pakeitimą, papildymą, panaikinimą ar atšaukimą vykdo tik Apygardos vadas.

Originalą pas[irašė]

Žvejys Apygardos vadas
1948 m. sausio 1 d.
Pavergtoji Lietuva

1 priedas
Priesaikos tekstas

Aš ... prisickiu Visagalinčio Dievo akivaizdoje, vardan kritusių brolių už Lietuvos Laisvę ir Nepriklausomybę, uoliai dirbti Lietuvos atstatymo darbą nesigailėdamas nei jėgų, nei gyvybės, griežtai pildyti vadovybės įsakymus, didžiausioje paslaptyje laikyti veikimą, nesidėti su priešu ir viską pranešinėti savo viršininkams. Man yra žinoma, kad už šios priesaikos sulaužymą būsiu baustas mirties bausme.

Tai ką pasižadu, tegul Dievas užlaikyti man padeda.

2 priedas
Betarpiški ir tiesioginiai viršininkai

Betarpiški:

1.Apygardos Štabo Viršininkui - Apygardos Vadas.
2.Apygardos Kapelionui - Apygardos Vadas.
3.Apygardos Gydytojui - Apygardos Vadas.
4.Apygardos Adjutantui - Apygardos Vadas.
5.Apygardos Štabo Skyriaus V[iršinink]ams - Apyg[ardos] Št[abo] V[iršinin]kas.
6.Rinktinių vadams - Apygardos Vadas.
7.Apyg[ardų] Št[abo] Poskyrių V[iršinin]kams - Apyg[ardos] Št[abo] Sk[yriaus]

2 priedas.

Betarpiški ir tiesioginiai viršininkai.

B e t a r p i š k i:

1.Apygardos Štabo Viršininkui	- Apygardos Vadas.
2.Apygardos Kapelionui	- Apygardos Vadas.
3.Apygardos Gydytojui	- Apygardos Vadas.
4.Apygardos Adjutantui	- Apygardos Vadas.
5.Apygardos Štabo Skyrių V-kas	-Apyg. Št. V-kas.
6.Rinktinių Vadams	- Apygardos Vadas
7.Apyg.Št.Poskyrių V-kams.	- Apyg.Št.Sk. V-kas.
8.Rinktinės Štab.V-kui.	- Rinktinės Vadas.
9.Rinktinės Kapelionui.	- Rinktinės Vadas.
10.Rinktinės Gydytojui.	- Rinktinės Vadas.
11.Rinktinės Adjutantui.	- Rinktinės Vadas.
12.Rinkt.Štab.Skyrių V-kams	- Rinkt. Štab. V-kas.
13.Rinkt. Štab.Poskyrių V-kams	- Rinkt. Štab.Sk.V-kas.
14.Kuopų Vadams.	- Rinktinės Vadas.
15.Kuopų Vadų Pavaduotojams.	- Kuopos Vadas.
16.Būrių Vadams.	- Kuopos Vadas.
17.Kuopininkams.	- Kuopos Vadas.
18.Būrininkams.	- Būrio Vadas.
19.Skyrininkams.	- Būrininkas/jei jo nėra,tai tada Būrio Vadas/.
20.Grandininkams.	- Skyrininkas.
21.Šilinisms kovotojams.	- Grandininkas/jei jo nėra,tai tada skyrininkas./

Pastaba: Poskyrių Viršininkams betarpiški viršininkai yra tik analoginis Skyriaus Viršininkas,bet no visų Skyrių Viršininkai.

T I E S I O G I N I A I.

1.Apygardos Štabo Viršininkui	-Apygardos Vadas.
2.Apygardos Kapelionui.	-Apygardos Vadas.
3.Apygardos Gydytojui.	-Apygardos Vadas.
4.Rinktinių Vadams.	-Apygardos Vadas.
Apygardos Adjutantui	-Apygardos Vadas, Apygardos Štab. V-kas.
6.Apyg. Št.Skyrių V-kams.	-Apygardos Vadas,Apygardos Štab.V-kas.
7.Apyg. Št.Poskyrių V-kams.	-Apygardos Vadas,Apyg.Št.V-kas,Apyg.Št.Sk. Viršininkai,Apyg.Kapelionas,Apyg.Gydytojas.

V[iršinin]kas.

8.Rinktinės Štab[o] V[iršinin]kui - Rinktinės Vadas.
9.Rinktinės Kapelionui - Rinktinės Vadas.
10.Rinktinės Gydytojui - Rinktinės Vadas.
11.Rinktinės Adjutantui - Rinktinės Vadas.
12.Rinkt[inės] Štab[o] Skyrių V[iršinin]kams - Rinkt[inės] Štab[o] V[iršinin]kas.
13.Rinkt[inės] Štab[o] Poskyrių V[iršinin]kams - Rinkt[inės] Štab[o] Sk[yriaus] V[iršinin]kas.
14.Kuopų Vadams - Rinktinės Vadas.
15.Kuopų Vadų pavaduotojams - Kuopos Vadas.
16.Būrio Vadams - Kuopos Vadas.
17.Kuopininkams - Kuopos Vadas.
18.Būrininkams - Būrio Vadas.
19.Skyrininkams - Būrininkas (jei jo nėra, tai tada Būrio vadas).
20.Grandininkams - Skyrininkas.
21.Eiliniams kovotojams - Grandininkas (jei jo nėra, tai tada skyrininkas)

Pastaba: Poskyrių viršininkams betarpiški viršininkai yra tik analoginio Skyriaus Viršininkas, bet ne visų Skyrių Viršininkas.

Tiesioginiai:
1.Apygardos Štabo Viršininkui - Apygardos Vadas.
2.Apygardos Kapelionui - Apygardos Vadas.
3.Apygardos Gydytojui - Apygardos Vadas.
4.Rinktinių Vadams - Apygardos Vadas.
5.Apygardos Adjutantui - Apygardos Vadas, Apygardos Štab[o] V[iršinin]kas
6.Apyg[ardos] Št[abo] Skyrių V[iršinin]kams - Apygardos Vadas, Apygardos Štab[o] V[iršinin]kas.

7.Apyg[ardos] Št[abo] Poskyrių V[iršinin]kams	- Apygardos Vadas, Apyg[ardos] Št[abo] V[iršinin]kas, Apyg[ardos] Št[abo] Sk[yrių] Viršininkai, Apyg[ardos] Kapelionas, Apyg[ardos] Gydytojas.
8.Rinktinės Štab[o] Viršininkui	- Apyg[ardos] Vadas, Apyg[ardos] Štab[o] V[iršinin]kas, Apyg[ardos] Kapelionas, Apyg[ardos] Gydytojas, Apyg[ardos] Št[abo] Skyr[iaus] V[iršinin]kas, visų Rinkt[inių] Vadai.
9.Rinktinės Kapelionas	- Apyg[ardos] Vadas, Apyg[ardos] Kapelionas, Rinktinės Vadas (tik savos rinktinės)
10.Rinktinės Gydytojui	- Apyg[ardos] Vadas, Apyg[ardos] gyd[ytojas], Rinktinės Vadas (tik savos Rinktinės).
11.Rinktinės Štab[o] Sk[yrių] V[iršinin]kams	- Apyg[ardos] Vadas, Apyg[ardos] Štab[o] V[iršinin]kas, Apyg[ardos] Kapelionas. Apyg[ardos] gydyt[ojas], Apyg[ardos] adjut[antas], Apyg[ardos] Št[abo] Sk[yrių] V[iršinin]kai, visų Rinktinių Vadai, tik savos Rinktinės Št[abo] Viršininк[as]
12.Rinkt[inės] Štab[o] Posk[yrių] V[iršinin]kams	- tie patys, kaip ir Sk[yrių] V[iršinin]-kams ir Apyg[ardų] Št[abo] Posk[yrių] V[iršinin]kai, Rinktinės Št[abo] Sk[yrių] Viršininkai.
13.Rinktinės Adjutantui	- Apyg[ardų] Vadas, Apyg[ardų] Št[abo] V[iršinin]kas, Apyg[ardos] Kapelionas, Apyg[ardos] Gydyt[ojas], Apyg[ardos] Adjutant[as], Apyg[ardos] Št[abo] Sk[yrių] V[iršinin]kai, visų Rinktinių

Vadai.

14.Kuopų Vadams	- Apyg[ardos] Vadas, Apyg[ardos] Št[abo] V[iršinin]kas, Apyg[ardos] Kapelionas, Apyg[ardos] Gydyt[ojas], Apyg[ardos] Adjutant[as], Apyg[ardos] Št[abo] Skyr[ių] V[iršinin]kai, visų Rinktinių Vadai, tik savos Rinktinės Štab[o] V[iršinin]kas, tik savos Rinktinės Štab[o] Skyr[ių] V[iršinin]kai.
15.Kuop[os] Vad[o] Pavaduot[ojas]	- tie patys, kaip ir Kuopos Vadui ir Rinkt[inės] Kapelion[ui], Rinkt[inės] Gydytoj[as], savos Kuopos Vadas.
16.Būrių Vadams	- visi tie patys, kaip ir Kuopos Vado Pav[aduotojas] ir Kuopos Vado Pava duotojas, Rinkt[inės] Posk[yrių] V[iršinin]kai.
17.Kuopininkams	- tie patys, kaip Būrio Vadui, ir savos Kuopos Būrio Vadai.
18.Būrininkams	- tie patys, kaip Kuopininkui ir Kuopininkas.
19.Skyrininkas	- tie patys, kaip ir Būrininkui ir Būrininkas (savo būrio).
20.Grandininkas	- tie patys, kaip ir Skyrininkui ir Skyrininkas (savo skyriaus).
21.Eilin[iams] kovotojams	- tie patys, kaip ir Grandininkui ir Grandininkas (savas).

Pastaba: tiesioginiais viršininkais skaitomi tik savos Rinktinės, savos kuopos, savo būrio, savo skyriaus, savos grandies viršininkai, išskyrus Rinktinių Vadus, kurie visoms Rinktinėms yra tiesioginiai viršininkai.

Pastaba: visiems tiesioginiams viršininkams, pradedant kuopos vadu, reikalinga komanduoti ir raportuoti.

Pastaba: viršininkams netiesioginiams tik pristatoma ir pasveikinama be jokio komandavimo ar raportavimo.

Betarpiško viršininkų pavaldumo schema pagal Tauro apygardos vidaus tarnybos statutą

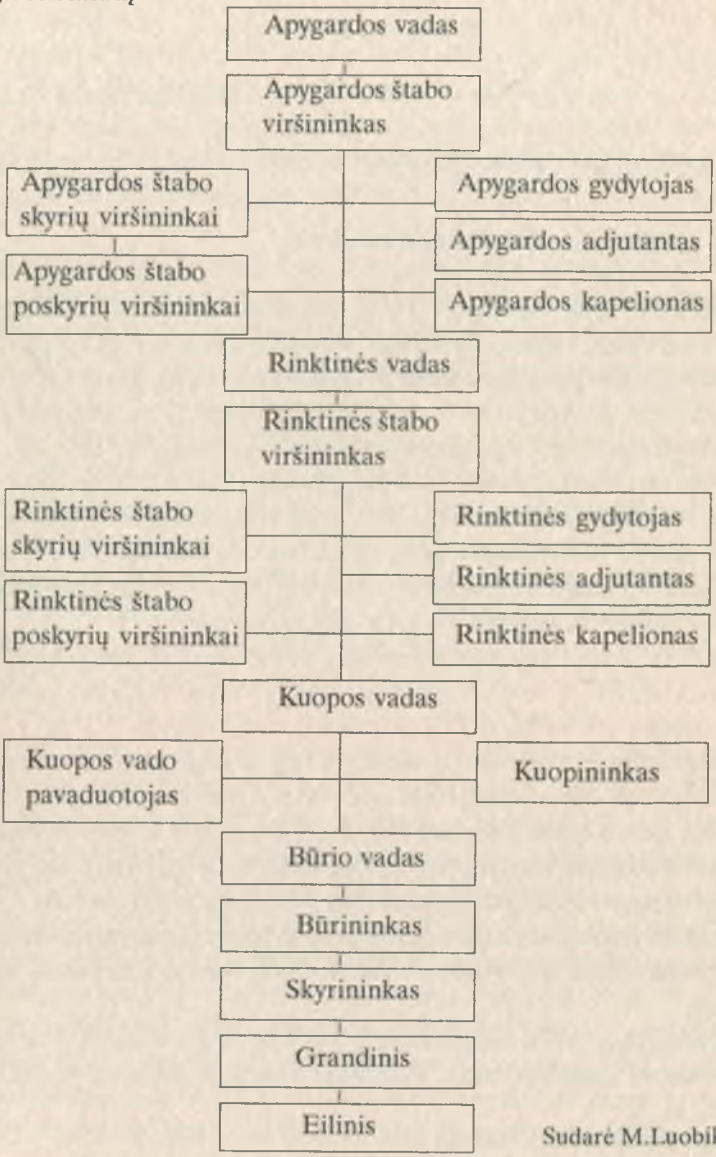

Sudarė M.Luobikis

Edvardas Guoga-Glaudys

IŠĖJO BROLIAI TĖVYNĖS GINTI

Tauro apygardos partizano prisiminimai

Gimiau 1913 m. lapkričio 7 d. JAV, Brukline. 1916 m. iš Bruklino išvažiavome į Ohajo valstiją Springfildo miestą, o 1918 m. - į Čikagą, Ilinojaus valstiją. Čia pradėjau lankyti mokyklą, kuri buvo greta gražios, didelės bažnyčios. Mokytojos buvo vienuolės, kultūringos, tvarkingos ir griežtos. Prisimenu, kaip vienam mūsų klasės berniukui, bandžiusiam nuskriausti savo draugą, įkrėtė į sėdimąją dešimt rykščių. Kai susirgau skarlatina, mokyklos lankyti neleido. Dėl to labai išgyenau, nes mokslas man sekėsi gerai ir labai norėjau mokytis. Jei būtume pasilikę gyventi Amerikoje, tai žinau viena - tikrai būčiau buvęs kariškis. Grįžus į Lietuvą, priešingai - mokytis nenorėjau, be to, ir sąlygų nebuvo.

1902 m., mano tėtis bėgo į Ameriką, nes tuo metu rusų kariuomenėje reikėjo tarnauti 25 metus. Po metų ar dvejų į caro armiją buvo pašauktas mano dėdė - tėtės brolis. Tėtė atsiuntė broliui "šipkartę"* ir jis, perėjęs Vokietijos sieną, išvažiavo į Ameriką ir taip išvengė tos kariuomenės.

Mano tėtis dirbo ketaus liejykloje. Vieną kartą jis mane ten nusivedė. Mačiau, kaip sunkiai dirba darbininkai: padarydavo detalės formas, ant tam tikrų padėklų sausame smėlyje įspausdavo detalės pavyzdį, kur reikia pataisydavo: tam turėjo komplektą įvairiausių mažų mentelių. Po to su ilgakočiu metaliniu kaušu eidavo prie aukštakrosnės, pasemdavo išlydyto metalo masės ir pilstydavo. Darbas buvo sunkus ir sveikatai kenksmingas.

Mūsų šeima - tėvai, trys seserys ir trys broliai, gyvenome Čikagos centre aštuonių kambarių bute. Vyresnieji - brolis ir dvi seserys, buvo jau

---

* Bilietą plaukti laivu į Ameriką

pilnamečiai ir baigę aukštuosius mokslus. Iš jauniausiųjų - brolis ir aš - lankėme pradinę mokyklą. Mūsų aštuonių asmenų šeimą išlaikė vienas dirbantis tėtis.

Aš, tėvai, brolis ir jauniausia sesuo 1920 m. gegužės mėn. palikome Ameriką ir išvažiavome į nepriklausomą Lietuvą. Prisimenu, kad laivu per Atlantą iki Vokietijos plaukėme 13 parų, po to traukiniu važiavome iki Eitkūnų. Iš Eitkūnų, pasisamdę vežiką, į tėtės tėviškę, Šakių aps. Lekėčių vls. Jančių k. važiavome arkliais. Tėviškėje ūkininkavo mano senelis.

Kiek paviešėję, išvažiavome į Kauną. Šančiuose, Sodų g., pas Šumauskienę gavome butą ir jame įsikūrėme. Tėtis tuojau susirado darbą Tilmansų fabrike pagal savo specialybę. Su broliu pradėjome lankyti pradinę mokyklą. Mokėmės kartu su Motiejaus Šumausko broliais Pranu ir Kazimieru.

1923 m., pablogėjus gyvenimo sąlygoms, Kauną teko palikti. Įsikūrėme Kauno aps. Zapyškio vls. Šiulių-Braziūkų kaime. Pas dėdę ganiau degląsias ilgasnukes, o brolis vaikščiojo paskui karvių bandą. Rudenį persikėlėme į Marijampolės aps. Višakio Rūdos vls. Garankščių pradinę mokyklą, kurioje tėtis gavo sargo vietą. Pradinėje kaimo mokykloje mokslo metai prasidėdavo nuo Visų Šventųjų, t.y. lapkričio 1-osios. Pasimokome iki vasario-kovo mėnesio, atvažiuoja ūkininkas, susitariame ir išvažiuojame. Pas ūkininkus piemeniu, vėliau samdomu bernu, dirbau 13 metų. 1936 m. mirė mano senelis. Visa mūsų šeima persikėlė į tėtės tėviškę. 1933 m. įstojau į Lietuvos šaulių sąjungą, Marijampolės rinktinės, Višakio Rūdos šaulių būrį. Ketverius metus grojau būrio orkestre. 1937-1939 m. atlikau karinę prievolę Kaune 1 husarų pulko raitojoje baterijoje. 1938 m. baigiau mokomąją bateriją ir buvau pakeltas į jaunesniuosius puskarininkius. 1939 m. birželio 10 d. buvau demobilizuotas.

Grįžęs iš kariuomenės, dirbau tėvo ūkyje. 1940 m. gruodžio mėn. išvažiavau į Kauną, kur gyveno ištekėjusi sesuo, ir pas ją apsigyvenau. Svainis padėjo gauti darbą kariškoje statyboje, jo brigadoje. 1940 m., rusams okupavus Lietuvą, prekybos įmonės, fabrikai, gamyklos ir visa kita buvo nacionalizuota. Beveik visa pramonė buvo žydų rankose. Mūsų statybos organizacijoje žydai tapo raudonaisiais komisarais; nė vienas jų nedirbo fizinio darbo. Jie dirbo raštinėse, sandėliuose arba politrukais.

❒ Jonas Gailiūnas

❒ Edvardas Guoga. Gusarų pulko I Raitosios baterijos karys. 1939 01 10, Kaunas

❒ Kairėje Edvardas Guoga, gusarų pulko I-osios baterijos kareivis. 1939 02 10, Kaunas

□ Pasiruošimas rudens manevrams. Šeštas iš dešinės ant pakylos Edvardas Guoga. Kaunas-Šančiai. 1938 m.

□ Pirmoji pamoka kariuomenėje 1937 11 06 Kaune. I raitoji baterija. Pirmane suole, pirmas iš dešinės, Edvardas Guoga

❒ Mokomosios baterijos išleistuvės 1938 06 09 Kaune. Kairėje stovi Edvardas Guoga

❒ Išleistuvių nuotrauka. Pirmoje stovinčiųjų eilėje trečias iš dešinės Edvardas Guoga. 1938 06 09, Kaunas-Šančiai

1941 m. vieną kovo mėnesio dieną mūsų brigadą pasiuntė į prekinę stotį iškrauti konteinerių su tekinimo staklėmis. Bekraunant, man sutraiškė kairės kojos nykštį. Teko eiti į poliklinika prie žiemos uosto, kur gydytojas suteikė pagalbą. Po trijų dienų nuėjau į poliklinika persirišti ir grįždamas nutariau užeiti į darbovietę atlyginimo. Beeidamas sutikau vieną bendradarbį, kuris, apsidairęs staiga pusbalsiu pasakė: "Tu greičiau spausk iš čia kuo toliau, nes iš jūsų grupės vienas jau sulaikytas ir tavo pavardė linksniuojama". Taip bendradarbio dėka išvengiau bolševikų "globos".

1941 m. balandį atšokau savo vestuves. Po vestuvių gyvenau pas žmonos tėvus. Karo grėsmė vis ryškėjo. Birželio 13 dieną susitariau su buvusiu piršliu eiti į Jančių girininkijos chemijos ūkį ieškoti darbo. Kadangi jis sutartą dieną eiti negalėjo, išsiruošiau vienas. Išvažiavęs iš miško, pamačiau priešpriešiais dviračiu važiuojantį piršlį, kuris papasakojo, kas vyko namuose man išvažiavus. Pasirodo, atvažiavo NKVD mašina ir kareiviai apsupo sodybą. Karininkas, užėjęs į vidų, pasiteiravo, ar čia gyvena Edvardas Guoga. Gavęs teigiamą atsakymą pasiliko laukti. Nesulaukęs manęs 3-4 valandas, paliko raštelį ir pasakė, kad, jeigu grįšiu iki sutemų, atvažiuočiau į Lekėčių miliciją, o jei vėlai - tai prisistatyti ryte iki 8 val. Nutariau į namus nebegrįžti. Pasakiau piršliui, kur miške pasislėpiau.

Dvidešimt antrosios rytą pažadino Kauno bombardavimas. Išgirdau gaudesį ir pamačiau pietų kryptimi skrendantį lėktuvą. Tai kairėje, tai dešinėje jo sproginėjo sviediniai, palikdami baltus dūmų kamuolėlius. Lėktuvą iš Seredžiaus apšaudė zenitinė rusų artilerija. Lėktuvas nekliudytas nuskrido tolyn, ir supratau, kad prasidėjo seniai lauktas karas. Palikęs savo gūžtą ir visą mantą, basas parbėgau 3 kilometrus į namus, kad namiškiams praneščiau šią žinią.. Jie dar miegojo. Tuojau visus pažadinau, sakydamas, kad tokiu momentu miegoti negalima. Dirstelėjęs pro langą pamačiau, kad "nenugalimoji" jau neša savo rūgštį iš kur atėję. Gyvenome prie magistralės Kaunas-Šakiai ir mums viskas gerai matėsi. Mašinose su savo katiušomis važiavo karininkai, o kariai, daugiausia darbo batalionai, su didžiausiais kastuvais ant pečių, rydami dulkes, ėjo šalikelėmis ir grioviais.

Sekmadienį iš Kauno dviračiais atvažiavo mano svainis su kaimynu.

Jie sakė, neva šeštadienį buvo pranešta, kad vyks manevrai. Tai dabar ir vyksta. Nepaisant pasakojimo, buvau įsitikinęs, kad prasidėjo karas. Lekėčių valsčiuje pirmieji vokiečių kariai pasirodė tik birželio 23 d. ir čia jokių mūšių nebuvo. Kur ne kur, atsilikęs nuo savo dalinio, rytų link pėdino rusų kareivis. Juos nuginklavę paleisdavome.

Liepos 28 d. nuvažiavau į Kauną ir įstojau į antrą savisaugos batalioną, kuris buvo dislokuotas Miško 8 gatvėje, amatų mokyklos pastate. Teko eiti sargybos vado pareigas prie savisaugos dalinių štabo. Rugpjūčio mėnesį išsikėlėme į Šančius į 2-o pėstininkų pulko kareivines. Nors vokiečiai buvo pažadėję 6 mėnesius mūsų iš Lietuvos teritorijos niekur nesiųsti, bet savo pažado netesėjo ir, batalioną perkrikštiję į 12-ąjį, spalio 5 d. išvežė į Minską. Važiavome automašinomis. Minskas buvo visiškai sugriautas, tik vakariniame pakraštyje buvo išlikęs politrukų mokyklos pastatas. Jame ir apsistojome. Atvažiavo vokiečių Schutzpolizei (apsaugos policijos) batalionas. Mes jiems buvome pavaldūs. Kartu dalyvaudavome operacijose. Teko košti miškus ir apvalyti juos nuo diversinių grupuočių. Vėliau sudarėme atsparos punktus ir įvairius sargybos postus. Teko susidurti su raudonaisiais partizanais. 1942 m. kovo 31 d. demobilizavausi ir šv. Velykas švenčiau namuose. Padėjau broliui ūkininkauti.

1944 m. vokiečiai traukėsi be mūšių. Rusai naktimis skrisdavo bombarduoti Vokietijos. Vieną liepos mėn. šeštadienį, apie 23 val. nakties, išgirdome dūzgiant rusų lėktuvus. Skrido neaukštai. Vienas lėktuvas ratas po rato suko apie mūsų sodybą. Iš jo vienas paskui kitą šoko parašiutininkai. Vokiečiai skelbė, kad kur nusileidžia rusų desantas, ten išžudomi visi gyventojai. Mudu su broliu tais gandais beveik tikėjome ir buvome pasiryžę gintis. Lėktuvui nuskridus, po kurio laiko, išėjome į lauką. Girdėjome, kaip parašiutininkai susišvilpauja ir susiranda vienas kitą. Desantininkai buvo išmesti į didelį rugių lauką, prie sodybos. Prašvitus išėjau pasižiūrėti, ar nėra rugiuose brydžių. Kiek paėjęs jomis, radau ir parašiutus. Vieną parsinešiau namo ir paslėpiau. Keliu Kaunas-Šakiai dieną ir naktį į Vakarus traukėsi vokiečių daliniai.

Po poros dienų dviračiais atvažiavo iš Kauno svainis su kaimynu. Kaunas buvo bombarduojamas, ir jie atvažiavo pasižiūrėti, gal pas mus saugiau. Svainis nurišo nuo dviračio paketą ir padavė, sakydamas: "Čia tau, Edvardai, lauktuvių atvežiau". Padėkojęs nuėjau į klėtį, užsidariau

duris ir, išvyniojęs paketą, be galo nudžiugau. Jame buvo rusiškas dešimtšūvis, pusiau automatinis šautuvas su trimis apkabomis ir maišelis su 500 šovinių. Man tai buvo nepaprastai vertinga dovana. Pasimėgavęs ja, pakišau po sofa ir einu pas svečius, bet pasižiūrėjau pro plyšį ir nustėrau: prie namiškių stovi keturi automatais ginkluoti vyrai ir tikrina svečių dokumentus. Trys iš jų kariškiai, o vienas apsirengęs civiliai. Skubiai išsitraukiau iš po sofos "lauktuves", išlindau pro galinį klėties langą, jas paslėpiau ir tuo pačiu keliu grįžau. Priėjęs prie durų, matau - svečių iš Kauno nebėra, tik keturi ginkluoti vyrai su namiškiais kalbasi. Kaip niekur nieko, atidarau duris ir einu prie jų. Visų keturių automatų vamzdžiai nukrypsta į mane, bet drąsiai einu artyn. Civilis paklausė tėvuko, ar tai sūnus ir, gavęs patvirtinantį atsakymą, nurimo. Rusai parašiutininkai pasakojo, kad tuojau baigsis karas, ir viskas bus gerai, nes ir Rusijoje yra pasikeitimų. Civilis pasakė, kad jiems reikalinga pastotė su kiek galima talpesniu vežimu. Brolis parvedė arklius ir pakinkė į vežimą. Vežti pasisiūlė tėvukas, bet jo paslaugų atsisakė, nes reikėjo stipraus vežiko, ir parodė pirštu į mane. "Važiuosi tu", - pasakė. Apsiaviau aulinius batus, šilčiau apsirengiau, sėdau "už vairo" ir išvažiavome. Važiuojant paklausė, ar dar pučiu "misinginę", mat 1933-1936 m. grojau Višakio Rūdos šaulių dūdų orkestre, kuriame grojo civilio brolis, todėl jis mane prisiminė. Atsakiau, kad negroju nuo 1937 metų. Važiavome pamiške į tą vietą, kur buvo išmestas desantas. Reikėjo paimti du paketus amunicijos ir nuvežti į bazę. Žvyrkeliu laikas nuo laiko pravažiuodavo vokiečių kariuomenės kolonos. Paketus reikėjo nuvežti į kitoje kelio pusėje esantį mišką. Apie porą šimtų metrų teko važiuoti keliu. Pavojus buvo didelis, bet, ačiū Dievui.

Pakeliui paėmėme dar vieną pastotę desantininkui, kuris nusileisdamas susižeidė koją. Diversantų bazė buvo Novaraistyje. Jos neprivažiavus, mano vežimo krovinį perkrovė į kitą vežimą, kruopščiai iškratė šiaudus, tikrindami ar nepasiliko koks nors įkaltis, davė man 50 markių, pakelį lietuviškų papirosų "Kir" ir liepė važiuoti namo.

Pirmieji "išvaduotojai" Lekėčių valsčiuje pasirodė rugpjūčio 3 d. Tai buvo keturi kariškiai su didžiausiais kastuvais ant pečių ir vienas kapitonas. Užėję pasisveikino, paprašė bulvių, paklausė kelio į Kriūkus ir nudrožė toliau. Apie pusę rugpjūčio į kiemą įvažiavo "viliukas" su aukšto

rango karininkais, kurie, apžiūrėję trobesius, įsakė ištuštinti vieną galą gyvenamo namo bei pusę klėties ir išvažiavo. Po poros dienų privažiavo karininkų su savo katiušomis, atvažiavo inžinerijos dalinys ir ginklų remonto dirbtuvės. Remontavo visų rūšių ginklus, nuo pistoleto iki patrankos. Vakarais pakabindavo ant medžio šakų paklodę ir demonstruodavo filmus. Po kino - šokiai, išgėrimai, ginčai, muštynės ir taip visą laiką, kol neišsikėlė arčiau fronto. Štabo karininkai siūlė man ir broliui stoti savanoriais į sovietinę armiją, žadėjo priimti į savo dalinį, kad nebūtume pasiųsti į frontą, tačiau mudu ta "laime" pasinaudoti neskubėjome.

Kol pas mus buvo štabas, kitų dalinių kariškiai nelandžiodavo. Užteko ir štabistų išdaigų. Frontui pasistūmėjus tolyn į vakarus, štabas ir dirbtuvės išvažiavo paskui savo dalinius. Greitai buvo paskelbta mobilizacija ir prasidėjo vyrų gaudymas į armiją. Gaudydavo net su vilkšuniais. Rugsėjo pradžioje atėjo ir mūsų eilė. Aš palikau namus. Išeidamas tėvukams pasakiau, kad, jei ateitų manęs ieškoti, sakytų, jog esu išvarytas kasti apkasų. Brolis, porą dienų pasislapstęs, išlindo iš savo gūžtos ir tuojau pat buvo sučiuptas ir išvarytas į frontą. 1944 m. gruodžio 24 d. Liepojos fronte buvo sunkiai sužeistas, atveztas į Šiaulių ligoninę, o iš jos - į Vidurinę Aziją, Samarkando miestą. Į frontą grįžti neteko, nes karui pasibaigus, 1945 lapkritį buvo demobilizuotas ir grįžo į namus.

Aš slapsčiausi. Rugsėjo ar spalio mėn. pradėjo verbuoti darbininkus miško darbams, atleisdami juos nuo karinės prievolės. Draugų, dirbusių miško žinyboje, pagalba gavau atleidimą ir pradėjau dirbti miške. Kartą, eidamas į darbą, susidūriau su enkavedistais. Neklausę jokių dokumentų, nusivarė į savo žeminę. Patikrinę dokumentus ir ištardę, paleido. Po savaitės sulaikė Kauno čekistai. Surinkę dar apie 20 vyrų, nuvežė į Vilkiją ir uždarė bažnyčios rūsyje. Naktį pradėjo šaukti apklausai. Pagrindinis klausimas buvo: ar nesusitinkame su banditais. Mes aiškinome, kad labai didelės miško darbų normos ir nėra kada dairytis - skubame vykdyti, kad nebūtume nubausti. Enkavedistai mumis nepatikėjo, visus apšaukė banditais ir palydėjo daugiaaukščių keiksmažodžių tiradomis. Nors iki Jančių 12 km, bet mes džiaugėmės laimingai ištrūkę ir pėsčiomis skubėjome namo.

Po savaitės einančius į darbą vėl sulaikė, įkišo į bunkerį su kitais. Netrukus visus išrikiavo, nuvarė į Lekėčių NKVD būstinę ir uždarė tam-

sioje patalpoje, kurioje buvo prigrūsta daugiau kaip 100 žmonių. Tris paras niekas nesirodė ir tik trečios vakare pradėjo po vieną išleisti. Iškvietė mano bendradarbį. Gal po pusvalandžio atvedė jį pasiimti mantą. Žiebtuvėlio šviesoje pastebėjau, kad jo veidas kruvinas. Paklausiau, kas atsitiko. "Blogai", - spėjo atsakyti ir dingo už durų. Po dešimties minučių išsiveda ir mane. Būstinėje tamsu. Už stalo sėdėjo karininkas. Akys raudonos kaip Liuciferio, ant stalo dėžutė nuo konservų, į kurią pripilta žibalo ir dega įmerktas skuduras. Suodžiai skraido po visą kambarį. Iš karto prisiminiau skaitytą knygą "Čekistų naguose". Taburečių nėra. Vietoj taburetės - sunki medžio trinka, ant kurios liepė atsisėsti. Išklausinėjęs apie mano praeitį, pareiškė: "Tu gi mūsiškis! Turi mums padėti ir turėsi visko, ko tik panorėsi". Atsakiau, kad aš ir dabar padedu: dirbu miške, įvykdau normą. "Visa tai niekai, mums ne to reikia. Dirbdamas miške, tu tikriausiai susitinki su pažįstamais banditais. Pasakyk pavardes ir juos sunaikinsime," - tikino karininkas. "Šito aš niekada nedarysiu. Aš dirbu savo darbą, jūs dirbkite savo", - atsakiau. Mano "geradėjas" staiga pašoko iš užstalės ir, pripuolęs prie manęs, pradėjo kabeliu talžyti kur papuolė. Pasišaukė talkos, ir kas rankom, kas kojom stengėsi "įkrėsti" proto. Po egzekucijos vėl, žadėdami aukso kalnus, prašė jiems padėti. Aš laikiausi savo. Pašaukė du enkavedistus ir liepė išvesti į lauką. Buvo tamsi naktis. Padavė kastuvą ir liepė kasti duobę. Iškasus duobę iki kelių, išeina karininkas ir įsako atvesti atgal. Vėl visaip įkalbinėja jiems dirbti. Man nesutikus - vėl mušimas, duobės kasimas ir taip keletą kartų. Pagaliau, supratęs, kad nepalauš, sugalvojo naują variantą: davė tris dienas pamąstyti ir paleido namo, įsakydamas po trijų dienų būtinai ateiti pasikalbėti. "Turbūt jiems protas pasimaišė, kad mane paleidžia", - pagalvojau. - "Jeigu iš čia išeisiu - gyvo nebepaimsite".

Paprašiau kokio nors dokumento, kad miestelio patruliai nesulaikytų. "Jeigu ir sulaikys, tai vis vien tik pas mus atves", - atsakė. Taip ir išėjau iš tos "velnio virtuvės". Buvo apie ketvirta valanda nakties. Pareiti reikėjo 4 km. Išėjęs iš miestelio, lengviau atsikvėpiau. Eidamas vis gręžiojausi atgal, ar niekas neseka. Namuose dar visi miegojo. Man parėjus, visi sukilo, užžiebė žibalinę lempą ir, pamatę mano sudaužytą, kruviną veidą, suklykę puolė prie manęs. "Edvardėli, kas tave taip sumušė?" - klausė verkdamos žmona ir uošvė. Pažiūrėjau į veidrodį ir patį šiurpas

nukratė - tikrai baisiai atrodžiau. Nusiprausiau, pavalgiau ir nuėjau ilsėtis.

Vidurdienį atėjo bendradarbis pasiteirauti, ar aš grįžęs. Viską jam papasakojęs, pasakiau, kad išdaviku niekada nebūsiu ir daugiau pas juos neisiu. Žinojau, kad bendradarbis yra pasižadėjęs dirbti okupantams motyvuodamas tuo, kad nebuvo kitos išeities, nes jis turi šeimą ir turi dėl jos aukotis. Mums nebuvo daugiau apie ką kalbėti, ir jis sutrikęs išėjo namo.

Dvi dienas namuose "paatostogavęs", išėjau į mišką pas likimo draugus. Buvo vasario mėnuo. Iki balandžio gyvenome beveik ramiai. Balandžio mėn., pradėjus vyrus šaukti į armiją ir šiems neinant, NKVD suaktyvėjo: ėjo su vilkšuniais per gyvenvietes, ieškodami frontui "patrankų mėsos". Vyrai pradėjo plūsti į mišką ir į mūsų stovyklą Valkų kalvose. Mėnesio pabaigoje buvo jau apie 200 vyrų, o karininko nė vieno. Buvo tik keletas puskarininkių ir Lietuvos kariuomenėje tarnavusių eilinių. Laimei, netrukus atsirado karininkas - kapitonas Jurgis Valtys. Jis tuojau pat suskirstė žmones į būrius ir skyrius, paskyrė vadus. Vienam skyriui teko vadovauti man. Tai buvo daugiausia Jančių ir Lekėčių kaimų vyrai. Pradėjome galvoti apie pastogę. Buvo pastatytos dvi 6x12 m žeminės. Mano skyriui neteko dirbti, nes vykdėme operacijas prieš okupantus. Žemines pašventino Lukšių valsčiaus Mišiurkės parapijos kunigas Vyšniauskas.

Gegužės 6 d. maždaug už 8 km nuo stovyklos buvo nušauti du mūsų kaimo vyrai. Mat iš mūsų kaimo buvo devyni dezertyrai, kurie, laimingai sugrįžę į namus, lindėjo šiauduose. Sužinoję, kad miške yra partizanų, nutarė eiti jų ieškoti. Susirinkus sutartoje vietoje, pasirodė pasieniečiai. Vyrai sutriko - jie buvo beginkliai. Septyni, bėgę į miško gilumą, liko sveiki, o kiti du, bėgę į pamiškę, buvo nušauti. Mes taip pat susirūpinome: jei miške pasirodė pasieniečiai, reikia tikėtis, kad jie neaplenks ir mūsų "rezidencijos".

Mums pranešė, kad gegužės 9 d. iš Lekėčių į Šakius važiuos propagandistas Gurskis. Ne vienas jį keikė už paruošų prievartavimą, komunistinės ideologijos kaimo mokytojams primetimą ir kitas niekšybes. Gegužės 8 d. vakare apie būsimą Gurskio kelionę raportavau kapitonui Valčiui. Valtys įsakė organizuoti operaciją Gurskio likvidavimui. Grįžęs į žeminę, parinkau vyrus, išdėsčiau operacijos planą, patikrinau ginkluo-

tę, pavakarieniavome ir nuėjome ilsėtis. Anksti ryte sukilę, čia pat upelyje nusiprausėme, papusryčiavome ir 8 val. išvykome. Operacija turėjo būti vykdoma Jančių girininkijos ribose prie plento Kaunas-Šakiai.

Atvykus į paskirties vietą, pasirinkome tinkamas pozicijas ir išsidėstę laukėme neprašytų svečių. Įsakyta laikytis griežčiausio slaptumo, nes tai mūsų sėkmės garantas. Operacijos pradžia - mano šūvis. Priešingoje kelio pusėje pasirinkau sekimo postą. Prajojo paauglys ant juodo arklio, be balno, basas, baksnodamas arkliui šonus užkulniais. Netrukus pasirodė Jančių girininkijos eigulys Antanas Čežauskas, apsirengęs civiliai, tik kepurė uniforminė. Vyrai jo nepažįsta, ir būkštauju, kad jie nesugalvotų jo sulaikyti. Kaip tik tuo metu pasirodo mūsų laukiamieji: važiuoja poriniame vežime, kuriame matau - guli du kariškiai. Vežikas pažįstamas - Vincentavos kaimo gyventojas Jonas Mileris sėdi ant pasostės. Kariškių tik galvos kyšo. Vežimą praleidžiu, iššoku ant kelio ir priklaupęs šaunu į gulintį dešinėje. Matau, kad pataikiau. Po šūvio arkliai pradėjo šuoliuoti. Vyrai, bijodami, kad priešas nepabėgtų, vieną arklį nušovė. Vežimas apvirto. Matome, kaip sveikasis kariškis padeda sužeistajam nušliaužti į griovį, iš kurio pradeda atsišaudyti. Pastebiu, kad aplinkui mane dulka smėlis. Supratau, kad esu apšaudomas. Kryptelėjęs per kairįjį petį, pamačiau dar vieną pastotę su 7 stribų apsauga. Išgirdę šūvį ir pamatę mane ant kelio, jie iššoko iš vežimo ir, paleidę kelias serijas, nudūmė kiek įkabindami į Jančius (5 km), aplenkdami net šunį, kurį vežėsi kartu. Žmonės vėliau juokėsi, kad stribai parbėgo pirmi, o šuo iš paskos.

Stribams nubėgus, apsižvalgęs pastebėjau, kad enkavedistai išsidėstę žymiai geresnėse pozicijose, ir mano vyrai negali net pajudėti. Vyko intensyvus susišaudymas. Prisidengdamas mišku, užėjau priešui į užnugarį. Iš čia jie ugnies nesitikėjo, o juos mačiau kaip ant delno. Sužeistasis sėdėjo ant griovio kranto ir raivėsi, o sveikasis intensyviai atsišaudė. Atsigulęs už priedangos, paleidau šūvį į sužeistąjį. Jis griūdamas užkliudė draugą, kuris, pamatęs, kad šis jau nebegyvas, šoko iš griovio ir nubėgo miško gilumon. Jam įkandin paleidau porą šūvių. Atrodė, kad kliudžiau, bet jis dingo miško tankmėje. Visi susirinkome prie nukautojo pažiūrėti, koks čia "žvėris". Pasakiau vyrams, kad vienas sužeistas pasitraukė į mišką ir reikia jį surasti. Pasirodo, kad važiavo ne propagandistas Gurskis, bet NKVD viršininkas kapitonas Petrovas su leitenantu, lydimi septynių

stribų. Parbėgę į Jančius stribai pasakojo įspėję Petrovą, jog miško ruože, kur jie ruošiasi važiuoti, yra banditų, bet tas atsakęs nebijąs ir liepęs vežti, kur jų yra kuo daugiau. Dabar sužeistas Petrovas užėjo pas ūkininką ir paprašė, kad šis jį nuvežtų į ligoninę Zyplių dvare. Važiuojant jam pasidarė bloga. Išlipo iš vežimo ir mirė.

Ilgai užsibūti operacijos vietoje negalėjome, nes buvo aišku, kad pabėgę stribai praneš garnizonui. Susikauti su žymiai gausesniu ir geriau ginkluotu priešu nebuvome pasirengę, todėl, apieškoję mišką ir bėglio neradę, trofėjiniu pistoletu TT nešini, grįžome į stovyklą.

1945 m. gegužės 10 d. buvome numatę išlaisvinti suimtuosius, tačiau, norint išvengti nereikalingų aukų, šio sumanymo atsisakėme. Pradėjome ruoštis atremti stovyklos puolimą, nes pagal mūsų žvalgybos duomenis, stovyklą buvo ruošiamasi pulti; nežinojome tik puolimo dienos. Kasėme apkasus, tikrinome ginklus, skirstėme šaudmenis, granatas, sustiprinome sargybos postus. Miške naršė patruliai ir slapukai. Drausmė ir tvarka buvo kariška. Sargybos būriai keitėsi kas 24 valandos, sargybiniai - kas dvi.

Gegužės 12 d. su savo skyriumi reikėjo perimti sargybos postus. 10 valandą išgirdau tai vienur, tai kitur pavienius šūvius. Palikęs vyrus, nuėjau apsižvalgyti ir aplankyti sargybos postų. Viename sargybinis pastebėjo judėjimą. Už kokių 200-300 m prie spindžio, kažkas pasirodo ir vėl dingsta. Pamokęs sargybinį, ką daryti vienu ar kitu atveju, grįžau pas vyrus. Pavieniams šūviams nesiliaujant, nuėjau pas kpt.Valtį išsiaiškinti padėties. Jis buvo užsiėmęs: kalbėjosi su ryšininku, atėjusiu iš apygardos štabo, esančio užnemunėje.

13 val. mano skyriui reikėjo perimti postus. Suėjome į žeminę, sustatėme ginklus į stovus ir susiruošėme eiti praustis ir pietauti. Staiga pasigirdo pragariškas šaudymas. Čiupome ginklus ir bėgte į apkasus. Matome - žaliakepurių* kaip amaro. Atidengiame ugnį, bet jų spaudimo atlaikyti nepajėgėme. Vieni kitus pridengdami, traukėmės į apkasus prie kitos žeminės, kur persigrupavome ir sutelkta ugnimi privertėme žaliakepurius pasitraukti. Pagerindami savo pozicijas, įsitvirtinome ant aukštumė-

---

* Taip buvo vadinami pasieniečiai, kadangi jų kepurių viršutinė dalis buvo žalios spalvos. - *Red. pastaba.*

lės. Vos spėjome susitvarkyti, kai su laukiniu riksmu ir klegėjimu, uraganiškai šaudydami, žaliakepuriai pradėjo ataką. Šį kartą mūsų pozicijos geresnės: mes aukštumėlėje, o rusai - įlomyje. Nors yra aukų - iš apkasų nesitraukėme. Pamatę, kad žuvusieji partizanai nušauti į galvą, supratome - nušovė snaiperiai. Eglių viršūnėms sujudėjus, aišku, kur snaiperis! Nukreipiame į jį ugnį ir... jau nepavojingas. Atlaikėme ir antrąją ataką, priversdami žaliakepurius pasitraukti.

Pertrauka. Girdėjosi tik mašinų ūžimas, kuris truko apie valandą. Po to pasigirdo trumpų švilpukų serija, laukinis riksmas ir automatų bei kulkosvaidžių kalenimas. Užvirė tikras pragaras. Supratome, kad pertraukos metu rusai sutelkė daugiau kariuomenės. Ėjo stati su atkištais automatais ir lengvaisiais kulkosvaidžiais, šaudydami ir rėkdami iš visų jėgų. Mes nespėjome jų iššaudyti. Trečios atakos neatlaikėme. Rusai artėjo prie mūsų kalvos ir apkasų. Laimei, turėjome daug granatų, kuriomis priplojome juos prie žemės. Staiga pakilę spėjome pasitraukti į mišką. Žaliakepuriai, pakilę ir šokę į apkasus, rado juos tuščius. Buvome nubėgę nemažą nuotolį, kai mus pastebėjo ir pradėjo šaudydami ir rėkdami vytis. Apie 3 km persekiojo, kol iššaudėme šunis. Tada liovėsi ir mes atsiplėšėme nuo priešo.

Išvargę susiradome gerai maskuojančią vietovę ir sustojome pailsėti. Išvedžiau 12 vyrų. Kautynėms prasidėjus, nespėję apsiauti ir dabar buvo basi, be kepurių, be švarkų. Sutemus nusprendėme iš šio miško pereiti į Novaraisčio masyvą. Atėjome į Jančius, į mano tėviškę. Vyrus palikęs pamiškėje, parsėlinau namo. Šunelis, nė karto neamtelėjęs, mane sutiko džiaugsmingai. Atsargiai pabeldžiau į langą. Duris atidarė tėvukas. Mamelė, įėjusį į kambarį, apkabino pirmoji ir pro ašaras pasakė: "Vaikeli, jau meldėmės už tavo vėlę, nesitikėjome pamatyti gyvo. Visas Jančių kaimas, išgirdęs pragarišką šaudymą, metė darbus ir bėgo į namus, suprato, kad okupantai užpuolė jūsų stovyklą". Nieko nuostabaus - beveik iš kiekvienų namų kas nors buvo išėjęs į partizanų būrį.

Nuraminęs tėvus, papasakojau, kaip pavyko išlikti gyviems, kad parsivedžiau 12 pamiškėje laukiančių likimo draugų, kad visi labai alkani, o kai kuriems reikia rūbų, apavo. Susitariau su tėvuku, kad ištikus pavojui, vakarų pusėje esančiame kambaryje užžiebtų žiburį. Matydami kambario languose šviesą, žinosime, kad į namus eiti negalima. Ačiū Dievui,

mums niekas nesukliudė. Laimingai parsivedžiau savo bendražygius į namus, sočiai pavalgėme, atsigėrėme pieno, apsirengėmė ką radome ir pasiruošėme kelionei. Mamytė įdėjo bryzą lašinių, kepalą duonos, svogūnų, visus palaimino ir atsisveikinę išžygiavome. Visi aplinkiniai kaimai ir miškai man buvo gerai žinomi, bendražygiai pasitikėjo, nebuvo jokių ginčų ar nesutarimų. Tai - labai svarbu. Puskunigių kaime nutarėme sustoti poilsiui. Eigulio Jono Rakausko namuose dar švietė žiburys, todėl užėjau ir paprašiau, kad uždaręs šunį, leistų klojime ant šiaudų pailsėti. Pastebėjau, kad žmogus sutriko, bet leido, nes buvome pažįstami. Suėjome į klojimą, šalinė pilna šiaudų. Guolis karališkas! Vyrams sumigus, išėjau į lauką. Klojimas prie pat miško. Puskunigių kaimas tarpumiškyje, 5 ar 6 gyventojai. Iki Lekėčių - 4 km. Aplinkui - Kuro, Vincentavo ir Kelmerių kaimai. Naktis, o šunys loja be perstojo. Pagalvojau: reikia žadinti vyrus ir eiti į mišką, nes, neduok Dieve, užeitų NKVD - pražudytume nekaltą žmogų su mažamečiais vaikais. Pažadinau porą vyresnio amžiaus vyrų ir pasakiau savo nuomonę. Vyrai pritarė ir be triukšmo išėjome į mišką. Maždaug už kilometro radome žiemos metu iškirstą biržę. Vieta patogi, kelių arti nėra, aplinkui pelkė ir pilna eglišakių, iš kurių pasidarėme puikius guolius, ir kaip šernai į juos sulindome. Aš įsitaisiau šakose prie kelmo ir, nors buvau nuvargęs, miegas neėmė. Vyrų pasitikėjimas ir pagarba kėlė atsakomybės jausmą, kuris grūmėsi su nuovargiu.

Naktis praėjo laimingai. Atėjo gegužės 13-osios rytas. Naktį buvo didelė šalna. Ant balų - ledukas. Sukilome pakilus saulutei. Nusiprausėme, užvalgėme mamelės įdėtų lašinių, atsigėrėme šalto vandens ir vėl į žygį. Vedlio, kuris kartu su kpt. J.Valčiu nuėjęs pas Klevinės, Agurkiškės, Samuolynės ir Liepalotų grupių vyrus prašyti paramos numatomo enkavedistų puolimo atrėmimui, vedami, braunamės per miško tankmę spėjamų partizanų būrių dislokacijos vietų link. Eidami pamatėme ant stulpų miške šiaudų stogelį. Tai vieta, kur 1944 m. rugsėjo-spalio mėn., siaučiant NKVD, slėpėsi broliai Bartkai. Apžiūrėję nutarėme, kad, reikalui esant, šia pastoge būtų galima pasinaudoti.

Vedlys sėkmingai atvedė į minėtų kaimų vyrų stovyklą, kur radome kelis ginkluotus partizanus. Nepastebėjome jokio sargybinio. Priekaištavome jiems, kad tokiu kritišku momentu neapdairiai elgėsi. Prisistatėme kaip Valkų kalvų mūšio dalyviai, kuriems pavyko išsiveržti iš pragaro.

Grupėje buvo pažįstamų vyrų. Besidalydami įspūdžiais, nepajutome, kaip atėjo vakaras. Pavakarieniavę pasiklojome eglišakių patalą ir sugulėme vienas prie kito, kad būtų šilčiau. Naktis praėjo ramiai. Ryte pusryčiaujant atėjo dar viena grupė iš Valkų mūšio: kpt.Valtys, jo brolis, jų kaimynas Vytautas Petkūnas, du vokiečių kareiviai ir dar trys nepažįstami vyrai.

Buvo gegužės 14 diena. Mums šnekučiuojantis, pasigirdo mašinos ūžesys, kuris vis artėjo. Nuo stovyklos iki kelio buvo apie 1,5 km. Kapitonas Valtys kažkur dingo. Mes užėmėme patogias pozicijas ir gerai užsimaskavome. Mašinos ūžesys nutolo. Dar kiek pagulėję, išėjome į pamiškę pasižvalgyti. Dirbantis laukuose ūkininkas pasakė, kad mašina, kurios kabinoje sėdėjo kariškis, nuvažiavo Agurkiškės kaimo link. Grįžę į stovyklą, išsivirėme pietus - žirnių sriubą su gabalu kumpio, pavalgėme ir vėl užėmėme postus. Pradėjus temti, atsirado Valtys su savo grupe. Pavaišinome ir juos. Nutarėme šią naktį pernakvoti čia, o rytojaus dieną palikti stovyklą. Suformavome mažesnes grupes. Iš mano 12-os vyrų likome tik 9. Kapitonas Valtys kvietė jungtis prie jo grupės, bet nesutikau ir nusprendžiau iš savo krašto niekur neiti. Valtys buvo numatęs prasibrauti į Vokietiją, bet man atrodė, kad jo planas nerimtas ir pavėluotas. Atsisveikindami palinkėjome vieni kitiems laimės ir sėkmės garbingoje kovoje už Tėvynės laisvę ir išėjome į numatytas dislokacijos vietas. Buvome numatę persigrupuoti į mažas grupeles, nes po Vokietijos kapituliacijos, okupantams masiškai siautėjant, didelėms grupėms išsilaikyti tapo neįmanoma. Tokius pasiūlymus gavome iš apygardos štabo. Buvo siūloma įsirengti slėptuves ir laikytis griežtos konspiracijos.

Po Valkų mūšio, kuriame dalyvavo apie 60 kovotojų, išliko 34. Iš jų sudarėme 3 grupes: Raninės grupėje 14 kovotojų, vadas - Petras Povilaitis; Jančių grupėje 9 kovotojai, vadas - Edvardas Guoga-Glaudys; kapitono Valčio grupėje - 11 kovotojų. Mano grupė susiskirstė po 3 žmones. Kiekviena trijulė įrengė savo slėptuvę, kurią žinojo tik joje gyvenantys. Susitikimo vieta buvo numatyta iš anksto. Taip susitvarkę, vėl įsijungėme į aktyvias operacijas prieš okupantus.

Gegužės mėn. pranešė, kad suimti Raninės grupės artimieji, kurie 25 d. bus vežami iš Lekėčių į Griškabūdį. Nusprendėme juos išlaisvinti, bet tam pasipriešino suimtųjų broliai ir sūnūs, motyvuodami tuo, kad gali

nukentėti nekalti žmonės. Ir iš tikrųjų - po kelių dienų suimtuosius paleido. Pasirodo, jie buvo sulaikyti už prievolių nevykdymą.

Netrukus po šio įvykio ryšininkas pranešė, kad birželio 10 d. iš Lekėčių į Griškabūdį važiuos miškų ūkio darbuotojai parvežti atlyginimų ir prekių parduotuvei. Šios progos nusprendėme nepraleisti ir papildyti savo kasą ir maisto produktų atsargas. Operaciją įvykdyti buvo pavesta mūsų Jančių skyriui. Birželio 11 d. Jančių kaime prie plento Kaunas-Šakiai gerai užsimaskavome ir laukėme, kada veš "lauktuves". Judėjimas plentu mažas: praeina vienas kitas pėstysis, pravažiuoja koks vežimas, ir vėl tuščia. Apie 12 val. Lekėčių kryptimi pravažiavo automašina, pilna NKVD kareivių. Mums tai - netikėta staigmena. Sukome galvas, ką tai galėtų reikšti. Viskas paaiškėjo atėjus trims kovotojams iš Raninės grupės. Pasirodo, grupės vyrai vykdė kitą operaciją. Atlikę užduotį, sugalvojo užeiti pas mus. Beeinančius pastebėjo stribas, kuris, sėdęs ant dviračio, nuvažiavo į Lekėčius ir pranešė, kad prie Jančių kaimo matė partizanus. Plentu pradėjo patruliuoti mašina su kareiviais. Užpulti nesiryžome, nes jų buvo triskart daugiau, ginkluotė - kulkosvaidžiai ir automatai, o mūsų - 11 ginkluotų šautuvais ir tik keliais automatais. Labai norėjosi okupantus pavaišinti švinu, bet nutarėme laukti.

Jau visai pavakarė, o vežimo su "lauktuvėmis" nesimatė. Kovotojai pradėjo nekantrauti ir siūlė operaciją nutraukti, bet nesutikau. Pasakiau, kad palauksime enkavedistų pravažiuojant dar kartą ir tik tada pasitrauksime. Netrukus pasirodė ir laukiamas vežimas. Iššokę ant kelio, sustabdėme arklius, išlaipinę keleivius, nuvedėme į mišką ir užmaskavome. Įšokęs į vežimą, vežiką pakišau po pasoste ir pasukau arklius į mišką. Pavažiavęs gal 50 m, sustojau, suskaičiavau pinigus. Suma didelė - 96 tūkstančiai rublių. Pinigus į krepšį, o į jų vietą įdėjau kvitą ir "padėką", kurioje prašau dažniau atvežti tokių dovanų. Skubiai susitvarkę, traukėmės į nuošalią, saugią vietą ir stebėjome, kaip reaguos enkavedistai. Maždaug po pusvalandžio iš Lekėčių atvažiavo dvi mašinos, pilnos kareivių, kurie, vaikščiodami keliu, pradėjo šaudyti. Kiek pašaudę, susėdo atgal ir nuvažiavo. Taip jiems iš panosės nunešėme 96 000 rb. Po kelių dienų iš žmonių sužinojome, kad vežiką ir buhalterį buvo suėmę, bet netrukus paleido.

Tuoj po šios operacijos sumaniau aplankyti tėvukus. Trečiadienio va-

kare, apie 23 val., prislinkau prie sodybos. Po ąžuolu ant mieto konservų dėžutės nebuvo. Ji gulėjo ant žemės. Reiškia, pavojaus nėra. Prisėlinęs prie gyvenamo namo, įsiklausiau. Tyku. Pabeldžiau į langą, kur miega tėvukas. Pasakiau slaptažodį ir tėvukas tuoj atidarė duris. Apsikabinome ir ilgai, ilgai nepaleidome viens kito. Jauduliui praėjus, nusivedė į virtuvę. Uždengiau langą ir susėdę pusbalsiu šnekėjomės apie tai, kas vyksta aplinkui. Pavaišino šviežiu pienu, sūriu, šviežia duonute. Skaniai pavalgęs, sumaniau pasilikti. Užlipęs ant tvarto, įsikasiau į šiaudus arčiau palėpės, kad pavojaus atveju galėčiau greitai išlįsti, ir kietai užmigau. Seniai taip puikiai miegojau. Pabudau apie 9 val. ryto. Išlindęs iš savo irštvos, nulipau žemyn ir stebiu - gal pamatysiu mamelę ar tėvuką. Kaip tik tuo metu jis atėjo kviesti pusryčių. Staiga suvokiau, kad taip apsirengusiam eiti per kiemą pavojinga. O gal čekistai stebi sodybą? Paprašiau, kad atneštų sijoną ir skarelę. Netrukus tėvukas, sumetęs į kibirą, atnešė rūbus, kuriais apsirengęs nuėjau pusryčių. Mamelė, mane pamačiusi, suplojo rankomis ir kvatojo iki ašarų. Atnešė skanių barščių, kiaušinienės su spirgais ir sūdytų agurkų. Prisišveičiau kaip reikiant. Padėkojęs už skanius pusryčius, iš virtuvės nuėjau į kambarį su keturiais langais, iš kur matosi į visas puses. Su savimi turėjau tik pistoletą TT ir granatą. Tėvukai pasakojo savo vargus. Vyresnysis brolis fronte sunkiai sužeistas, išvežtas į ligoninę Vidurinėje Azijoje, aš miške, o tėvams jau apie 70 metų. Viena brolienė darbinga, bet su trimis mažamečiais vaikais, o ūkis - 32 ha. Padėtis nepavydėtina.

Likęs vienas dairausi pro langus, kažką krapštau. Staiga iš pietų pusės nuo žvyrkelio pasigirsta trumpos automatų papliūpos. Matau, kaip kiek tik arkliai įkerta mūsų link lekia porinis vežimas, kuriame sėdi 3 ar 4 žmonės. Ir taip šuoliais Kriūkų link. Viskas nurimo. Atsidaro durys, įbėga išsigandusi mamelė ir sušunka: "Edvardai, rusai!" Pakėlęs galvą pamatau, kaip nuo žvyrkelio pusės, išsidėstę vilnimi, tiesiai mūsų sodybos link ateina žaliakepuriai. Čiumpu savo mantą ir puolu į kiemą. Mane dengia sodyba, prie kurios didelis rugių plotas. Iki miško likus apie 100 m, šliaužiu. Prie pat miško, pažvelgęs atgal, pamačiau, kad žaliakepuriai jau brenda per rugius. Keli šuoliai - ir aš miške. Mane pamatę, jie pradėjo šaudyti ir puolė persekioti rėkdami, bet aš jau miško prieglobstyje. Nubėgau kokius 4 km, perėjau kelią ir pasiekiau saugesnę vietą, kur

sulaukiau sutemos. Patraukiau į savo slėptuvę. Pakeliui užėjau pas žmogų pasiteirauti, ar nėra apylinkėje rusų. Okupantų nebuvo, tačiau jis papasakojo, kad Raninės grupės vyrai pažeidė susitarimą nevaikščioti kito būrio teritorijoje; svetimoje vietoje pašcimininkavo, dėl to nukentėjo vienas ūkininkas.

Liepos 8 d., sekmadienį, Lekėčiuose vyko Aplankymo atlaidai. Tą rytą išėję iš slėptuvės, išgirdome automašinų ūžesį Pažiegždrių kaime. Mūsų slėptuvė buvo mažame miškelyje. Aš sąmoningai jį pasirinkau, tikėdamasis, kad okupantai net nepagalvos, jog jame galėtų būti partizanų. Mašinų ūžesys pasirodė įtartinas, ir mes išėjome pasižvalgyti. Pamiškėje, pamatėme, kad keliu iš Pažiegždrių į Juškus ir atgal siuva mašinos, kurios atrodė tuščios. Grįžę iš žvalgybos, nutarėme į slėptuves neįsti, bet likti viršuje. Mums besitariant, Juškų pusėje pasigirdo uraganinė kulkosvaidžių ir automatų ugnis. Atrodė, kad mes apsupti. Numačiau gynybai tinkamą poziciją, išsidėstėme 9 vyrai ir laukėme pasirodant rusų. Įsiklausę supratome, kad apsupta Juškų grupė, nes šaudymas neartėjo, nors truko apie 2 valandas. Šaudymui nutilus, vėl pasigirdo mašinų ūžimas. Galvojome, kad atėjo mūsų eilė ir laukėme savo lemties. Saulei nusileidus, viskas nurimo, net šunys nelojo. Nusprendę, kad arti okupantų nėra, pajudėjome Jančių kaimo pamiškės link. Pasiskirstę grupelėmis po 3 vyrus, priartėjome prie sodybos pamiškėje.

Vienas iš mūsų užėjo į sodybą. Ten rado žuvusio Juškų grupės kovotojo Prano Gailiūno seserį, kuri mums papasakojo apie visas tos dienos nelaimes. Pasirodo, vietinis išgama sekė partizanus, kurie liepos mėn. naktį iš 7 į 8 dieną surengė naikinamąją operaciją. Visos trys grupės - Jančių, Raninės ir Juškų, buvo įsirengę slėptuves, nes nujautė, kad vietiniai kolaborantai gali išduoti ar užpulti. Neturėdami slėptuvių statyboje patirties, partizanai neįsirengė ventiliacijos angų. Liepos 8 d. naktį, nujausdami užpuolimą, po tris pasislėpė slėptuvėse. Nors sėdėjo ramiai, pradėjo trūkti deguonies. Vienas iš dviejų brolių - Pranas Gailiūnas - pasakęs, kad geriau tegul nušauna negu uždusiąs, pirmas išlindo iš slėptuvės. Paskui jį išlipo jaunesnysis brolis Jonas ir grupės vadas Petras Povilaitis. Visi trys sulindo į netoliese esantį raistą ir užsimaskavo. Pasirodžius kareiviams, jie, nieko nelaukę, pakilo ir bėgo pamiškės link. Kulkosvaidžius rusai buvo išstatę pamiškėje ir ant namų stogų. Grupės va-

das Petras Povilaitis buvo sužeistas pirmas ir pats nusišovė. Pranas Gailiūnas, suvarpytas 12-os kulkosvaidžio kulkų, krito pamiškėje. Jonas Gailiūnas, sužeistas dviejose vietose į koją, pasislėpė miške, todėl okupantai jo nesurado. Sutemus jis atėjo į Jančių kaimą ir viską papasakojo. Budeliai Petrą Povilaitį atvilko prie žuvusio partizano Prano Gailiūno ir paguldė greta. Norėjo suvaryti žmones, kad juos atpažintų, bet buvo vėlu, temo, todėl atidėjo rytdienai.

Mūsų, likusių gyvų, buvo 12 vyrų. Nutarėme žuvusiųjų brolių kūnus pavogti, kad okupantai jų neniekintų. Joną Gailiūną, aptvarstę žaizdas, paslėpėme slėptuvėje, o patys su jo seseria išžygiavome į Juškus. Šios grupės gyvi likę partizanai prisijungė prie mūsų. Vietoje neštuvų paėmę dvejas kopėtėles, tęsėme žygį, vykdydami šią neįprastą operaciją, kurios tikslas buvo išvaduoti garbingai žuvusius mūsų brolius lietuvius nuo išniekinimo. Tylu, ramu. Slinkome į pamiškę prie sodybos, kur suguldyti žuvusieji. Palikę grupę vyrų apsaugoje, einame su pirmais "neštuvais", paguldome ant jų Praną Gailiūną ir panešame apie 20 m į šalį. Ramu. Petrą Povilaitį paguldome į antruosius "neštuvus" ir, atnešę iki Gailiūno, sustojame atsikvėpti. Įtampa didžiulė. Atsikvėpę žygiuojame į numatytą vietą. Liepos mėnuo. Rugiai ir kviečiai jau dideli. Nunešę apie 1,5 km, žuvusiuosius paguldome kviečių lauke ir užmaskuojame. Grįždami užeiname pas rėmėją ir paprašome, kad padarytų du karstus. Žmogus pažada juos antradieniui, ir mes, nelaukdami, kol prašvis, skubame į savo "namus".

Enkavedistai, ieškodami apylinkėje žuvusių partizanų kūnų, siautėjo kelias dienas. Negalėdami iškasti duobių kapui, žuvusiuosius palaidojome jų pačių slėptuvėje. Laidotuvėse dalyvavo mano skyriaus vyrai, likę gyvi Juškų grupės partizanai ir žuvusiųjų seserys. Juos nuleidę į buvusią slėptuvę, užmaskavome, pasimeldėme ir išsiskirstėme kas sau. Sužeistasis Jonas Gailiūnas greitai pasveiko ir palydėjome jį pas bendražygius į Juškus.

Siautėjimams nurimus, panorau aplankyti savo tėvukus. Gal bus gavę iš brolio laišką ir sužinosiu, kaip jam sekasi? Prislinkęs prie sodybos, patikrinau "leidimą". Viskas tvarkoje, užeiti galima. Kaip visada pabeldžiau į tėvuko langą. Durys tuojau buvo atidarytos. Įėjau į vidų. Tėvukas pasakė, kad atvažiavusi sesuo iš Kauno ir miega klėtyje su mamele. Pasikal-

bėjęs su tėvuku, nuėjau į klėtį aplankyti mamelės ir sesers. Mamelė pavaišino bičių medumi, saldžiu pienu, šviežiais agurkais ir sūriu. Pavalgęs užsirūkiau "Pajūrio" papirosą, kurių buvo atvežusi sesuo. Užsirūkė ir sesuo. Sėdime, kalbamės. Durys atdaros. Ilgai neužsibuvęs, atsisveikinau ir išėjau. Aplinkui tylu, net ausyse spengia. Tai geras ženklas. Partizanaudamas buvau įpratęs niekada pas žmogų neiti keliu ar taku, pro vartus ar vartelius, bet visada lauku ar per tvorą. Taip ir šį kartą: išėjęs iš klėties, peršoku tvorą ir einu reikiama kryptimi. Nutolus gal 50 m, sulojo mūsų šuo. Kritau ant žemės ir matau: tėvų kieme apie klėtį su prožektoriais švaistosi enkavedistai, beldžiasi į klėties duris ir liepia atidaryti. Guliu ir galvoju: ar sapnuoju, ar viskas vyksta iš tikrųjų. Pakilti negaliu, nes prožektoriai galingi - iš karto pastebės. Guliu ir žiūriu: duris jau daužo automatų buožėmis, iš trobos ateina tėvukas. Atidarius duris, čekistai puola į klėtį. Namiškiai vėliau pasakojo, kad ieškojo visur - po lova, spintoje. Nieko neradę, liepė atidaryti antro klėties galo duris, kur miegojo brolienė su vaikais. Nieko ir čia. Pradėjo kamantinėti, kas buvo užėjęs. Tėvukas trauko pečiais ir tvirtina, kad nieko nebuvo. "Kaip nebuvo? Meluoji! Čia buvo vyras, matėme, kaip braukė degtukus, rūkė". Tėvukas atsakė, kad rūkė jo duktė. Sesuo paėmė nuo stalo papirosus, degtukus ir užsirūkė. Pasiūlė čekistams. Pamatę, kad sesuo tikrai rūkanti, susižvalgė tarpusavyje ir pasakė: "Nu, gerai. Tik žiūrėkit, kad niekas nesužinotų mus čia buvus". Taip ir išsinešdino nieko nepešę. Jiems išėjus pakilau ir nuėjau į savo slėptuvę. Ir dabar man neaišku, kurioje sodybos vietoje jie manęs laukė ir kodėl iš karto nepuolė, pamatę klėtyje rūkant. Aišku - pasalos tikslas buvo įsitikinti, ar aš nepareinu į namus. Tėvukas paklaustas visada atsakydavo, kad kaip išvarė kasti apkasų, tai iki šiol negrįžau, bet čekistai, matyt, tuo netikėjo. Šį kartą jiems pasala nepavyko*.

Po šio įvykio vengiau susidūrimo su čekistais, nes mūsų gretos buvo

---

* 1961 m. dirbau Kazlų Rūdos melioracijos valdyboje. Atsitiktinai sutikau buvusį tarybinį aktyvistą Vytautą Demskį, tais laikais dirbusį Šakių apskrityje. Vytautas papasakojo, kaip jis su grupe čekistų saugojo mūsų sodybą ir tris naktis laukė pareinančio manęs. Vieną naktį aš parėjau, bet jie pražiopsojo, tačiau Vytautui apie tą įvykį nesigyriau. Pagalvojau - tegul tai lieka paslaptyje. Tuo metu jis man prisistatė kaip V.Kapsuko universiteto Lietuvos istorijos dėstytojas; dabar gyvena Klaipėdoje. - *Aut. pastaba.*

žymiai praretėjusios. Dalis vyrų žuvo, kita dalis, pasitarusi su vadovybe, legalizavosi. Namuose jau gyveno legalizavęsi broliai Juozas, Antanas ir Viktoras Litvinai, Jonas ir Vincas Jakaičiai, Vincas Vaičiūnas. Miške buvome likę aš ir Vaclovas Laurinaitis, kuris rimtai susirgo. Slėptuvės drėgmė padarė savo. Likau vienas. Pavyko susitikti su rinktinės vadovybe, aptarėme esamą padėtį ir priėjome išvados, kad kitų grupių vyrai jau mėnuo kaip legalizavosi ir vaikšto laisvi. Patarė legalizuotis ir man. Buvo rizikinga. Netikėjau jokiomis amnestijomis, bet reikėjo laimėti laiko.

1945 m. rugpjūčio 15 d. legalizavausi ir aš. Ginklo neatidaviau. Po registracijos privalėjau prisistatyti saugumo pareigūnams. Buvau pasiruošęs, kilus bent mažiausiam įtarimui, vėl išeiti į mišką. Du su puse mėnesio jiems melavau ir apgaudinėjau, bet Juozas ir Antanas Litvinai mane išdavė. Spalio 30 d. buvau suimtas. Lekėčių NKVD viršininkas sadistas kpt.Žuliabinas pamatęs mane, sušuko: "Pakliuvai! Užteks tau meluoti ir mus kvailinti!" Tikino žinąs visus mano darbelius. Kur nežinos, jei Litvinai viską išpasakojo! Žuliabinas surinko visą mūsų būrį. Laisvi vaikščiojo tik broliai Litvinai ir jų pusbrolis Vincas Vaičiūnas. Jie privertė savo brolį Viktorą Litviną, atiduoti ginklą. Žuliabinas tiesiai pasakė, kad jie raštiškai išdėstė visas mano nuodėmes. Pareikalavau akistatos su jais. Žuliabinas tik ranka numojo. Jis panaudojo visą savo "meną" mano kaltei įrodyti. Pasiteisinti niekaip negalėjau.

Iki Naujųjų metų, t.y. du mėnesius, tardė Lekėčiuose, vėliau išvežė į Griškabūdį. Ten sutikau daugiau kovos bendražygių. Kamera pilna žmonių - nei atsisėsi, nei atsigulsi. Senukas Sendžikas iš Samuolynės kaimo dėl deguonies stokos užduso. Budeliai čia buvo aukštesnės kvalifikacijos. Kankintojai beveik kiekvieną leisgyvį po tardymo atnešdavo ir įmesdavo į kamerą. Vos tik prasiveria kameros durys, mus tarsi ištinka šokas. Laukiame kurį išves... Čia sutikau partizaną Viktorą Petkūną. Baudėjai jį paėmė sužeistą. Partizanui buvo sutriuškintas klubo sąnarys, bet medicininės pagalbos nesuteikė. Slaugėme, kaip išmanydami, o į tardymą jį nešte nešdavo. Budeliai jį spardydavo ir daužydavo kaip ir sveikuosius.

1946 m. sausio mėn. penkiasdešimties kalinių grupę išvežė į Marijampolės kalėjimą. Stribų vyresnysis Kostas Glikas susodino vyrą prie vyro ant kėbulo grindų ir, vaikščiodamas mūsų galvomis, suskaičiavo, kiek "dūšių" pakrauta. Stiprios sargybos lydimi išvažiavome. Marijampolės

kalėjime suvarė į karantino kamerą, kurioje nebuvo jokio inventoriaus - tik kažkokia pakyla prie lango. Ant jos pasilypėję galėdavome pažvelgti pro langą. Pietums ir vakarienei gaudavome taip vadinamos "sriubos", kurioje tik retkarčiais rasdavome supuvusios bulvės gabalėlį ar kopūsto lapą. "Tokios sriubos ir šuo nelaktų",- piktinosi vyrai. "Kol mes dar Lietuvoje ir krepšeliuose turime duonos ir lašinių, galite piktintis ir nevalgyti, bet, kai išveš į plačiąją tėvynę, džiaugsitės, gavę tokios sriubos",- sakiau jiems. Kalbantis ir juokaujant pamatėme už lango ant siūlo kabantį "paštą". Jį greitai paimame. Suminkytos duonos gabalėlyje randame popierėlį, kuriame pieštuku surašyti klausimai: iš kur mes, kiek, kuo kaltinami ir t.t. Parašę atsakymą, įdedame į tą patį "voką", timptelime siūlą ir "paštas" pakyla aukštyn.

Po vakarinio patikrinimo signalas gulti. Rytą, po pusryčių, nuvedė į pirtį, po kurios atsidūrėme kameroje, esančioje buvusios bažnyčios antrajame aukšte. Kalinių kontingentas čia buvo įvairus: šalia politinių - kriminaliniai, buvę rusų armijos kareiviai ir karininkai. Šis "elitas" darė savo tvarką, visus skriaudė, nes jų čia daugiausia. Bažnyčios kameroje daugiau kaip 400 žmonių. Jie atiminėjo maistą, geresnį apavą, rūbus iš senų ir silpnų kalinių. Radę laisvos vietos pasienyje, įsitaisėme ir mes. Sudarėme stipresnių vyrų grupę ir nutarėme priešintis savivalei. Muštynės įvyko netrukus. Laimėjo politiniai. Daug kriminalinių pateko į ligoninę. Pareikalavome, kad mus atskirtų nuo jų. Atskyrė. Politiniai kaliniai laimėjo ir kitose kamerose. Mus suvarė į naują kamerą, kurioje taip pat ankšta. Miegam kaip silkės - vieno galva, kito kojos. Dieną stovime atsirėmę vienas į kitą, nes gulėti draudžiama. Tardė rečiau. Sugalvojome įvairių užsiėmimų: vieni iš duonos lipdė rožančius, kiti - šachmatus, šaškes. Dirbome slaptai. Pastebės - gausi karcerio. Geriausiu atveju savaitę kitą nepriims maisto iš artimųjų.

Ryšį su kitų kamerų kaliniais palaikėme Morzės abėcėlės pagalba. Eidami į tualetą, ieškome "pašto dėžučių" - priklijuotų prie radiatorių duonos gabalėlių, kurių viduje popierėlis su naujausiomis žiniomis. Mes taip pat lipdome. Religines ir tautines šventes švenčiame bendra malda. Tyliai paniūniuojame giesmę, dainą - vis lengviau širdyje. Dar žiema. Mintimis dažnai nuklystu į mišką. Žinau - ten likę vyrai kovoja. Kaip norėčiau būti su jais ir garbingai žūti.

1946 m. spalio mėn. į Marijampolės kalėjimą atsibeldė kpt.Žuliabinas su šutve tardytojų. Ko jiems prireikė? Mus, vienuolika bendrabylių, tardė papildomai. Marijampolėje Žuliabino šutvė jau negalėjo savavaliauti kaip Lekėčiuose arba Griškabūdyje - daužyti, kankinti. Dabar aš ir kiti bendrabyliai daug ką iš ankstesnių parodymų paneigėme. Žuliabinas pyko, vadino šlykščiausiais žodžiais, bet laikiausi savo, ir byla "sušvelnėjo". Gal todėl išvengiau mirties bausmės. Žuliabinas už ginčijimąsi su juo "premijavo" mane penkiomis paromis karcerio, buvusio pirmame aukšte, koridoriaus gale, atitverto geležinėmis grotomis. Grindys betoninės. Prie vienos sienos - gelžbetoninė pakyla-suolas, ant kurio buvo galima sugulti dviem, trims vyrams. Maisto davinys - kas antra diena pusė litro balandos ir 200 g duonos. Viršutinius rūbus paima, palieka tik su apatiniais. Dieną gulėti negalima. Taip ir zuji kaip tigras narve.

Pagal arešto lapą, karceryje buvimo laikas baigėsi penktos dienos 12 valandą. Tą dieną maisto negavau. Paklausiau korpusininko "Jurgio", kodėl manęs neveda į kamerą. "Kai bus laikas - nuvesime",- atsakė ir apsisukęs nuėjo. Užsilipau ant grotų ir pradėjau suptis. Labai bildėjo. Atėjęs "Jurgis" liepė liautis, antraip pridės dar 10 parų. "Kai atneši arešto lapą, kad esu nubaustas, tai nusiraminsiu",- atsakiau ir pareikalavau pakviesti budintį karininką. Gal po 10 minučių atėjo budintis karininkas. Pareiškiau savo pretenzijas. Karininkas viską užrašė ir pasakęs: "Pažiūrėsiu", - nuėjo. Netrukus atėjo "juodasis Jurgis", atrakino karcerio duris ir liepė išeiti. Triukšmavimas padėjo!

1946 m. spalio mėn. mūsų 11-os žmonių grupę teisė Marijampolės karo tribunolas. Tribunolo sudėtis - trys kariškiai: majoras, kapitonas ir seržantas. Teismas vyko vienuolyno patalpose. Uždaras. Pirmininkaujantis perskaitė kiekvieno kaltinamąją medžiagą, paklausė, ar prisipažįstame kaltais, ir perskaitė nuosprendį: visiems po 10 metų lagerio ir penkeriems metams apribojant teises ir po 5 tremties metus. Priminė, kad mes laukėme anglų ir amerikiečių. Atsakėme, kad nelaukėme nei anglų, nei amerikiečių, nei rusų. "Tai ko jūs norėjote?"- paklausė. Atsakėme, kad buvome nepriklausoma valstybė ir norėjome tokia likti. Visi trys susižvalgė tarpusavyje ir pirmininkaujantis pasakė: "Daug norėjote". Pasiūlė visiems rašyti kasacinius skundus ir nuvedė į vienuolyno požemius. Netrukus vienas iš teismo atstovų atnešė popieriaus ir pieštuką kasaci-

joms rašyti. Prižadėjome, grįžę į kalėjimą, kameroje parašyti. Grįžus į kalėjimą, patalpino nuteistųjų kameroje. Likimo draugams papasakojome apie teismo procesą ir pareiškėme, kad atsisakome rašyti kasacijas. Nepriklausomos Lietuvos karininkas, buvęs kameroje, patarė apsigalvoti, sakydamas, kad malonės prašymas bausmės nesumažins, bet leis laimėti laiko. Dabar žiema - ne pats geriausias laikas į etapą. Paklausėme protingo patarimo ir parašėme. Kasaciniai skundai grįžo 1947 m. liepos 13 d. Bausmė liko tokia pati. Liepos 17 d. etapu mus išvežė į Vilnių, kurį pasiekėme po dviejų parų. Iš prekinės stoties nuvarė į persiuntimo punktą, kur išsimaudėme pirtyje. Pirtyje aptarnavo kriminaliniai, tad vienam iš mūsų reikėjo saugoti mantą. Tik pradėjus praustis, įšoko daiktų saugotojas šaukdamas, kad kriminaliniai jau ruošiasi apiplėšti. Puolėme į priepirtį ir plėšikus bematant sutvarkėme. Sargybai atėjus, viską išsiaiškinome, ir mus nuvedė į kamerą, kurioje sutikome kalinių, jau pabuvusių "plačiojoje tėvynėje". Jų patarimai vėliau labai padėjo.

Liepos 21 d. parengiamasis etapas į Klaipėdą. Suvarė į specialius vagonus kaliniams vežti. Etape daugiausia kriminaliniai, kurie greitai susiuostė su sargybiniais. Prasidėjo apiplėšimai, o užtarti nėra kam, reikia laikytis patiems. Sargybiniui atidarius mūsų "kajutės" duris, įeina du "revizoriai" ir reikalauja rodyti kišenių turinį. "Ką turiu, tas mano",- atsakiau. "Revizoriai" puolė muštis. Grumtynių metu "revizoriai" atsidūrė koridoriuje ant grindų. Iškvietėme ešelono komendantą, kuris paklausė, ar pažintume plėšikus. Atsakius, teigiamai, išleido iš mūsų "kajutės" 4 kalinius. Kitame vagone, atpažinome visus tris "revizorius". Po to niekas daugiau nebandė plėšti. Pakeitė ir mūsų vagono sargybą.

Klaipėdoje išlaipino ir atvarė prie faneros fabriko ant Dangės upės kranto. Čia kūrė naują lagerį, kurio teritoriją aptvėrė trijų metrų aukščio lentų tvora. Iš pastatų - tik vienas dviejų aukštų mūrelis. Tai - buvęs margarino fabrikėlis. Reikėjo statyti barakus kaliniams apgyvendinti. Statybininkų brigadą sudarė iš politinių kalinių, o kriminalinius vedė į faneros fabriką įvairiems darbams. Politinių iš lagerio niekur neišvesdavo - pavojingi.

Barakus pastačius, rugpjūčio viduryje lagerio administracija sugalvojo ir politinius kalinius, sustiprinus apsaugą, vesti į faneros fabriką. Mūsų statybos brigadininkas - žinomas Nepriklausomos Lietuvos laikų avia-

torius Viktoras Ašmenskas patikėjo lagerio ir fabriko administracijos pažadais, išleisti visą statybininkų brigadą į laisvę, jei numatyti darbai bus padaryti iki 1947 m. "revoliucijos šventės" ir stengėsi juos įvykdyti. Buvau iš bado ištinęs ir tik kunigo Olšausko dėka šiandien rašau šiuos atsiminimus. Vietoj žadėtosios laisvės perskaitėme spaudoje, kad Klaipėdos faneros fabriką atstatė komjaunuoliai...

1948 m. balandžio 8 d. išvežė į Vilniaus persiuntimo punktą, kuriame buvome iki birželio pradžios. Iš čia perkėlė į Rasų lagerį. Pradžioje dirbau aliuminio liejykloje, vėliau perėjau į siuvyklą, kurioje buvo siuvami maišai. Administracija buvo gavusi užsakymą pasiūti 6 milijonus maišų kvietiniams miltams. Juos siuvo iš šilkinio audinio. Siuvėjo norma - 34 maišai. Čia dirbome iki Petrinių. Birželio 29 d., parėję pietų, išgirdome per garsiakalbį įsakymą nuteistiems pagal 58 straipsnį pasiruošti išvežimui ir susirinkti aikštėje. Vėl atvežė į persiuntimo punktą. Liepos 1 d. pakrovė į vagonus, kuriuose pernakvojome ir anksti rytą pajudėjome į rytus, į "plačiąją tėvynę". Vagonai prekiniai. Juose po 35-40 žmonių. Aukštai, viename kampe langelis užkaltas ir apraizgytas spygliuotomis vielomis. Ventiliacijos jokios. Gamtiniams reikalams - grindyse skylė. Maždaug metro aukštyje - gultai. Karštis nepakeliamas. Prakaitas žliaugė veidu, graužė akis. Visi nusirengę, tik su trumpikėmis. Dusome ir troškome be vandens. Traukiniui sustojus, vagone pasidaro dar karščiau. Maistas - duonos džiūvėsiai ir sūdyta žuvis. Vandens nė lašo. Novosibirske išprausė. Mažoje palapinėje vonelės su dviem litrais vandens - maudykis, kaip nori... Nors sočiai atsigėrėme.

Vakarais sargybiniai visus suvaro į vieną vagono galą ir prasideda skaičiavimas. Skaičiuotojo rankoje didelis medinis kūjis. Kiekvienam, pereinančiam į kitą vagono galą kliūva. Kam per strėnas, kam per sėdynę ar per nugarą. Iškrėtę drabužius, sumeta į vieną krūvą. Pabandyk tamsoje surasti savuosius. Atsirinkinėjame iki išnaktų. Vienas šaukia: "Kur mano baltiniai?" Kitas: "Kur mano kelnės?" Juokas ir ašaros...

Rugpjūčio 3 d. išlaipino Butavanino stotyje. Spalio pabaigoje iš Magadano atplaukė laivas "Nogin", kuris atvežė nedarbingus kalinius - be rankų, be kojų, be nosies, neregius ir kurčius. "Po dešimties ar penkiolikos metų, jei liksite gyvi, ir jūs tokie būsite",- pasakė vienas neregys. Nusmelkė nerami mintis. Po tardymų ir kankinimų buvau atgavęs jėgas ir

tik dabar suvokiau, kur važiuoju ir kas laukia.

Plaukiant per Japonų ir Ochotsko jūras, užklupo didelė audra. Laivą stipriai supo: susirgau jūros liga. Į Magadaną plaukėme 7 paras. Penkias paras nieko negalėjau paimti į burną. Skrandis tuščias, bet kai iš virtuvės pasklinda pasmirdusios žuvies kvapas, pradeda taip tąsyti, kad, atrodo, vidurius išvers. Kelionei užtrukus, būčiau neištvėręs.

Magadane draugai mane pusiau nešte išnešė iš laivo. Nuvedė į pirtį. Šį sykį gerai išsiprausėme. Senus drabužius atėmė, aprengė žieminiais ir nuvarė į persiuntimo punktą, iš kurio krovininiais automobiliais jau žiemą išvežiojo po visus taigos konclagerius. Mus nuvežė į lagerį Rudnik Belova 384 km nuo Magadano. Čia gyvensim, dirbsim, ieškosim aukso, turtinsim tarybinę tėvynę, kęsim alkį ir Sibiro šaltį. Aš ne vienas: šimtai tūkstančių įvairių tautybių, įsitikinimų ir išsilavinimo žmonių. Lygybės nebus ir čia. Prižiūrėtojai nuspręs kam dirbti sunkiau, kam lengviau...

Grįžo kaliniai iš aukso kasyklų. Vaizdas baisus: drabužiai suplyšę, iš skylių kyšo kuokštai vatos, veidai pilki lyg pelenais apiberti, tik akys žiba. Prisiminiau neregio žodžius: "Ir jūs būsite tokie..."

Mane paskyrė į fabriką, kur mala aukso rūdą ir surenka auksą. Kastuvu metu aukso rūdą į specialias girnas, kurios per dešimties valandų pamainą praryja 10-12 tonų rūdos. Darbas sunkus - maistas menkas. Dienos maisto norma - 700 g šlapios avižinės duonos, 200 g kruopų košės, 0,5 l balandos ir dvi stiklinės šilto vandens. Dirbau lauke, tačiau šaltis vertė ieškoti šilumos. Viršininkui nematant, bėgu pas tremtinius, gyvenančius už fabriko tvoros. Atnešu jiems malkų. Ruseliai tremtiniai nuoširdūs, glaudžia mane, už malkas duoda gabalėlį duonos. Mano "pasivaikščiojimą" pastebėjęs piktas kalinys pranešė brigadininkui. Šis žvėriškai šoko mušti. Priešintis nepajėgiau ir būtų užmušęs, jei ne draugai. Už padarytą "nusikaltimą" paskyrė į šachtą gręžėju. Estas kalinys pamokė kaip dirbti su grąžtu. Tokios technikos savo rankose dar nebuvau turėjęs. Grąžto svoris apie 30 kg, lempa - 2 kg. Šachtoje reikia lipti aukštyn ir žemyn, bet niekur nėra nei laiptų, nei kopėčių. 1,5 m pločio ir 40 m gylio šulinyje kas metras įspraustas apie 10 cm storio kuolas ir, būk malonus, karstydamasis tais kuolais, užsinešti apie 60 kg krovinį. Tvėriau neilgai - visai nusilpau. Pradėjau nebeišgręžti per pamainą uoloje nei vienos skylės, vėl paskyrė prie rūdos metimo.

1948 m. Kalėdos. Rūšiavau rūdą. Lauke 56 laipsniai šalčio. Nevilties prislėgtas atsisėdau. Kilo mintis nusikirsti rankos pirštus. Vartau akmenis, ieškodamas aštresnio. Radau. Kirsiu kairiosios rankos pirštus, nes dešine kirsti patogiau, daugiau jėgos. Apie pasekmes negalvojau. Dėjau kairiąją ranką ant akmens delnu į viršų. Užsimojau. Smūgis. Daugiausiau kliuvo smiliui, bet ir jo nenukirtau, tik sužalojau visam gyvenimui. Daug kas taip save vadavo nuo sunkių darbų. Daktaras pareikalavo nelaimingo atsitikimo akto. Jį gavo, bet ten parašyta esą aš pats kaltas, nelaimė įvyko dėl žioplumo. Sukau galvą kaip pakliūti į lagerio ligoninę. Ambulatorijoje ant stalo trys termometrai. Nieko nelaukęs čiupau vieną ir išsinešdinau. Parėjęs į baraką, brigados neradau. Išėję į darbą. Lendu po antklode ir bandau "pakelti temperatūrą". Bandau sprigtu - negerai. Pirštais trinu termometro galą. Geriau! Pritrinu iki 37,2 ir į ambulatorijos vakarinį priėmimą. Sunegalavusių yra daugiau. Sanitarė įkišo visiems po termometrą. "Sveiką" dedu į kišenę, o "ligonį" - po pažastimi. Stebiu, ar niekas neatkreipė dėmesio. Viskas gerai. Sanitarė paėmė termometrą ir sako: "Turi temperatūros, susirgai". Pareinu į baraką ir parodau brigadininkui pažymą, kad esu ligonis. Taip "sirgau" devynias dienas. Mane paguldė į ligoninę. Guliu ir džiaugiuosi. Tačiau mano džiaugsmą greitai užtemdė ligoninėje sanitaru dirbęs lietuvis Algimantas Jomantas. Drauge su juo atvažiavome į Magadaną, dirbome vienoje brigadoje. Pamatęs jį čia, apsidžiaugiau. Galvojau, turėsiu užtarėją, bet įvyko priešingai: patikrinęs pulsą pasakė, kad esu sveikas. Kiek prašiau - rizikuoti jis nesutiko. Iš ligoninės buvau išrašytas į poilsio brigadą. "Poilsiautojai" gyveno kitame barake, gavo pagerintą maistą. Aš padėjau barako tvarkdariui: prinešu vandens, malkų, kūrenu pečius, plaunu grindis. Po mėnesio komisija patikrino sveikatą. Svėriau dar trimis kilogramais mažiau. "Neatsipenėjai! Kaip čia yra?"- klausia ambulatorijos vedėjas. "Aš nepoilsiavau, bet dirbau", - atsakau jam. Svarsto, ką su manimi daryti, kur mane dėti. Oda ir kaulai. Tokį varyti į darbą - lagerio taisyklės draudžia. Dar mėnesį "penėti" neturi teisės. Kiek pasitarę, paskyrė džiovyklos "direktoriumi". Dirbant šachtose, kalinių drabužiai permirkdavo taip, kad nespėdavo per naktį išdžiūti. Kaliniai dėl to kėlė triukšmą. Dabar drabužių ir avalynės džiovinimas teko man. Kaliniai šachtoje dirbo dviem pamainom, o aš dirbau vienas be poilsio. Micgojau kaip zuikis. Galėjo kilti gaisras. Tada 25 metų neužtektų. Retkarčiais kaliniai atnešdavo

skiedrų, bet daugiausia teko pačiam rūpintis kuru. Šachtininkai mano darbu buvo patenkinti.

Prasimaniau sau papildomo darbo. Paprašiau šachtininkų atnešti geležiai pjauti pjūkliuko gabaliuką, kurį išsigalandau. Tai buvo mano "žirklės" skardai kirpti. Zonoje radau varžtą. Tai buvo "plaktukas". Prie lagerio valgyklos buvo didžiausia krūva skardinių konservų dėžučių. Parsinešęs jas sukarpau, sujungiu ir turiu skardos lakštą, iš kurio galima padaryti norimą indelį. Už jį gaunu porciją duonos, sriubos ar košės. Jau nebadauju ir draugui galiu padėti. Didėja viltis, kad išgyvensiu.

1949 m. pavasarį išsiuntė į mišką gaminti žiemai kurą ir statybai medieną. Norma dviem žmonėms - 8 kubiniai metrai. Keliai nepravažiuojami. Malkas nešėme ant pečių ir krovėme į mašinas. Įsikinkę po tris, traukėme roges iki pagrindinio kelio. Alkani, ištroškę. Troškulį malšinome sniegu, bet kaip atsiginti nuo šalčio? Sakysite - dirbau? Žmonės, nesijuokite! Nevalgęs daug nepadirbsi. Ne vienas nušalo veidą, nosį. Sargybiniai šildosi prie laužo. Kartais ir mašina mūsų parvežti neatvažiuoja ir 25 km einame į lagerį pėsti. Pareiname apie 24 val. Jau po vidurnakčio suvalgome šaltą vakarienę ir krentame miegoti. Šeštą valandą vėl kelia. Toks darbas visiškai išsekino. Įrankiai prasti, pjūklai ir kirviai atšipę. Darbas man sekėsi geriau, nes išsigudrinau savo įrankius pasigaląsti. Mane paskyrė įrankininku. Galandau sąžiningai, kad palengvinčiau sunkų lagerininkų darbą.

Mūsų brigados kalinys moldavas, gavęs iš namų siuntinį, pasigerino brigadininkui ir įrankininku vietoje manęs paskyrė jį. Vėl verčiau medžius nuo kelmo. Įrankiams atšipus, moldavas jų pagaląsti nesugebėjo. Kilo triukšmas. Pasiskundėm lagerio administracijai. Lagerio viršininkas atvažiavęs ir apklausęs miške dirbančius brigados žmones, išsiaiškino brigadininko piktnaudžiavimus, nušalino jį nuo pareigų ir grąžino mane atgal.

Rugsėjo mėnesį Magadane jau žiema. Reikėjo upės krante iškirsti nišą-garažą traktoriui. Dirbdamas pasijutau blogai - krėtė šaltis. Pasitikrinau pulsą - normalus. Paprašiau konvojaus, kad leistų nueiti pas gydytoją. Gydytojas pamatavo temperatūrą - nėra. Įtarė, kad simuliuoju ir išvarė dirbti. Dirbu, bet vos pastoviu ant kojų. Atsikosėjęs nusispjoviau. Matau - ant sniego kraujas. Vėl prašau sargybinio leidimo pas gydytoją. Pamatęs kraują, davė vaistų, įsodino į malkų atvažiavusio sunkvežimio kabiną ir

išvežė į lagerį, kur nustatė abiejų pusių plaučių uždegimą ir paguldė į ligoninę. Sąmonę atgavau tik po keturių parų. Po 12-os parų išrašė iš ligoninės. Temperatūros nėra, vadinasi sveikas ir ... marš į darbą. Paskyrė į ligonių brigadą. Šalia lagerio, išdegusio miško plote, rovėme kelmus, ruošėme lagerio viršininkams malkas. Jaučiausi nusilpęs. Šimtasiūlė nuo prakaito kaip mat apsitraukė šerkšnu.

Kiek sustiprėjęs, ėjau dirbti į šachtą. Čia ne taip šalta ir, išpildžius dienos normą, užrašomos dvi. Nors prie tėvelio Stalino tvarka buvo geležinė, bet šachtininkai jautėmės tvirčiau ir drąsiau, nes buvome vėtyti ir mėtyti, jautėme savo vertę kaip auksakasiai.

1952 m. į tremtį išėjo pirmieji kaliniai. Lageriuose teko sutikti įvairių tautybių žmonių. Nesutikau tik negro ir indėno. O kiek čia mokslo vyrų vilko kalinio jungą! 1952 m. Kolymos lageriuose už darbą pradėjo šiek tiek mokėti. Iki tol dirbome veltui. Dabar galėjome ką nors nusipirkti. Parduotuvė buvo gyvenvietėje prie lagerio. Buvo sunku produktus į lagerį įsinešti, nes prie įėjimo kratydavo, ką radę atimdavo ir dar nubausdavo. Dėl to viską laikėme šachtoje, kuri buvo kaip šaldytuvas, nebuvo nei pelių, nei žiurkių. Išsiverdame arbatos ir "puotaujame". Vandenį taip pat reikėjo mokėti užvirinti. Be druskos kruopelytės ar duonos plutelės vanduo neužvirs - nelauk. Už darbą mokėjo kas dešimt dienų. Kiekvienam kaliniui atidaryta asmeninė sąskaita. Mėnesio pabaigoje atskaičiuodavo už maistą, drabužius, o likutį įrašydavo į sąskaitą. Rusai pradėjo girtuokliauti. Su jais girtuokliaudavo ir viršininkai, kurie kaliniams tiekė spiritą. Ne vienas girtas kalinys žuvo ar buvo suluošintas. Už tai niekas neatsakė, nes žmogus buvo bevertis. Už prarastą įrankį bausdavo, o žmogų pamiršdavo tą pačią dieną.

Šachtos buvo skirstomos į horizontus: pirmo horizonto gylis - 50 m, antro - 100 m, trečio - 150 m. Man teko dirbti 150 m gylyje ir padėti kasti ketvirto horizonto pagrindinį šulinį. Gręžiama suspaustu oru, kurį kompresorius paduodavo guminiais vamzdžiais. Dirbome aš ir du estai. Gręžikas išgręždavo skyles, o mes išsprogdintą uolieną krovėme į specialią metalinę statinę, kuri elektriniu keltuvu iškeliama į šachtos viršų. Kasdien leido vis gilyn, ieškodami to prakeikto aukso. Iš gelmių pradėjo veržtis vanduo. Gilyn leidžiantis, jo vis daugėjo. Specdrabužių neturėjome. Ledinis vanduo iš šulinio sienų trykšta čiurkšlėmis, laša nuo varveklių, ku-

riais apšalę sienos, ir krinta ant mūsų. Taip šiuo lediniu dušu "mėgaujamės" kiekvieną dieną po 10 valandų. Jei kurią dieną gerai sekasi - baigiame truputį anksčiau. Išlipę iš to pragaro, išsigręžiame viršutinius rūbus, nes šimtasiūlė ir vatinės kelnės, prisigėrę vandens, pasidaro labai sunkūs. Nuo šachtos iki lagerio 3 km, temperatūra 50 laipsnių šalčio. Rūbai sušąla ir juose jaučiamės kaip šarvuose - negalime nusirengti. "Šarvus" šildome prie krosnies - metalinės statinės - ir tik jiems atšilus, nusirengę einame į valgyklą vakarienės. Kartą, parėjęs iš šachtos, paprašiau brigados draugų nunešti į ambulatoriją, nes pats su "šarvais" nueiti nepajėgiau. Draugai nunešė, pastatė ir išėjo. Gydytoja žydė paklausė, kuo skundžiuosi. Papasakojau apie mūsų darbo sąlygas. Gydytoja tik pečiais patraukė ir pasiūlė reikalauti specdrabužių. Lengva pasakyti - reikalauti! Nusprendžiau streikuoti, nes dirbdamas tokiomis sąlygomis laisvės nesulauksiu. Estai tik pasijuokė iš mano sumanymo. Tikinau juos, kad streikuoti būtina - antraip žūsime. "Rusai ten dirbti kategoriškai atsisako, tai kodėl mes turime būti kvailesni? Rytoj eisime pas viršininką, o jūs be manęs nedrįskite eiti į darbą," - pasakiau jiems. Kaip tarėm, taip padarėm: aš - pas viršininką, o estai sėdi ir laukia manęs. Viršininko kabinete pasitarimas. Įsmukau nepastebėtas, atsisėdau kampe ir laukiu. Pavaldiniams išėjus, viršininkas, pamatęs mane, suriko: "Kaip tu čia patekai?! Ko tau reikia?!" Ramiai išdėsčiau savo bėdas ir paprašiau specalių drabužių. Kai pasakiau, kad nedirbsiu tokiomis sąlygomis, užriko: "Tai kas dirbs?!" "Spręskite jūs," - atsakiau. - Mano bausmės laikas baigiasi, ir aš noriu išeiti į laisvę. Darbo neatsisakau, bet šito darbo daugiau nedirbsiu,"- pasakiau ir išėjau iš kabineto. Estai nekantraudami laukė naujienų. Visą dieną šildėmės prie geležinės statinės, stovėjusios būdelėje prie šachtos angos. Lagerio vadovybė į tai nereagavo. Tiesa, brigadininkas pasakė, kad šachtos vadovybė parašė aktą apie mano atsisakymą dirbti. Estai sunerimo. Nuraminau juos sakydamas, kad atsakomybės imuosi aš vienas ir rengiuosi savanoriu į izoliatorių. Grįžę iš šachtos, einame vakarienės. Po jos brigada gula poilsio, o aš rengiuosi į izoliatorių. Žinau, kad ten išrengia iki apatinių, bet rengiuosi šilčiau, nes kartais pasitaiko prižiūrėtojas, kuris neišrengia. Šimtasiūlės pamušalą praardęs, į vatą įsipilu machorkos, įsikišu kelis degtukus, dėžutės gabaliuką ir laukiu, kada ateis išvesti. Belaukdamas užmigau. Prižiūrėtojas, atėjęs užrakinti barako, randa mane miegantį apirengus. Tvarkdarys paaiškina, kad

aš pasiruošęs į izoliatorių. Prižiūrėtojas įsakė nusirengti ir ilsėtis, nes nurodymo sodinti į izoliatorių negavo.

Streikavome dar dvi dienas. Pagaliau kova laimėta - mus pervedė į kitą darbą. Aš vėl gabenu vagonėliais aukso rūdą į bunkerį, iš kurio rūda pakraunama į autosavivarčius, vežama į fabriką, malama, surenkamas auksas, sulydomas į 25 kg gabalus ir vežamas į saugyklas. Incidento ištirti iš Maskvos atvyko komisija, kuri pripažino potvynio pavojų ir ten dirbantiems specrūbų būtinumą, taip pat kritišką padėtį šachtoje. Netrukus atgabeno galingus vandens siurblius ir aprūpino drabužiais.

1954 m. sausio mėn lagerio administracija man pranešė, kad dėl vadinamųjų "užskaitymų" bausmės laikas baigėsi. Centrui tai patvirtinus, būsiu išleistas į tremtį. Darbas šachtoje jau neprivalomas, bet iš lagerio teritorijos privalau išeiti su brigada. Kai pasakiau, kad daugiau nebedirbsiu, brigadininkas "uždainavo": "Tai kas dirbs?!" Pranešiau, kad darbų skirstytojas pasakė, jog bausmę baigiau. Savaitę su brigada dar vaikščiojau į šachtą, o viršininkas mane išnaudojo: pasiųsdavo rinkti aukso į bloką, kuriame buvo sukaupta aukso rūdos. Rasdavau grynuolių nuo 50 iki 100 g. Darbas nesunkus ir net malonus. Per 2-3 valandas prirenku 10-12 kg gryno aukso.

1954 m. vasario 4 d. įsimintina. Tą dieną nuo suplyšusių ir purvinų kalinio drabužių nuplėšiau žmogaus pažeminimo ir gėdos numerį "B1-377". Išėjau į "laisvę" - tremtį. Prieš akis laukė dar penki negandų ir nevilties metai. Vasario 7 d. mane ir dar tris buvusius kalinius iš lagerio išvežė į paskirstymo punktą, į vergų prekyvietę, Magadano srities Usiomščiko miestą, į kurį iš visos srities suveždavo buvusius kalinius. Čia atvažiuodavo įmonių, statybinių organizacijų atstovai ir pasiimdavo darbo jėgos, kiek jiems reikia. Labai nustebau, kad mus ten priėmė civiliai ir nebuvo jokios sargybos. Eini, netiki ir atsisukęs dairaisi, ar tikrai iš paskos neseka sargybinis.

Mūsų pirkliai atvažiavo po trijų dienų. Žiema. Šaltis apie 50 laipsnių žemiau nulio. Mus, 18 žmonių, sulaipino į brezentu dengtą sunkvežimį ir dundame gal už 300 km į II Palatkos gyvenvietę, kurią pasiekėme po pusiaunakčio. Palydovas pažadino būsimąjį mūsų viršininką, ir mus, išlaipinę iš sunkvežimio, nuvedė į kontorą. Čia šilta, jauku, dega elektra. Viršininkas kiekvienam iš mūsų paspaudžia ranką. Užsimezga pokalbis. Teiraujasi specialybių: jam labiausiai reikalingi statybininkai, nes statybų apimtis didelė. Dabar žiemą reikia paruošti ir privežti miško medžiagos. Man šis

darbas ne naujiena. Esu iškirtęs daug maumedžių, moku dirbti ir su pjūklu, ir su kirviu. Viršininkas patikino, kad miške yra geras bandrabutis. Jame būsime visą savaitę, tik sekmadieniais švęsime čia. Maisto galėsime nusipirkti, kokio širdis geidžia ir kiek kišenė leidžia. Iki miško 40 km. Miške kelio nėra. Iki kirtavietės roges tempė "Stalinecas"*. Dairausi, kur tas bendrabutis. "Čia",- sako vairuotojas ir sustoja. O, Viešpatie! Apvalių rąstelių keturkampė dėžė. Stogas - karčių ir samanų. "O kaip viduje?"- smalsauju. Dar prasčiau nei lageryje. Dviejų aukštų gultai, takas vos gali praeiti, vatiniai čiužiniai, ant jų antklodės. O kur šviesa? Konservų dėžutėje skudurinis dagtis. Žibalas išgaravęs. Kampe mažutė metalinė statinaitė - krosnis. Kuro pasirūpinsime patys, maistą gaminsimės patys. Tokiuose "rūmuose" jau gyvenau tenai, prie Magadano. Įsitaisiau arčiau krosnies. Mes devyni - vietos per akis. "Krosnis" negęsta per naktį. Man net per karšta. Miegantys toliau nuo krosnies, kad nereikėtų drebėti, naktį keliasi įmesti malkų. Darbas čia pat. Dirbame po du. Mano draugas batsiuvys, kuriam šis darbas svetimas. Sekmadienį, sugrįžęs "namo", priekaištauju viršininkui, kad melavo. "Jūs atsisėskite į mano vietą ir nemeluokite", - teisinasi tas. - "Planas - man įstatymas. Vykdau bet kokiomis sąlygomis". Kiek pasiginčiję, susitarėme gyventi draugiškai. Neužilgo palikau mišką ir bendrabutį, nes mane ir dar vieną stalių paskyrė atstatyti sudegusį sandėlį.

Atvežė dar vieną grupę buvusių kalinių. Tarp jų du lietuvius - Julių Daunoravičių iš Šiaulių ir Stasį Mikalauską iš Kauno. Mes jau trys kraštiečiai. Smagiau ir linksmiau. Su Daunoravičiumi, atitvėrę barako kampą, įsiruošėme sau būstą: pasistatėme krosnį, sumeistravome lovą, suolą, stalą. Šioje gyvenvietėje buvo numatytos didelės statybos. Laukėme naujų kalinių, o gyventi nėra kur. Pradėjome gyvenamo namo statybą. Dar nebaigėme - vėl papildymas. Naktį girdžiu beldimą į duris ir viršininko balsą: "Edvardai, atvyko 18 žmonių. Padėk! Susispauskit". Atidaviau savąjį būstą. Pagalbą suteikė karinis dalinys. Greta mūsų gyvenvietės buvo nedidelis kriminalinių kalinių lageris, kuriame dislokuotas čekistų dalinys statė didžiausius sandėlius ir jam buvo reikalingi darbininkai. Mūsų viršininkas kreipėsi į dalinio vadovybę ir gavo leidimą laikinai pasinaudoti

---

* Vikšrinio traktoriaus pavadinimas. - *Red. pastaba.*

sandėlių dalimi. Juose įrengėme butus. Trys statybininkai, viršininko paskirti, greitosiomis įrengė mums būstą. Vakare pamatę, kad žmonėms gyventi jis netinkamas, pareiškėme, jog gyventi ten neisime. "Kito būsto neturiu ir pažadėti negaliu", - atsakė nepatenkintas viršininkas. Rytojaus dieną registravo perkeltuosius. Tai buvo privaloma ir daroma kiekvieną mėnesį nustatytu laiku. Viršininkas, kad nesitrukdytų darbas, atsiveždavo komendantą. Kiekvienas, užėjęs į kontorą, buvo pažymimas ir - vėl prie darbo. Po šios ceremonijos viršininkas išdėstė komendantui mūsų būsto problemą. Šis pažadėjo pasižiūrėti. Sienos ir lubos iškaltos ruberoidu. Užkūrus "krosnį"- metalinę statinę - dervos dvokas labai sustiprėjo. Komendantas, žengęs porą žingsnių, sustojo, išsitraukė nosinę ir ėmė šluostyti ašarojančias akis. "Taip, ši patalpa žmonėms gyventi netinkama,"- pasakė pasisukęs į viršininką. - "Guoga, pasitaikius panašiems nesklandumams, ateikite pas mane. Esu jūsų viršininkas ir visada padėsiu. Jei per tas dienas negausite kitos patalpos - žinote, kur gyvenu..." - ir išvažiavo. Būsto problema buvo išspręsta.

1954 m. balandžio 18-oji - šv. Velykų diena. Po dešimties nelaisvės metų nutarėme švęsti Kristaus prisikėlimo šventę. Už 14 km didelė gyvenvietė, kur gyveno 40 tautiečių. Daugelis jų pasistatę savo bakūžėles ir gyveno beveik normalų gyvenimą. Pas juos šventėme Velykas. Lietuviai atvažiavo ir iš kitų gyvenviečių. Visi kaip viena didelė šeima. Iki ryto pasilinksminę, pašokę ir padainavę, šeimininkų surastu transportu grįžome į lagerį. Rengdamasis į darbą prisiminiau, savo gimtadienį*. Maisto produktų kioskas čia pat. Yra ir spirito (degtinė sušąla). Pradedame vaišintis. Į puotą įsitraukė visa brigada su darbų vykdytoju priešakyje. Po dviejų dienų žiūriu - skelbimų lentoje beveik visi brigados nariai "pagerbti" už balandžio 19-osios "gastroles", nors mano pavardės nėra. Viršininkas vakare kviečia mane į kontorą. "Tai ką, Edvardai, žydiškas Velykas šventi? Nėjai į darbą, o kiti pasekė tavo pavyzdžiu. Argi taip galima?" - užsipuolė. "Kristaus karaliaus prisikėlimo šventė, ne žydų, bet krikščionių. Švęsdamas šią šventę esu morališkai teisus, o gimtadienius pas mus

---

* 1920 m., grįžus iš JAV į Lietuvą, tėvai, darydami dokumentus užrašė, kad esu gimęs 1916 04 19. Klaida buvo ištaisyta tik 1993 m., įsigijus naują lietuvišką pasą. - *Red. pastaba.*

priimta švęsti... Viršininke, ar galima už tai bausti?" Atlėgo jo širdis ir išsiskyrėme taikiai.

Per Velykų šventes susipažinau su buvusiu kaliniu iš Kauno Stasiu Mikalausku. Išsikalbėjome. Sukome galvas, kaip greičiau sugrįžti į Tėvynę ir nutarėme užeiti į saugumą. "Nekvaršinkite sau galvų - niekada negrįšite," - nedviprasmiškai pasakė saugumietis. Sugalvojome kitą versiją - pasikviesti šeimas.

Nutariau persikelti pas Stasį Mikalauską, kad būtų lengviau bendrauti. Gyvenvietė didesnė, galima pasistatyti namelį. Parašiau pareiškimą išeiti iš darbo. Išdirbęs 12 dienų, einu pas viršininką. "Neatleisti,"- uždėjo rezoliuciją. Komendantas atvažiavo pažymėti "specų". Išdėsčiau savo pageidavimą ir argumentus. "Kodėl neatleidi?" - klausia komendantas viršininką. "Negaliu atleisti - žlunga planas. Atleidžiu tik tokius, iš kurių nėra naudos". Komendantas bandė man padėti, įrodinėdamas, kad dėl vieno žmogaus planas nenukentės, ir liepė parašyti dar vieną pareiškimą, atidirbti 12 dienų ir, jeigu tada neatleis - ateiti pas jį. Po 12-os dienų užėjau pas viršininką. Rezoliucija ta pati - "neatleisti". Rytojaus dieną komendantui parodžiau pareiškimą.

Neatsiskaičius vienoje darbovietėje ir negavus darbo knygelės, kitoje priimti neturi teisės, komendantas parašė rekomendacinį laišką, kad mane priimtų laikinai, be darbo knygelės. Nepriėmė. Vėl grįžau pas komendantą. Šis, norėdamas padėti, sugalvoja tokį variantą - jo paties išduotą pažymėjimą sunaikina ir man išduodą kitą. Vadinasi, aš tik išėjęs iš lagerio, dar niekur nedirbęs ir noriu įsidarbinti.

Vėl važiuoju į Magadaną, nueinu į kontorą, paskambinu kadrų inspektoriui, prisistatau ir prašau priimti į darbą. Klausia, iš kur atvykau. Pasakau. "Tai juk tu vakar buvai", - girdžiu ragelyje. Dievagojuos, kad atvykau pirmą kartą. Gaunu leidimą ir einu pas inspektorių. Šis, mane pamatęs, iš karto atpažįsta. Komendanto išduotas dokumentas nepadeda. Be darbo knygelės į darbą nepriima. Nieko nepešęs vėl grįžtu pas komendantą. Šis, išvadinęs visus darbuotojus velniais raguotais, padėjo man įsidarbinti autobazėje už 72 km.

Pirmą dieną darbų vykdytojas liepė pasidaryti dėžutes įrankiams susidėti, kirviui ir plaktukui kotus įstatyti ir atnešti jam. Įvertinęs darbą "labai gerai", nusivedė prie didžiulės rąstų krūvos. Rąstų storis - 60 cm. Juos

reikia nutašyti, kad būtų keturkampiai 24x24 cm. Netoliese keturi vyrai taip pat tašė medžius. Nieko nelaukęs puoliau prie darbo. Dirbau stropiai, nes suprantau, kad šios dienos darbas daug ką nulems. Pamainai baigiantis, nustebęs darbų vykdytojas klausia: "Ar tu vienas tuos medžius nutašei?" - klausia. Darbų vykdytojas manimi buvo patenkintas. Mano ir atlyginimas buvo didžiausias. Kam nors paprieskaštavus, būdavo atsakoma: "Dirbkite kaip Edvardas ir jūsų bus toks atlyginimas."

Su Stasiu Mikalausku įsirengėme po mažą kambariuką ir virtuvėlę; ruošėmės išsikviesti šeimas. Kelionei lėktuvu ir pragyvenimui reikėjo daugiau pinigų. Atlyginimas netenkino. Dirbantys miške uždirbo daug daugiau. 1954 m. spalio mėn. parašiau pareiškimą ir rengiausi į mišką. Darbų vykdytojas nenori manęs išleisti ir atlyginimą žada padidinti iki 1500 rb. Patikėjau. Tačiau pažado neištesėjo, ir aš jau miške. Čia dirba kiekvienas atskirai. Miškas nuo gyvenvietės už 30 km, taigoje. Darbą įsisavinau greitai, nes darbas miške įprastas. Greitai pripratau dirbti su rėminiu pjūklu. Sekėsi gerai ir neblogai uždirbau, bet pradėjo "streikuoti" širdis. Pasiuntė į sveikatos komisiją, kuri nustatė, kad sunkaus fizinio darbo dirbti negaliu. Grįžau į senąją darbovietę, kur buvau mielai priimtas: pakėlė kategoriją - nuo IV į VI. Viskas lyg ir gerai, bet šeima nesutinka atvažiuoti.

1956 m. prasidėjo kalbos, kad leis važiuoti namo. Balandžio mėn. paklausiau komendanto (senasis jau buvo pakeistas), kada galėsiu išvažiuoti. Paaiškinau, kad tėvai ir brolio šeima ištremti į Irkutsko sritį, ir juos jau išleidžia į tėvynę. Komendantas paprašė brolio adreso. "Duosiu užklausimą, jeigu išleidžia, išleisime ir tave,"- pažadėjo komendantas. Ir tikrai: po dviejų savaičių komendantas davė dokumentą pasui gauti ir palinkėjo: "Važiuok sau laimingai!"

Pasą gavau 1956 m. birželio 4 d. Pardaviau būstelį, atsiskaičiau darbovietėje ir išvažiavau į Magadaną. Bilietą į laivą gavau tą pačią dieną. Laivas į Vladivostoką išplaukia 12 valandą. Greitai išbėgu į magistralę, sustabdau pravažiuojančią mašiną, įsėdu ir dundu 72 km į gyvenvietę "Stekolnyj zavod". Parvažiavęs paprašiau Stasį Mikalauską, kad mano bagažą pasiųstų paštu. Prabėgdamas atsisveikinu sutiktus draugus, vėl sėdu į pravažiuojančią mašiną ir lekiu į Magadaną, kur turiu pažįstamų iš etapo ir lagerio. Tai Gečiauskas ir Juozas Vanagas. Pasivaišinę, pasikalbėję ir truputį pamiegoję po pusryčių skubame į autobusą. Su Gečiausku ir

žmonomis atsisveikinome prie autobuso, o su Juozu Vanagu - ant denio. 1956 m. liepos 29 d. atsisveikinau su Magadanu.

Į Vladivostoką plaukėme 5 paras. Laive sutikau jurbarkietį Jurgį Briūderį. Rugpjūčio 5 d. 12 val. išlipę iš laivo, puolėme į geležinkelio stotį bilietų, kuriuos gavome tik iki stoties "Ugolnoje" už 500 km nuo Vladivostoko. Permiegoję po atviru dangumi stotyje, pakariavę su plėšikais, apie 6 val. ryto sulaukėme mums reikiamo traukinio, šiaip taip įsėdome ir dundėjome į Maskvą. Vagonai perpildyti. Po kelias valandas pasikeisdami pasėdime ir leidžiame kitiems pailsėti. Pasirodė plėšikai. Tai - daugiausia rusai, priklausę įvairioms plėšikų organizacijoms. Jie negalėjo pasireikšti konclageriuose, kur buvo sutramdomi politinių kalinių. Pabandė plėšikauti laive, bet gavo mušti ir nurimo. Gauja traukinyje pradėjo šeimininkauti. Palydovės mums apie tai pranešė, o mes - kaimyninio vagono keleiviams. Sudarėme jaunų, stiprių vyrų būrį, susiradome apsigynimui "įrankius". "Svečiams" suėjus į vagoną, vieni užstojome duris, o kiti, gulėję viršutinėse lentynose, puolė kaip leopardai. Susitvarkėme labai greitai: vieni plėšikai gulėjo ant grindų, kitus užlaužtomis rankomis išvedėme į tambūrą. Palydovė pranešė artimiausios stoties milicijai. Stotį privažiavus, milicininkai plėšikus surinko ir išsivedė. Girdėjome, kaip palydovės kalbėjosi, kad važiuojant teistiems pagal 58 straipsnį, jos pailsi, nes su gaujomis politiniai kaliniai greitai susidoroja.

Rugpjūčio 16 d. sustojome Maskvoje. Išgirdome kalbant lietuviškai. Tremtiniai iš visos Sovietų Sąjungos važiavo į Tėvynę.

Į Lietuvą grįžtam,
Į bočių šalį,
Kur pilkapiuos miega valdovai žili...

Viena mūsų bendrakeleivė išlipo Šiauliuose. Mes tryse važiuojame į Kauną, į brangiąją laikinąją sostinę, su kuria sieja daug prisiminimų: grįžimas iš JAV, 1937-1939 m. pirmasis husarų pulkas, pirmoji raitoji baterija, mano mylimas žirgas Rambus, su kuriuo 1939 m. per Jurgines konkurse laimėjau antrąją vietą.

Atsisveikinęs su Jurgiu Briūderiu, ėjau į žmonos nurodytą namą Aušros take , kur gyveno jos puseserė. Iš Novosibirsko buvau pasiuntęs į

namus telegramą pranešdamas, kad grįžtu, bet namiškiai jos negavo. Atvažiavęs į Kauną, dar kartą telegrafavau. Rytojaus dieną atvažiavo žmona su dukra. Sėdome į taksi ir lėkėme į Jančius. Tėvų ūkis nacionalizuotas. Apsistojau pas žmonos tėvus. Pažįstami žmonės apgyvendinti tėvų ūkyje, bet nenorėjau drumsti jų ramybės. Sužinoję, kad grįžau, pakvietė apsilankyti tėviškėje. Gyventojai teisinosi, kad kolūkiui susikūrus, juos čia apgyvendino. Jie žadėjo susirasti gyvenamą vietą kitur ir liepė gyventi tėviškėje. Nieko nelaukdamas persikrausčiau, ir gyvenome visi kartu.

Kartą, važiuodamas iš miško su sausuoliais, pamačiau prie namų stovinčią mašiną. Iš kabinos išlipęs vyriškis mane sustabdė ir, prisistatęs kaip Lekėčių kolūkio pirmininkas, paklausė, kokią aš turįs teisę įsibrauti į kolūkiui priklausantį namą. "Tai mano tėviškė. Prieš 15 metų mane stribai iš jos išvarė, dabar sugrįžau," - aiškinau jam. "Nežinau jokių tėviškių," - puolė jis mane. "O aš nežinau jokių kolūkių", - atrėžiau ir nuvažiavau palikęs jį išsižiojusį ant kelio.

Gal savaitei buvau išvykęs į Vilkiją pas puseserę padirbėti. Vieną dieną ateina apsiverkusi žmona ir pasakoja, kad kolūkio pirmininkas veja ją iš buto. Palikęs man raštą, išvažiavo. Ką gi - einu su žmona apginti savo gūžtos. Rytą (iki 10 val. nesulaukęs pirmininko, vėl išėjau į Vilkiją. Po dviejų dienų vėl ateina žmona su ta pačia bėda. Grįžome į namus, bet rytą neskubėjau išeiti. Apie 11 val. atvažiavo automašina, kurioje 2 milicijos darbuotojai, teismo vykdytojas, du Lekėčių vidurinės mokyklos mokytojai ir vietinis stribas Stasys Lapašinskas su pirmininku. Pirmininkas eina į butą, likusieji sustoja prieangyje. Pirmininkas elgėsi "stribiškai" - kvietė į vidų visus savo sėbrus sakydamas: "Ko su tuo banditu terliojamės? Išmetam jo mantą ir viskas bus pabaigta," - bet jo sėbrai į kambarį eiti nedrįso. "Pirmininke, gal mes tikrai neteisūs. Juk kaip ten bebūtų, čia šio žmogaus tėviškė",- bando teismo vykdytojas perkalbėti pirmininką. Sėdžiu už stalo, rūkau ir galvoju, kad perėjau ugnį ir vandenį, tiek pragyvenau apsuptas ginkluotų čekistų, o dabar - stribas surinko gaują ir nori išvyti mane iš nuosavų namų. Staiga pakilau iš užstalės, priėjau prie pirmininko ir sakau: "Atvežkite iš prokuratūros dokumentą, kad privalau apleisti šį butą ir kaip be triukšmo įėjau, taip be triukšmo išeisiu, o šitų jūsų aktų nepripažįstu". Rodos, kad jam dagį po užpakalių būčiau pakišęs. Parėkavęs, apšaukęs banditu, su savo šutve išvažiavo. Netrukus Lekėčių kolūkį likvidavo ir

pirmininkas liko be "sosto". Jis buvo paskirtas Šakių priešgaisrinės apsaugos viršininku ir rajono liaudies teismo pirmininko pavaduotoju, bet šiose pareigose nesusigaudė ir liko vairuotoju.

Spalio mėn. gavau telegramą, kad parvažiuoja iš Irkutsko brolis su šeima. Važiavau į Kauną pasitikti. Brolis, kovojęs fronte "už tarybų valdžią", buvęs sunkiai sužeistas, gavo už tai 8 metams "kelialapį" į Irkutsko "sanatoriją". Abu tėvukai tenai mirė. Nuvažiavę parvežti palaikų, radome kapus sunaikintus. Brolis jau nesiryžo prašyti, kad leistų į tėviškę. Apsistojo pas žmonos tėvus ir įstojo į kolūkį. Jam, kaip kolūkiečiui, leido apsigyventi tėvų namuose, bet mokėjome nuomos mokestį. Aš negalėjau suprasti, už ką kenčia brolis. Aš už dalyvimą ginkluotam pasipriešinime teistas 10-iai metų konclagerio, 5 metams tremties ir 5 metams be teisių. Broliui aiškinu, kad taip negali būti ir tėviškę jam privalo grąžinti, bet ieškoti teisybės jis nesiryžo. Tada jo vardu parašiau pareiškimą į Vilnių. Netrukus gavome atsakymą: grįžti leidžia, bet turto negrąžina. Ruošiant grįžimo iš Irkutsko dokumentus, jam pakišo pasirašyti dokumentą, kad grįžęs į turtą nepretenduos. (Jis tik dabar apie tai pasakė.) Parašiau į Maskvą. Atsakymas toks pat - grįžti leidžia, bet be turto grąžinimo. Supratau, kad Maskvai adresuotus laiškus patikrina Vilniuje ir atsako. Brolis į viską numojo ranka. Susibarėme. Pasiūliau tiesos ieškoti per karinį komisariatą, kuris į pareiškimą sureagavo. Atvažiavo iš rajono valdžios atstovai, likusius trobesius ir gyvulius pagal aktą perdavė broliui, o už inventorių atlygino pinigais.

Panaši istorija įvyko ir su mano pusbroliu Broniumi Laurinavičiumi, kurį, kovojusį fronte ir buvusį sužeistą, grįžus iš tremties, "geri" kaimynai į tėviškę neįsileido. Pamokiau, kur kreiptis ir ką daryti - tėviškė buvo grąžinta. Pusbrolis nežinojo, kaip man atsidėkoti. Man buvo be galo džiugu, kad padėjau dviem nuskriaustiems žmonėms.

Saugumui mano "žygiai" nepatiko ir jie pradėjo man priekaištauti. "Šitą procedūrą dėl turto turėjote padaryti jūs ir privalėjote žmonių atsiprašyti už padarytas skriaudas", - atsakiau jiems.

Dirbau Lekėčių miško ruošos punkte. Ramybės nebuvo. Budri saugumo akis manęs iš akiračio nepaleido. Kur ėjau, ką veikia - viską žinojo. Dažnai išsikviesdavo "profilaktiniam pokalbiui".

1955 m. dirbau Kaune statybose. Grįžęs iš darbo, radau šaukimą į rajo-

no pasų stalo skyrių. Nuėjau. Viršininkas išsitraukė iš stalčiaus popiergalį ir perskaitė, kad esu padaręs Lietuvos liaudžiai sunkių nusikaltimų ir todėl neturiu teisės gyventi Lietuvoje. Išgirdęs suglumau ir netekau amo. Kas čia dabar per išmonė? Aprimęs atsakiau, kad grįžęs iš tremties nepadariau jokio nusikaltimo ir nesiruošiu niekur važiuoti, nebent išvežtų kaip anksčiau. Liepė parašyti pareiškimą. Perskaitęs pasakė: "Gali eiti. Kai reikės pakviesiu". Gal po savaitės vėl gaunu šaukimą. Kviečia Kauno vyriausiosios milicijos valdybos leitenantas Juodviršis, kuris uždainavo tą pačią dainą: "Greičiau iš Lietuvos!" Reikalavo pasirašyti, kad sutinku išvykti. Nesirašiau. Norėjau įsidarbinti Jiesios keramikos gamykloje, bet tam reikėjo registracijos Kaune ar bent Kauno rajone. Po susitikimo su Juodviršiu gavau kvietimą pas Lekėčių apylinkės įgaliotinį. Įgaliotinis pareiškė, kad mano priregistravimas panaikinamas, perbraukė registracijos atžymą ir, parašęs "ošibočno" (klaidinga), numetė pasą ant stalo. Paėmęs pasą, paklausiau: "Tai ką man dabar daryti? Išėjus po pirma šaka pasikabinti? Iš Magadano išvažiuojant, saugumas išdavė pažymą, kurioje aiškiai pasakyta, kad turiu teisę gyventi Kaune". Jis man nieko neatsakė.

Sužinojau, kad Kauno vyr.milicijos valdyboje dirba buvęs lagerio viršininko pavaduotojas j.ltn.Gužas. Nuėjęs į valdybą, budinčiam pasakiau, kad man reikia užeiti pas majorą Gužą. Prisistačiau, kad esu jo buvęs pavaldinys Magadane, papasakojau apie savo bėdas, parodžiau dokumentą, kuriame rašoma, kad man leidžiama gyventi Kauno mieste, pasakiau nesuprantąs, kodėl mane veja iš Lietuvos. Gužas nusivedė pas savo kolegą, kuris išklausęs pasakė: "Tai, matot, anksčiau buvo galima, o dabar negalima",- ir patarė kreiptis į Vilnių, į Aukščiausiosios Tarybos prezidiumą. Parašiau pareiškimą Justo Paleckio vardu ir nuvežiau. Ten reikėjo parašyti dar vieną pareiškimą - priėmimui. J.Paleckis priėmė tą pačią dieną. Paleckis, paėmęs pareiškimą, nužvelgia į mane veriančiu žvilgsniu ir skaito. Po to iškviečia Naujalį. Naujalis perskaito, surenka telefono numerį ir su kažkuo kalbasi. Suprantu, kad kalbasi su saugumo darbuotoju. Galvoju, ar nelieps sargybai palydėti mane į Lukiškes, bet jis paprašė pristatyti mano bylą. Paleckis paklausė: "Kaip tau pačiam atrodo, kas svarbiausia tavo byloje?" "Vokiečių okupacijos metai, tarnyba 12-e savisaugos batalione", - atsakiau. "Taip, draugas Guoga, - tarė Paleckis. - "Dabartinės santvarkos jau niekas nepakeis, o jei kas panašaus įvyktų - jūs mūsų ne-

pasigailėtumėte. Už tai ir mes tokių kaip jūs neglostome. Važiuok namo, dirbk ir lauk atsakymo", - užbaigė Paleckis. "Esu atleistas iš darbo", - pasakiau. Dar kartą sakau, važiuok ir dirbk kur dirbai", - įsakmiai tarė "vyriausia galva".

Kauno 4-oji specapdailos darbų valdyba vėl priėmė į darbą. Praėjo žiema, jau ir pavasaris, o atsakymo kaip nėra, taip nėra. Gyvenu neregistruotas. Birželio mėnesį baigiasi paso galiojimo laikas. Važiuoju į Šakius pas pasų stalo viršininką ir parodau pasą. Liepia palaukti laukiamajame. Atėjęs saugumietis, nusivedęs į savo apartamentus, pradeda apklausą. Pietūs. Saugumietis liepia ateiti 14 val. Palaukiau jų skvere ir, pamatęs pareinant, klausiu viršininko, ar atgausiu pasą. "Kokių velnių tu čia važinėji? Kaune dirbi, Kaune ir gyvenk",- atrėžė ir nuėjo. Saugumietis nusivedė į kabinetą. Nespėjo pradėti apklausos, kai įėjęs civiliai apsirengęs vyriškis kreipėsi kaip į seną pažįstamą: "Sveikas gyvas, kaip sekasi?" Priėjęs padavė ranką, prisistatė esąs saugumo viršininkas ir paklausė, ar susitvarkiau pasą. Pasakiau, kad pasų stalo viršininkas mane pasiuntė velniop. "Kaip tai velniop?"- nustebo. "Klauskite savo kolegą, jis patvirtins". "Kaip, Antanai?"- pasisuko į saugumietį. "Taip. Pasiuntė velniop",- atsakė šis. Viršininkas liepė rašyti pareiškimą, bet aš atsisakiau. Tada paprašė Antano aprašyti, ką girdėjo. Paėmęs pareiškimą, viršininkas susimąstė. "Gal jau yra atsakymas iš Vilniaus?"- paklausė manęs. Nuėjus į pasų skyrių, viršininkas klausia, ko atėjau. "Atsakymo iš Vilniaus. Pasų stalo viršininkas pasakė, kad man leista prisiregistruoti ir gyventi. "Važiuok į Lekėčių apylinkę, užpildyk lapelius ir sutvarkysime". Kodėl jis iš karto to nepasakė? Viskas jau būtų sutvarkyta, o dabar... Šiandien jau nesuspėsiu. Viską papasakojau saugumo viršininkui. Jis įsakė, dokumentus sutvarkius, užeiti pas jį.

Parvažiavęs randu apylinkės pirmininko kvietimą užeiti. Pakvietimas rašytas prieš savaitę, o gavau tik šiandien. Pirmininką radau namuose, nes darbo diena jau pasibaigusi. Nuėjęs į kabinetą, užpildėme lapelius ir pirmadienį Šakiuose padaviau pasų stalo viršininkui. Šis, sekretorei kažką pasakęs, išėjo. Sekretorė padavė man pasą. Saugumo viršininkas: "Na kaip? Susitvarkei?" "Atrodo - taip". "Parodyk pasą". Paėmęs sako: "Kokį velnią jie ten išdirbinėja? Priregistravo, o nepratęsė. Galiojimo laikas tai pasibaigęs". Atbėgusi sekretorė paėmė iš manęs pasą ir netrukus grąžino jau pratęstą. Viršininkas, išleisdamas mane, pasakė: "Tu pats, Edvardai, žinai, ko-

kį didelį žygdarbį atliko tarybinė armija, sutriuškindama fašistinę Vokietiją ir militaristinę Japoniją. Kiek apie tai prirašyta knygų, sukurta kino juostų, o tavo kova buvo beprasmė. Ar tai tavęs neslegia? Reikia pasmerkti savo veiksmus ir viešai atsiprašyti liaudies". "Liaudžiai nenusikaltęs. Nusikaltau valdžiai ir už tai atlikau bausmę", - prieštaravau. "Na, o Petrovo ir jo bendražygio nužudymas, ar tai ne nusikaltimas prieš liaudį?- neatlyžo viršininkas. "Jūs žinote, ką kalbėjo kaimų žmonės po jų likvidavimo? Sakė, kad jei žinotų, kas sunaikino tuos šunis - gausiai atsilygintų",- atsakiau. Viršininkas suglumo, pakėlė telefono ragelį ir kažką pasakė. Bematant prisistatė rajono laikraščio "Draugas" redaktorius Rutkauskas. "Prieš tave buvęs gaujos vadas Guoga-Glaudys. Susipažink. Jis nori tau pasakyti kažką svarbaus..." - pristatė mane saugumo viršininkas redaktoriui, kuris patenkintas giedojo apie tarybinį rytojų. Aš nesutikau su jo teiginiais. Sakau, kad esu skaitęs Solženycino knygą "Viena Ivano Denisovičiaus diena", kurioje ne taip parašyta. Redaktorius pasikvietė į redakciją, mane kamantinėjo buvęs saugumietis Benjaminas Bagdzevičius. Kalbėjau atvirai, nes neturėjau ko slėpti. Bagdzevičius sutiko, kad tardytojai mušė, kankino ir teisė už nepadarytas nuodėmes. Grįžęs redaktorius atsinešė fotoaparatą davė lapą popieriaus, plunksnakotį... Atseit rašau išpažintį. Po šios prievartos būsiu pilnateisis tarybinis pilietis.

1966 m. lapkričio mėn., t.y. praėjus penkiems mėnesiams nuo pokalbio redakcijoje, Šakių rajoniniame laikraštyje "Draugas" (Nr.133; 134; 135), buvo išspausdinta mano nuotrauka su antrašte: "Edvardo Guogos klystkeliai", o po ja Bagdzevičiaus sukurptas rašinys. Apie straipsnį laikraštyje man pasakė atvažiavęs į Kauną kaimynas. Grįžęs iš Kauno, pas brolį radau visus tris numerius. 134-ajame puikavosi mano nuotrauka. Ryte rijau žodžius. O, Viešpatie, kaip save pasmerkęs, pažeminęs... Skaitau ir savo akimis netikiu. Rašoma, kad redakcijos durys visiems atviros. Vieni ateina pasitarti, kiti - skriauda pasiskųsti... "Šis lankytojas pasirodė kitoks. Nedrąsiai atsisėdo, nuleido galvą ir trūkčiojančiu balsu pareiškė: esu Guoga Edvardas, Jono sūnus. [...] Noriu per laikraštį papasakoti [...] kaip okupantams tarnavau, kaip banditu buvau tapęs. [...] Noriu papasakoti ir žmonių atleidimo paprašyti. Duokite plunksną [...]"

Korespondentas meluoja toliau. "...Ne vieną ir ne dvi valandas vyko mūsų pokalbis. Jam sunku buvo pasakoti, dar sunkiau rašyti, o man ne-

lengva klausyti. Jaučiu, o ir dabar esu įsitikinęs, kad jis ne viską nuoširdžiai išklojo." Skaitau toliau, gal savo minčių surasiu? "...Keturiasdešimt penktųjų pavasarį vyrus ėmė šaukti į armiją [...] ėmiau slapstytis [...]" Kodėl išėjau į mišką - nė žodžio. Ir dar: "Gavau pelnytą atpildą [...]. Ten stovykloje prie manęs lindo buvę žudikai [...] likau nuošalyje [...]." Nežinau, ką korespondentas tuo norėjo pasakyti. Aš praeities neslėpiau, niekas manęs neatstūmė. Per tuos dešimt metų niekas nei žodžiu man neužsiminė apie praeitį. Esu "pilnateisis pilietis".

Po priverstinės išpažinties saugumas manęs nepaliko ramybėje. Kiekvienais metais gaudavau po kelis iškvietimus tai į Šakius, tai į Kauną, tai į Vilnių. Pagaliau Kauno saugume paklausė trumpai drūtai: kur ir pas ką, dirbdamas Kaune, gyvenu? Pastovios gyvenamos vietos neturėjau, todėl atsakyti į klausimą negalėjau. Pareikalavo prisiregistruoti ir gyventi nuolat. Tuo jie man "padėjo" - darbovietė paskyrė bendrabutį.

1967 m. persikėliau į Šakius. Dirbau KMK statybos organizacijoje. Praėjus trims metams, gavau butą. Įžvalgi Šakių saugumo akis mane visą laiką sekė. 1973 m. išėjau į pensiją.

Gavau kelialapį į Druskininkų sanatoriją. Po trijų dienų ateinąs į mano kambarį vyriškis prisistato esąs Druskininkų saugumo darbuotojas Gaidys. Pasako, kad man reikia atvažiuoti į Vilnių. Tačiau sekmadienį parvažiavau į Šakius. Pirmadienį grįžtu į sanatoriją, o antradienį vėl į Šakiuose. Į Vilnių nevažiuoju. Apie 11 val. į namus atėjęs Šakių saugumo darbuotojas Rakickis klausia, kodėl ne Vilniuje. Teisinuosi, kad Šakiuose turiu sutvarkyti svarbius reikalus. Paskambino Laukevičiui ir paduoda ragelį man. Viršininkas įsakmiai liepia atvažiuoti į Vilnių tuojau pat, nes tai tarptautinis reikalas, juokauti negalima. Pagaliau susitarėme, kad nuvažiuosiu kitą dieną...

Paskutinį kartą Vilniaus saugumas mane kvietė 1988 m. Paskambino tuometinis Šakių prokuroras Pocius ir pasakė, kad prokuroras Bakučionis kviečia į Vilnių. Atsakiau, kad su juo daugiau reikalų nenoriu turėti. Pocius pradėjo grasinti. Pakartojęs, kad daugiau reikalų su jais turėti nenoriu, padėjau ragelį. Taip ir pasibaigė mūsų "draugystė"*.

---

* Tyrinėjant buvusio KGB archyvo bylas, teko atrasti dokumentų, pagal kuriuos LTSR saugumo komitetas net po 1990 03 11 reabilitacijos priedanga kviesdavo buvusius politkalinius apklausinėjimui. - *Red. pastaba.*

1945 m. gegužės 12 d. Valkų kalvų kautynėse žuvę partizanai, kuriuos prisimenu:

1. Bubelaitis Pranas, g.1925 m. Bališkių k., Lukšių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. balandžio mėn.
2. Čečeras (Čereškevičius) Antanas, g.1919 m., Morkų k., Paežerėlių vls., Šakių aps.
3. Kriaučiūnas Antanas, g.1925 m. Pentiškių k., Griškabūdžio vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 04 09.
4. Kuosaitis Juozas, g.1912 m. Kriūkų k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Palaidotas Staliorių kaimo kapinaitėse, Lukšių vls., Šakių aps.
5. Latvaitis Bronius, g.1913 m. Lekėčių k. ir vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 04 29. Palaidotas mūšio vietoje. Sovietmečiu, pradėjus Valkų smėlį naudoti statybose, kapas sunaikintas.
6. Mačiulaitis Petras.
7. Mockus Juozas, Kriūkų k., Paežerėlių vls., Šakių aps.
8. Mozūraitis Kajetonas, g.1927 m. Liepkartų k., Lukšių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. balandžio mėn.
9. Mureika Antanas iš Sirvydų k., Lekėčių vls., Šakių aps.*
10. Pinkus Ignas, g.1927 m. Šuopių k., Sintautų vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. balandžio mėn.
11. Rėčkaitis Pranas, g.1927 m. Bizierių k., Lukšių vls., Šakių aps.
12. Stračkaitis Kazimieras, g.1926 m. Sutkų k., Paežerėlių vls., Šakių aps.
13. Širvaitis Antanas, Piktžirnių k., Sintautų vls., Šakių aps.
14. Vaičaitis Juozas, Valių k., Jankų vls., Šakių aps.
15. Vaičaitis Vincas, Valių k., Jankų vls., Šakių aps.
16. Vizgirda Juozas, g.1920 m. Pentiškių k., Griškabūdžio vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. balandžio 9 d.

---

*LYA operatyvinėje byloje Nr.2913 "Požerelcy", L.26, esančiame 1946 m. sausio 4 d. Raninės k., Paežerėlių vls., Šakių aps. žuvusiųjų partizanų atpažinimo protokole rašoma, kad vienas iš žuvusiųjų yra Antanas Mureika iš Kriūkų k., Paežerėlių vls., Šakių aps. - *Red. pastaba.*

Mano prisimenami Valkų kalvų kautynėse dalyvavę ir išlikę gyvi, bet žuvę vėliau arba buvę suimti ir nuteisti partizanai:

1. Balčiūnas Vytautas, g.1926 m. Sirvydų k., Lekėčių vls., Šakių aps. Nuteistas 10 m. lagerio. Mirė Irkutsko srityje, tremtyje.

2. Bartkus Antanas iš Bartkų k., Lukšių vls., Šakių aps.

3. Bartkus Česlovas iš Bartkų k., Lukšių vls., Šakių aps. Buvo nuteistas. Mirė grįžęs Lietuvon.

4. Bartkus Petras iš Bartkų k., Lukšių vls., Šakių aps.

5. Bartkus Stasys.

6. Budrys Juozas, g.1919 m. Sirvydų k., Lekėčių vls., Šakių aps. Ėjo partizanų grupės vado Petro Povilaičio pavaduotojo pareigas, o jam žuvus vadovavo grupei. Suėmus teismas paskyrė mirties bausmę, kuri vėliau pakeista 25 m. lagerio. Bausmę atliko Omsko srityje. Ten tremtyje mirė.

7. Dimindavičius-Barzda, kapitono Jurgio Valčio pavaduotojas. Dar buvo vadinamas Viršila.

8. Gailiūnas Jonas. Miręs. Palaidotas Jonučių kapinėse prie Garliavos.

9. Gailiūnas Pranas, g.1913 m. Tirvidonių k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Į Valkų stovyklą atėjo 1945 m. balandžio mėn. Žuvo 1945 07 08 okupantų siautėjimo metu. Palaikus iš okupantų pavogėme, padarėme karstą ir palaidojome jo buvusioje slėptuvėje. Dabar perlaidotas į Žemosios Panemunės kapines.

10. Gerulis Antanas, g.1926 m. Pažiegždrių k., Lekėčių vls., Šakių aps. Žuvo 1945 07 08 su Broniumi Patašiumi. Užkasti su karstais žuvimo vietoje, Raninės k., Paežerėlių vls., Šakių aps.

11. Gudiškis Jonas, g.1922 m. Lekėčių k. ir vls. Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. balandžio mėn. Valkų mūšio metu buvo sužeistas sprogstama kulka į kojos pėdą ir paguldytas į ligoninę Kaune. Liutvinų išduotas, buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio, kur ir mirė.

12. Jakaitis Albinas. Buvo nuteistas 10 m. lagerio. Mirė grįžęs į Lietuvą. Palaidotas Gelgaudiškio kapinėse, Šakių r.

13. Jakaitis Jonas-Žaibas, g.1922 m. Nuteistas 10 m. lagerio. Bausmę atliko Kazachstane, Karagandoje. Į Lietuvą grįžo 1967 m., dirbo statybo-

❒ Lietuvos kariuomenės kapitonas Jurgis Valtys

❒ Antanas Aštrauskas-Viršila

❒ Aleksandras Povilaitis-Riešutas

❒ Algimantas Matusevičius-Neptūnas

se brigadininku. Mirė 1996 m. gruodžio mėn. Palaidotas Jonučiuose, prie Garliavos.

14. Jakaitis Vincas, g.1921 m. Valkų mūšyje dviem automato šūviais buvo sužeistas į nugarą ir krūtinę. Mano slaugomas išgijo be ligoninės. Liutvinų išduotas, buvo suimtas, nuteistas 10 metų lagerio, kur tragiškai žuvo.*

15. Klimaitis Viktoras.

16. Laurinaitis Vaclovas-Rumeika, g.1919 m. Jančių k., Lekėčių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. balandžio mėn. 1945 m. pabaigoje buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1957 m. iš įkalinimo vietos paleistas. Grįžęs gyvena Šakiuose.

17. Liutvinas Viktoras. Miręs Kaune.

18. Patašius Bronius, g.1927 m. Raninės k., Pačžerėlių vls., Šakių aps. Į Valkų stovyklą atėjo 1945 m. balandžio mėn. Žuvo 1945 m. liepos 8 d. Raninės kaime, prie savo namų, kartu su Antanu Geruliu. Užkasti su karstais žuvimo vietoje.

19. Patašius Pranas.

20. Petkūnas Vytautas-Putinas. 1945 m. spalio mėn. Pūstauniškių k., Lukšių vls., Šakių aps. čekistų užpultas, besitraukiant buvo sužeistas. Bandė susisprogdinti, tačiau granatai nesprogus, buvo paimtas gyvas ir nuteistas 15 m. lagerio. Bausmę atliko Kazachijoje. 1962 m. be sveikatos grįžo į Lietuvą. Mirė 1996 m. gruodžio 22 d. Palaidotas Lukšių parapijos kapinėse.

21. Povilaitis Petras, g.1922 m. Tirvidonių k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Studentas. Po Valkų mūšio, man pasiūlius, buvo išrinktas būrio vadu. Žuvo 1945 m. liepos 8 d. okupantų siautėjimo metu Sirvydų k., Lekėčių vls., Šakių aps., kartu su Pranu Gailiūnu. Abiejų palaikus nuo okupantų pavogėme, padarėme karstus ir palaidojome jų slėptuvėje. Šiuo metu perlaidoti į Žemosios Panemunės kapines.

22. Povilaitis Aleksandras-Riešutas, g.1924 m. Lekėčių k. ir vls., Šakių aps. Žuvo 1950 m. Guogynėje, Jančių k., Lekėčių vls., Šakių aps. Sužeistą stribai užmušė.

---

*Prisiminimų autoriaus Edvardo Guogos baudžiamojoje byloje Nr.P 15287 LJ, L.363 yra Vinco Jakaičio mirties aktas, kuriame rašoma, kad Vincas Jakaitis mirė lageryje tuberkulioze 1951 m. rugpjūčio 26 d. - *Aut. pastaba.*

❒ Pranas Valtys-Šernas

❒ Petras Jurkšaitis-Beržas ir Aleksandras Povilaitis-Riešutas

❒ Dr.V.Kudirkos partizanų kuopos įkūrėjas Pranas Runas

❒ Pranas Runas

23. Rudzevičius Saliamonas. Žuvo prie Sintautų, Šakių aps.

24. Runas Pranas.

25. Šmuilys Andrius. Partizanas nuo 1944 m. rudens. Būrio vadas. Žuvo 1946 m. sausio 31 d. Bunikių k., Kidulių vls., Šakių aps. Palaikai perlaidoti į Paežerėlių kapines.

26. Valtys Jurgis-Lokys, g.1910 m. Pūstauniškių k., Lukšių vls., Šakių aps. Lietuvos kariuomenės kapitonas. Į Valkų stovyklą atėjo 1945 m. balandžio mėn. viduryje. Partizanų gretose įvedė karišką tvarką. Žuvo 1945 m. spalio 7 d. prie savo tėviškės Pūstauniškių kaime, išduotas jo ūkyje šeimininkavusio okupantų pakaliko. Palaidotas Lukšių kapinėse.

27. Valtys Pranas-Šernas, kapitono Jurgio Valčio brolis. Žuvo 1949 m. lapkričio 11 d. bunkeryje.

Prisiminimus spaudai parengė Bonifacas Ulevičius

* * *

Bonifacas Ulevičius

KAPITONO JURGIO VALČIO LAISVĖS KOVOTOJAI ŠAKIŲ APS.

Edvardo Guogos-Glaudžio prisiminimus baigiamuoju žodžiu palydint

Edvardo Guogos-Glaudžio prisiminimų aprašomas laikotarpis - tai partizaninio judėjimo ir kovos pradžia, tolimesni jo kančių keliai.

1944 m., frontui nusiritus į Vakarus, Šakių aps. dėl įvairių priežasčių slapstėsi daug vyrų. Vieni Nepriklausomoje Lietuvoje priklausė vienai ar kitai partijai ar organizacijai, sovietų laikomai nusikalstama, ar kitaip buvo "nusidėję darbo liaudžiai". Kiti vokiečių okupacijos metais užėmė vienokias ar kitokias pareigas valstybinėse įstaigose, o tai reiškė, kad tarnavo fašistams. Treti tarnybos vengė sovietinėje armijoje, nenorėdami kovoti, o gal ir žūti už jiems svetimus interesus. Visi tikėjo, kad kapitalistinis pasaulis neleis, kad raudonasis komunizmas įsiveržtų į Europą, skleistų čia mirtinai pavojingas komunistines idėjas ir pragaištingą veiklą. Kad

❒ Motiejus Baltrušaitis

❒ Viktoras Gudiškis

❒ Albinas Gustainis-Nulis

❒ Jonas Stankevičius

Vokietija karą pralaimėjo, visiems buvo aišku. Neliko jėgos, į kurią būtų dedamos viltys, kad jei ji ir nesunaikins bolševikinio slibino, tai bent užkirs jam kelią į Vakarus ir sumažins agresijos kitoms tautoms. Liko viena viltis, kad šios misijos imsis JAV, Anglija ir kitos kapitalistinio pasaulio valstybės. Niekas netikėjo, kad bolševikams bus atiduota pusė Europos. Visi vylėsi, sutriuškinus Vokietiją, užgriuvusiai Pabaltijį raudonajai pabaisai bus parodyta jos tikroji vieta ir, jei šito nepavyks pasiekti gražiuoju, tai bus padaryta jėga. Buvo tikimasi, kad tai įvyks labai greitai, kai susitiks komunistinio ir kapitalistinio pasaulių kariuomenės. O tai buvo ne už kalnų - mėnesių klausimas, ir vyrai tikėjo, kad tą laiką jiems pavyks išsislapstyti. Nors vien tik slapstymasis jų netenkino. Sovietai buvo priešai, okupantai, su kuriais jie troško kovoti, o amerikiečiams privertus juos išeiti - tinkamai, kaip ir 1944 m., palydėti.

Taip galvojo ir buvusios Lietuvos kariuomenės kapitonas Jurgis Valtys, kuris, artėjant frontui, parvyko - į tėviškę slėptis Pūstauniškių kaime, Lukšių vls., Šakių aps. Praūžus karo audrai, matydamas būrius besislapstančių vyrų ir vedamas savo kariškos prigimties bei rūpindamasis Lietuvos ateitimi, 1945 m. pradžioje pradėjo kurti pogrindinę sukilėlių organizaciją, pavadinęs ją Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga. Organizacija turėjo būti pavaldi besikuriančiai Suvalkijoje Lietuvos laisvės armijos (LLA) vadovybei. Kovo mėnesį J.Valtys jau vadovavo 60-ies partizanų grupei. Buvo leidžiamas laikraštis "Laisvės Kovotojas" ir atsišaukimai, kviečiantys ginkluotai kovai už nepriklausomą Lietuvą. Laikraštis ir atsišaukimai pradžioje buvo rašomi ranka pieštuku arba rašalu, vėliau, įsigijus rašomąją mašinėlę - spausdinami mašinėle. Laikraščio leidimu, spausdinimu ir spaudos platinimu rūpinosi ir pats rašė buvęs policininkas Jonas Laurinavičius. J.Valtys stengėsi susisiekti su aplinkinių miškų partizanų būriais ir kitomis pogrindinėmis organizacijomis. 1945 m. pavasarį, susisiekęs su Marijampolės apskrityje veikiančiais partizanais, pradėjo gauti laikraštėlį "Girios balsą", vėliau "Laisvės Žvalgą" ir "Nepriklausomą Lietuvą". Gegužės pradžioje J.Valčio dalinyje buvo apie 150 vyrų. Jie buvo suskirstyti į būrius ir skyrius. Vienas būrys vadinosi Vanagų, kitas - Vilkų. Dalinio štabą sudarė J.Valtys-Tunda*, jo pavaduotojas Dimindavičius-Vir-

*Minimi dar ir kiti jo slapyvardžiai, kaip Lokys, Dunda, Tundra. - *B.U.*

❒ Sėdi: 1.-, 2.Jonas Baltrušaitis, 3.Albinas Gustainis-Nulis, kpt.Jurgio Valčio įkurtos LLKS partizanai

❒ Vincas Rudzevičius

šila, Barzda, Pranas Runas-Šarūnas, Petras Povilaitis-Jūreivis ir vokiečių armijos karininkas, nesuspėjęs pasitraukti ir įstojęs į partizanų gretas. Partizanai buvo prisaikdinti. Pasirinko slapyvardžius.

Į dalinį iš Mišiurkės kaimo, Lukšių vls., atvažiuodavo Lietuvos savanoris kūrėjas kunigas Juozas Vyšniauskas, partizanų vadinamas Tėveliu ir laikomas partizanų kapelionu. Jis daug laiko praleisdavo miške su partizanais, laikė mišias, sakė pamokslus, klausė išpažinčių, laimino kovai su bolševikais. 1946 m. kunigas J.Vyšniauskas buvo suimtas ir nuteistas. Partizanams patarnavimus pradėjo teikti Paežerėlių valsčiaus Ilguvos dekanas kunigas Klemensas Ruseckas. Lukšių kunigas Boleslovas Ligeika patarnavimus partizanams sutiko teikti savo klebonijoje. Jis skleidė tikintiesiems laisvės mintis, platino partizaninę spaudą, kvietė kovoti prieš sovietinę santvarką. 1946 m. liepos 25 d. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1952 m. kovo mėn. iš įkalinimo vietos buvo išsiųstas į tremtį.

Partizanai pradėjo ruoštis sutikti priešą. Buvo statomi bunkeriai, kasami apkasai, vedama žvalgyba, mokama karybos, aiškinamos partizanų teisės, tikslai ir uždaviniai. Buvo griežtai uždrausta savarankiškai užpuldinėti priešą, be štabo sutikimo likviduoti sovietinius aktyvistus, parcigūnus, išdavikus. Už plėšikavimą grėsė mirties bausmė.

Tuo metu Lietuvos kariuomenės ltn.Vytautas Bacevičius-Vygandas Kazlų Rūdos miškuose Marijampolės aps. energingai organizavo Stirnos rinktinę, į kurią stengėsi įtraukti atskiras partizanų grupes. Kaip aktyvaus LLA veikėjo, jo tikslas - atkurti Suvalkijoje LLA organizaciją (Šakių LLA apygardą). Dėl to jis važinėjo po aplinkinius valsčius ir organizavo pasitarimus su partizanų grupių vadais, taip pat su kpt. J.Valčiu bei Lietuvos kariuomenės ulonų j.ltn.Broniumi Abramavičiumi-Abramaičiu-Spygliu, tuo metu vadovaujančiu partizanams, veikiantiems miškuose, esančiuose Jankų, Kazlų Rūdos ir Pilviškių vls. sankirtoje, siekdamas įjungti jų vadovaujamus partizanų dalinius į Stirnos rinktinę. J.Valčio ir B.Abramavičiaus-Abramaičio partizanai prie Stirnos rinktinės prisijungė, V.Bacevičiui perėjus dirbti į Tauro apygardos štabą. Stirnos rinktinės vadu tapo B.Abramavičius-Abramaitis.

1945 m. gegužės 12 d. Valkų kalvose bėgsitvirtiną partizanai buvo NKVD kariuomenės užpulti ir išblaškyti. Kautynėse dalyvavo ne visos J.Valčio vadovaujamos partizanų pajėgos. Po Valkų mūšio išsisklaidę par-

❒ Pirmas iš kairės Jonas Rudzevičius

❒ Antanas Baltrušaitis

❒ Juozas Jankauskas-Demonas, Žalgirio rn. štabo pareigūnas

❒ Bronius Vaičaitis-Pipiras

tizanai vėl rinkosi į būrius. Juškinių miške būrį suorganizavo Petras Povilaitis-Jūreivis, Švarplių miške - Vincas Dobilas, Lukšių valsčiaus miškuose - Jurgis Valtys, Kidulių, Gelgaudiškio, Plokščių valsčiuose - Pranas Runas-Šarūnas, Lekėčių valsčiaus miškuose Edvardas Guoga-Glaudys, kuriam pavyko iš Valkų mūšio išvesti apie 30 partizanų.

Buvo suorganizuotas pagalbos partizanams komitetas, kuris rūpinosi partizanų aprūpinimu maistu, ginklais, šaudmenimis ir kita būtina amunicija jų kovoje.

1945 m. birželio pabaigoje buvo gautas LLA štabo įsakymas dėl legalizacijos. Jame aiškinama, kad, įvedus į Lietuvą dideles NKVD pajėgas, iškilo grėsmė tolimesnei partizanų veiklai, kuri gali atnešti daug aukų. Kad to išvengtų, leidžiama legalizuotis, išsaugant ginklus ir organizacinės struktūros principą. Patikimus partizanus instruktuoti kaip išsaugoti ginklus namuose, o iš nepatikimų ginklus paimti ir saugoti specialiai tam įrengtuose sandėliuose. Asmenis išskirstyti skyriais ir trejukėmis, kad kiekvienas pogrindinės organizacijos narys žinotų savo skyriaus vadą ir ne daugiau kaip tris organizacijos narius. Skyriaus vadas turi palaikyti ryšį su dalinio vadu ir organizacijos nariais. Šiame periode organizacijos užduotis verbuoti patikimus žmones, juos apginkluoti ir auklėti patriotine dvasia. Paruošti tokią organizaciją, kuri pajėgtų, laikui atėjus, paimti valsčiuose valdžią į savo rankas. Iki tokio nurodymo dirbti tik paruošiamąjį darbą. Gavus iš aukštesnės vadovybės įsakymą apie sukilimo prieš sovietų valdžią pradžią, veikti pagal gautus nurodymus. Šios organizacijai priklausančios kovotojų grupės pavadintos savigynos daliniais.

Agentų pagalba saugumas šią organizaciją išaiškino. Dauguma jos narių buvo suimti ir nuteisti įvairų laiką kalėti. Kidulių valsčiaus savigynos dalinio vadas Jonas Virpša buvo nuteistas mirties bausme ir 1947 m. sausio 30 d. sušaudytas. Suėmimo išvengę, vyrai grįžo į partizanų gretas ir su ginklu rankoje kovojo toliau. Prisiminimų autorius Edvardas Guoga 1944 m. rudenį tapo ryšininku, o 1945 m. vasario mėn. įsijungė į ginkluotą kovą, tapo Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos Vanagų būrio partizanu. Po suėmimo ir pirmųjų tardymų, prokuroras pareikalavo E.Guogai mirties bausmės. Tik po papildomo tardymo Marijampolėje bausmė buvo sušvelninta iki 10 m. lagerio.

Prasidėjus Atgimimui, E.Guoga tapo aktyviu sąjūdžio dalyviu. Yra

❒ Juozas Budrys

❒ Pirmas iš kairės Algimantas Jurkevičius

❒ Stovi pirmas Jonas Gudiškis

❒ Jonas Budrys-Strazdas ir Vytas Budrys-Vilkas

Krikščionių demokratų partijos, Sausio 13-osios brolijos ir nuo 1933 m. Lietuvos šaulių sąjungos narys, Konservatorių partijos rėmėjas. 1992 m. jo iniciatyva Valkų mūšio vietoje pastatytas žuvusiems bendražygiams pagerbti paminklas. 1947 m. rugpjūčio mėn. įamžino šešių buvusių bendražygių žuvimo vietas. Nepaisant garbaus amžiaus, o kartais ir sušlubuojančios sveikatos, numatęs artimiausiu metu įamžinti buvusio savo vado kpt.Jurgio Valčio žuvimo vietą, ieškoti žuvusių 1945 m. liepos 8 d. Valkų mūšio dalyvių Antano Gerulio ir Broniaus Patašiaus palaikų.

Kpt.Jurgio Valčio įkurtai Lietuvos laisvės kovos sąjungai ir Savigynos daliniams priklausę bei su juo bendradarbiavę asmenys:

1. Abramavičius-Abramaitis Bronius-Spyglys, g.1914 m. Šunkarių k., Jankų vls., Šakių aps. 1938 m. baigė Kauno karo mokyklą. Tarnavo LDK Birutės antro ulonų pulko antrajame eskadrone Vilkaviškyje jaunesniuoju leitenantu. 1944 m. pasitraukė į Vakarus. Raudonajai armijai užėmus atsitraukimo kelius, grįžo į Lietuvą ir 1945 m. balandžio mėn. išėjo į mišką vadovauti besikuriantiems partizanų būriams. Daug prisidėjo prie Stirnos rinktinės kūrimo, suvienydamas atskirai veikiančius būrius. Nuo 1945 m. rugpjūčio mėn. rinktinės vadas. Žuvo išduotas 1945 m. lapkričio 20 d. Degučių k., Jankų vls., Šakių aps. rinktinės štabo būstinėje kartu su štabo viršininku S.Grigu-Aru, dviem partizanais ir sodybos šeimininku Juozu Tamaliūnu.

2. Abramaitis Karolis-Karaliukas, g.1915 m. Bridžių k., Sintautų vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. kovo mėn. Liepos pabaigoje legalizavosi. 1946 m. gegužės mėn. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1956 m. iš įkalinimo vietos paleistas.

3. Adomaitis Antanas nuo Lukšių, Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės 5 d. Žuvo 1945 m. gegužės 12 d.

4. Adomaitis Pranas-Barzdukas, g.1917 m. Laučiškių k., Lukšių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. balandžio pradžios. Rugpjūčio mėn. legalizavosi. 1946 m. gegužės mėn. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio.

5. Aleksa Juozas-Aras, g.1924 m. Šilvėnų k., Plokščių vls., Šakių aps.

Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Būrio vado pavaduotojas. Žuvo 1946 m. sausio 6 d.*

6. Ardickas Jonas-Aras, g.1916 m. Kiaulupių k., Sintautų vls., Šakių aps. Gyveno Liukų k., Slavikų vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. liepos mėn. Po legalizacijos 1946 m. kovo mėn. buvo suimtas ir nuteistas 7 m. lagerio.

7. Aštrauskas Jonas-Siaubas, g.1916 m. Prūselių k., Šakių vls ir aps. Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Vadovavo būriui. Vėliau Žalgirio rinktinės dr.V.Kudirkos kuopos partizanas. Žuvo 1953 m. sausio 2 d. Šakių r. Žalgirio miške bunkeryje.

8. Aštrauskas Antanas-Briedis, Viršila, g.1915 m. Prūselių k., Šakių vls. ir aps. 1944 m. rudenį buvo suimtas. Pabėgęs, 1945 m. gegužės mėn., įstojo į partizanų gretas. Vėliau, susiformavus Žalgirio rinktinei, tapo dr.V.Kudirkos kuopos partizanu. Žuvo 1953 m. sausio 2 d. Žalgirio miške Šakių r. bunkeryje.

9. Atkočaitis Pranas, g.1922 m. Pajotijų k., Plokščių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Žuvo 1945 m. rugsėjo 12 d. Kūnas gulėjo ant gatvės grindinio Gelgaudiškyje.

10. Atkočius Jonas.

11. Augustaitis Juozas-Beržas, g.1920 m. Kiaulupių k., Sintautų vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. birželio mėn. Rugpjūtį legalizavosi. 1946 m. kovo mėn. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1958 m. pradžioje iš įkalinimo vietos paleistas.

12. Augustaitis Pranas-Klevas (ar Liepa), g.Kiaulupių k., Sintautų vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. liepos mėn. Legalizavosi.

13. Bacevičius Vytautas-Vygandas, g.1915 m.Alksniškių k., buvusiame Gudelių I (vėliau Sasnavos) vls., Marijampolės aps. Baigė Marijampolės gimnaziją. Nuo 1930 m. pavasario Skautų organizacijos, o nuo 1934 m. vasaros Šaulių sąjungos narys. 1935 m. pašauktas karinės tarnybos, stojo į karo mokyklą, kurią baigęs 1938 m. gegužės 12 d. buvo pakeltas jaunesniojo leitenanto laipsniu ir paskirtas į Klaipėdoje stovintį šeštąjį pėstininkų pulką būrio vadu. Laikinai ėjo mokomosios kuopos va-

---

*LYA agentūrinėje byloje Nr.1947, pranešime Bartašiūnui, gautame 1946 m. vasario 6 d. Nr.733, rašoma, kad Juozas Aleksa žuvo 1946 m. sausio 23 d.

do pareigas. Kaip geras sportininkas 1939 m. sausio 7 d. buvo pasiųstas į karininkų fizinio lavinimosi kursus, kuriuos baigus, jam buvo suteiktas fizinio lavinimo instruktoriaus karininkams vardas. Rugsėjo mėn. paskirtas 8-osios kuopos vadu. 1940 m. gegužės mėn. paskirtas pulko sporto vadovu, vėliau - pulko maisto tiekėju komandos viršininko teisėmis. Rudenį, perkėlus dalinį į Vilnių, paskirtas pėstininkų mokyklos būrio vadu ir pakeltas į leitenantus. Prasidėjus karui, buvo priverstas trauktis į Sąjungos gilumą, bet prie Borisovo pateko į apsupimą ir buvo paimtas į vokiečių nelaisvę, tačiau greitai buvo paleistas.

1944 m. pradžioje stojo į gen.P.Plechavičiaus Vietinę rinktinę. Buvo paskirtas kuopos vadu, vėliau ėjo Karo mokyklos ūkio skyriaus viršininko pareigas. Likvidavus Vietinę rinktinę, 1944 m. vasarą Žemaitijoje įkūrė LLA būrį. Buvo paskirtas Šiaulių apygardos LLA būrio, vėliau kuopos vadu. Užėjus rusams, vadovavo Varnių LLA kuopai, įkūrė Bijūno batalijoną. Rudenį atvyko į Suvalkiją. Įsigijęs fiktyvius dokumentus Jurgio Baltrušaičio vardu, dirbo Marijampolės mašinų-traktorių stoties Liubavo mašinų ir arklių nuomos punkto vedėju. 1945 m. vasario mėn. Kazlų Rūdos miškuose įkūrė LLA būrį, o gegužės-birželio mėn. įkūrė partizanų Stirnos rinktinę. Vasarą, įsikūrus Tauro apygardai, perėjo dirbti į apygardos štabą štabo viršininku. Išduotas spalio 22 d. Marijampolėje buvo suimtas, nuteistas mirties bausme ir 1946 m. lapkričio 26 d. sušaudytas. Užkastas Tuskulėnų dvaro teritorijoje.

Dar ir šiandien daug kas mano ir yra įsitikinę, kad Tauro apygardos štabą išdavė V.Bacevičius. Tai dažnai nuskamba pasisakymuose, rašoma atsiminimuose. Tokią nuomonę buvo susidarę ir partizanai bei partizanų vadovybė, dėl to paskelbusi atskirą įsakymą. Gal todėl, kad 1945 m. vasarą V.Bacevičius buvo suimtas. Po keletos dienų paleistas. Grįžus į rinktinę, daugelis štabo pareigūnų ir partizanų pradėjo juo nepasitikėti, manydami, kad jis gali būti užverbuotas. Remiantis KGB archyvuose surastais dokumentais, nustatyta, kad Tauro apygardos štabą ir jo narius tardymo metu spalio 18 d. nurodė vienas iš suimtųjų, partizanų laikraščio "Laisvės Žvalgas" platintojų, gyvenęs Pilviškių vls., Gulbiniškių kaime ir gerai pažinojęs bei susitikinėjęs su kai kuriais štabo pareigūnais (pavardė redakcijai žinoma). O Vytautas Bacevičius-Vygandas buvo doras Tėvynės patriotas, visą savo gyvenimą pašventęs

kovai už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę, paaukojęs savo gyvybę.

14. Bacevičius Jonas iš Prūselių k., Šakių vls. ir aps. Būrio vado pavaduotojas. 1945 m. liepos 16 d., žuvus būrio vadui, buvo paskirtas būrio vadu. Žuvo 1945 m. rugsėjo 10 d. (vienur nurodoma 12, dar kitur - 14 diena).

15. Balčiūnas Vitas, g.1925 m. Puidokų k., Pacžerėlių vls., Šakių aps. Gyveno Sirvydų k., Lekėčių vls., Šakių aps. Nuo 1945 m. gegužės mėn. Petro Povilaičio suorganizuoto būrio partizanas. Rugsėjo mėn. legalizavosi. Spalio mėn. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. Mirė 1956 m. gruodžio mėn. Irkutsko srityje, Ust-Udinsko r., Ščerbakovo kaime.

16. Balčiūnas Antanas iš Braziūkų k., Lekėčių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Žuvo 1947 m. spalio 13 d. Braziūkų kaime. Čia ir palaidotas.

17. Baltrušaitis Jonas, g.1912 m. Braziūkų k., Lekėčių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1944 m. rudens. Vadovavo partizanų grupei. Žuvo 1947 m. spalio 13 d. Braziūkų kaime. Čia ir palaidotas.

18. Baltrušaitis Antanas, g.1910 m. Braziūkų k., Lekėčių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1944 m. gruodžio mėn. Žuvo 1946 m. vasarą. Ant gatvės grindinio gulėjo Kazlų Rūdoje.

19. Baltrušaitis Motiejus, g.1916 m. Braziūkų k., Lekėčių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1944 m. gruodžio mėn. 1945 m. liepos mėn. legalizavosi. 1946 m. vasario mėn. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. Grįžęs į Lietuvą mirė. Palaidotas Braziūkų kaimo kapinėse.

20. Banza Antanas.

21. Bartkus Antanas-Bubauskas, g.1912 m. Bartkų k., Lukšių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės mėn. pradžios. Kadangi tarnavęs Lietuvos kariuomenėje, buvo paskirtas skyrininku. 1946 m. rugpjūčio mėn. suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1952 m. kovo mėn. išsiųstas į spectremtį.

22. Bartkus Česlovas-Špokas, g. 1924 m. Bartkų k., Lukšių vls., Šakių aps. Mokytojas, ateitininkas, gen.P.Plechavičiaus Vietinės rinktinės Marijampolės Karo mokyklos kursantas. Partizanas nuo 1945 m. gegužės mėn. pradžios. Prisidėjo prie partizaninės kovos organizavimo. 1946 m. birželio mėn. suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio.

23. Bartkus Petras-Voveris, g.1908 ar 1906 m. Bartkų k., Lukšių vls.,

Šakių aps. 1945 m. pavasarį sutelkė partizanų būrį, kuris gegužės pradžioje įsijungė į kapitono Jurgio Valčio partizanų gretas.

24. Bartkus Stasys, g.1903 m. Braziūkų k., Lekėčių vls., Šakių aps. Suimtas 1945 m. lapkričio 11 d.

25. Bartninkas.

26. Bastys Juozas-Aleksis, g.1920 m. Briedžių k., Šakių vls. ir aps. Gyveno Plieniškių k., Šakių vls. ir aps. 1945 m. birželio mėn. įstojo į Vinco Dobilo vadovaujamą partizanų būrį. Gruodžio mėn. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1956 m. iš įkalinimo vietos paleistas.

27. Baukas Justinas-Voverė iš Santakų k., Sintautų vls., Šakių aps. Buvo paskirtas Sintautų valsčiaus savigynos dalinio vadu.

28. Bendoraitis Juozas, g.1929 m. Kiaulupių k., Sintautų vls., Šakių aps.

29. Bendoraitis Antanas-Meška, g. 1926 m. Kiaulupių k., Sintautų vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. birželio mėn.

30. Birgalas Jonas iš Duobiškių k., Sintautų vls., Šakių aps.

31. Bliuvas Vladas, g.1924 m. Uzarų k., Jankų vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės 1 d. Žuvo 1945 m. gegužės 12 d. Gerdžių kaimo miške.

32. Bubelaitis Pranas (Aprašymą žr. E.G. prisiminimuose).

33. Budrys Juozas-Ulonas, g.1919 m. Sirvydų k., Lekėčių vls., Šakių aps.1944 m. užėjus rusams, buvo paimtas į Raudonąją armiją, iš kurios spalio mėn. pabėgo ir 1945 m. balandžio mėn. įstojo į Paežerėlių vls. besikuriantį partizanų būrį. Po Valkų mūšio naujai suformuotame Petro Povilaičio būryje buvo vado pavaduotojas, o liepos 8 d. P.Povilaičiui žuvus, buvo išrinktas būrio vadu. Rugsėjo mėn. legalizavosi ir buvo paskirtas savigynos dalinio I skyriaus vadu ir E.Guogos-Glaudžio pavaduotoju. Spalio mėn. suimtas ir nuteistas mirties bausme, kuri vėliau pakeista į 25 m. lagerio. Bausmę atliko Omsko srityje. Mirė 1968 m. sausio mėn. tremtyje.

34. Budrys Vitas-Vilkas, g.1924 m. Sirvydų k., Lekėčių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1944 m. rudens. Susikūrus Žalgirio rinktinei, tapo Basanavičiaus (36-os) kuopos laisvės kovotoju. Žuvo 1948 m. vasario 17 d.

35. Bunikis Jonas-Ministeris iš Vedegiškių k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Puskarininkis. Susikūrus Žalgirio rinktinei, tapo Basanavičiaus (36-

os) kuopos II būrio skyriaus vadu. Žuvo 1947 m. rugpjūčio 29 d. Eičiūnų ar Pypliškių k., Pačžerėlių vls., Šakių aps.

36. Butkus Augustinas-Gudruolis iš Plieniškių k., Šakių vls. ir aps. 1945 m. rugsėjo mėn. žuvus būrio vadui Jonui Bacevičiui, vadovavo būriui. Susikūrus Žalgirio rinktinei tapo dr.V.Kudirkos kuopos laisvės kovotoju. 1947 m. vasario 22 d. buvo apdovanotas juostele už uolumą. 1948 m. vasario 16 d. jam buvo suteiktas grandinio laipsnis. Žuvo 1948 m. vasario 20 d.

37. Chaikevičius Stasys iš Šiurpiškių k., Kidulių vls. Šakių aps.

38. Čereškevičius-Čečeras Antanas-Šaulys, g.1899 m. Morkų k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. balandžio 30 d. Susikūrus Žalgirio rinktinei tapo dr.V.Kudirkos kuopos laisvės kovotoju. 1946 m. spalio 16 d. ir 1947 m. vasario 22 d. apdovanotas juostelėmis už uolumą. 1947 m. birželio 10 d. paskirtas III būrio II skyriaus skyrininku, o 1948 m. balandžio 10 d. - 36-osios kuopos II būrio būrininku. Žuvo 1948 m. birželio 13 d.

39. Dailidė iš Jegeliškių k., Lekėčių vls., Šakių aps.

40. Dėdinas Vitas iš Paužiškių k., Plokščių vls., Šakių aps. 1945 m. vasarą buvo suimtas.

41. Dimindavičius-Viršila, Barzda. Buvęs Lietuvos kariuomenės viršila. 1945 m. kpt.J.Valčio pavaduotojas.

42. Ditkus Kazys iš Šikšnių ar Bunikėlių k., Plokščių vls., Šakių aps. Skyrininkas.

43. Dobilas Vincas iš Mozūriškių k., Gelgaudiškio vls., Šakių aps. Po Valkų mūšio sutelkė partizanų būrį ir jam vadovavo. Žuvo 1945 m. liepos 16 d. per puolimą Gelgaudiškyje. Palaidotas miške.

44. Domeika.

45. Dovydaitis Juozas, g.1925 m. Gudlankio k., Gelgaudiškio vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės mėn. Gruodžio mėn. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio.

46. Dubininkas Viktoras, g.1924 m. Lodiškės k., Kazlų Rūdos vls., Marijampolės aps. Gyveno Šulių k., Zapyškio vls., Kauno aps. 1944 m. rudenį buvo mobilizuotas į okupantų armiją, iš kurios gruodžio mėn. pabėgo. Grįžęs įstojo į partizanų gretas. 1945 m. liepos mėn. legalizavosi. Rudenį buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio.

47. Elbrechtas Gustavas iš Duobiškių k., Sintautų vls., Šakių aps. Skyriaus vadas.

48. Endzelis Jonas-Beržas ar Briedis iš Tumosiškių k., Sintautų vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. birželio mėn. (dar minimas jo slapyvardis Vanagas).

49. Gaidys Juozas.

50. Gailiūnas Jonas-Alpis, g.1920 m. Tirvidonių k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. balandžio mėn. 1945 m. liepos mėn. buvo sužeistas. Rudenį, pasitraukęs iš partizanų gretų, išvažiavo į Kauną ir, pasidaręs dokumentus Bačėno pavarde, dirbo fabrike "Uosis". 1948 m. gegužės mėn. buvo suimtas ir nuteistas 25 m. lagerio. 1956 m. bausmė buvo sumažinta iki 12,5 metų. Mirė Lietuvoje. Palaidotas Jonučių kapinėse prie Garliavos.

51. Gailiūnas Juozas.

52. Gailiūnas Pranas. (Aprašymą žr. E.G. prisiminimuose).

53. Gaimachas Jonas iš Tirvidonių k., Paežerėlių vls., Šakių aps.

54. Gegužis Jonas.

55. Gerulaitis-Gerulis Antanas. (Aprašymą žr. E.G. prisiminimuose).

56. Greičaitis Antanas iš Kriaučėnų k., Slavikų vls., Šakių aps.

57. Grikietis Zigmas iš Lodiškės k., Kazlų Rūdos vls., Marijampolės aps.

58. Griškaitis Juozas.

59. Gudaitis Antanas.

60. Gudiškis Antanas.

61. Gudiškis Jonas-Žvirblis, g.1920 m. (Aprašymą žr. E.G. prisiminimuose).

62. Gudiškis Viktoras, g.1923 m. Juškių k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės mėn. Rugsėjo mėn. legalizavosi. 1946 m. vasario mėn. buvo suimtas ir nuteistas 15 m. lagerio.

63. Gustainis Vincas-Ainis, g.1922 m. Judrų-Rūdės k., Kazlų Rūdos vls., Marijampolės aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės 1 d. Skyrininkas. Susikūrus Žalgirio rinktinei, tapo Basanavičiaus (36-os) kuopos laisvės kovotoju. 1948 m. balandžio 2 d. buvo perkeltas į 34-ąją kuopą. 1949 m. vasario 16 d. pakeltas į grandinius. 34-oji kuopa buvo pertvarkyta į Trispalvės vėliavos tėvūniją. Žuvo 1949 m. spalio 13 d. Klampupių

k., Kazlų Rūdos vls., Marijampolės aps.

64. Gustainis Albinas-Nulis, g.1920 m. Judrų-Rūdės k., Kazlų Rūdos vls., Marijampolės aps. Gyveno Braziūkų k., Lekėčių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. sausio mėn. Liepos mėn. legalizavosi. 1946 m. sausio 15 d. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1958 m. grįžo į Lietuvą, apsigyveno Kaune. Mirė 1996 m. gegužės 17 d. Palaidotas Romainių kapinėse.

65. Išganaitis Antanas-Tigras iš Kiaulupių k., Sintautų vls., Šakių aps.

66. Išganaitis Juozas.

67. Jakaitis Albinas-Jovaras, g.1914 m. JAV. 1922 m. grįžo į Lietuvą. Gyveno Daugeliškių k., Šakių vls. ir aps. Kalvis, vairuotojas. 1936-1937 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje. Partizanas nuo 1945 m. vasario mėn. Kapitono J.Valčio buvo paskirtas IV būrio I skyriaus vadu. Prisidėjo prie partizaninės kovos organizavimo. Liepos mėn. legalizavosi, tačiau pogrindinės veiklos nenutraukė. 1946 m. gegužės 22 d. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1957 m. iš įkalinimo vietos paleistas. Mirė Lietuvoje. Palaidotas Gelgaudiškio kapinėse, Šakių r.

68. Jakaitis Jonas-Žaibas, g.1922 m. Lekėčių k. ir vls. Šakių aps. Miškų technikas. Partizanas nuo 1945 m. balandžio mėn. Valkų mūšyje buvo sužeistas. Legalizavęsis spalio 28 d. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1956 m. išleistas į tremtį. (Toliau žr. E.G prisiminimuose).

69. Jakaitis Vincas-Janušis, g.1921 m. Lekėčių k. ir vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. balandžio mėn. (Toliau žr. E.G. prisiminimuose).

70. Jakaitis Tadas-Kalvaitis, g.1927 m. Skirsnemunės k., Jurbarko vls. ir aps. Gyveno Advernų k., Šakių vls. ir aps. Partizanas nuo 1945 m. vasario mėn. Liepos mėn. pabaigoje legalizavosi. 1946 m. gegužės mėn. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1957 m. pabaigoje iš įkalinimo vietos paleistas.

71. Jakštys Juozas, g.1920 m. Oškinių k., Lukšių vls., Šakių aps. NKVD kareivių namuose surastas ir nušautas.

72. Jakštys Antanas. Žuvo 1945 m. gegužės 12 d.

73. Jakubauskas Juozas, g.1912 m. Lekėčių k. ir vls., Šakių aps. Gyveno Gegužių k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Už aktyvią veiklą įvedant valsčiuje tvarką, 1941 m. karui prasidėjus, 1945 m. sausio mėn. buvo suimtas. Gegužės mėn. iš įkalinimo Griškabūdyje pabėgo ir įstojo į partizanų gre-

tas. Po Valkų mūšio legalizavosi. 1946 m. balandžio mėn. buvo suimtas ir nuteistas 15 m. lagerio.

74. Jankauskas Jonas.

75. Jankauskas Juozas-Demonas, g.1926 m. Puskepalių k., Šakių vls. ir aps. Baigė 6 gimnazijos klases. 1944 m. tarnavo gen.P.Plechavičiaus Vietinėje rinktinėje. 1945 m. kovo mėn. stojo į A.Šmuilio partizanų būrį. Po Valkų mūšio liko partizanų gretose ir 1947 m. vasario mėn. buvo paskirtas Žalgirio rinktinės 37-os (buvusios dr.V.Kudirkos) kuopos antro būrio vadu, vėliau - rinktinės štabo žvalgybos skyriaus viršininku. 1948-1949 m. žiemą lydėjo į Žemaitiją Tauro apygardos vadą austą ir Pietų Lietuvos partizanų vadą A.Ramanauską-Vanagą. 1949 m. vasarą paskirtas rinktinės štabo ūkio skyriaus viršininku, o 1950 m. balandžio mėn. - štabo visuomeninės dalies viršininku. Rugsėjo mėn. paskirtas Žalgirio rinktinės vadu, o spalio mėn. dar ir trečiuoju apygardos vado pavaduotoju. 1951 m. vasario mėn. jam suteiktas partizanų jaunesniojo leitenanto laipsnis. Nuo balandžio mėn. - Tauro apygardos vadas. 1952 m. birželio mėn., po išdavystės buvo suimtas, užverbuotas ir panaudotas naikinant apygardos ginkluotą pogrindį. 1954 m. liepos mėn. buvo nuteistas mirties bausme ir 1955 m. sausio 26 d. sušaudytas. Už žygį į Žemaitiją 1950 m. spalio mėn. buvo apdovanotas Laisvės Kovos Kryžiumi III laipsnio (su Kardais).

76. Jankevičius Antanas, Gelgaudiškio valsčiaus sekretorius.

77. Jarušaitis Juozas, g.1918 m. Batiškių k., Šakių vls. ir aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės mėn. Rugsėjo mėn. legalizavosi, o gruodžio mėn. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1960 m. iš įkalinimo vietos paleistas.

78. Jasevičius Vladas iš Griškabūdžio vls.

79. Jusaitis Vincas.

80. Kajackas-Kupstas, g.1909 m. Vedegiškių k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Būrio vadas.

81. Kajackas Juozas, g.1918 m. Ropienos k., Plokščių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Žuvo 1945 m. rugsėjo 12 d. Ant gatvės grindinio gulėjo Gelgaudiškyje.

82. Kajackas Antanas, g.1922 m. Ropienos k., Plokščių vls., Šakių aps. Baigęs 4 gimnazijos klases. Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Po Valkų

mūšio legalizavosi, buvo suimtas ir nuteistas.

83. Kakšteinas Vilius iš Zypliškės k., Lukšių vls., Šakių aps.

84. Karašauskas.

85. Karnauskas Jonas-Siaubas, g.1914 m. Kiaulupių k., Sintautų vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. birželio mėn. Skyriaus vadas. 1945 m. liepos mėn. pabaigoje legalizavosi. 1946 m. kovo mėn. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio.

86. Kasparavičius Pranas iš Bridžių k., Sintautų vls., Šakių aps. Trečio būrio partizanas.

87. Kasparavičius Juozas iš Bridžių k., Sintautų vls., Šakių aps.

88. Klimaitis Viktoras-Jovaras, g.1916 m. Bizierių k., Lukšių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. pradžios. 1946 m. sausio mėn. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio, kur ir žuvo.

89. Kriaučiūnas Antanas. (Aprašymą žr. E.G. prisiminimuose).

90. Krulikauskas Vincas-Lakūnas, g.Eičiūnų k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Gyveno Pypliškės k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. sausio 10 d. Puskarininkis. Po Valkų mūšio, susikūrus Žalgirio rinktinei, tapo dr.V.Kudirkos kuopos laisvės kovotoju. 1947 m. birželio 10 d. paskirtas Basanavičiaus (36) kuopos III būrio būrininku, o 1948 m. vasario 18 d. - to būrio vadu. Žuvo 1949 m. vasario 16 d. Morkų k., Pažerėlių vls., Šakių aps.

91. Kuosaitis Juozas. (Aprašymą žr. E.G. prisiminimuose).

92. Kuršaitis Vincas, g.1921 m. Gegužių k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės mėn. Rugpjūčio 13 d. legalizavosi. 1946 m. kovo 19 d. buvo suimtas ir nuteistas 10 metų lagerio.

93. Kvedaravičius* Vitas-Medis. Žuvo 1945 m. vasarą.

94. Lapaitis Pranas iš Raninės k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Žuvo.

95. Latvaitis Bronius. (Aprašymą žr. E.G. prisiminimuose).

96. Laurinaitis Vaclovas. (Aprašymą žr. E.G. prisiminimuose).

97. Laurinaitis Bernardas iš Kuro k., Lekėčių vls., Šakių aps. Žuvo 1945 m. liepos 5 d.

98. Laurinavičius Jonas iš Barzdų vls., Šakių aps. Buvęs policininkas. Partizanas nuo 1945 m. gegužės mėn. Leido Lietuvos laisvės kovotojų

---

*Minima jo antroji pavardė - Striukis.

sąjungos laikraštį "Laisvės Kovotojas", kūrė ir spausdino atsišaukimus, buvo atsakingas už spaudos leidimą, gavimą ir platinimą.

99. Lažauninkas Vincas-Žvirblis, g.1911 m. Kiaulupių k., Sintautų vls., Šakių aps. Gyveno Šakiuose. Dirbo kaimo tarybos sekretoriumi. Nuo 1945 m. liepos mėn. priklausė J.Valčio kuriamai LLKS. Rinko žvalgybinio pobūdžio informaciją ir perduodavo į partizanų štabą. 1946 m. kovo mėn. buvo suimtas ir nuteistas 5 m. lagerio.

100. Lebežinskas Vincas iš Puniškių k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Žuvo 1945 m. pavasarį.

101. Leonkaitis Justinas iš Šiurpiškių k., Kidulių vls., Šakių aps. Žuvo.

102. Lieponis Juozas, g.1923 m. Švarplių k., Šakių vls. ir aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės mėn. Rugsėjo 15 d. legalizavosi. Lapkričio pabaigoje suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio.

103. Ligeika Boleslovas.

104. Lincius (Lincevičius) Pranas iš Raninės k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės mėn. pradžios. Skyriaus vadas. Žuvo 1946 m. sausio 4 d. Raninės k., Paežerėlių vls., Šakių aps.

105. Lincius (Lincevičius) Antanas iš Raninės k., Paežerėlių vls., Šakių aps.

106. Liutvinas Juozas, g.1919 m. Jančių k., Lekėčių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės mėn. Rugpjūčio mėn. legalizavosi.

107. Liutvinas Antanas iš Jančių k., Lekėčių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės mėn. Rugpjūčio mėn. legalizavosi.

108. Liutvinas Viktoras, g.1921 m. Jančių k., Lekėčių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės mėn. pradžios. Rugpjūčio mėn. legalizavosi. Miręs Kaune.

109. Mačiulis (Mačiulaitis) Petras-Šiaučius iš Bridžių k., Sintautų vls., Šakių aps. Kapitono J.Valčio dalinio ketvirto būrio partizanas nuo 1945 m. pradžios.

110. Markauskas Stasys iš Vincentavos k., Lekėčių vls., Šakių aps.

111. Marma Pranas.

112. Maskvytis.

113. Matusevičius iš Švediškių k., Lukšių vls., Šakių aps. Lietuvos kariuomenės leitenantas.

114. Matusevičius Algimantas-Neptūnas, g.1924 m. Eičiūnų k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1944 m. gruodžio mėn. Dalyvavo partizaninės kovos organizavime, Žalgirio rinktinės kūrime. Buvo paskirtas Basanavičiaus kuopos vadu. 1947 m. pradžioje jam buvo suteiktas grandinio laipsnis, o rudenį buvo paskirtas TKNKŠ (tremtinių, kalinių ir nukentėjusių kovotojų šeimų) globos poskyriaus viršininku. 1949 m. pradžioje paskirtas rinktinės adjutantu, nuo kovo mėn. - Vytauto rinktinės adjutantas, rudenį kovos su alkoholizmu komiteto pirmininku. 1950 m. kovo mėn. buvo paskirtas Vytauto rinktinės vadu ir pakeltas į puskarininkius, o vasarą - į viršilas. Žuvo išduotas 1950 m. birželio 22 d. Žiūrių - Gudelių k., Pilviškių vls., Vilkaviškio aps. Po mirties apdovanotas II laipsnio Laisvės Kovos kryžiumi (su Kardais).

115. Matuzas Viktoras iš Švarplių k., Šakių vls. ir aps.

116. Matus Vincas.

117. Mažeika Antanas-Fazanas

118. Mikalauskas Pranas. Partizanas nuo 1945 m. balandžio 2 d. Žuvo 1945 m. gegužės 12 d.

119. Mileris Vincas, g.1917 m. Leoniškių k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės 6 d. Rugsėjį legalizavosi. 1946 m. sausio mėn. suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio.

120. Mileris Vytautas iš Gelgaudiškio.

121. Milkaitis Pranas, g.1917 m. Oškinių k., Lukšių vls., Šakių aps.

122. Misevičius Jonas, g.1916 m. Papiškių k., Zapyškio vls., Kauno aps. Partizanas nuo 1944 m. pabaigos. Dirbo vadovaujantį darbą. Rugpjūčio mėn. legalizavosi ir dirbo pogrindinėje sukilėlių organizacijoje savigynos daliniuose. Tapo vienu iš vadų ir organizatorių, platino pogrindinę spaudą, pasižymėjo aktyvumu.

123. Misevičius Juozas, g.1923 m. Papiškių k., Zapyškio vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1944 m. pabaigos. Rugpjūčio mėn. legalizavosi ir dirbo savigynos daliniuose.

124. Mykolaitis Jonas, g.1915 m. Daučiškių k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės 6 d. Rugpjūčio 15 d. legalizavosi. 1946 m. sausio 30 d. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio.

125. Mockus Juozas iš Kriūkų k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Būrio vadas.

126. Mozūraitis Kajetonas (aprašymą žr. E.G. prisiminimuose).

127. Mozūraitis Vincas, g.1924 m. Batiškių k., Šakių vls. ir aps. Gyveno Švarplių k., Šakių vls. ir aps. Partizanas nuo 1945 m. birželio mėn. Gruodžio mėn. suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1958 m. lapkričio mėn. iš įkalinimo vietos paleistas.

128. Mozūraitis Jonas iš Paorijų k., Kidulių vls., Šakių aps.

129. Mozūraitis Stasys, g.1923 m. Martišiškės k., Plokščių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Žuvo 1945 m. rugsėjo 12 d. Kūnas gulėjo ant grindinio Gelgaudiškyje.

130. Mozūraitis Juozas, g.1928 m. Martišiškės k., Plokščių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Žuvo 1945 m. rugsėjo 12 d. Kūnas gulėjo ant grindinio Gelgaudiškyje.

131. Mulvinskas Vincas iš Vedegiškių k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. pavasario.

132. Mureika Antanas-Barzda iš Kriūkų k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. sausio 6 d. Skyrininkas. Žuvo 1946 m. sausio 4 d. Raninės k., Paežerėlių vls., Šakių aps.

133. Narbūda Vytautas, g.1926 m. Raninės k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. kovo mėn. Rugsėjo mėn. legalizavosi. 1946 m. kovo 16 d. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio.

134. Naujokaitis Kostas-Briedis, Tautmylis, g.1907 m. Švarplių k., Šakių vls. ir aps. Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Vadovavo partizanų grupei. 1947 m. slapyvardį Briedis pakeitė į Tautmylis. Gegužės mėn. buvo paskirtas dr.V.Kudirkos kuopos II būrio vado pavaduotoju, vėliau - būrio vadu. Gruodžio mėn. naktį į 26-ąją d. Bagdžių k., Šakių vls. ir aps. kautynių metu, gelbėdamas sužeistą draugą, žuvo.

135. Naujokaitis (Tautmylio brolis).

136. Neverauskas Juozas, g.1925 m. Gnievų k., Šakių vls. ir aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės mėn. Legalizavosi 1945 m. spalio mėn.

137. Obelienius Jonas-Goštautas, g.1921 m. Lepšių k., Lukšių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės pradžios. Po Valkų mūšio iš partizanų gretų pasitraukė.

138. Ordenas Leonas, g.1909 m. Jegeliškių k., Lekėčių vls., Šakių aps. Partizanų rėmėjas. Savigynos dalinyje buvo paskirtas II skyriaus vadu. 1945 m. rudenį suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio.

139. Pakinkis ar Pakinskas iš Kreivų k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. pavasario.

140. Patašius Bronius iš Raninės k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1944 m. pabaigos. (Aprašymą žr. E.G. prisiminimuose).

141. Patašius Pranas, g.1916 m. Raninės k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Žuvo partizanų gretose.

142. Paukštys Jonas iš Batiškių k., Šakių vls. ir aps. Partizanas nuo 1945 m. balandžio 30 d. Žuvo 1945 m. gegužės 12 d.

143. Petkūnas Vytautas-Ąžuolas, Putinas, g.1920 m. Petkūniškių k., Lukšių vls., Šakių aps. 1944 m. paimtas į okupantų armiją, iš kurios po keturių mėnesių pabėgo. 1945 m. gegužės mėn. įstojo į partizanų gretas. Spalio 17 d. buvo sužeistas, suimtas ir nuteistas 15 m. lagerio. 1946 m. lapkričio 5 d. bausmė sumažinta iki 10 m. (Toliau žr. E.G. prisiminimuose).

144. Petkūnas Juozas iš Panemunės k., Paežerėlių vls., Šakių aps.

145. Pikčilingis Juozas-Vilkas, g.1927 m. Kiaulupių k., Sintautų vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės mėn. Liepos mėn. legalizavosi. 1946 m. kovo mėn. suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1956 m. išleistas į tremtį.

146. Pinkus Ignas. (Aprašymą žr. E.G. prisiminimuose).

147. Pinkus Jonas iš Šuopiškių k., Sintautų vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Žuvo 1945 m. liepos 8 d.

148. Pliskaitis Vytautas iš Žeimio k., Paežerėlių vls., Šakių aps.

149. Poškevičius Pranas, g.1914 m. Jančių k., Lekėčių vls., Šakių aps. Gyveno Gerdžių k., Lukšių vls., Šakių aps. Buvęs Morkų kaimo tarybos pirmininkas. Partizanas nuo 1945 m. gegužės mėn. 1946 m. kovo 19 d. suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio.

150. Povilaitis Aleksandras-Tigras, Riešutas, g.1922 m. Lekėčių k. ir vls., Šakių aps. 1944 m. mobilizuotas į Raudonąją armiją, iš kurios, atvežtas į Kauną, pabėgo. Grįžęs į tėviškę, 1945 m. balandžio mėn. įstojo į partizanų gretas. Po Valkų mūšio vadovavo Prano Runo-Šarūno, Gintaro vadovaujamo partizanų būrio III skyriui. Būrio vado pavaduotojas. 1947 m. vasarą, baigus mokomąją kuopą, jam suteiktas jaunesniojo puskarininkio laipsnis. Rudenį paskirtas 36-os (buvusios J.Basanavičiaus) kuopos II būrio vadu. 1948 m. pabaigoje pakeltas į puskarininkius, o 1949

m. vasarą paskirtas Šturmo tėvūnijos I grandies vadu. Žuvo po išdavystės 1950 m. lapkričio 24 d. Jančių kaime, buvusioje prisiminimų autoriaus Edvardo Guogos sodyboje.

151. Povilaitis Petras-Jūreivis. Mokytojas. Kpt.J.Valčio štabo viršininkas. (Toliau žr. E.G. prisiminimuose).

152. Povilaitis Izidorius, g.1908 m. Vilemų k., Zapyškio vls., Kauno aps. Partizanas nuo 1944 m. pabaigos. Legalizavosi.

153. Pranaitis Vitas iš Gudlankio k., Gelgaudiškio vls., Šakių aps. Žuvo.

154. Rėčkaitis Pranas. (Aprašymą žr. E.G. prisiminimuose).

155. Rudmickas Antanas-Vanagas, Vėtra, g.1921 m. Paužinkių k., Plokščių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. liepos 8 d. Susikūrus Žalgirio rinktinei, tapo dr.V.Kudirkos (37-os) kuopos laisvės kovotoju. 1948 m. balandžio pabaigoje paskirtas I būrio 1-o skyriaus skyrininku, o rugpjūčio pabaigoje pakeltas į grandinius. 1949 m. balandžio 26 d., būdamas Žalgirio rinktinės Vasario 16-osios tėvūnijos laisvės kovotojas, Avilėlių kaime Pačžerėlių vls. sužeistas nusišovė.

156. Rudmickas Juozas-Erelis, Velnias, Drąsutis, g.1919 m. Paužnikių k., Plokščių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Susikūrus Žalgirio rinktinei, tapo dr.V.Kudirkos (37-os) kuopos laisvės kovotoju. Žuvo 1947 m. lapkričio 17 d. Kūdros k., Lukšių vls., Šakių aps. būdamas I būrio vadu.

157. Rudmickas Vincas-Meška, Klevas, g.1926 m. Paužnikių k., Plokščių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Žuvo 1947 m. lapkričio 17 d. Kūdros k., Lukšių vls., Šakių aps.

158. Rudzevičius Jonas, g.1920 m. Lodiškės k., Kazlų Rūdos vls., Marijampolės aps. 1944 m. paimtas į okupantų armiją, iš kurios, vežant į frontą, pabėgo ir įstojo į partizanų gretas. Žuvo 1945 m. gegužės 9 d. Šulių-Girinių k., Zapyškio vls., Kauno aps. Palaidotas Braziūkų kaimo kapinėse.

159. Rudzevičius Vincas, g.1924 m. Lodiškės k., Kazlų Rūdos vls., Marijampolės aps. 1944 m. rudenį sugautas ir paimtas į okupantų armiją. Vežant į frontą, pabėgo ir įstojo į partizanų gretas. Žuvo 1945 m. birželio 13 d. Novos k., Zapyškio vls., Kauno aps. Rugpjūčio 24 d. perlaidotas į Braziūkų kaimo kapines.

160. Rudzevičius Stasys, g.1927 m. Lodiškės k., Kazlų Rūdos vls., Marijampolės aps. Pabėgęs iš suėmimo, stojo į partizanų gretas. Žuvo 1945 m. gegužės 10 d. Zapyškio miško košimo metu. Palaidotas Braziūkų kaimo kapinėse.

161. Rudzevičius Saliamonas-Žemutis, g.1924 m. Stūgučių k., Barzdų vls., Šakių aps. Dirbo Griškabūdžio NKVD, saugojo suimtuosius. 1945 m. gegužės 5 d., išvedęs dvylika suimtųjų į darbą, juos paleido, o pats stojo į partizanų gretas. Po Valkų mūšio, susikūrus Žalgirio rinktinei, tapo Vyčio kuopos laisvės kovotoju. Žuvo 1947 m. birželio 18 d. Piktžirnių k., Sintautų vls., Šakių aps.

162. Rudzevičius Vitas-Kriaučius, Saliamono brolis.

163. Runas Pranas-Šarūnas, Gintaras, Algirdas, Daugirdas, g.1916 m. Bundzų k., Šakių vls. ir aps. Buvęs Dotnuvos žemės ūkio akademijos studentas. Lietuvos kariuomenėje baigęs mokomąją kuopą. Partizanas nuo 1945 m. balandžio 18 d. Po Valkų mūšio telkė išsklaidytus partizanus prie Nemuno į dr.V.Kudirkos vardo kuopą, kuri vėliau turėjo peraugti į rinktinę. Buvo energingas, savarankiškas ir sumanus. Susikūrus Žalgirio rinktinei, su savo kuopa prie jos prisijungė ir padėjo ją organizuoti. 1946 m. spalio 1 d. apdovanotas juostele už narsumą ir pakeltas į puskarininkius. 1947 m. gegužės 12 d. paskirtas Žalgirio rinktinės štabo viršininku, o rugpjūčio 2 d. - mokomosios kuopos lektoriumi. Būdamas išsilavinęs ir turintis karinių žinių, ne visada sutikdavo su aukštesnės vadovybės sprendimais, ką viešai reikšdavo, ir todėl rugpjūčio 22 d. už nepaklusnumą ir savarankiškus veiksmus iš pareigų atleistas ir paskirtas į 37-ąją (buvusią dr.V.Kudirkos) kuopą eiliniu. 1947 m. pradžioje, organizuojant Birutės rinktinę, paskirtas rinktinės rikiuotės skyriaus viršininku. 1948 m. spalio 18 d. paskirtas Tauro apygardos adjutantu, o 1949 m. sausio 10 d. dar ir apygardos Karo Lauko Teismo prokuroru. Rugpjūčio 5 d. iš pareigų atleistas ir paskirtas apygardos vado adjutantu. Gruodžio 5 d. skiriamas laikinai eiti apygardos štabo VDV (visuomeninės dalies viršininko) pareigas. 1950 m. balandžio 6 d., paaštrėjus TBC ir pablogėjus sveikatai, buvo išleistas atostogų su teise pasirinkti dalinį ir pageidaujamą teritoriją. Žuvo išduotas 1951 m. birželio 16 d. Meškeliūnų k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Čekistų persekiojamas sužeistas nusišovė.

164. Runas Vytautas-Rimgaudas, g.1926 m. Bundzų k., Šakių vls. ir

aps. 1944 m., palikęs gimnaziją, stojo į gen.P.Plechavičiaus Vietinės rinktinės karo mokyklą Marijampolėje. Likviduojant rinktinę laimingai pasitraukė. Partizanas nuo 1945 m. balandžio mėn. Žuvo rugsėjo 12 d. Ant gatvės grindinio gulėjo Gelgaudiškyje.

165. Rutkus Augustinas iš Lukšių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. balandžio 30 d. Žuvo 1945 m. gegužės 12 d.

166. Ruzgys Antanas, g.1923 m. Sutkų k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės 1 d. Žuvo 1945 m. gegužės 12 d.

167. Sakalauskas Pranas-Paukštis iš Burbiškių k., Kidulių vls., Šakių vls. Partizanas nuo 1945 m. gegužės 26 d. Žuvo 1945 m. vasarą.

168. Sakalauskas iš Pusdešrių k., Slavikų vls., Šakių aps.

169. Sideravičius Pranas, g.1923 m. Švarplių k., Šakių vls. ir aps. Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Po Valkų mūšio partizanavo Augustino Butkaus būryje. Metų pabaigoje suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio.

170. Sideravičius Juozas iš Švarplių k., Šakių vls. ir aps.

171. Simokaitis Antanas, g.1921 m. Kujų k., Kazlų Rūdos vls., Marijampolės aps.

172. Sinkevičius Juozas-Ulonas, g.1910 m. Banaičių k., Kidulių vls., Šakių aps. Gyveno Jegeliškių k., Lekėčių vls., Šakių aps. 1944 m. rudenį buvo paimtas į Raudonąją armiją. Vežant į frontą, pabėgo ir 1945 m. gegužės mėn. stojo į kpt.J.Valčio partizanų gretas, į Petro Povilaičio būrį. Po legalizacijos savigynos dalinyje buvo paskirtas III skyriaus vadu. Spalio mėn. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio.

173. Spranaitis iš Žeimio k., Paežerėlių vls., Šakių aps.

174. Sprindžiūnas Vladas, g.1912 m. Plėgių k., Lukšių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. balandžio 1 d. Žuvo 1945 m. gegužės 12 d.

175. Stalgys Jurgis-Pelėda.

176. Stankevičius Jonas, g.1921 m. Braziūkų k., Lekėčių vls., Šakių aps. 1944 m. rugsėjo mėn. buvo paimtas į sovietų armiją, iš kurios lapkričio 5 d. pabėgo ir 1945 m. sausio mėn. įstojo į partizanų gretas. Gegužės 15 d. suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1962 m. grįžo į Lietuvą. Apsigyveno Kazlų Rūdoje.

177. Stankus Juozas iš Margavos k., Paežerėlių vls., Šakių aps.

178. Stankus Vincas-Drebulė iš Kuodžių k., Sintautų vls., Šakių aps. 1944 m. pavasarį tarnavo gen.P.Plechavičiaus Vietinėje rinktinėje. Suim-

tas 1945 m. liepos mėn.

179. Stiklius Valentinas-Barzdila, g.1919 m. Bridžių k., Sintautų vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Po Valkų mūšio jam buvo pavesta Kiaulupių k., Sintautų vls. sutelkti ginkluotą partizanų grupę ir jai vadovauti. Bekuriant grupę, gautas nurodymas legalizuotis, bet organizacinį darbą nenutraukti. 1946 m. kovo mėn. suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio.

180. Stračkaitis Kazimieras (aprašymą žr. E.G. prisiminimuose).

181. Stračkaitis Bronius iš Puniškių k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Žuvo.

182. Stračkaitis Antanas iš Puniškių k., Paežerėlių vls., Šakių aps.

183. Sutkus Juozas, g.1910 m. Gyveno Šiopininkų k., Lukšių vls., Šakių aps.

184. Šileika Vincas. Žuvo.

185. Šileika Antanas. 1944 m. buvo paimtas į Raudonąją armiją, iš kurios pabėgęs stojo į partizanų gretas.

186. Širvaitis Antanas (aprašymą žr. E.G. prisiminimuose).

187. Šmuilys Andrius, g.1901 m. Eičiūnų k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Prisiminimų autorius E.G. teigia, kad A.Šmuilys žuvo 1946 m. sausio 31 d. Bunikių k., Kidulių vls., Šakių aps. (LYA saugomoje agentūrinėje byloje Nr.2913. L.27) 1946 m. sausio 31 d. žuvusių partizanų atpažinimo protokole rašoma, kad Andrius Šmuilys žuvo 1946 m. sausio 4 d. Kreivių k., Paežerėlių vls., Šakių aps.

188. Šneideris Algirdas-Vaidila, g.1924 m. Pamiontkos k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Gyveno Tervidonių k., Paežerėlių vls. Partizanas nuo 1945 m. pradžios. Rugsėjo mėn. legalizavosi.

189. Šulys.

190. Tėvelis Pijus iš Laučiškių k., Lukšių vls., Šakių aps.

191. Treinys Pranas.

192. Tunaitis Vincas iš Bridžių k., Sintautų vls., Šakių aps. Aktyvus partizanų organizatorius.

193. Ugianskas Stasys iš Sutkų k., Paežerėlių vls., Šakių aps.

194. Ulinskas, buvęs milicininkas, perėjo į partizanų gretas. Puolant Gelgaudiškį 1945 m. liepos 16 d. buvo sužeistas.

195. Urbaitis Vacius-Vingėla, g.1905 m. Panemunės k., Paežerėlių

vls., Šakių aps. Gyveno Vedegiškių k., Paežerėlių vls. Buvęs Gerdžiūnų apylinkės pirmininkas. Partizanas nuo 1945 m. gegužės mėn. Susikūrus Žalgirio rinktinei tapo Basanavičiaus (36-os) kuopos laisvės kovotoju. 1946 m. spalio 16 d. apdovanotas juostele už uolumą. 1947 m. vasario 22 d. antrą kartą apdovanotas juostele už uolumą. Žuvo 1948 m. vasario 17 d. miške bunkeryje prie Zigmantiškių k., Paežerėlių vls.

196. Ūsas Juozas-Varna, g.1906 m. Petkūniškės k., Lukšių vls., Šakių aps. Gyveno Kiaulupių k., Sintautų vls., Šakių aps. 1945 m. gegužės mėn. suimtas ir nuteistas 5 m. lagerio.

197. Užupis Jonas-Gintautas*, g.1921 m. Vaiguviškių k., Plokščių vls., Šakių aps. Baigęs Belvederio pienininkystės-gyvulininkystės mokyklą. Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Žuvo 1945 m. rugsėjo 12 d. miške prie Lukšių. Kūnas gulėjo ant grindinio Gelgaudiškyje.

198. Vaičaitis Juozas-Kėkštas iš Laučiškių k., Lukšių vls., Šakių aps. Kpt.J.Valčio partizanų dalinio IV būrio partizanas.

199. Vaičaitis Vytautas, g.1924 m. Valių k., Jankų vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės mėn. Žuvo 1945 m. liepos 6 d. Palaidotas Karčrūdės kapinėse Jankų vls.

200. Vaičaitis Vincas-Eglė, Vygantas, g.1924 m. Laučiškių k., Lukšių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. balandžio 20 d. Kpt.J.Valčio dalinio III būryje.

201. Vaičaitis Bronius-Pipiras, g.1920 m. Valių k., Jankų vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Žuvo 1946 m. rugsėjo 22 d. Šakių aps. Griškabūdžio vls., Šedvygų k. pas Joną Kaminską.

202. Vaičiūnas Vincas iš Zizų k., Lekėčių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Legalizavosi.

203. Valaitis Bernardas, g.1925 m. Sirvydų k., Lekėčių vls., Šakių aps. 1945 m. rugpjūčio mėn. legalizavosi.

204. Valaitis Vincas-Ūsorius iš Laučiškių k., Lukšių vls., Šakių aps. Vienas iš kpt.J.Valčio pavaduotojų.

205. Valiukas Aleksas, g.1914 m. Jankų vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. balandžio 25 d. Žuvo gegužės 12 d.

---

*LYA agentūrinėje byloje Nr.1948, l.182 rašoma, kad Jonas Užupis gimęs 1920 m., o jo slapyvardis Vidmantas. - *B.U.*

206. Valtys Jurgis-Lokys, Dunda, Tunda, Tundra, g.1910 m. Pūstauniškių k., Lukšių vls., Šakių aps. Lietuvos kariuomenės kapitonas. Partizanas nuo 1945 m. balandžio mėn. Būdamas vienintelis aukštesnio laipsnio karininkas savo gimtajame krašte, dėjo pastangas sujungti partizanų grupes, veikiančias Paežerėlių, Plokščių, Lekėčių, Lukšių ir kituose aplinkiniuose valsčiuose, suskirstė partizanus į kuopas, būrius, skyrius. Užmezgė ryšius su partizanais, veikiančiais prie Kauno ir aplinkiniuose valsčiuose, su Tauro apygardos štabu, su LLA, iš kur gaudavo pogrindinę spaudą "Girios balsas", "Laisvės Žvalgas", "Nepriklausoma Lietuva" ir veiklos direktyvas. Žuvo išduotas 1945 m. spalio 17 d. prie savo tėviškės. Palaidotas Lukšių kapinėse.

207. Valtys Pranas-Šernas, g.1919 m. Pūstauniškių k., Lukšių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. kovo 7 d. 1947 m. vasarą paskirtas Tauro apygardos Žalgirio rinktinės Basanavičiaus kuopos II būrio 2-o skyriaus skyrininku, o 1948 m. pavasarį - to būrio būrininku, suteikiant grandinio laipsnį. Metų pabaigoje apdovanotas juostele už uolumą. 1949 m. vasarą paskirtas Šturmo tėvonijos II grandies vadu. Žuvo 1949 m. lapkričio 11 d. išdavus bunkeryje prie Agurkiškės k., Lukšių vls., Šakių aps.

208. Valtys Jonas, g.1907 m. Šiuoriškio k., Lekėčių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės mėn. Po legalizacijos, spalio mėn. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1956 m. iš įkalinimo vietos paleistas.

209. Valuckas Dimas, g.1917 m. Antakalniškių k., Plokščių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Žuvo 1945 m. spalio 29 d.

210. Valuckas Antanas, g.1920 m. Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Rudenį sužeistas, suimtas ir nuteistas. Į Lietuvą negrįžo.

211. Venys Pranas-Jovaras nuo Lukšių. Partizanas nuo 1945 m. balandžio mėn. Žuvo 1945 m. rugsėjo 12 d. Jo kūnas iš saugojimo vietos pavogtas ir palaidotas Lukšių kapinėse.

212. Virokaitis Antanas, g.1909 m. Vilkeliškių k., Sintautų vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Gegužės mėn. buvo paskirtas būrio vado pavaduotoju. Po legalizacijos, 1945 m. gruodžio mėn. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio.

213. Virpša Jonas, g.1911 m. Paorijų k., Kidulių vls., Šakių aps. Buvęs policininkas. 1945 m. sausio mėn. suimtas. Gegužės 5 d. pabėgo, įstojo į

kpt.J.Valčio kuriamą partizanų dalinį ir buvo paskirtas būrio vadu, o rugpjūčio mėn. po legalizacijos paskirtas Kidulių vls. savigynos dalinio vadu. Gruodžio mėn. buvo suimtas ir nuteistas mirties bausme. 1947 m. sausio 30 d. sušaudytas.

214. Vizgirda Juozas (aprašymą žr. E.G. prisiminimuose).

215. Vyšniauskas.

216. Zalieckis Juozas, g.1896 m. Šiuoriškių k., Lekėčių vls., Šakių aps. 1945 m. spalio mėn. įstojo į kpt.J.Valčio partizanų dalinį E.Guogos-Glaudžio būrį. Netrukus buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio.

217. Zokaitis iš Sirvydų k., Lekėčių vls., Šakių aps.

218. Želvys Antanas. Buvęs Lietuvos kariuomenės viršila. Ėjo būrio viršilos pareigas.

219. Žemaitis Zigmas-Ąžuolas, g.1917 m. Aržuolupių k., Šakių vls. ir aps. Mokytojas. Partizanas nuo 1945 m. gegužės mėn. pradžios. Rugsėjo mėn. legalizavosi ir buvo paskirtas Šakių vls. savigynos dalinių vadu. Metų pabaigoje suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1956 m. iš įkalinimo vietos paleistas.

220. Žemaitis Pranas-Žirgas, g.1913 m. Aržuolupių k., Šakių vls ir aps. Gyveno Jurbūdžių k., Lukšių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. gegužės mėn. pradžios. Rugsėjo 10 d. sumušus jų būrį, legalizavosi ir buvo paskirtas Šakių vls. savigynos dalinių vado pavaduotoju. Metų pabaigoje suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio.

221. Žemaitis Jonas, g.1922 m. Kuro k., Lekėčių vls., Šakių aps. 1945 m. vasario mėn. paimtas į okupantų armiją. Vežant į surinkimo punktą, pabėgo ir įstojo į kpt.J.Valčio partizanų dalinio Budrio būrį. Po legalizacijos tapo E.Guogos-Glaudžio vadovaujamo savigynos dalinio kovotoju. Spalio mėn. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio.

222. Žiglaitis Antanas iš Šukietėlių k., Lekėčių vls., Šakių aps.

223. Žilinskas Jonas-Dagys, g.1906 m. Pilviškių k. ir vls., Vilkaviškio aps. Buvęs šaulys. Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Po Valkų mūšio, susikūrus Žalgirio rinktinei, buvo paskirtas į Vyčio kuopą. 1946 m. spalio 10 d. paskirtas rinktinės rikiuotės skyriaus viršininku. 1947 m. sausio 6 d. pervestas į Basanavičiaus kuopą, o liepos 22 d. - į dr.V.Kudirkos kuopą. 1948 m. vasario 17 d. bunkeris, kuriame Dagys slėpėsi, buvo čekistų užpultas. Dviem draugams besiginant žuvus, Dagys pasidavė ir

buvo nuteistas 25 m. lagerio. Grįžęs apsigyveno Latvijoje, Daugpilyje.

224. Žilinskas Jonas, g.1921 m. Raninės k., Paežerėlių vls., Šakių aps. Partizanas nuo 1945 m. pavasario.

Į Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos veiklą įsijungė ir daugiau patriotiškai nusiteikusių žmonių. Partizanų leidžiamą spaudą platino Šakių valsčiaus mokytoja Ona Stanaitytė, g.1923 m., ir Kidulių valsčiaus mokytojas Viktoras Bunikis. Žvalgybinį darbą dirbo ir štabui žinias teikė bei ryšį tarp būrių palaikė Chaikevičiūtė ir seserys Lenktaitės iš Šurniškių k., Kidulių vls., Augustinas Mozūraitis, g.1908 m. iš Paorijų k., Kidulių vls., fotografas Vladas Unguvaitis iš Griškabūdžio ir kiti. Ryšininkėmis dirbo Elzbieta ir Darata Gailiūnaitės, Marija Lieponytė, g.1927 m. Švarplių k., Šakių vls. ir aps., Marija Matulaitytė iš Tirvidonių k., Paežerėlių vls. Partizanams medicininę pagalbą teikė Panemunės ligoninės gydytoja Dailydienė ir Lekėčių ambulatorijos gydytojas Nasis. Partizanų aprūpinimo komitete dirbo Jegeliškių kaimo tarybos pirmininkas Antanas Damušis (g.1907 m. Jegeliškių k., Lekėčių vls. 1945 m. spalio 20 d. jis buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio), Juozas Zalieckas, Stasys Bartkus, Jonas Majauskas (g.1893 m. Panemunės k., Paežerėlių vls. 1945 m. lapkričio 8 d. buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio), Antanas Pranaitis ir Petras Bukaitis iš Tirvidonių k., Paežerėlių vls., Benediktas Valaitis iš Sirvydų k., Lekėčių vls. ir kiti.

Išvardyti toli gražu ne visi kapitono Jurgio Valčio įkurtai Lietuvos laisvės kovų sąjungai priklausę kovotojai, jų pagalbininkai bei rėmėjai. Partizanai paramą ir pagalbą gaudavo beveik kiekvienoje sodyboje. Rizikuodami savo laisve ar net gyvybe, žmonės juos slėpė ir jiems padėjo, matydami ir jausdami juose dalelę savo laisvos Tėvynės. Be jų pagalbos ir pasiaukojimo partizanai žiaurios okupacijos sąlygomis nebūtų įstengę beveik dešimt metų kovoti su pavergėjais.

Š.: LYA. F.B.b. B.4822/3, 5036/3, P15287 LI, 31830/3, 36993/3, 41525/3, 29670/3, P 19245 LI, 41096/3, 10010/3; surinktos iš to meto amžininkų žinios bei paliudijimai.

Kpt.Jurgio Valčio ir ltn.Vytauto Bacevičiaus Suvalkijoje platintas atsišaukimas

Sakas*
Perspausdinta Dauginti

Į LLA VYRUS

Brangūs Laisvės kovų draugai - LLA nariai ir partizanai! Kovos kelias, kurį pasirinko LLA, yra Laisvos ir Nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymas. To tikslo siekia visa Tauta, kovodama prieš kiekvieną priešą, kuris nori atimti brangiausią Jos turtą - Laisvę. Negarbė lietuviui sustoti pusiaukelėje, nusilenkiant prieš žiauriausį okupantą - bolševiką. Juk mes esame įsipareigoję kartu su visa Tauta tęsti kovą iki galutinos pergalės. Tad nenuleiskime rankų!

Laimėjimas arti! Tačiau neprivalome savo pasiryžimo silpninti, bet dar tvirčiau sucementuoti, suglausti gretas ir budriai sekti įvykių raidą. Juk matome, kad bolševikiniai okupantai kankina kalėjimuose geriausius Tautos sūnus ir dukras, žudo nekaltus gyventojus, griauna kultūrinį ir ekonominį gyvenimą, tradicijas ir slopina tautinę sąmonę. Jie veda Tautą prie pražūties: į akis žiūri besiartinantis skurdas, badas ir neišvengiama mirtis. Mes turime suturėti gręsiantį Tautai pavojų. Tai yra švenčiausia kiekvieno lietuvio, o tuo labiau LLA nario, pareiga!

Mieli LLA kovotojai! Pakeliui į pergalę mes kartais padedame savo priešui. Juk pasitaiko mūsų tarpe vyrų, kurie pro pirštus žiūri į tokius nusikaltimus Tautai, kaip girtuokliavimas, ištvirkavimas ir kt. Priešas tik rankas trina, matydamas mus pačius pakertant savo sveikatą, einant prie fiziško ir morališko išsigimimo. LLA narys turi būti visad blaivus ir doras, ir budėti, kad nesuteiktų medžiagos bolševikinei propagandai.

Šaunieji partizanai! Kelios dešimtys iš jūsų atsirado, kurie paklausė okupanto balso ir nuėjo užsiregistruoti į atitinkamas įstaigas. Jus sutiko švel-

---

* Neišaiškintas. - *Red. pastaba*

SAKAS

PANAŠAUSDINTA DAUGINTI

; LLA VYRUS

Brangūs laisvės kovų draugai - LLA nariai ir partizanai! Kovos keliu, kuri pasirinko LLA yra Lietuvos ir Nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymas. Jo tikslo siekia visa Tauta, kovodama prieš Kremliaus priespaudą, kurią nori atimti krnaujinąją vieną tautą - Lietuvą. Negarbė lietuviui sustoti pusiaukelėje, nusilenkinti prieš žiaurumą okupantą bolševiką. Jūsų eilėje įstojusieji karto su visa Tauta tęsti kovą iki galutinos pergalės. Kol nenaikinsime raudonųjų!

Laisvėjimas arti! Tačiau neprivalome savo pastiryžimo silpninti, bet dar tvirčiau susiorganizuoti, suglausti gretas ir budėti nekti įvykių raidą. Juk matome, kad bolševikinė okupantė kamkina kalėjimuose geriausius Tautos sūnus ir dukras, žudo nekaltus gyventojus, griauną kulturinį ir ekonominį gyvenimą, tradicijas ir elgesio tautinę nepasmą. Visa vedė Tautą prie išsiaiškinti ir rasti žiauri bestartimentis skurdas, taisa ir neišvengiamas siplim. Mes turime autoritetą degeneratą Tautos pavojų. Tai yra šventėjusio kiekvieno lietuvio, o ypač LLA nario, pareiga!

Kieli LLA kovotojai! Pakeliui į pergalę mes kartais padedame savo gyrėsai. Juk pasitiko mūsų tarpe vyrų, kurie pro pirštus žiūri į tokius nusikaltimus Tautai, kaip girtuoklišvimas, lėtvirkšvimas ir kt. Priešas tik ranko trina, matydamas mus pačius pakertant savo sveikatą, ardant mūsų fizinio ir morališkio išsilginimo. LLA narys turi būti visad blaivus ir doras ir saugėti, kad nesuteiktų žodžiaus bolševikinei propagandai.

Šaunieji partizanai! Kalios dešintys iš jūsų atsirado, kurie pakliuvo okupanto balso ir nuėjo užsiregistruoti į atitinkamas įstaigas. Jūs sutiko švelniai ir pažadėjo "atleisti" "nusikaltimus". Dabar jūs esate "laisvi" ir gyvenate "laimingą" gyvenimą. Taip tik atrodo. Tačiau jūs klystatc: tūkstančiai faktų rodo, kad bolševikai laiko kalėjimuose ir katorgoje vien tik dėl to, kad lietuvis Nepriklausomos Lietuvos laikais buvo susipratęs visuomenės veikėjas, organizuoja inteligentas, pažangus žmogus. Bet šiai aš darbiniškas. O to, partizane, kovoji prieš bolševikinės okupantus su ginklu rankoje ir dar tikiesi atleidimo. Pagalvok blaivai ir įsitikinai, kad tai bolševikinės propagandos apgautas. Pagalvok faktas, kad eilė vyrų, praėdavusių bolševikų malonė, jau atsidūrė už Tėvynės ribų, nes jų laukė, vienas Dievas žino. Padėkytų klaidą dar nuvėlu atitaisyti. Kiekas kovos draugai! Kai išgyvni dokumentus, tai nekėk jais pasinaudoti: tęsk pradėtąjį darbą iki laimėjimo. Nesiaterbk išdavikiškoje darbais LLA narės vardo ir nelik Tautos išgamos.

Žemaičių kovotojai! Vieną informaciją atokia, nutrūko ryšys su vadovybe, gudri bolševikinių agentų provokacija, tebrikuojanti optimistiškai tiesiąsi įvykių dėtas, snuę ą sukiršino. Palaikyzit glaudų ryšį su LLA centro vadovybe bei pasidalinę darbais, iš kur gausite tikras informacijas.

Žengtinkai įvykiai nuteikia mus optimistiškai. Vienalyjo tikėjęs demokratinė laisvė!

Šūkis: išlaisvinę Tėvynę raudonosios fašizmas! Tegyvuoja Laisvė, Nepriklausomoji Demokratinė Lietuva!!!

L L A
VIRŠAIČIO RUŠIS.

Lietuva, 1945.IX.29.

niai ir pažadėjo "atleisti" "nusikaltimus". Dabar jūs esate "laisvi" ir gyvenate "laimingą" gyvenimą. Taip tik atrodo. Tačiau jūs klystate: tūkstančiai faktų rodo, kad bolševikai laiko kalėjimuose ir katorgoje vien tik dėl to, kad lietuvis Nepriklausomos Lietuvos laikais buvo susipratęs visuomenės

veikėjas, sąmoningas inteligentas, pažangus ūkininkas bei blaivus darbininkas. O tu, partizane, kovoji prieš bolševikinius okupantus su ginklu rankoje ir dar tikiesi atleidimo. Pagalvok blaiviai ir įsitikinsi, kad esi bolševikinės propagandos apgautas. Pagaliau faktas, kad eilė vyrų, pasidavusių bolševikinei malonei, jau atsidūrė už Tėvynės ribų. Kas jų laukia - vienas Dievas žino. Padarytą klaidą dar nevėlu atitaisyti. Mielas kovos drauge! Jei išgavai dokumentus, tai mokėk jais pasinaudoti: tęsk pradėtąjį darbą iki laimėjimo. Nesuteršk išdavikiškais darbais LLA nario vardo ir nelik Tautos išgama.

Narsieji kovotojai! Tikrų informacijų stoka, nutrūkęs ryšys su vadovybe, gudri bolševikinių agentų provokacija, fabrikuojanti optimistiškiausių įvykių datas, daug ką suklaidino. Palaikykit glaudų ryšį su LLA centro vadovybe bei padalinių štabais, iš kur gausite tikras informacijas.

Tarptautiniai įvykiai nuteikia mus optimistiškai. Pasaulyje tikroji demokratija laimės!

Šalin iš Lietuvos žemės, raudonasis fašizme! Tegyvuoja Laisva, Nepriklausoma, Demokratinė Lietuva!

Lietuva, 1945.IX.25. LLA vadovybės būstinė

PAŠVENTĘ JAUNYSTĘ UŽ LAIMĘ TAUTOS

LEONO PALIŠKIO-PILIGRIMO (1929-1995) PRISIMINIMAI

1946 m. vasarą Pilviškių progimnazijoje gimnazisto Juozo Mauručo iniciatyva buvo įkurta antisovietinė pogrindinė jaunimo organizacija, į kurią įstojo Kostas Staneika, Antanas Kasperavičius, Vytautas Raibikis ir Albinas Pasiliauskas. Jos vadu išrinktas Juozas Mauruča. Organizacijos tikslas - padėti partizanams, t.y. vesti agitaciją prieš sovietinę valdžią, platinti antisovietinę spaudą, klijuoti atsišaukimus, rinkti partizanams ginklus, maistą, pinigus, rūbus, teikti žvalgybinio pobūdžio informaciją, verbuoti naujus narius ir ruoštis ginkluotam sukilimui. Organizacijos nariai sukūrė priesaikos tekstą ir prisiekė ištikimai kovoti už Lietuvos nepriklausomybę. Pasirinko slapyvardžius: Juozas Mauruča-Strausas, Kostas Staneika-Dragūnas, Vytautas Raibikis-Leopardas, Antanas Kasperavičius-Ąžuolas, Albinas Pasiliauskas-Šarūnas. Visi, stojantys į organizaciją, prisiekdavo.

1946 m. gruodžio 25 d. progimnazijos mokinys Romanas Stančikas-Tristanas suorganizavo Juozo Mauručos susitikimą su Tauro apygardos Žalgirio rinktinės partizanų vadovybe: rinktinės vadu Juozu Jasiulaičiu-Kazoku, štabo ūkio skyriaus viršininku Antanu Martinaičiu-Kapsu ir kuopų vadais Juozu Jakščiu-Tarzanu ir Jonu Braziu-Klajūnu. Rinktinės vadovybė pritarė būrio įkūrimo idėjai. Būrio narius priskyrė prie pasyviai veikiančių partizanų, Juozą Mauručą instruktavo dėl tolimesnės veiklos, davė konkrečias užduotis, nustatė ryšius su rinktinės vadovybe; Romaną Stančiką įpareigojo persikelti mokytis į Vilkaviškio gimnaziją ir ten organizuoti panašų būrį.

1947 m. į Pilviškių pogrindinę organizaciją įstojo gimnazistai Jonas Kačergius-Tigras, Vytautas Žemaitis-Astras, Vytautas Šulskis-Vydūnas ir Vytautas Grupkaitis-Aras. Spalio mėnesį grupės nariams pageidaujant ir Klajūnui sutikus, vadovavimą būriui perėmė Kostas Staneika, pasižymėjęs veiklumu ir aktyvumu. Buvusį Dragūno slapyvardį pakeitė į Šarūno, o būrį pavadino Natango vardu. Juozas Mauruča Klajūno buvo paskirtas ryšininku tarp būrio ir rinktinės vadovybės. Būrio nariai aktyviai vykdė partizanų užduotis, iš kurių žymesnės: rašomosios mašinėlės iš bibliotekos realizavimas ir trijų koloborantų likvidavimas.

*1947 m. pabaigoje suėmus Vilkaviškio gimnazijoje veikusios pogrindi*nės

❒ Žalgirio rinktinės 35-os kuopos partizanai. I eilėje: 1.Juozas Kriaučiūnas-Cezaris (Beržas), 2.Leonas Vizgirda-Keleivis, būrio vadas, 3.Algirdas Akombakas-Perkūnas (Špicas). II eilėje: 1.Vytautas Žemaitis-Šermukšnis (Astras), 2.Juozas Kamiuskas-Rolandas, 3.Vytautas Šulskis-Laisvūnas (Vidūnas), 4.Vladas Rimkus-Siaubas

❒ Natangų būrio nariai: I eilėje: 1.Vytautas Grupkaitis, 2.Vytautas Raibikis, 3.Kostas Staneika. II eilėje: 1.Albinas Pasiliauskas, 2.Antanas Kasperavičius, 3.Jonas Balsys, 4.Juozas Mauruča, 5.Vytautas Žemaitis 1947 m. vasara prie Pilviškių

organizacijos narius, tardymo metu Pilviškių grupė buvo išaiškinta ir jos nariai nuteisti.

Kostas Stančikas, Žalgirio rinktinės vado Kazoko įpareigotas, 1946 m. pabaigoje persikėlęs mokytis į Vilkaviškio gimnaziją, kurioje mokėsi jo pusbrolis, šių prisiminimų autorius Leonas Pališkis, pradėjo burti gimnazistus į pasyvių partizanų būrį. Pališkis tapo pagrindiniu jo pagalbininku ir pirmuoju būrio nariu. Jis rinko kandidatus, kuriuos Romanas Stančikas verbavo į kuriamą organizaciją. Prie būrio formavimo prisidėjo gimnazistas, Vytauto rinktinės 2-os kuopos 2-o būrio vado Juozo Guziko-Durtuvo ryšininkas Leonas Kvesulaitis. 1947 m. pradžioje būrys iš 10 narių, buvo suformuotas. Tai: Romanas Stančikas-Tristanas, Leonas Pališkis-Piligrimas, Leonas Kvesulaitis-Bėgūnas (vėliau Sakalas), Ignas Kvesulaitis-Aras, Zenonas Petraitis-Portas (vėliau Baltasis Aras), Leonas Mačys-Lampeo (vėliau Šamas), Antanas Danilevičius-Žirgas (vėliau Kariūnas), Juozas Brazys-Atas, Eugenija Kamakauskaitė-Saigona, Aldona Jundilaitė-Slama. Rudenį būrį papildė Bronius Gustaitis-Daktaras. Būrio veiklai vadovavo Romanas Stančikas. 1947 m. pradžioje, jam išvykus iš Vilkaviškio, vadovavimą perėmė Leonas Kvesulaitis, kuris su Leonu Pališkiu sukūrė priesaikos tekstą ir būrio narius prisaikdino. Bėgūno slapyvardį pakeitė į Sakalo, o būrį pavadino Sakalo vardu.

1947 m. rugsėjo mėn. Kęstučio rinktinės vadas Pranas Kučinskas-Ainis savo asmeniniu ryšininku paskyrė Leoną Kvesulaitį. Rūpintis būrio veikla Ainis pavedė 69-os kuopos vadui Jonui Braziui-Klajūnui. Su Ainiu ryšį palaikė per asmeninę Ainio ryšininkę Kastulę Juraitytę-Naktibaldą ir Leoną Kvesulaitį-Sakalą; su būrio vadu Juozu Guziku-Durtuvu - per Teresę Šulinskaitę-Gegutę. Būrys vykdė įvairias partizanų užduotis, ypač - išaiškinti parsidavėlius ir aktyvistus, ir nustatyti jų gyvenamąsias vietas bei rinkti žvalgybinio pobūdžio žinias. Iš visos būrio veiklos ypač pažymėtinas 1947 m. lapkričio mėn. 3-jų rašomųjų mašinėlių slaptas rekvizavimas iš apskrities liaudies švietimo bei vykdomojo komiteto prekybos skyrių "Pramkombinato" kontoros ir jų perdavimas rinktinės štabui.

Per ryšininkę Teresę Šulinskaitę-Gegutę, būrys palaikė ryšį su Pajevonio vls. 1946 m. spalio mėn. įkurtu pasyvių kovotojų rezerviniu būriu, kurį Vytauto rinktinės 2-os kuopos 3-io būrio vado Broniaus Kudirkos-Bijūno iniciatyva įkūrė ir jam vadovavo Vincas Nykštaitis-Naras. Beveik visi nariai buvo ūkininkai. Pirmo skyriaus vadu paskirtas Petras Vasiukevičius-Lokys ir jam

❒ Vytauto rinktinės Kęstučio tėvūnijos vadas Jonas Brazys-Klajūnas

❒ Žalgirio rinktinės 55-os kuopos vadas Juozas Jakštys-Tarzanas

❒ Žuvusio Vytauto rinktinės 71-os kuopos II būrio vado Juozo Guziko-Durtuvo palaikai

❒ Pirmas iš kairės Vytauto rinktinės Kęstučio tėvūnijos III grandies partizanas Antanas Bindokas-Džinas

priklausė šie kovotojai: Ignotas Stumbrys-Banginis, Algirdas Kulboka-Geležynas, Albinas Mačiulis-Žilvitis, Jonas Merkevičius-Malūnas. Antro skyriaus vadas Jonas Uknevičius-Naktis, kovotojai Fabijonas Kraujutavičius-Skroblas, Juozas Uknevičius-Žilvitis, Antanas Lietuvininkas-Peilis ir Tomas Kulvinskas. Būrio ryšininkai: Antano Bindoko-Džimo užverbuotas Jonas Grigelaitis-Šturmas, Juozo Guziko-Durtuvo užverbuota Teofilė Greniūtė-Kainauskaitė ir būrio vado Naro žmona Veronika Nykštaitienė-Šarka (vėliau Bitė).

1947 m. vasaros pabaigoje grupė buvo saugumo išaiškinta, ir beveik visi jos nariai suimti ir nuteisti.

Tokio likimo neišvengė ir Vilkaviškio gimnazijoje įkurta pogrindinė jaunimo organizacija - rezervinis pasyvių partizanų būrys. 1947 m. guodžio 26 d. žuvus Kęstučio rinktinės vadui Ainiui, rastų dokumentų pagalba, rezervininkai buvo saugumo išaiškinti, suimti ir nuteisti. Tardymo metu Leonas Pališkis, sakė, jog nori, kad Lietuva būtų nepriklausoma, nekenčia sovietų valdžios, ir todėl įstojo į pogrindinę organizaciją, nenorėdamas pasyviai laukti Rusijos karo su kapitalistinėmis valstybėmis, kartu su partizanais su ginklu rankoje kovoti prieš esamą santvarką.*

---

*Apie jaunimo patriotines nuotaikas, meilę Lietuvai, pasiryžimą aukotis dėl jos, galima spręsti iš šių kalėdinių palinkėjimų Vytautui Grupkaičiui:

Vitai,
Ženkime, Vitai, už laisvę kovoti,
Pašvęsti jaunystę už laimę Tautos,
Kad brangiai Tėvynei laimingai prašvistų
Skaistesnė laimužė saulėtos giedros.

Atmink, drauguži, kad nėra pasauly jėgos, kuri užkariautų tautą, pasiryžusią ginti savo nepriklausomybę. Todėl būk, Vitai, narsus ir nenuilstamas Tėvynės gynėjas. Juo labiau ją priešai spaustų ir niekintų, tuo labiau ugdyk savo širdyje meilę ir prisirišimą prie jos. Telydi Tave laimė ir drąsa kovoje dėl Lietuvos ligi paskutiniojo išvadavimo valandos.

Kostas [Staneika]

Lietuviai! Lietuvos Tėvynės žemė,
Mus šaukias iš visų pasaulio kontinentų.
Visur visų galia vienybe remias.
Sutvirtinkim ir mes savo Vienybę šventą!

Birutė. Va kl. Vytautui G[rupkaičiui]. Kūčių paslaptis.

❒ Kęstučio rinktinės vado Stasio Kučinsko-Ainio ryšininkė Kastulė Juraitytė-Naktibalda

❒ Vytauto rinktinės 2-os kuopos III būrio vadas Bronius Kudirka-Bijūnas

❒ Žalgirio rinktinės Ūkio sk. viršininkas Antanas Martinaitis-Kapsas

❒ Žalgirio rinktinės vadas Juozas Jasiulaitis-Kazokas

Savo prisiminimuose Leonas Pališkis įdomiai ir vaizdžiai aprašo kančias ir išgyvenimus, kuriuos jam ir jo likimo draugams teko patirti sovietinėje susidorojimo su "liaudies priešais" mašinoje. Jaudinantys lageryje sukurti eilėraščiai, persunkti Tėvynės meile ir jos ilgesiu.

Bonifacas Ulevičius

Lietuva dėl jos geografinės padėties buvo pastoviu karų judėjimo keliu. Šis mažas Europos lopinėlis ne vieną amžių buvo niokojamas ir engiamas svetimšalių. Tautai, norint išlikti savimi, reikėjo kovoti už savo gyvenimą ir būvį. Vienus okupantus keitė kiti. Vergovė, užgulusi tautą, pagrįsta smurtu, gimdė mūsų pasipriešinimą, nepaisant kokios spalvos buvo okupantas. Nepaklusus engėjams ir atmetus jų brukamas idėjas, prasidėjo smurtas, prievarta ir teroras.

Buvę kariškiai, šauliai bei tautos šviesuomenė pradėjo kovą su okupantais. Susikūrus partizanų būriams, dalis besimokančio jaunimo būrėsi į pogrindines organizacijas, tapdami artimiausiais pagalbininkais kovoje už Lietuvos nepriklausomybę. Buvo partizanų ryšininkais, pogrindinės spaudos platintojais, atlikinėjo įvairias partizanų užduotis.

1946 m. pavasarį, mokantis Vilkaviškio gimnazijoje, su bendraminčiais sukūrėme pasyvių partizanų būrį Sakalai. Iniciatorius buvo mano pusbrolis Romas Stančikas, gavęs šią užduotį iš Tauro apygardos Kęstučio rinktinės kuopos vado Jono Brazio-Klajūno. Pradžioje vadovavo Romas Stančikas, vėliau, jam pasitraukus dėl mamos sunkios ligos, Leonas Kvesulaitis. Organizacijoje buvo: Ignas Kvesulaitis, Leonas Mačys, Juozas Brazys, Zenonas Petraitis, Bronius Gustaitis, Danilevičius, Aldona Jundulaitė, Genė Kamakauskaitė ir aš, Leonas Pališkis.

1947 m. gruodžio mėn. pabaigoje netoli Vilkaviškio, Sardokų k. prie Juozo Jurevičiaus sodybos žuvo Tauro apygardos Kęstučio rinktinės vadas Pranas Kučinskas-Ainis. Pas žuvusįjį čekistai rado dokumentus, organizacijos raportą apie įvykdytas užduotis. Prasidėjo suėmimai. Be to, saugumas išaiškino ir kitą organizaciją Pilviškių gimnazijoje. Pirmasis tardymas įvyko Pilviškiuose ir Vilkaviškyje, aktyviai dalyvaujant ltn.Mitrochinui. Per tardymą Vilkaviškyje mane labai mušė. Ypač pasižymėjo sadistas mjr.Pridkovas Kybartuose. Apskrities saugumas su kalėjimu tuo metu buvo Kybar-

tuose, kur prasidėjo pačios sunkiausios tardymo dienos. Atvežtas, pakliuvau į Pridkovo ir jo parankinių lietuvių vertėjų (ar jie verti lietuvių vardo?) Ramanausko, Pakalkos ir kitų stribų rankas. Mus surištomis rankomis paguldę ant grindų, užgulę ant galvos ir kojų, apnuoginę kūną, Pridkovas šautuvo grūstuvu mušdavo iki atsiverdavo žaizos. Neišgavęs reikiamų parodymų ar prisipažinimo, rankos plaštaką įsprausdavo į tarpdurį, o pirštų galus degindavo papiroso nuorūka. Prisimindamas tardymo kančias, jau lageryje parašiau šias eiles:

Budeliui

Bejėgės mintys, lyg vargo paukščiai,
Plasnoja veltui sparnais svajų.
Mylimas miestas, palikęs skausmą,
Liko miražu manų akių.

Žvelgiu į veidą, tavo pragertą,
Jaučiu pagiežą, velnio šypsnį.
Šviesus kaip auksas, kietas kaip plienas
Aš atsistosiu tavo kely.

Gal tu galvosi, jog aš pradingęs?
Šešėliu grįšiu, kelsiu tave.
Tau dienos skirtos, man - naktys klaikios.
Atmink, vaiduokliu tapsiu nakčia.

Užges galybė jūsų besaikė,
Prigersit mūsų Kraujo klane.
O aš, šešėlis, auksu švytėsiu
Plienine baime siaubsiu tave.

1952 m., Džezkazganas

Stribas Ramanauskas, surišęs už nugaros rankas, ant kaklo užnėręs kilpą ir įrėmęs į nugarą pistoletą iš kalėjimo per gatves vedė į saugumo pasta-

tą pas budelį Pridkovą į tardymą-egzekuciją. Pridkovo aktyvaus tardymo pasekmės buvo klaikios. Kaliniai kalbėjo, jog 1947 m. per Kalėdas tardymo metu buvo užmušta moteris*. Po Pridkovo tardė vyriausias tardytojas kpt.Zveriavas, vėliau - ltn.Ščiukinas. Iš pradžių daugiausia tardė naktį. Dieną, kaip ir visuose saugumo kalėjimuose, miegoti buvo draudžiama. Toks režimas labai vargino ir sekino organizmą, o žaizdos po Pridkovo tardymo pradėjo pūliuoti. Tardytojas Ščiukinas, sužinojęs apie mano žaizdas, iškvietė gydytoją Žuką, kuris išvalė ir išplovė jas, aprišo tvarsčiais. Tai pakartojo dar porą kartų. Gulėti galėjau tik kniūbsčias arba ant kairiojo šono. Žaizdos po poros savaičių apgijo, o randai liko visam gyvenimui.

Tardė apie 4 mėnesius. Po to Ščiukinas perskaitė kaltinimą išvadą: už dalyvavimą tautiniame pogrindyje prieš sovietų santvarką pagal Rusijos baudžiamąjį kodeksą str.58a, t.y. grupinį tėvynės išdavimą. Teko pasirašyti kvotos pabaigoje ir susipažinti su parodymais.

Baigėsi nemigo naktys Kybartų daboklėje. Vieną balandžio mėnesio vakarą visus bendrabylius surinko į etapą. Apsuptus gausios sargybos nuvarė į geležinkelio stotį ir susodino į specialų vagoną kaliniams vežti. Netrukus atsidūrėme Kaune. Prie vagono privažiavo automašinos ir nugabeno mus į Kauno kalėjimo kiemą, iš kur po penkis vyrus suvarė į mažas kameras, buvusias rūsyje. Paaiškėjo, kad tai karceriai, kuriuose praleidome ilgą ir šaltą naktį. Ryte gavome pirmą maisto davinį: 550 g ašakotos avižų duonos ir žuvies, neluptų bulvių ir vikių mišinio dvokiančios sriubos. Po pusryčių atliko kratą: išrengė nuogai, apžiūrėjo ar ko nepaslėpėme burnoje ir užpakalyje, išnaršė rūbus ir daiktus. Nuvedė į pirtį. Po to išskirstė po kameras. Patekau į 110 kamerą, kurioje kalėjo apie 40 vyrų. Iš abiejų pusių dviaukščiai gultai, kampe prie durų "paraša". Į išvietę, kurioje vandens čiaupai virš metalinio ilgo lovio pritvirtinto prie sienos, išleisdavo ryte, tik kartą per parą. Ten prausdavomės ar skalbdavome. Vieną kartą išvesdavo pasivaikščioti į kiemelius, atitvertus mūrine siena. Iš kiemelių matėsi medicinos instituto langai, uždažyti baltais dažais.

Kameroje sėdėjo įvairaus amžiaus vyrai. Daug inteligentų. Čia ir sulaukiau nuosprendžio: dosnioji Maskvos trejukė nuteisė 15 metų lagerio ir tremties neribotam laikui. Po nuosprendžio buvau perkeltas į rūsyje esan-

---

* Šis faktas aprašytas E.Simanaičio "Tremtinyje" 1993 m. - *L.P.*

čią didžiulę kamerą Nr.16, kurioje buvo apie 100 žmonių. Dėl tvankumo ir smarvės atsivėrė žaizdos. Gydytojai perkėlė į kalėjimo ligoninę, nes pakilo temperatūra. Patekau į palatą-kamerą drauge su kriminaliniais nusikaltėliais. Po ilgesnio laiko atsiguliau į švarią, baltą, minkštą lovą. Palatoje buvo aštuonios lovos, visi kaliniai lietuviai, todėl tarp tautiečių man buvo lengviau. Gydžiausi apie tris savaites ir iš ligoninės patekau į etapą, kur buvo surinkta apie 300 žmonių. Iš Kauno geležinkelio stoties vagonuose nugabeno į perpildytą Vilniaus persiuntimo kalėjimą. Gulėjome pusrūsyje, ant šaltų ir drėgnų betoninių grindų taip susispaudę, kad vertėmės tik pagal komandą. Sutikau žinomų Lietuvos žmonių: operos solistą Antaną Kučingį, prelatą Stankūną, kapitoną Gerulį. Iš Vilniaus persiuntimo "rūmų rojaus" iššaukė į etapą.

Į vagonus suvarė po 30-40 žmonių. Abiejuose gyvulinio vagono galuose buvo gultai. Vykome į nežinią. Pro langus, apraizgytus spygliuotos vielos tinklu, lėkė telegrafo stulpai, miškai, karo sugriautos skurdžios Baltgudijos gyvenvietės. Dieną įdėmiai sekėme ir skaitėme stočių pavadinimus. Kelionės kryptis vedė į šiaurės rytus. Visų nuotaika buvo prislėgta, nes artėjanti šiaurė nieko gero nežadėjo. Kiekvieną dieną buvo patikrinimai, lydimi komandos šauksmų: "Visiems kaliniams skubiai susiburti vienoje vagono pusėje!" Tikrindavo, ar nėra grindyse ir sienose atplėštų lentų pabėgimui. Kita procedūra - tai kalinių skaičiavimas. Sargybiniai, atsistoję vagono viduryje, pro tarpą praleisdavo po vieną kalinį iš vieno vagono galo į kitą, sutvodami jam per galvą mediniu kūju. Tolstant nuo Lietuvos, sargybos patikrinimai sušvelnėjo.

Po daugiau kaip savaitės kelionės privažiavome Jaroslavlį, iš kur mūsų ešelonas pajudėjo į rytus. Nervinė įtampa iš lėto atslūgo, nes ešelonas riedėjo jau ne į šiaurę. Mūsų vagone buvo kalinių, jau kalėjusių Vorkutoje, o jų pasakojimai apie sunkų darbą užpoliarės lageriuose mus labai gąsdino. Važiavome per Rusijos laukus, upes, miškus, gyvenvietes ir stambesnius miestus. Matėme dirvonuojančius, apaugusius didele žole laukus - niūrus vaizdas, palyginus su mūsų palikta tėviške.

Uralo kalnus pasiekėme vėlai vakare, o kitos dienos vakare atsidūrėme didelėje stotyje, šalia kurios buvo aptverta zona - Sverdlovsko persiuntimo kalėjimas. Išlaipinę iš vagonų, nuvedė į pirtį. Pirmą kartą po trijų savaičių pavalgydino šilta balandos sriuba, keliais šaukštais sorų košės ir karštu

vandeniu, vadinamu arbata. Vėl pajudėjome per Sibiro platybes į nežinomą ateitį, tolyn nuo Lietuvos...

Po 5 dienų kelionės atsidūrėme Kazachstane, Petropavlovsko mieste. Etapą perskyrė į dvi dalis: viena pajudėjo tolyn į rytus, kita pasuko tiesiai į pietų pusę. Diena po dienos vagonuose darėsi vis šilčiau, o buvo rugsėjo vidurys. Pajutome Kazachstano stepių ir dykumų alsavimą. Trūko vandens, kankino troškulys. Karagandos miestą privažiavome po trijų dienų. Čia nestojome. Pravažiavus apie 60 km, pasiekėme Karabaso persiuntimo lagerį - galutinę mūsų etapo stotį.

Gulago sistema, visos žmogų varginančios procedūros aprašyta rusų rašytojo A.Solženycino, bet irgi noriu pabrėžti, jog tai akivaizdi vergovės industrija. Etapų iškrovimui ar pakrovimui greta centrinio įvažiavimo į lagerį nutiesta speciali geležinkelio linija. Išlipę iš vagonų, patekome į didelę aikštę, aptvertą spygliuotų vielų tvora, kurioje tilpo visas etapas, apie 300 žmonių. Mus suvarė į vieną šios aikštės pusę ir ilgai laikė. Prasidėjo varginantis procesas: asmens bylų tikrinimas, darkant mūsų lietuviškas pavardes. Ilgai teko laukti karštos saulės atokaitoje, kol mus perėmė vergvaldžiai. Etapo priėmimas baigėsi viso būrio prižiūrėtojų atlikta nuodugne krata.

Karabaso persiuntimo lageris sukirstytas į daug atskirų zonų, viena nuo kitos atitvertų aukštomis spygliuotų vielų tvoromis. Izoliuoti gyvenamieji barakai sudarė atskiras zonas. Bendroje zonoje buvo ligoninės miestelis, virtuvė-kepykla, pirtis ir sandėliai. Už lagerio tvorų matėsi uolėtos, plikos kalvos ir nuo karščio išdegusi rudai geltonos spalvos stepė. Visa augmenija - prie lagerio administracijos pastato keletas medžių ir krūmokšnių, kuriuos dažnai laistydavo.

Dar kalėjime iš senų kalinių sužinojome, kokia korumpuota visa Gulago sistema, kad čekistai artimai bendradarbiauja su vagių gaujomis. Taip buvo ir Karabaso persiuntimo kalėjime, kai mus perkėlė į baraką, vadinamą Indijos vardu. Jame šeimininkavo "prisiekusiųjų" - tikrų vagių "blatnųjų"- elitas, kur egzistavo nerašyti įstatymai. Barakas didelis, padalytas į dvi puses-sekcijas. Vienoje dalyje mes, o kitoje įsikūrusi vadų atamanų taryba, kuriai vadovavo vyriausias atamanas. Nerašytų įstatymų svarstymai, teismai ir pasitarimai vykdavo vadams susėdus ratu. Prisiekę vagys lageriuose nedirbo ir gyveno parazitiškai. Juos buvo lengva išskirti

iš kitų tarpo: dėvėjo gerus drabužius, vaikščiojo palaidais marškiniais ir avėjo odiniais auliniais batais. Jų įstatymai buvo žiaurūs ir žmogaus likimas ir gyvybė priklausė nuo šių nerašytų žiaurių įstatymų. Vyravo reketas, prievarta ir lošimai kortomis, neretai iš žmogaus gyvybės. Prasilošusieji iki glaudžių, alkani ir pikti ryždavosi bet kokiam nusikaltimui.

Po kratos ir patikrinimų administracija įsitikino, kad mūsų etapas turtingas: kaliniai turėjo drabužių ir maisto atsargų.

Administracija turtingą lietuvių etapą specialiai pervedė į vagių baraką, nes pavogti ar atimti daiktai dažniausiai pakliūdavo į jų rankas. Eiliniai vagišiai ar prievartautojai pavogtus daiktus pristatydavo vagių tarybai. Dalyboms įvykus, daiktai patekdavo į atamanų rankas, kurie juos keitė su čekistais į degtinę, arbatą ar geresnius maisto produktus.

Vagys, tikėdamiesi lengvai apvogti mūsų etapą, pradėjo plėšikavimą. Tada seni lagerininkai subūrė buvusius partizanus, jaunimą - visus, kurie pavienius vagis ir prievartautojus gerokai apkūlę, perduodavo prižiūrėtojams. Keletas tokių akcijų gerokai įpykdė vagių elitą. Aršiausi ir galingiausi galvažudžiai, apsiginklavę peiliais, puolė lietuvius. Nesnaudėme ir mes. Laimei, barako gultai buvo iš tvirtų beržinių kuolų, kuriuos atlupę, pasidarėme ginklus, sušokome ant viršutinių gultų, užsibarikadavome duris ir pasiruošėme gintis. Vagys, išlaužę duris ir barikadą, veržėsi į baraką pavieniui ar po du, o mes pasitikome juos nuo viršutinių gultų tokiais smūgiais per galvas, jog daugelis nesikėlė. Aršesni puolėjai peiliais sužeidė keletą mūsiškių. Normantas buvo sužeistas rimčiausiai: peiliu perdurtas šonas. Jį paguldė į ligoninę, iš kurios po kelių dienų grįžo. Kitų vyrų žaizdos buvo menkos - užteko patiems patepti jodu ir aptvarstyti. Banditų buvo sunkiai sužalotų, su gerokai aplamdytais kaulais. Nelaukę tokio pasipriešinimo, banditai, palikę gulinčius be sąmonės draugus, apimti panikos ėmė bėgti, o mes juos persekiojome iki zonos tvorų. Sargybiniai, iš bokštelių pastebėję karą, pradėjo šaudyti virš lagerio. Atbėgo prižiūrėtojai, lagerio administracija. Vagis išvijus iš mūsų barako zonos, kova nurimo. Administracija, išsiaiškinusi įvykių priežastis ir pasekmes, nuramino aistras, o kitą dieną atvykę vagių "parlamentarai" pažadėjo, jog smurto ir prievartos daugiau nebus.

Po įvykusių batalijų persiuntimo lagerio valdžia pasistengė kuo greičiau mūsų atsikratyti. Į pirmąjį etapą pakliuvo dauguma senyvo amžiaus ir

silpnesnės sveikatos vyrų. Juos išvežė į Spasko lagerius. Varnelis iš Kretingos, su kuriuo kelionės metu spėjome susidraugauti, taip pat išvažiavo. Likusius paskirstė į dvi grupes po 70-80 vyrų. Pirmąją grupę išvežė į Džezkazgano rūdynus, kitus - į Kengyrą. Mus į etapą iškvietė pavakaryje. Išdavė po gabalą sūdytos žuvies ir pusę kepaliuko duonos, susodino į "stolypino" vagoną ir pajudėjome Džezkazgano link. Dėkui Dievui, jog ši kelionė truko tik dvi nepilnas paras "ekstra klasės" vagone - trijų aukštų kameroje-narve, kuriame buvome sugrūsti kaip silkės statinėse. Sėdėti buvo neįmanoma - tik gulėti. Į išvietę išleisdavo tik ryte, kitu laiku - šlapinomės į batus. Konvojus mus apšaukdavo fašistiniais banditais. Vandens žmogui duodavo pusę litro per dieną. Nuolat kentėjome troškulį, kurį kėlė suvalgyta sūri žuvis. Senbuviai kaliniai jos patarė nevalgyti, pasitenkinti tik duona, nes žinojo, kokias kančias sukelia troškulys. Tai - dar vienas kalinių kankinimo būdas.

Iškentėję visus sunkumus, išbadėję ir ištroškę išlipome Džezkazgano rūdyno geležinkelio stotyje. Raudona saulė po truputį leidosi. Artėjo naktis. Vietinis konvojus surikiavo po penkis vyrus ir perskaičiavo. Iki lagerio apie 5 km per išdegusią stepę ėjome pėsčiomis. Kelias buvo duobėtas, nelygus, einant kilo debesys kraujo spalvos dulkių. Besikeikiančių sargybinių ir lojančių vilkšunių apsupti judėjome pirmyn. Horizonte su šachtų bokštais ir aukštais akmenų kalnais pasirodė Rūdyno gyvenvietė. Vaizdas buvo kraupus: nuskurę žemi barakai, kažkada tinkuoti moliu ir baltinti kalkėmis, aplink kuriuos tvyrojo šiukšlių kalnai ir dvokė gyvulių mėšlas. Gerokai pritemus, vilkdami koją už kojos, atėjome prie didžiulio lagerio, aptverto aukštomis akmeninėmis sienomis, kurių viršus buvo apraizgytas keliomis spygliuotos vielos eilėmis. Aukšti sargybos bokštai su stipriai šviečiančiais prožektoriais ir daugybe lempučių apšvietė visą zoną. Didžiuliai metalu kaustyti vartai atsidarė į vergovę ir pilną kančių gyvenimą...

Labai norėjosi gerti. Lagerio senbuviai, ieškodami savo žemiečių ir pažįstamų, mus pagirdė. Palengvėjo. Susipažinome su lagerio lietuviais: nuoširdžiuoju Jonu Bendoriumi iš Suvalkijos, Aleksu Bieliausku ir kt. Etapu atvyko daug inteligentų: kunigas Stankūnas, kapitonai Kaupelis ir Gerulis, solisto Kučingio sūnus ir kt. Įspūdį paliko keli ešelono draugai, sugebėję rasti savo vietą šiame tautų konglamerate: amžiną atilsį Stasys

Gerlikas, drąsus žemaitis Valančius, kombinatorius Povilas Čereška, užmezgęs ryšius su gydytojais ir likęs dirbti ligoninėje, bendrabylis mokslo draugas Bronius Gustaitis, viename vagone važiavęs Albinas Plyčius.

Mus patalpino į didelį pastatą, kuriame buvo keletas patalpų. Miegojome didelėje salėje ant plūkto molio grindų. Anksčiau atvykusieji gyveno keliose mažesnėse patalpose su mediniais gultais. Jau buvo suformuotos kalinių brigados. Vienai brigadai, dirbusiai statybos objektuose, vadovavo kaunietis Žutautas. Čia išgyvenome apie tris savaites. Su Broniumi Gustaičiu miegojome greta, ant žemės pasikloję vieną puspaltį, užsikloję kitu ir pusvilnone antklode, maišelius su visa manta pasidėję po galva.

Pastatą, kuriame pragyvenome tris savaites, kaliniai vadino Baikalu. Gal todėl, kad stovėjo atokiau nuo kitų barakų ir buvo didelis. Po medicininės komisijos etapą išskirstė: vienus į statybines brigadas, kitus - į 1-ąjį lagpunktą, kuriame gyveno ir dirbo šachtininkai. Patekau į silpnųjų brigadą be pastovios darbo vietos, o bendrabylis Bronius - į 1-ąjį lagpunktą, į šachtas. Mūsų brigadą dažniausiai siuntė į akmenų laužyklas, kur buvo ruošiami akmenys esamoms ir būsimoms lagerio statyboms. Trečiajame skyriuje užsibuvau neilgai, nes vėl iššaukė į etapą ir išvežė į Džezdi lagerį.

Buvo spalio antra pusė. Rytais - šalnos, vėsu. Dieną saulė dar šiek tiek šildė. Kelionė buvo lengvesnė nei traukiniu iš Karabaso į Džezkazganą. Džezdi gyvenvietę, išaugusią karo metais dėl rastos mangano rūdos*, pasiekėme sunkvežimiais.

Nedidelė Džezdi gyvenvietė, apsupta aukštų, uolėtų kalvų, buvo įsikūrusi prie upelio. Iki jos buvo atvesta geležinkelio šaka. Lageris, aptvertas aukštų ir tankių spygliuotų vielų tvoromis, įrengtas upelio pakrantėje, dalijosi į dvi zonas: vienoje - moterų lagpunktas, antroje - katorgininkai. Lagerio viduje stovėjo trys vienaaukščiai akmeniniai pastatau. Juose virtuvės, kepyklos, pirtis, skalbykla, ligoninė. Kaliniai gyveno žeminėse. Jie ant kepurės, kelnių ir nugaros nešiojo asmens bylos numerius. Badas, ligos ir nežmoniškos gyvenimo sąlygos gerokai aptuštino lagerį. Kaliniai šachtininkai sirgo sunkia, nepagydoma vibracijos liga, kuri

---

* Vokiečiams užėmus Ukrainą, Sovietų sąjunga prie Dniepro upės neteko mangano rūdyno. Šio strategiškai reikalingo mineralo teko ieškoti Sibire ir Kazachstane, nes manganas naudojamas metalurgijos pramonėje aukštos kokybės legiruoto plieno gamyboje, iš kurio gaminami tankų šarvai. - *L.P.*

griovė nervų sistemą. Savo akimis mačiau jaunus vyrus, praradusius judesių koordinaciją: vaikščiojo lyg apgirtę, pabalusiais, nenulaikančiais šaukšto pirštais. Vibracine liga susirgusius po medicininės komisijos išveždavo į Spasko invalidų lagerį, o praretėjusį gretas papildydavo naujais kaliniais.

Po priėmimo procedūrų stipriausieji pakliuvo į mangano rūdos kasyklas ar akmenų karjerą. Mane, kaip trumparegį ir silpną, paliko dirbti zonoje, vadinamoje "OP" (sveikatos pataisymo ir poilsio) komandoje. Kasėme sniegą, kūrenome krosnis, valėme daržoves, buvome siunčiami ką nors parvežti ar pakrauti rogių. Tabakas, kurį siuntinyje gavo mano draugas Aurimas Andriukaitis, padėjo gauti sanitaro darbą. Mano ir draugo gyvenimas palengvėjo: papildomai gaudavome virtuvėje sriubos, o žuvies taukus, gaunamus iš ambulatorijos, valgydavome su duona. Su Aurimu gyvenome ir miegojome greta viename barake. Pagalvės ir antklodės iš Lietuvos, užteko abiem, tik labai kankino blakės, kurių buvo labai daug. Vėliau prie jų pripratome.

1949 m. vasario mėn. lagerio moteris išvežė į Kengyrą, o mus suvarė į jų zoną, uždarė į vieną baraką ir atliko labai nuodugnią kratą. Namiškių nuotraukas, civilius rūbus, knygas, rožančius ir maldaknyges - viską atėmė. Išdavė kalinių rūbus su skylėmis ant dešinės pusės kelnių ir švarkelių bei vatinukų nugarų. Skyles užlopėme baltos medžiagos lopais, ant kurių užrašėme asmens bylos numerius. Taip mus sulygino su katorgininkais. Atsirado bendros darbo brigados. Visur buvo įrengtos grotos, o durys rakinamos sunkiais užraktais. Nuo tos dienos teko užmiršti savo pavardę - likau numeris SD-557...

1949 m. pavasarį mano gyvenime įvyko nepalankių pasikeitimų. Per žiemą sustiprėjau. Prasidėjo pavasarinės medicinos komisijos. Supratau - baigsis palyginti lengvas gyvenimas lageryje. Taip ir buvo: sanitarinės dalies viršininkė Dubova pasiuntė į darbą už zonos, į akmenų laužyklą. Akmenų karjeras buvo netoli lagerio ant upės kranto. Vadinamoji upė teka tik pavasarį, kai tirpsta sniegas, kuris susirenka iš aplinkinių kalnų. Sniegui nutirpus, upė pamažu sustoja tekėjusi: tarp uolienų vagoje esančios daubos ir plyšiai prisipildo vandens, sudarančiu atskirus ežerėlius. Krantai, apaugę krūmais, žole, žaliuoja ir žydi pavasario gėlėmis. Atskrenda antys, laukinės žąsys, pelikanai, gervės. Vieni paukščiai lieka perėti,

bet dauguma pailsėję migruoja tolyn į šiaurę.

Šiame akmenų karjere praleistas pavasaris greta gamtos žydinčioje stepėje man buvo vienintelis nelaisvėje. Jis truko labai trumpai, nes negailestinga saulė pradėjo savo darbą: karšti spinduliai greitai išdegino visa, kas gyva. Lietaus čia nebūdavo ištisus mėnesius, o temperatūra dieną pakildavo iki 35-40 laipsnių. Tada aplinka pradeda keistis ir žalia spalva pavirsta geltonai ruda. Tokiose klimatinėse sąlygose dirbau apie tris mėnesius ir praradau tai, ką buvau atgavęs per žiemą. Sulysau, kankino alkis ir troškulys, nekreipiau dėmesio į tai kas valgoma ir geriama. Atsigėręs stovinčio upės vandens, suviduriavau, kankino skausmas pilve. Gydytojas Matulenka paguldė į ligoninę 3 savaitėms. Po to atleido penkioms dienoms nuo darbo, bet paėmė į etapą. Kepinant negailestingai saulei, atsisveikinome su Džezdi ir, kratomi dulkėtu keliu per kalvas ir stepes, po trijų valandų ištroškę, išvargę ir dulkėti pasiekėme Džezkazgano 4-o skyriaus lagerį (adresu pašto dėžutė 392/4), kuriame jau buvo apie 800 žmonių. Čia praėjo sunkių išbandymų metai. Daug teko patirti smurto ir pažeminimų. Tarp kalinių kūrėsi tautinio pogrindžio grupelės, padėjusios palaužti banditinių, parazituojančių grupių prievartą.

Dirbome tik pradėtos 51-osios šachtos statybinėje aikštelėje. Kasyklos teritorija buvo visai netoli, dėl to mažiau eikvodavome laiko ir jėgų kelionei. Laisvo laiko poilsiui turėdavome daugiau, nes anksčiau sugrįždavome į lagerį. Sargybiniai ir vilkšuniai lydėjo į darbą ir iš darbo. Darbus teko dirbti įvairius: nuo žemės kasimo, pastatų mūrijimo iš akmenų, betonavimo iki pastatų apdailos. Maisto davinys - 650 g duonos, 1,5 l sriubos ir 300 g košės per dieną. Tai - taip vadinamas garantuotas davinys, o viršijant normas, papildomai gaudavome 100-200 g duonos ir tiek pat košės. Duoną kepė iš labai prastos kokybės miltų. Ji buvo šlapia, karti ir labai rūgšti. Sriuba dažniausiai verdama iš raugintų kopūstų sūdyta žuvimi, o vasarą iš žalių kopūstų ar burokų lapų su tokia pat žuvimi. Labai retai virdavo kruopų sriubą - tai būdavo šventė.

Iš namų pagalbos beveik negaudavau. Krikšto mama teta Marija didžiųjų švenčių proga atsiųsdavo kuklų 3-4 kg siuntinėlį. Tėvai buvo ištremti į Igarką, brolis ir sesuo, likę Lietuvoje, glaudėsi pas gimines. Priklausiau nuo Dievo ir paties savęs. Supratau, kad papildomas gabalėlis duonos ir šaukštas košės neatstatys prarastos sveikatos. Pradėjau savotiš-

kai kovoti. Dirbau taupydamas jėgas, kas nepatiko brigadininkui ir administracijai, o man dažnai baigdavosi 5 parų karceriu. Maisto davinys karceryje labai mažas: 300 g duonos ir kas antrą parą 0,5 l sriubos. Tačiau pasirinkta protesto forma laikui bėgant davė norimų rezultatų - į šachtas nepaskyrė.

1951 m. vasarą prasidėjo pasipriešinimas prieš parazituojančius kaukaziečius, pasibaigęs didelėmis muštynėmis. Daugelį kaukaziečių administracija paskyrė brigadininkais, nes šie smurtu versdavo kalinius dirbti. Kiekvienas brigadininkas turėjo asmens sargybinius, kumščiais ir lazdomis priversdavusius darbininkus dirbti. Kaukaziečiai darbo vengė ir parazitavo kalinių sąskaita: atimdavo siuntinius, valgykloje reikalaudavo didesnio davinio košės, pagardintos aliejumi, o kepyklose - daugiau duonos.

Incidentas įvyko valgykloje, atsisakius virėjams juos geriau maitinti. Kaukaziečiai puolė mušti virėjus ukrainiečius, tarp kurių buvo du lietuviai. Sukilo visi skriaudžiamieji. Griebėm, kas pakliuvo po ranka: lentas, pagalius, medinius padėklus maistui išnešioti, aliuminius dubenėlius. Virėjai, apsiginklavę ilgakočiais samčiais, košei maišyti medinėmis mentėmis, "juodukams" skaldė galvas ir bruko nugaras. Neišlaikę pasipriešinimo, kaukaziečiai puolė bėgti sargybos posto link pas čekistus, kurie pradėjo šaudyti virš zonos ir mūsų galvų... Prievartos daugiau nebuvo - zonoje įsivyravo pusiausvyra.

Palaipsniui prie mūsų lagpunkto išaugo dar vienas naujas lageris su akmeniniais barakais, vidaus kalėjimu su karceriais ir tardymo kameromis, valgykla su virtuve, kuriems akmenis rankomis sunešė kaliniai. Vėliau iš visų lagpunktų surinko visus teistus 25 metams, ir išvežė į Rūdyno pirmąjį skyrių, o į senąją zoną viso Steplago katorga teistus kalinius. Nuo 1945 m. etapais atvežė apie 9000 kalinių. Nuo nelaimingų atsitikimų, susirgimų silikoze, bado liko maždaug 800 žmonių. Tapusius invalidais išvežė į Spasko lagerius.

Stepėje, prie buvusio pirmo skyriaus, buvo didžiulės kalinių kapinės: maži žemės kauburėliai, apaugę karčiaisiais pelynais, dygliuota kupranugarių žole ir begale kuolelių su asmens bylos numerių užrašais. Nyksta šių žmonių atminimas. Didžiausia lagerio kolonija buvo Džezkazgano Rūdyne: abiejuose skyriuose kalėjo apie 10-12 tūkstančių žmonių...

1953 m. baigti gabenti didesni etapai iš Lietuvos, Ukrainos ir kitų

kraštų. Dar 1952 m. atvyko didžiausias etapas, kuriame buvo daug lietuvių. Atvykusieji papasakojo apie Ekibastūso kalinių maištą: kaliniai sukilo prieš nežmoniškas darbo, gyvenimo ir režimo sąlygas - surengė streiką. Administracija, pasitelkusi vidaus kariuomenę, užgniaužė beginklių kalinių pasipriešinimą ir žiauriai susidorojo su streikininkais, o lagerį išformavo į kitus lagerius.

Kelių draugų sambūris tapo užuomazga lagerio pogrindžiui. Būrėmės apie (dabar jau amžinatilsį) Česlovą Jančiauską ir Vytą Sabaliauską, mokytoją nuo Raseinių. Darėme tą, ką nuspręsdavo pogrindžio komitetas. Konfliktuose organizuotai duodavome atkirtį. Vienybė padėjo: mūsų nestumdė brigadininkai, nebeskriaudė dalijant maisto davinį. Su Henriku Budriu dalijomės duonos kąsniu ir tabaku. Jis neblogai piešė, todėl švenčių proga turėdavo daug darbo: tautiečiai prašydavo nupiešti pasveikinimus namiškiams. Su panevėžiečiu Stasiu Giedraičiu bendravau nuo 1949 m. Vėliau atvyko Pranas Viršutis nuo Prienų, trakiškis Bronius Valčikas, kaunietis menininkas Algis Četkauskas, skaudviliškis Boleslovas Gabdankas, kėdainiškis Stasys Serbskis, Mykolas Cibulskas nuo Vievio ir kt. Iš lietuvių inteligentų prisimenu architektą Stulginskį, urėdą Joną Šuopį, Lietuvos karininkus Garnevičių ir Paškevičių, docentą Jurskį (žuvo Kengyro lageryje), Lietuvos saugumo valdininką Liudą Telešių, Stasį Arcabą.

Nuo 1941 m. lageryje kalėjo mano buvęs mokytojas Julius Ramanauskas, nepriklausomos Lietuvos karinių objektų rangovas. Jis išliko gyvas lageriuose karo metais, nes mokydamasis Aukštojoje Kauno technikos mokykloje, gerai įsisavino krosnių statybos technologiją, nulėmusią jo likimą. Per visą karo laikotarpį jį gabeno iš vieno lagerio į kitą kaip krosnių mūrijimo specialistą. Julius pasiėmė pagalbininkais ir mus, du jaunus vaikinukus. Taigi kurį laiką gyvenome sotesnį ir lengvesnį gyvenimą.

Lageryje sutikau vilkaviškietį Karolį Račkauską, buvusį partizaną slapyvardžiu Kalakutas, pagautą pakartotinai netoli Kybartų. Padedant pogrindininkams, jam sužeistam pavyko pabėgti iš ligoninės, bet kadangi buvo pažeisti kojos kaulai jis tapo invalidu. Kaip invalidas, gavęs sotų darbą kepykloje, daug kartų mus rėmė, atnešdamas duonos.

Lėtai slenkant laikui atėjo diena, kai mirė Stalinas. Kalinių džiaugsmui nebuvo ribų, o lagerio administracija ir čekistai sunerimo. Ateities niekas

negalėjo prognozuoti, bet jautėme - pasikeitimai turi įvykti ir mūsų gyvenime. Veikęs lietuvių pogrindis sustiprino įtaką vidaus gyvenime ir palaikė glaudžius ryšius su ukrainiečių pogrindžiu. Paskyrimas į prestižinius lagerio darbus vykdavo pagal tarpusavio susitarimus. Pareigas pagal sugebėjimus, išsilavinimą ir tautybę komitetų siūlymu užimdavo kaliniai, gerai jas išmanę. Brigadininkus skirdavo tik pogrindžio tarpusavio susitarimu. Taip buvo išlaikytas balansas tarp dviejų vyraujančių jėgų: ukrainiečių, kurių lageryje buvo daugiausia - 40 proc., ir lietuvių - 10-15 proc. Kitų tautų santykį sunku atsiminti, bet baltus lietuviai globojo ir gynė.

Lageryje kalėjo buvę vermachto karininkai ir vokiečių spacialistai, atsisakę bendradarbiauti su rusais: fizikas-atomininkas, atsisakęs dirbti Maskvos institute, Henkelio gamyklos konstruktorius Karlas Hosas ir leitenantas Anton Asmel. Kalėjo ir kitų tautybių atstovai: šeši japonai dirbo skalbykloje, kiniečiai, korėjiečiai, tremtiniai iš Vidurinės Azijos tautų, kaukaziečiai, tarp kurių vyravo čečėnai, gruzinai, armėnai.

1948 m. bolševikai paskleidė propagandą, kurios tikslas buvo kuo daugiau pabėgėlių, pasitraukusių į užsienį 1920-1922 m., sugrąžinti į Armėniją. Daug kas tuo patikėjo ir panoro grįžti į tėvų žemę, bet jų laukė stalininiai lageriai. Armėnų šeimas, atvykusias į Batumio uostą išskirstė: moterys su vaikais ir senyvo amžiaus vyrai pateko į filtracijos lagerius, o vyrus patalpino į kalėjimus, kur čekistai lipdė kaltinimus šnipinėjimu ir fabrikavo bylas. Po to Maskvos "trejukė" dosniai dalijo bausmes: kam 10, o kam ir 25 metus lagerio...

"Plačiosios tėvynės" tautų mišinyje daugiausia buvo rusų. Didžiausia jų dalis - karo metu bendradarbiavę su vokiečiais, vlasovininkai, policininkai, kariškiai, buvę vokiečių nelaisvėje. Su pagarba prisimenu puikų gydytoją Škaviną, ne vienam pagelbėjusį savo žiniomis, garsų profesorių chirurgą Kolesnikovą ir buvusį Žukovo štabo viršininką gen.ltn.Terentjevą. Visi jie buvo išgabenti į Džezdi lagerį. Kalėjo lakūnas plk.Orlovas, skraidindavęs karo metu aukštuosius Maskvos diplomatus į Teheraną ar Londoną, Sovietų Sąjungos didvyris mjr.Vasilijus Valašinas iš Donbaso, rusų grafas Voronkinas, KGB pagrobtas iš Šanchajaus, ir karo topografas v.ltn.Michailas Filionkinas, apie kurio pokštus lageryje sklido legendos.

1952 m. lageris pasipildė žydų tautybės kaliniais - Leningrado inteligentais: mokslinių tyrimų institutų bendradarbiais, gydytojais, institutų dės-

tytojais. Tarp jų buvo rašytojas Aleksandras Zoninas, Mosfilmo režisierius Grosmanas ir kt.

Mūsų lagpunkto kaliniai turėjo pastovius ir nepastovius darbo objektus. Pastovūs objektai - tai šachta Nr.51, "Karpinskio" karjeras, kur buvo kasama vario rūda, medžio apdirbimo gamykla, vadinama "Doz", anglies iškrovimo ir pakrovimo darbai ir kitų medžiagų sandėliai, vadinami "Medbaza". Paaiškintini šios bazės darbai ir paskirtis. Medžiagos ir anglis iškraunama iš vagonų, pakraunama į siaurojo geležinkelio vagonus ir vežama į Korsakpajų, kur veikė maža vario rūdos sodrinimo ir lydymo gamykla. Ji statyta seniai, dar tuo laiku, kai Džezkazgano rūdyną nuomojo ir eksploatavo anglai. Korsakpajus nuo bazės už 65 km. Lageris aptarnaudavo daugybę smulkesnių statybos objektų, išmėtytų aplink zoną. Katorgininkai, t.y. pirmasis lagpunktas, dirbo šachtoje Nr.42, statė stambią geležinkelio stotį ir prie jos naują gyvenvietę geležinkelininkams ir kasyklų darbininkams. Už stoties buvo pastatytas garvežių depas, sandėliai ir maisto šaldytuvai. Nauja geležinkelio stotis surinkdavo iš Rūdyno, kasyklų, šachtų visus rūda pakrautus ešelonus ir siųsdavo suformuotus sąstatus į Kengyro vario sodrinimo gamyklą gautą koncentratą - maždaug 30 proc. vežė į Uralo lydymo gamyklas, kuriuose išgaudavo juodąjį varį ir spalvotuosius bei tauriuosius metalus.

Administracija sudarė įvairių specialistų brigadas: stalių, metalo tekintojų, frezuotojų, kalvių, siuvėjų ir net menininkų. Kaliniai specialistai dirbo medžiagų sandėlių zonoje. Objektą vadino "širpotrebu": įkūrė siuvyklą, batsiuvių dirbtuves, menininkų brigadą. Čia buvo dirbama čekistų ir jų šeimų poreikiams.

Gyvenimas po "tautų vado" mirties keitėsi: įvesta ūkinio atsiskaitymo sistema, o už mūsų atliktus darbus užsakovas mokėjo lageriui. Administracija dalį uždirbtų pinigų priskaitydavo į asmeninę kalinio sąskaitą. 50-60 proc. uždirbtos sumos atskaitydavo į valstybės iždą, iš likusių kalinys užsimokėdavo: už maitinimą, drabužius ir buitinį aptarnavimą, ir ... sargybai (konvojui) už lagerio saugojimą. Samdėme sau budelius! Grynų pinigų negaudavome. Knygutę pirkiniams išduodavo krautuvėlėje. Joje buvo pažymėta atitinkama suma, pirkinių kiekis ir kaina. Prekių pasirinkimas labai ribotas: duona, kurios ne visiems pakakdavo, sulipę, užsigulėję saldainiai, retkarčiais "kombinuoti" riebalai ar margarinas ir machorkas.

Lagerio administracija mažai keitėsi, tik, didėjant lageriui, prisidėdavo naujų viršininkų ir laisvai samdomų prižiūrėtojų. Antrojo skyriaus viršininku buvo mjr.Erlickas, vėliau - mjr.Šniejeris. Vyriausias "kūmas"* - Tumanikovas, spec. dalies viršininkas Pipkinas, lagpunkto viršininkas - mjr.Gusakovas ir - vienas iš bjauresnių - režimo viršininko pavaduotojas Zavjalovas. Prižiūrėtojų buvo įvairių. Kirgizas Saša Tachtogulovas - išimtis. Kratos metu niekada uoliai nerausdavo kišenių, nereikalaudavo sveikinantis nusiimti kepurės, su kaliniais bendravo draugiškai (nematant kitiems prižiūrėtojams). Stalinui mirus prižiūrėtojų siautėjimai aprimo.

Vieno incidento niekada nepamiršiu. Už pasipriešinimą valdžiai buvau nubaustas 15 parų karcerio. Pretekstas - dailus kišeninis peiliukas, kurį padaręs man padovanojo draugas Alfonsas Suveizdis. Tuomet dirbau "Doze" kroviku. Per pietų pertrauką, raikiau gabalėlį duonos, norėdamas paskrudinti ant krosnies grotelių. Prižiūrėtojas, pamatęs peiliuką, panoro pasisavinti. Žinoma, pasipriešinau ir, jį atstūmęs, išėjau į koridorių, kur prie sienos gulėjo medinės detalės. Prižiūrėtojas kazachas pasivijęs griebė man už rankos ir stengėsi užlaužti. Pakišau koją ir pastūmiau. Jis parvirto ant detalių krūvos, o aš prispaudžiau keliu ir kelis kartus sudaviau į pilvą ir į šoną. Prižiūrėtojas bliovė kaip skerdžiamas. Vytas Sabaliauskas ir ukrainietis Partuchaj, atbėgę iš paruošimo cecho ir pamatę, kas vyksta, į koridorių nieko neįleido. Kazachas be kvapo stenėdamas nukrypavo į kontorą. Iki darbo pabaigos manęs niekas neieškojo. Peiliuką palikau stalių ceche pas draugus, nes žinojau, kad prižiūrėtojai kratos metu uoliai ieškos.

Vakare grįžtant į lagerį, manęs laukė visa svita administracijos ir prižiūrėtojų. Vartus atidarius, mūsų kolona, jau žinodama ko laukiama, po kratos ir perskaičiavimo sustojo vietoje ir į zoną nėjo, o šlagbaumui pakilus, įsiveržė į zoną. Prižiūrėtojai, pamatę tokią vienybę, manęs ieškoti nesiryžo. Tai įvyko šeštadienį. Nakvojau kitame barake. Rytą barakų neatidarė ir kalinių neišleido. Į valgyklą vedė po vieną brigadą ir ieškojo manęs. Pasitaręs su draugais, pasidaviau padoresniems prižiūrėtojams. Mane nuvedė į lagerio izoliatorių. Greitai atėjo "nukentėjęs" prižiūrėtojas, o aš ir keturi prižiūrėtojai buvome izoliatoriaus budinčiojo patalpoje.

---

* Operatyvinis įgaliotinis. - *Red. pastaba.*

Supratau, jog prižiūrėtojai ruošiasi su manimi susidoroti. Pašokau pirmas, griebiau taburetę ir, atsistojęs į kampą, sušukau: "Na, gyvatės, kaip norit?! Ar visiems kartu, ar po vieną galvas suskaldysiu!" Laimei, prie įėjimo suskambo skambutis. Vienas budėtojų nuskubėjo atidaryti durų. Man stovint kampe su pakelta taburete rankose įėjo vyriausias operatyvininkas ("kūmas") Tumanikovas. Prižiūrėtojai, jį pamatę, atlyžo. Paklaustas kas čia dedasi, atsakiau: "Pilieti viršininke, pasiimkite savo šunis, nes jie ruošiasi mane sumušti, o aš pasiruošiau gintis". "Kūmas", paklausęs, kas čia budintysis ir ką veikia pašaliniai tarnybinėje zonoje, keikdamas kazachus triaukščiais rusiškais keiksmais, išvijo lauk. Budintiesiems įsakė parašyti pasiaiškinimus ir pabrėžė, jog "linčo" teismo neleisiąs daryti. Budintys prižiūrėtojai mane išrengė ir atliko nuodugnią kratą. Po to perskaitė lagerio viršininko nutarimą, kad už pasipriešinimą prižiūrėtojui esu baudžiamas 15 parų karcerio. Aš su kaltinimu nesutikau ir raporto nepasirašiau. Tumanikovas įsiutęs pasakė, jog ši bausmė tik pradžia, nes užvesiąs baudžiamąją bylą. To padaryti jis negalėjo, nes raportas be liudytojų parodymų neturėjo teisinės galios. Liudytojų nerado, nes apklaustieji kaliniai išsigynė jokio konflikto nematę ir nieko negirdėję.

Karceriu mane vis dėlto nubaudė. Patalpa - trijų metrų ilgio ir pusantro pločio betoninėmis grindimis, visiškai nešildoma su praviru langeliu lubose, o buvo vasario vidurys... Nieko kito neliko, tik judėti, kad nesušalčiau mirtinai, nes sienos ir lubos buvo padengtos storu ledo ir šerkšno sluoksniu. Apšilęs ir pavargęs atsiguldavau ant parašos dangčio, batą pasikišdavau po galva ir truputį nusnūsdavau, kol šaltis nepakeldavo ir nepriversdavo vėl judėti. Maistas - 300 g duonos, 0,5 litro šilto vandens ir kas antra para 0,5 litro sriubos.

Aštuntą parą pradėjo darytis bloga, praradau nuovoką, krėtė drebulys. Sėdėjau ant "parašos" dangčio, nes vaikščioti nebegalėjau. Prižiūrėtojas, devintą dieną atnešęs maistą ir pamatęs mano negalavimus, pranešė viršininkams. Kūmas ir sanitarinės dalies viršininkė atėjo pažiūrėti. Pamatavę tempertūrą, išėjo. Po pusvalandžio izoliatoriaus budintis nuvedė į didesnę apšildomą kamerą. Ten radau du ukrainiečius iš režiminio III lagpunkto. Prižiūrėtojas atnešė medinį gultą ir davė vaistų. Jiedu sėdėjo jau dvi paras už kažkokį konfliktą su prižiūrėtojais. Jie mane pagirdė pasaldinta arbata ir paguldė prie šiltos sienos. Kiek miegojau, neatmenu, bet tai buvo rojus

po "šaltojoje" praleistų parų. Draugai iš zonos perdavė man cukraus ir rūkalų. Po 5 parų bausmės ukrainiečiai išvyko į lagerį, o aš pasilikau vienas.

Kai išleido, prie kalėjimo vartų manęs laukė draugai: Balius Gabdankas, Stasys Giedraitis ir Algis Četkauskas. Vyrai papasakojo apie "kūmo" pastangas surasti liudytojus ir apie tai, kokia buvo reakcija zonoje. Administracija pajuto, jog praranda kontrolę tarp kalinių. Informatoriai, lietuvių vadinami "plaktukais", nustojo dirbę, nes bijojo gauti pelį į pašonę. Balius vaišino arbata ir iš namų gautais sausainiais, žadėdamas kitą dieną lašinių ar dar ko nors stipriau - buvo gavęs iš namų siuntinį. Draugai po mano "atostogų" visokiausiais būdais stengėsi man padėti.

1953 m. buvo įvykdyta pirmoji žmogžudystė. Pagal to laiko versiją, etapu atvykę ukrainiečiai čia rado buvusį engėją ir prievartautoją, dirbusį čekistams "stukačių", lietuviškai "beldiką-plaktuką", kituose lageriuose dar vadinamą "geniu". Išdavikas, nespėjęs pasislėpti nuo persekiotojų, buvo nudurtas viename barake. Tai padarę, vyrai patys pasidavė administracijai. Po tardymo ir teismo juos išvežė į kitą lagerį. Kita žmogžudystė įvyko po pusmečio mano akivaizdoje. Pro valgyklą ėjo išdidus daržovių ir šaldytuvų sandėlio vedėjas, čekistų padlaižys Chromovas. Iš už kampo iššoko du kaliniai. Vienas tvojo aukai per galvą gelžgaliu, o kitas kelis kartus dūrė peiliu į krūtinę ir pilvą. Užpuolikai greitai dingo artimiausiame barake. Subėgę prižiūrėtojai atvedė gydytojus ir sanitarus, bet viskas veltui - Chromovas buvo negyvas. Nužudymo dalyviai liko neišaiškinti, nes visi žinojo - liežuvį reikia laikyti už dantų.

Mūsų pogrindžio nutarimai buvo auklėjamojo pobūdžio: "auklėjome" per daug uolius brigadininkus ir pataikautojus čekistams. "Profilaktika" ne vieną atvedė į doresnį kelią. Vieną brigadininką ir aš "paauklėjau", už tai mane dviem mėnesiams įgrūdo į kalėjimą.

"Medbazėje" dirbo žmonės iš naujų etapų. Iškentę šį pragarą stengdavosi nepasilikti dirbti ilgesniam laikui. Lageryje klestėjo korupcija. Viename etape atvažiavo Maskvos ir Leningrado inteligentai. Jie atrodė puikiai: gerai įmitę, su apvaliais veidais ir pilvukais. Tikriausiai norėdami pasipelnyti, darbų paskirstytojai juos nukreipė dirbti į "Medbazę". Žmonės, niekada nedirbę sunkaus fizinio darbo, per keletą mėnesių tapo distrofikais. Į juos buvo baisu ir gaila žiūrėti, bet po kurio laiko, gavę paramą iš artimųjų, per kyšius pakeitę darbovietes, "šiltai" įsitaisė.

Po bausmės buvau pervestas į "Dozą", kur dirbau kroviku. Sunkiausia, kai žiemą reikėdavo iškrauti iš vagonų apvalius rąstus, kurie dažniausiai būdavo apledėję. Dirbdavome ir išeiginėmis dienomis. Vagonus iškrovę, silpni, vos pavilkdami kojas pareidavome į lagerį ir, pasrėbę "balandos", suriję duoną, nenusirengę krisdavome miegoti.

Stipresni patekdavo į kasyklas-šachtas, kur vėl kenksmingos ir pavojingos darbo sąlygos. Daug kalinių žuvo vario kasyklose. Šachtų gylis nuo 100 iki 600 m. Padirbus ilgesnį laiką, susergama plaučių silikoze. Šachtoje tykoja nelaimės: nuo perforatorių vibracijos atskyla uolienų gabalai, kyla griūtys, sužeisdamos ar užmušdamos dirbančiuosius. Taip žuvo du pažįstami ukrainiečiai - Miša Brinko ir Docenko, o greta buvusį lietuvį Antaną Imbrasą sužeidė. Kartą nutrūko lynas, laikantis narvelį. Nukrito į šulinio dugną ir žuvo 4 žmonės. Iš jų du lietuviai - Skrupskas ir Albinas Plyčius. Kasyklose per metus žūdavo keletas žmonių, o sužalotus ir suluošintus sunku būtų suskaičiuoti...

Mane perkėlė į "Karpinskio" vario rūdos karjerą, o į 51-ą šachtą perėjau dirbti savo noru, nes požeminiuose darbuose užskaitymai didesni - norėjosi kuo greičiau į laisvę. Dirbome po 10 valandų per dieną. Šeštą valandą jau pasigirsdavo dūžiai į geležinkelio bėgio gabalą. Barakų atidarymą palydėdavo griausmingi prižiūrėtojų šauksmai: "Kelkitės! Kelkitės!" Surikiuotą po penkis brigadą vesdavo į valgyklą. Antras signalas 7 val. - į darbą. Likusiems zonoje - vėl lydimasis signalas 9 val. ryto. Vakare, 21 val., signalas vakariniam patikrinimui. 1952 m. pabaigoje sugalvojo naują būdą signalams: kalinys muzikantas kiekvienam atvejui trimitu grodavo naują melodiją.

Gyvenimo sąlygoms pagerėjus, pradėjau rašyti eilėraščius ir laiškus. Naudojomės lagerio biblioteka, kurioje dirbo uzbekų rašytojas Said Achmatovič, malonus žmogus ir įdomus pasakotojas. Dabar gyvena Taškente, labai gerbiamas ir populiarus visame Uzbekistane. Lagerio saviveiklai vadovavo armėnų artistas, fokusininkas ir ilizionistas Ašotas Karapetijanas. Dailininkas Algis Četkauskas rašė iškabas stendams, piešė portretus į garbės lentą.

Didžiųjų švenčių proga ruošdavome koncertus, nes artistų netrūko: bolševikai tremdavo visus, pašiepdavusius ar kritikuodavusius esamą santvarką. Meistriškumu stebino operos artistas latvis Drovnikas, gitaristas

Antonas Semirenko iš Odesos, iliuzionistas Ašotas Karapetijanas, akordeonistas estas Tarmak, o juokindavo klounas Žava Vercholapovas. Koncertų metų akimirkai užmiršdavome sunkią savo dalią.

Algis Četkauskas buvo susibičiuliavęs su topografu M.Filionkinu, kuris gerai piešė ir nusimanė apie meną. Deklamuodavo draudžiamus S.Jesenino kūrinius, atmintinai mokėjo A.Puškino ir J.Lermontovo poemas. Jo pokštai būdavo gruboki, su gilia potekste. Administracija, dvi savaites pamokiusi Mišą gręžėjo specialybės, pasiuntė į 51-ą šachtą. Su sektantu adventistu jis gavo pirmąją užduotį: išvalyti nuo uolienos kirtavietę, paruošti gręžimo darbams ir išgręžti skyles sprogdinimui. Pasiknaisioję su krapštukais ir specialiais kastuvais, iš uolienos susipylė pakylą, atsinešė kelis lentgalius ir įsitaisė gultus miegui. Nedidelė kirtavietė su nuolydžiu pagrindinio šachtos šulinio link turėjo dvejopą paskirtį: veikė kaip tunelis ventiliacijai ir kaip kanalas nutekamiems vandenims į pagrindinę siurblinę. Nauji gręžėjai net negalvojo pravalyti kirtavietę naujam sprogdinimui - atsigulę ant "gultų" ir išjungę elektrą, saldžiai užmigo. Elektrikas, atėjęs patikrinti, kodėl nėra šviesos ir pamatęs poilsiaujančius, nusprendė pajuokauti: paleido į kirtavietę vandenį ir, padegęs bikforo virvę su detonatoriumi, įjungė ventiliatorių. Skardiniame ventiliacijos kanale nuaidėjo sprogimas. Miegaliai, dusdami nuo dujų, paklaikę nuo sukelto triukšmo šoko nuo gultų į vandenį ir šlapi išropojo iš kirtavietės. Miša rinktiniais žodeliais prisiekė atsilyginsiąs tuo pačiu. Ilgai laukti nereikėjo. Patykojęs, kai brigadininkas su elektriku nuėjo papietauti ir pailsėti į medinę būdelę, jis užrėmė stipriu kuolu duris, o po grindimis pakišo gabalą vatinuko ir uždegė. Būdelės viduje prisirinko dūmų, abu uždarytieji šaukėsi pagalbos. Vyrai, einantys pro šalį, atidarė duris. Brigadininkas su elektriku išvirto pridusę ir ilgai gulėjo ant žemės, kol atsigavo. Šį kartą juokėsi Miša. Galų gale administracija ir brigadininkas nutarė jam pavesti asenizatoriaus pareigas ir įrengė kirtavietėje tualetą. Mišos pareiga - palaikyti jame švarą ir tvarką. Šachtos valdžia ir brigadininkas, suradę jam tarnybą, nusiramino.

Miša, turėdamas laisvo laiko po rytmetinės ruošos, pasikeldavo į viršų ir slampinėdavo po šachtos teritoriją. Pavasarį, suradęs netoli administracijos langų saulės atokaitą, nusirengė, išsitepė pilvą vazelinu ir atsigulė prieš saulutę. Administracijos darbuotojai pakvietė prižiūrėtoją. Šis ėmė

šaukti: "Ką tu, tinginy, darbo metu darai ir dar prieš valdžios langus?" Miša jam atsakė: "Nematai, kvaily, jog saulės pagalba stengiuosi įsisavinti riebalus pilvo vidun, nes man riebalų trūksta!"

51-os šachtos statyba ir įrengimas užsitęsė iki 1954 m. Palengvėjus režimui ir pagerėjus maitinimui, sustiprėjome fiziškai. Gyvenimas tapo įdomesnis. Administracija surinko kalinius, kurių bausmės laikas buvo trumpas, ir išleido be sargybos dirbti už zonos. Tai buvo neeilinis įvykis. Padvelkė liberalizmu. Nauja brigada remontavo ir prižiūrėjo geležinkelį. Atėjo diena, kai neberakino barakų ir liepė nusiplėšti nuo rūbų ilgai nešiotus asmens bylos numerius, o uždirbtus pinigus išmokėdavo grynais. "Doze" darė šaltkalvių brigadą ir vairuotojų kursus - pradėjo ruošti specialistus ateičiai, rodyti kino filmus, koncertus.

Atvyko nedidelis etapas iš Omsko, o su juo - mano kaimynas ir draugas Juozas Mauruča. Tarp atvykusiųjų buvo žydas gydytojas Kublanovas, kuris labai džiaugėsi čia sutikęs savo draugą maskvietį Marką Abramovičių Boršteiną.

Kiekviena diena nešė naujoves iš Maskvos. Gerai dirbantiems kasyklose vieną dieną įskaitydavo kaip tris. Po kurio laiko už gerą darbą ir pavyzdingą elgesį administracija išbuvusį 2/3 bausmės rekomenduodavo perteisimui. Peržiūrėjus asmens bylą ir charakteristiką, likusią bausmę nuspręsdavo panaikinti ir išleisti į laisvę, t.y. tremtį. Galėjai pasilikti Džezkazgane, važiuoti pas artimuosius į Sibirą arba pasirinkti trėmimo vietą, bet... be teisės grįžti į tėvynę.

Pasus ir teisę grįžti į Lietuvą gavo keletas tautiečių: Juozas Mauruča, panevėžietis Povilas Samuolis, Česlovas Jančiauskas ir kt., leido į laisvę 10-iai metų teistus vokiečių kolaborantus ir vlasovininkus. Peržiūrėjus bylas, vienus išteisindavo, kitiems sumažindavo bausmes. Lietuviui Petrui Kėkštui iš Kauno grįžimas namo baigėsi tragiškai: iš džiaugsmo ir jaudulio ištiko infarktas. Jis buvo palaidotas Džezkazgano Rūdyno laisvųjų kapinėse. Vėliau aplink jo kapą atsirado kitų lietuvių kapavietės.

Iki 1954 m. šventes praleisdavome uždaryti barakuose arba darbe. 1953 m. visi katalikai ir krikščionys Kūčias šventėme savo barake prie bendro stalo. 1954 m. gavome iš administracijos leidimą švęsti valgykloje. Lietuviai pinigus dėjo į bendrą kasą ir pirko maisto produktus. Ant mūsų stalo buvo silkės, keptos žuvies, baltos duonos, o dirbantys virtuvėje iškepė kū-

❒ Leonas Pališkis

❒ Pranas Kučinskas-Ainis, Kęstučio rinktinės vadas

❒ Leonas Pališkis su žmona Liuda ir sūnumi

čiukų, sausainių, išvirė kompoto, kisieliaus. Kunigas Puriuškis ir jam talkininkavęs klierikas Kazys Baronas, sukalbėję maldą, palaimino stalą, ir mes, pasidaliję plotkeles, susėdome prie bendro stalo. Vieni kitiems linkėjome kitas Kūčias valgyti su savo artimaisiais. Lagerio viršininkas su prižiūrėtojais stovėjo nuošalyje. Įsitikinę, jog vaišinamės be gėrimų, iš salės pasitraukė, palikdami prižiūrėtojus. Buvome pasikvietę ir kitų tautybių vyrų.

1955 m. man buvo sumažinta bausmė iki 10 metų. Šie metai buvo lemtingi ne tik "Steplagui", bet ir visam "Gulagui". Tik kaliniams, teistiems 15-25 metams, jie nieko gero nežadėjo, ir šie pradėjo protestuoti. Žmonės sužinojo apie Vorkutos, Norilsko, Ekibastūso streikus protestus, kurie kaip atgarsis atsiliepė Steplage. Kruviniausias ir didžiausias, nusinešęs šimtus gyvybių, streikas įvyko Kengyre, kur kalėjo apie 8000 žmonių. Žiaurus šio sukilimo numalšinimas, pasitelkus reguliarią kariuomenę su šimtais žmonių, žuvusių nuo kulkų ir po tankų vikšrais, aprašytas A.Solženicyno veikale "Gulago archipelagas".

Sukilimą numalšinus, Kengyro lageris buvo išformuotas. Didelė dalis vyrų pateko į 3-ąjį lagpunktą. Surinkti iš viso Steplago kaip ypatingai nusikaltę sovietinei santvarkai šiame lageryje kalėjo tik apie 300 žmonių.

Džezkazgano lagerių kaliniai pasirinko kitą pasipriešinimo metodą: eidavo į darbą ne visi, o išėję - nedirbdavo. Mūsų akimis, šis metodas buvo efektyvus, nors ne toks aktyvus, ir... visame Džezkazgano Rūdyne iš šachtų nebuvo pakelta nė viena tona rūdos, o mechanizmai, naudodami elektros energiją, sukosi neduodami produkcijos.

Planai žlugo, skandalingos žinios pasiekė Maskvą. Vietinė valdžia buvo bejėgė - ji tik džiaugėsi, kad be konfliktų einame į darbą. Po kelių savaičių į lagerį atvyko komisija iš Maskvos su generaliniu prokuroru priešakyje. Kaliniai, išklausę komisijos narius, apipylė juos aštriais klausimais, skundais. Komisija paragino rašyti skundus ir prašymus generalinei prokuratūrai, ir pažadėjo, jog po kurio laiko bus peržiūrimos visos bylos.

Kalinių komitetai pasitarę ryžosi eiti į darbus. Išėjo į darbą ir teisti 25 metams. Juos vėliau išvežė į Balchašą. Specialiu lėktuvu iš Džezkazgano išgabeno uniformuotą generolą Terentjevą. Atėjęs į mūsų lagerį atsisveikinti, jis pažadėjo stengtis, kad kaliniai būtų išlaisvinti.

Dėka užskaitų, spalio 15 d. išleistas iš lagerio, nuėjau gyventi pas Joną ir Jadzę Bendorius. Pirmą dieną laisvėje "iškilmingai šventėme už šeimyni-

nio stalo. Sunku buvo patikėti, jog esu ne zonoje. Ilgai neužmigau - galvojau apie savo ateitį.

Krestovskij gyvenvietėje šeimininkai buvo gavę dviejų kambarių butą. Mane įkurdino mažesniame kambarėlyje. Vėliau kartu apsigyveno Bronius Volčikas. Laisvu žmogumi netapau, nes privalėjau du kartus per mėnesį registruotis spec.komendantūroje; leidimus išvykimui į Lietuvą atostogoms išduodavo srities vidaus reikalų skyrius Karagandoje. Darbą pasirinkau 51-oje kasykloje, nes reikėjo apsirengti, gyventi ir maitintis. Buvau kvalifikuotas darbininkas, todėl uždarbis buvo geras. Džezkazgane pasilikti patarė tėvelis. Jis žinojo, kad galima sujungti šeimą, tapus laisvu vienam šeimos nariui, be to, tėvai nenorėjo, jog aš išvykčiau į Igarką.

Šachtos vadovybė išsiuntė raštą į Vidaus reikalų ministeriją, prašydama sujungti šeimą. Gavę teigiamą atsakymą, tėvai atvyko po pusmečio. Juos Kengyro geležinkelio stotyje sutiko Stasys Gečas ir parsivežė į savo namus, o aš po naktinės pamainos nuvykau tiesiai į Kengyrą. Buvau dėkingas draugui už nuoširdžią pagalbą. Po tiek išsiskyrimo metų vėl visi susitikome.

1956 m. iš Maskvos atvykusi komisija, visų džiaugsmui, pradėjo peržiūrėti kalinių bylas. Į laisvę išėjo daug kalinių, o likusiems sumažinio bausmę iki 10 metų, ypatingai nusikaltusiems - iki 15 metų, keletui paliko 25 metus.

Miša Filionkinas išvažiuojant iškrėtė paskutinį pokštą. Lagerio zonoje liko barakuose nereikalingų drabužių ir daiktų. Miša landžiojo po zoną ir rinko viską, kas jam tiko. Sunešęs turtą prie sargybos būstinės, paprašė prižiūrėtojo visą tai saugoti. Kaliniai, susodinti į sunkvežimius, keiksnodami laukė Mišos. Galų gale jis pasirodė su v.leitenanto antpečiais, susijuosęs karišku diržu, su brezentiniais auliniais batais ir kariška kepure. Prižiūrėtojams įsakė sunešti daiktus į mašiną, o lagerio viršininkui - jį išlydėti su muzika. Laimei, etape buvo bajanistas, kuris sugrojo "Katiušą", o Miša, atiduodamas pagarbą, atsisveikino su lageriu. Pokštas pralinksmino etapo draugus, išvykstančius į 1-ąjį skyrių. Lagerio viršininkas palaimingai atsiduso ir baigė tarnybą išeidamas į atsargą. Daug prižiūrėtojų liko be darbo.

Barakus pertvarkė į butus gyventojams, o valgyklą - į kultūros namus. Visą lagerio korpusą prijungė prie Krestovskij gyvenvietės. Likusius kalinius subūrė į 1-ąjį skyrių, o turinčius leidimus dirbti už zonos, gerai nusi-

manančius technikoje pasiuntė į pagalbinius ūkius. Viename buvusiame lagerio pastate sumontavo naujus suvimo fabriko įrengimus, kur buvo išsiųstas mano geras draugas Algis Šertvytis. Jis - vienas iš LLA vadovybės narių, 1944 m. permestas desantu iš Vokietijos organizuoti ginkluotą pasipriešinimą Žemaitijoje. Po sužeidimo, gulint ligoninėje, buvo išduotas ir suimtas. Teistas 25 metams. Komisija bausmę buvo sumažinusi iki 15 metų. Likusią bausmę atliko Karagandoje ir Mordovijoje, kur suvežė ir kitus neišleistus laisvėn politinius kalinius. Algis grįžo ne į Lietuvą, o į Rūdyną, nes leidimo apsigyventi tėvynėje negavo. Progai pasitaikius, emigravo į Vokietiją.

1957 m. ištuštėjo paskutinis Steplago lageris, kuris buvo perkrikštytas į Komsomolsko gyvenvietę. Argi nepasityčiojimas iš žmonių kančių?! Gyvenvietę, pastatytą ant tūkstančių žmonių kaulų, užmaskavo komjaunimo vardu...

Leono Pališkio Džezkazgano lageriuose sukurti eilėraščiai

Už džiaugsmo ašarą blakstienoj,
Už šypsnį laisvą veiduose,
Pavirsčiau akmeniu kerpėtu,
Po tavo kojom, Lietuva!

Lietaus aš plakamas tylėčiau,
Ir žiemą užpūstas sniegu.
Didžiausią šaltį kęsčiau,
Žinodamas, už ką šalu.

1954 m

Laukia požemiai besočiai,
Mūsų prakaito, kančių.
Vario rūda apšlakstyta,
Žmonių raudom ir krauju.

Ar sulauksim giedrią dieną
Be konvojaus ir šunų?
Be puvėsių kvapo šachtoj,
Be spygliuotųjų tvorų?!

Mūsų pėdsakus užpustė
Stepių vėjas ir dulksna.
Ten, sargybinio bokštely,
Žvilga durtuvo briauna.

Tvoros aukštos apraizgytos
Spygliais, duriančiu tinklu.
Nešam vargą susirietę
Neaprėpiamu skausmu.

1954 m.

Dangaus mėlynė,
Paukščiai svetimi,
Kazachstano stepė
Be galo plati.

Šachta ar karjeras?
Koks likimas bus?
Čia ne vienas brolis
Rado sau kapus.

Išdžiovino kūną
Darbas per sunkus.
Ar atrasiu kelią
Į savus namus?

Skruostu nuriedėjo
Ašara sūri -

Džezkazgano saulė
Oi, kaitri, kaitri...

1953 m.

Karceryje

Akis užmerkiu tik minutei,
O mintys grįžo ten toli.
Atskirtas šaltoje vienutėj,
Čia laisvės ilgesį jauti.

Klausyt sukeltą rakto aidą,
Paskui mane uždariusį duris.
Kentėti ilgesį palaidą,
Ir žaizdą sopančią kol gis.

Grotos atskyrė mano norus,
Čia akmenys pelėsiais žydi.
Čia verkia mūro sienos storos,
Jos matė sielvartą ir tyli...

1953 m.

Vargas it ledas sukaustė krūtinę,
Paslydom, broleli, ir matom bedugnę.
Dangus debesuotas tarytum švininis,
Palaukėse rūkas ir skausmas krūtinės.
Kaip sunku kentėti, nelaisvėje būti,
Duonelės kąsnelis kasdieną berūpi.
Mūs laisvė, it saulė, į debesį slenka,
Palikdama viltį mažytę ir menką.
Suspauskime pirštais mūs rankų grandinę,

Lengviau bus keliauti, nors kojos sutinę.
Nuvysime blogį ir alkio troškimą,
Išgirs gal Aukščiausias šį mūsų meldimą.

1953 m.

Sūduvai

Kaip amžių amžiai slenka metai,
Palikę laisvę už pečių.
Žvelgiu per debesis kraujuotus
Į gimtą šalį sūduvių.

Man mintys ir svajonės laisvos
Nors aš randuosi už vielų.
Juk gyvenau tėvynės džiaugsmui,
Šią viltį širdyje nešu.

Ši kruvina vergų stovykla
Užtemdė daug šviesių dienų,
Bet norą grįžti į tėvynę
Ugnim liepsnojančią jaučiu!

O kaip sugrįšiu aš į šalį,
Į gimtą kampą Lietuvos,
Prie Šešupėlės mėlynakės
Širdis man plakdama kartos:

Žemelę savo prakaituotą
Mylėkim, broliai, visados;
Nerasi krašto malonesnio,
Kuris prilygtų Lietuvos!

1952 m.

Aras-Ignas Kvesulaitis, g.1927 m. Drebulinių k., Žaliosios vls., Vilkaviškio aps. Gyveno Vilkaviškyje, mokėsi 4-oje progimnazijos klasėje. 1947 m. pradžioje įstojo į besikuriantį rezervinį pasyvių partizanų būrį. Rudenį įstojo į Kauno Politechnikumo I kursą.

Gruodžio pabaigoje suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1955 m. pavasarį iš įkalinimo vietos buvo paleistas.

Aras-Vytautas Grupkaitis, g.1929 m. Parausių k., Pilviškių vls., Vilkaviškio aps. Mokėsi 6-oje Pilviškių progimnazijos klasėje. 1947 m. spalio mėn. įstojo į pogrindinę jaunimo organizaciją. 1948 m. pradžioje buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1956 m. pabaigoje iš įkalinimo vietos paleistas. Miręs Lietuvoje.

Astras (vėliau **Šermukšnis**)-Vytautas Žemaitis, g.1930 m. Žąsinų k., Barzdų vls., Šakių aps. Mokėsi 5-oje Pilviškių progimnazijos klasėje. 1947 m. rugsėjo mėn. įstojo į pogrindinę antisovietinę jaunimo organizaciją. Dalyvavo operacijoje likviduojant vieną iš sovietinių aktyvistų. Išvengęs suėmimo, 1948 m. balandžio mėn. įstojo į Tauro apygardos Žalgirio rinktinės 35-ąją partizanų kuopą. Rugpjūčio mėn. paskirtas I būrio 1-o skyriaus skyrininku. Metų pabaigoje perkeltas į 34-ą kuopą.

Žuvo išduotas 1949 m. vasario 10 d. Marijampolės aps. Kazlų Rūdos vls. Braziūkų miške, prie Garankščių kaimo bunkeryje. 1950 m. liepos 15 d. po mirties pristatytas apdovanojimui III laipsnio Laisvės Kovos Kryžiumi (su kardais).

Atas-Juozas Brazys, g.1924 m. Meršiškių k., Gižų vls., Vilkaviškio aps. Baigęs finansininkų kursus Kaune, mokėsi 5-oje progimnazijos klasėje ir dirbo Vilkaviškio valstybiniame draudime tarnautoju. 1947 m. pradžioje įstojo į rezervinį pasyvių partizanų būrį. Dalyvavo dviejų rašomųjų mašinėlių iš sovietinių įstaigų išgabenime.

Gruodžio pabaigoje suimtas ir nuteistas 25 m. lagerio. 1955 m. pavasarį bausmė sumažinta iki 10 m., o metų pabaigoje išleistas į tremtį.

Ąžuolas-Antanas Kasperavičius, g.1929 m. Stuomenų k., Šilavoto vls., Marijampolės aps. Gyveno Jurgelių k., Pilviškių vls. Mokėsi 4-oje Pilviškių progimnazijos klasėje. 1946 m. rugsėjo mėn. įstojo į pogrindinę antisovietinę jaunimo organizaciją. Dalyvavo trijose operacijose likviduojant sovie-

tinius aktyvistus. 1948 m. pradžioje suimtas ir nuteistas 25 m. lagerio. 1956 m. bausmė sumažinta iki 12-os metų. Grįžęs į Lietuvą, gyvena Klaipėdoje.

Banginis-Ignas Stumbrys, g.1918 m. Būdviečių k., Pajavonio vls., Vilkaviškio aps. Ūkininkas. 1946 m. spalio mėn. įstojo į rezerviną pasyvių kovotojų būrį. 1947 m. lapkričio mėn. suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1948 m. šeima ištremta į Sibirą. 1956 m. pavasarį iš įkalinimo vietos buvo išsiųstas į tremtį. 1964 m. dar buvo tremtyje. Tolimesnis likimas nežinomas.

Bijūnas-Bronius Kudirka, g.1926 m. Žinių k., Žaliosios vls., Vilkaviškio aps. 1944 m. iš gimnazijos įstojo į Marijampolės gen.P.Plechavičiaus organizuotą Karo mokyklą. Užėjus rusams, mokytojavo Gražiškiuose, dirbo Vilkaviškio švietimo skyriuje. Nuo 1946 m. vasaros išėjo pas partizanus. Paskirtas Tauro apygardos Vytauto rinktinės 2-os kuopos III būrio vadu. 1946 m. rugsėjo mėn. Žaliosios puolimo metu vadovavo būriui. 1947 m. vasarą jam buvo suteiktas grandinio laipsnis. Žuvo 1947 m. spalio mėn. 1950 m. rudenį, po mirties apdovanotas Laisvės Kovos Kryžiaus II rūšies pasižymėjimo lapu.

Daktaras-Bronius Gustaitis, g.1929 m. Bučiūnų k., Alvito vls., Vilkaviškio aps. Gyveno Vilkaviškyje, mokėsi 5-oje gimnazijos klasėje ir dirbo apskrities vykdomajame komitete plano komisijos ekonomistu. 1947 m. rudenį įstojo į rezerviną pasyvių partizanų būrį. Dalyvavo trijų rašomųjų mašinėlių iš sovietinių įstaigų išgabenime.

Gruodžio pabaigoje suimtas ir nuteistas 25 m. lagerio. 1955 m. bausmė sumažinta iki 10 m. 1956 m. vasarą iš įkalinimo vietos išleistas į tremtį.

Dragūnas (vėliau **Šarūnas**)-Kostas Staneika, g.1930 m. Parausių k., Pilviškių vls., Vilkaviškio aps. Mokėsi 5-oje progimnazijos klasėje. 1946 m. vasarą įstojo į pogrindinę antisovietinę jaunimo organizaciją. 1947 m. spalio mėn. tapo jos vadu. Dalyvavo trijose operacijose likviduojant sovietinius aktyvistus ir rekvizuojant rašomąją mašinėlę. 1948 m. pradžioje suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1961 m. iš įkalinimo vietos paleistas. Po metų grįžo į Lietuvą palaužta sveikata ir 1964 m. mirė.

Durtuvas-Juozas Guzikas, g.1923 m. Vištytyje, Vilkaviškio aps. Vokiečių okupacijos metais tarnavo Reicho darbo tarnyboje Vokietijoje. Į Lietuvą grįžo 1943 m. Užėjus rusams, slapstėsi. 1946 m. pavasarį suimtas. Pavykus pabėgti, birželio mėn. įstojo į Tauro apygardos Vytauto rinktinės

2-ą partizanų kuopą. Įkūrus Kęstučio rinktinę, paskirtas 71-os kuopos II būrio vadu. Žuvo 1947 m. lapkričio 1 d. Ančlaukio k., Pajavonio vls., Vilkaviškio aps., Balčiūno sodyboje.

Džimas-Antanas Bindokas, g.1914 m. Ožkabalių k., Bartninkų vls., Vilkaviškio aps. Nuo 1946 m. birželio mėn. Tauro apygardos Vytauto rinktinės 2-os kuopos, vėliau Kęstučio tėvūnijos III grandies partizanas. Žuvo išduotas 1950 m. vasario 12 d. Obelupių k., Alvito vls., Vilkaviškio aps.

Gegutė-Teresė Šulinskaitė, g.1926 m. Klėtkininkų k., Pajavonio vls., Vilkaviškio aps. Nuo 1946 m. palaikė ryšius su partizanais. Nuo 1947 m. pavasario ryšininkė tarp 71-os kuopos vadų ir rezervinių pasyvių partizanų būrių vadų.

1948 m. vasario mėn. suimta ir nuteista 10 m. lagerio. 1955 m. pavasarį iš įkalinimo vietos buvo paleista.

Geležynas-Algirdas Kulboka, g.1920 m. Būdviečių k., Pajavonio vls., Vilkaviškio aps. Mokytojas. 1944-1946 m. tarnavo sovietinėje armijoje. 1946 m. spalio mėn. įstojo į rezervinį pasyvių kovotojų būrį. 1947 m. lapkričio mėn. suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1949 m. šeima išvežta į Sibirą. 1955 m. pradžioje iš įkalinimo vietos išleistas į tremtį, iš kurios 1957 m. paleistas.

Kapsas-Antanas Martinaitis, g.1928 m. Subačiškių k., Sasnavos vls., Marijampolės aps. Mokėsi Veiverių gimnazijoje.

1944 m. rudenį, pradėjus rusams gaudyti vyrus į kariuomenę, į besikuriantį partizanų būrį išėjo jo brolis Juozas (g.1925 m.). Gresiant suėmimui, į tą patį būrį, palikęs gimnazijos suolą, įstojo ir Antanas. 1945 m. vasarą žuvo brolis, o 1946 m. vasarą sužeistas Antanas. Pagijęs įsigijo padirbtus dokumentus ir rugsėjo mėn. pradėjo mokytojauti Kalvarijoje. Čia sutikęs pažįstamą stribą, bijodamas, kad neatpažintų, grįžo į partizanų būrį ir buvo paskirtas Žalgirio rinktinės štabo ryšio poskyrio viršininku. 1946 m. spalio 10 d. apdovanotas juostele už narsumą, o lapkričio mėn..paskirtas rinktinės štabo ūkio skyriaus viršininku.

Žuvo išduotas 1947 m. sausio 4 d. su Žalgirio rinktinės vadu Kazoku.

Klajūnas-Jonas Brazys, g.1921 m. Opšrūtų k., Pilviškių vls., Vilkaviškio aps. 1946 m. pavasarį už ryšius su partizanais suimtas. Pavykus iš areštinės pabėgti, įstojo į Tauro apygardos Vytauto rinktinės partizanų gretas. Metų pabaigoje buvo paskirtas apygardos Karo Lauko Teismo nariu. 1947

m. pradžioje paskirtas naujai suorganizuotos Kęstučio rinktinės gen.Povilo Plechavičiaus kuopos vadu. Vasarą apdovanotas juostelėmis už uolumą ir narsumą. Baigus mokomąją kuopą, jam suteiktas jaunesniojo puskarininkio laipsnis. 1948 m. sausio 6 d. paskirtas laikinai eiti rinktinės vado pareigas, kol atvyks paskirtas iš apygardos štabo Justinas Jasaitis-Naktis. Pastarajam kelionės metu žuvus, Klajūnas liko toliau eiti vado pareigas. Organizavus tėvūnijas, 1949 m. kovo 21 d. paskirtas Kęstučio tėvūnijos vadu. 1949 m. vasarą LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko gegužės 5 d. aktu Nr.12 jam suteiktas Laisvės kovotojo - partizano jaunesniojo leitenanto laipsnis.

Panaikinus Kęstučio tėvūniją, 1949 m. birželio 30 d. iš tėvūnijos vado pareigų buvo atleistas ir perkeltas į Žalgirio rinktinę. Rugpjūčio 5 d. paskirtas apygardos štabo aprūpinimo poskyrio viršininku.

Žuvo išduotas 1949 m. spalio 17 d. Gražiškių k., Barzdų vls., Šakių aps. (čekistų ataskaitose rašoma, kad žuvo 18 d.)

1950 m. rugpjūčio mėn. po mirties apdovanotas II laipsnio Laisvės Kovos Kryžiumi (su kardais).

Kazokas (buvęs **Turklys**)-Juozas Jasiulaitis, g.1922 m. Bobių k., Žaliosios vls., Vilkaviškio aps. Vokiečių okupacijos metais tarnavo policijoje, Kaune. 1945 m. pavasarį, vengdamas suėmimo, iš Kauno pasitraukė ir įstojo į Zapyškio apylinkėse besikuriantį partizanų būrį, bet netrukus buvo pasiųstas į vakarinę Suvalkijos dalį organizaciniam darbui. Pasivadinęs Turkliu, subūrė partizanų būrį, veikusį šiaurinėje Vilkaviškio ir pietinėje Šakių apskričių dalyse. Daug prisidėjo prie Stirnos rinktinės kūrimo ir formavimo.

1946 m. gegužės mėn. paskirtas 55-os kuopos vadu. Liepos mėn. papildomai skiriamas Žalgirio rinktinės štabo smogiamosios operatyvinės grupės vadu, suteikiant jaunesniojo puskarininkio laipsnį. Rugpjūčio mėn. skiriamas rinktinės štabo viršininku, kartu einančiu ir 55-os kuopos vado pareigas. Spalio mėn. paskirtas Žalgirio rinktinės vadu, lapkričio mėn. - pakeltas į puskarininkius, o gruodžio mėn. - į viršilas.

Žuvo išduotas 1947 m. sausio 4 d. Kampinių k., Veiverių vls., Marijampolės aps., pas Antaną Vagonį. Kartu žuvo rinktinės štabo ūkio skyriaus viršininkas Antanas Martinaitis-Kapsas, šeimininkas A.Vagonis ir jo sūnus Kazys Vagonis.

1950 m. rugpjūčio mėn. po mirties apdovanotas II laipsnio Laisvės Kovos Kryžiumi (su kardais).

Lampeo (nuo 1947 06 - **Šalmas**)-Leonas Mačys, g.1928 m. Bučiūnų k., Alvito vls., Vilkaviškio aps. Baigęs 8 Vilkaviškio gimnazijos klases, mokytojavo Gižų k. pradžios mokykloje. Gyveno Gižuose. 1947 m. pradžioje įstojo į gimnazijoje besikuriantį rezerviniį pasyvių partizanų būrį.

Gruodžio pabaigoje suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1956 m. pavasarį iš įkalinimo vietos buvo išleistas į tremtį.

Leopardas-Vytautas Raibikis, g.1929 m. Piliūnų k., Pilviškių vls., Vilkaviškio aps. Mokėsi 6-oje Pilviškių progimnazijos klasėje. 1946 m. vasarą įstojo į pogrindinę antisovietinę jaunimo organizaciją. Dalyvavo operacijoje likviduojant vieną iš sovietinių aktyvistų ir rekvizuojant rašomąją mašinėlę. 1948 m. pradžioje suimtas ir nuteistas 25 m. lagerio. 1956 m. vasarą iš įkalinimo vietos buvo išleistas į laisvę. Grįžęs į Lietuvą, gyvena Marijampolėje.

Lokys-Petras Vasiukevičius, g.1919 m. Būdviečių k., Pajavonio vls., Vilkaviškio aps. Ūkininkas. 1946 m. spalio mėn. įstojo į rezerviniį pasyvių kovotojų būrį ir buvo paskirtas I skyriaus vadu. Prisidėjo prie būrio organizavimo, vadovavo užduočių vykdymui. 1947 m. lapkričio mėn. suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1948 m. šeima ištremta į Sibirą.

1950 m. rugsėjo 24 d. mirė lageryje.

Milūnas-Jonas Merkevičius, g.1907 m. Espertavo k., Pajavonio vls., Vilkaviškio aps. Gyveno Šapkinų k., Bartninkų vls., Vilkaviškio aps. Ūkininkas. Vokiečių okupacijos metais buvo seniūnas, 1945 m. - apylinkės pirmininkas. 1947 m. pradžioje įstojo į rezerviniį pasyvių kovotojų būrį. Lapkričio mėn. suimtas ir nuteistas 8 m. lagerio. 1948 m. šeima ištremta į Sibirą. 1954 m. iš įkalinimo vietos išleistas į tremtį, iš kurios 1957 m. pabaigoje buvo paleistas.

Naktibalda-Kastulė Juraitytė, g.1928 m. Sardokų k., Vilkaviškio vls. ir aps. Dirbo Stirniškių apylinkės sekretore. 1947 m. rugpjūčio mėn. Tauro apygardos Kęstučio rinktinės vado P.Kučinsko-Ainio užverbuota jo asmenine ryšininke su kuopų vadais. Palaikė ryšį su rezervinio pasyvių partizanų būrio vadu Leonu Kvesulaičiu-Sakalu ir jo būriu. Gruodžio mėn. pabaigoje suimta ir nuteista 10 m. lagerio. 1955 m. rugsėjo mėn. iš įkalinimo vietos paleista, 1956 m. rudenį grįžo į Lietuvą. Gyvena Vilkaviškyje.

Naktis-Jonas Uknevičius, g.1902 m. Torieliškių k., Pajavonio vls., Vilkaviškio aps. Gyveno Klėtkininkų k., tame pat valsčiuje. Batsiuvys. 1924-1925 m. tarnavo Lietuvos kariuomenės 2-e ulonų pulke, Vilkaviškyje. Nuo 1938 m. priklausė Šaulių sąjungai. 1946 m. pabaigoje įstojo į rezervinį pasyvių kovotojų būrį. 1947 m. pradžioje buvo paskirtas II skyriaus vadu. Telkė į būrį kovotojus. 1947 m. pabaigoje, išvengęs suėmimo, slapstėsi. 1951 m. birželio mėn. buvo susektas, suimtas ir nuteistas 25 m. lagerio su 5 m. teisių apribojimu. 1955 m. rudenį Karinis tribunolas bausmę sumažino iki 10 m. 1956 m. vasarą iš įkalinimo vietos buvo paleistas.

Naras-Vincas Nykštaitis, g.1900 m. Būdviečių k., Pajavonio vls., Vilkaviškio aps. Kalvis. 1946 m. spalio mėn., gavęs iš Tauro apygardos Vytauto rinktinės 2-os kuopos III būrio vado Vinco Kudirkos-Bijūno užduotį, organizavo rezervinį pasyvių kovotojų būrį ir jam vadovavo; vykdė įvairius partizanų pavedimus. 1947 m. rugsėjo mėn. suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. Šeima buvo ištremta į Sibirą. 1958 m. pavasarį iš įkalinimo vietos buvo išleistas.

Peilis-Antanas Lietuvninkas, g.1905 m. Pagrandų k., Vilkaviškio vls. ir aps. Gyveno Espertavo k., Pajavonio vls., Vilkaviškio aps. Kalvis. 1926-1927 m. tarnavo Lietuvos kariuomenės 2-e ulonų pulke Alytuje, 1945 m. - sovietinėje armijoje. 1947 m. gegužės mėn. įstojo į rezervinį pasyvių kovotojų būrį. Lapkričio mėn. suimtas ir nuteistas 8 m. lagerio. 1955 m. pavasarį iš įkalinimo vietos buvo išleistas į tremtį.

Piligrimas-Leonas Pališkis, g.1929 m. Kudirkos Naumiestyje, Šakių aps. Gyveno Būdviečių-Gudelių k., Pilviškių vls., Vilkaviškio aps. Mokėsi 5-oje Vilkaviškio gimnazijos klasėje. 1947 m. pradžioje įstojo į R.Stančiko-Tristano kuriamą pogrindinę jaunimo organizaciją - rezervinį pasyvių partizanų būrį ir prisidėjo prie jo organizavimo. Su L.Kvesulaičiu sukūrė priesaikos tekstą.

Gruodžio pabaigoje buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1955 m. rudenį iš įkalinimo vietos išleistas į tremtį. Sukūrė šeimą. Grįžęs į Lietuvą, gyveno Birštone. Mirė 1995 m. Palaidotas Kudirkos Naumiesčio kapinėse.

Portas (nuo 1947 09 - **Baltasis Aras**)-Zenonas Petraitis, g.1928 m. Vilkaviškyje. Mokėsi 5-oje gimnazijos klasėje. 1947 m. pradžioje įstojo į gimnazijoje besikuriantį rezervinį pasyvių partizanų būrį. Rudenį dalyvavo dviejų rašomųjų mašinėlių iš valstybinių įstaigų išgabenime.

Gruodžio pabaigoje suimtas ir nuteistas 25 m. lagerio. 1955 m. pavasarį bausmė sumažinta iki 10 m. Vasarą iš įkalinimo vietos buvo išleistas į tremtį.

Saigona-Eugenija Kamakauskaitė, g.1929 m. Meištų k., Būblelių vls., Šakių aps. Gyveno Vilkaviškyje, mokėsi 6-oje gimnazijos klasėje. 1947 m. pradžioje įstojo į gimnazijoje organizuojamą rezervinį pasyvių partizanų būrį. Gamino trispalves juosteles, partizanų ženklus, tautinius skydelius, piešė Lietuvos herbus.

1948 m. sausio pradžioje suimta ir nuteista 10 m. lagerio. 1955 m. pavasarį iš įkalinimo vietos buvo paleista.

Sakalas-Leonas Kvesulaitis, g.1928 m. Drebulinių k., Žaliosios vls., Vilkaviškio aps. Gyveno Vilkaviškyje, mokėsi 3-oje progimnazijos klasėje. 1946 m. antroje pusėje, Tauro apygardos Vytauto rinktinės 2-os kuopos būrio vado Juozo Guziko-Durtuvo buvo užverbuotas ryšininku, Bėgūno slapyvardžiu. 1947 m. pradžioje įstojo į R.Stančiko-Tristano kuriamą pogrindinę jaunimo organizaciją - rezervinį pasyvių partizanų būrį. Telkė į organizaciją tautiškai nusiteikusius gimnazistus. R.Stančikui-Tristanui iš Vilkaviškio išvykus, jo pavestas, perėmė vadovavimą būriui. Su L.Pališkiu sukūrė priesaikos tekstą.

1947 m. rugpjūčio mėn. susisiekė su Kęstučio rinktinės vadu Pranu Kučinsku-Ainiu, kuris paskyrė savo ryšininku. Lapkričio mėn. iš Pramkombinato, kuriame dirbo, išnešė rašomąją mašinėlę ir perdavė į rinktinės štabą.

Gruodžio pabaigoje buvo suimtas ir nuteistas 25 m. lagerio. 1955 m. bausmė sumažinta iki 10 m. 1956 m. vasarą iš įkalinimo vietos išleistas į tremtį.

Skroblas-Fabijonas Kraujutaitis, g.1908 m. Vištytyje. Gyveno Eglupių k., Pajavonio vls., Vilkaviškio aps. Ūkininkas - račius. 1928-1929 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje, 1945 m. - sovietinėje armijoje. 1947 m. gegužės mėn. įstojo į rezervinį pasyvių kovotojų būrį. Lapkričio mėn. buvo suimtas ir nuteistas 8 m. lagerio. 1955 m. pavasarį iš įkalinimo vietos išleistas į tremtį, iš kurios 1957 m. pabaigoje buvo paleistas.

Slama-Aldona Jundulaitė, g.1929 m. Kuršėnuose, Šiaulių aps. Gyveno Vilkaviškyje, mokėsi 6-oje gimnazijos klasėje. 1947 m. pradžioje įstojo į gimnazijoje organizuojamą rezervinį pasyvių partizanų būrį. Piešė partizanams Lietuvos herbus, gamino tautines emblemas.

Gruodžio pabaigoje buvo suimta ir nuteista 10 m. lagerio. 1955 m. pavasarį iš įkalinimo vietos buvo paleista.

Strausas-Juozas Mauruča, g.1930 m. Jurgelių k., Pilviškių vls., Vilkaviškio aps. Mokėsi Pilviškių suaugusiųjų progimnazijos 3-oje klasėje. Pogrindinės antisovietinės jaunimo organizacijos įkūrimo iniciatorius, jos vadas. Nuo 1947 m. spalio mėn. - partizanų ryšininkas. Dalyvavo operacijoje likviduojant vieną iš sovietinių aktyvistų. 1948 m. pradžioje buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1954 m. vasarą iš įkalinimo vietos išleistas į tremtį. 1961 m. vasarą iš tremties paleistas. 1968 m. grįžo į Lietuvą. Gyvena Pilviškiuose.

Šarūnas (vėliau **Gyvatė**)-Albinas Pasiliauskas, g.1930 m. Pilviškiuose. Mokėsi 6-oje progimnazijos klasėje. 1946 m. vasarą įstojo į pogrindinę antisovietinę jaunimo organizaciją. Dalyvavo operacijoje rekvizuojant rašomąją mašinėlę. Bandė organizuoti pogrindinę organizaciją vakarinėje suaugusiųjų progimnazijoje. 1948 m. pradžioje buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1958 m. vasarą iš įkalinimo vietos išleistas į tremtį, kurioje išbuvo iki 1962 m. Grįžęs į Lietuvą, gyvena Pasvalio r. Pušaloto apyl.

Šturmas-Jonas Grigelaitis, g.1928 m. Ivanuvkos k., Pajavonio vls., Vilkaviškio aps. Ūkininkas. Nuo 1946 m. rudens palaikė ryšį su partizanais. 1947 m. vasario mėn. buvo partizano Antano Bindoko-Džimo užverbuotas ryšininku tarp III būrio vado Bijūno ir rezervinio pasyvių kovotojų būrio vado Naro. Rugpjūčio mėn. suimtas ir nuteistas 8 m. lagerio. 1948 m. tėvai buvo ištremti į Sibirą. 1953 m. pavasarį iš įkalinimo vietos išleistas į tremtį, iš kurios 1958 m. buvo paleistas.

Tarzanas-Juozas Jakštys, g.1925 m. Starkų k., Vilkaviškio vls. ir aps. 1945 m. rudenį įstojo į Tauro apygardos Stirnos rinktinės Turklio būrį, vėliau pertvarkytą į Žalgirio rinktinės 55-ą kuopą. Buvo paskirtas būrio vadu, o 1946 m. liepos 29 d. - laikinai eiti 55-os kuopos vado pareigas. Spalio mėn. apdovanotas juostelėmis už uolumą ir narsumą. Gruodžio 31 d. puolant Vilkaviškio aps. Alksnėnų stribų būstinę, buvo sunkiai sužeistas ir mirė. Paslėptą kūną čekistai surado ir paėmė.

Tigras-Jonas Kačergius, g.1928 m. Mažučių k., Vilkaviškio vls. ir aps. Mokėsi Kauno Politechnikumo I kurse. 1947 m. pradžioje įstojo į Pilviškių progimnazijoje įsikūrusią pogrindinę antisovietinę jaunimo organizaciją. 1948 m. pradžioje buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1956 m. pavasa-

rį iš įkalinimo vietos paleistas. Grįžęs į Lietuvą, devintajame dešimtmetyje mirė.

Tristanas-Romanas Stančikas, g.1930 m. Vilkaviškyje. Gyveno Būdviečių-Gudelių k., Pilviškių vls., Vilkaviškio aps. Mokėsi Pilviškių progimnazijoje. 1946 m. pabaigoje susitiko su Tauro apygardos Žalgirio rinktinės vadovybe, iš kurios gavo užduotį įkurti Vilkaviškio gimnazijoje pogrindinę jaunimo organizaciją - rezervinį pasyvių partizanų būrį. Dėl to persikėlė mokytis į Vilkaviškio gimnazijos 5 klasę ir vadovavo būrio organizavimui.

1947 m. pradžioje, susirgus motinai, vadovavimą būriui perdavė Leonui Kvesulaičiui ir iš Vilkaviškio išvyko. Rudenį stojo mokytis į Kauno Politechnikumo I kursą.

1949 m. pradžioje buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1954 m. rudenį iš įkalinimo vietos išleistas į tremtį.

Vidūnas (vėliau **Laisvūnas**)-Vytautas Šulskis, g.1929 m. Galinių k., Griškabūdžio vls., Šakių aps. Mokėsi 5-oje progimnazijos klasėje. 1947 m. rugsėjo mėn. įstojo į pogrindinę antisovietinę jaunimo organizaciją. Dalyvavo operacijoje likviduojant vieną iš sovietinių aktyvistų. Išvengęs suėmimo, 1948 m. liepos mėn. įstojo į Tauro apygardos Žalgirio rinktinės 35-ą partizanų kuopą. 1949 m. pradžioje perkeltas į 36-ą kuopą. 1950 m. birželio mėn. jam buvo suteiktas grandinio laipsnis.

Žuvo ryšininko išduotas 1950 m. rugsėjo 12 d. Liaušgirio miške prie Aukštosios kaimo Šakių r.

Žilvitis-Albinas Mačiulis, g.1929 m. Būdviečių k., Pajavonio vls., Vilkaviškio aps. Ūkininkas. 1946 m. spalio mėn. įstojo į rezervinį pasyvių kovotojų būrį. 1947 m. lapkričio mėn. suimtas ir nuteistas 8 m. lagerio. 1948 m. jo motina buvo ištremta į Sibirą. 1955 m. iš įkalinimo vietos išleistas į tremtį, iš kurios 1957 m. buvo paleistas.

Žilvitis-Juozas Uknevičius, g.1909 m. Eglupių k., Pajavonio vls., Vilkaviškio aps. Ūkininkas - krosnininkas. 1930 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje, 1944-1945 m. lapkričio mėn. sovietinėje armijoje. 1947 m. gegužės mėn. įstojo į rezervinį pasyvių kovotojų būrį. 1947 m. lapkričio mėn. suimtas ir nuteistas 8 m. lagerio. Šeima buvo ištremta į Sibirą. 1955 m. pradžioje iš įkalinimo vietos išleistas į tremtį, iš kurios 1958 m. buvo paleistas.

Žirgas (vėliau **Kariūnas**)-Antanas Danilevičius, g.1928 m. Šilkaičių k., Vilkaviškio vls. ir aps. Mokėsi 6-oje Vilkaviškio gimnazijos klasėje. 1947

m. pradžioje įstojo į gimnazijoje besiorganizuojantį rezervinį pasyvių partizanų būrį.

Gruodžio pabaigoje suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. 1956 m. vasarą iš įkalinimo vietos buvo paleistas.

XXX-Teofilė Greniūtė-Kainauskaitė, g.1927 m. Šilsodžio k., Gražiškių vls., Vilkaviškio aps. Gyveno Pajavonio k. 1946 m. liepos mėn. partizano Juozo Guziko-Durtuvo užverbuota ryšininke tarp partizanų ir Pajavonio valsčiuje veikusio rezervinio pasyvių kovotojų būrio. 1947 m. gruodžio mėn. suimta ir nuteista 8 m. lagerio. 1954 m. pabaigoje iš įkalinimo vietos buvo išleista į tremtį.

Natango būrys - viena iš dvylikos Prūsiją sudarančių žemių vadinosi Natanga, kurioje gyveno natangų gentis. Prūsai atkakliai priešinosi ir ne kartą buvo sukilę norėdami išsivaduoti iš Kryžiuočių ordino priespaudos. Ypač aktyvūs šioje kovoje buvo natangai. 1260 m., prasidėjus antrajam prūsų sukilimui, natangai savo vadu išsirinko Herkų Mantą, kurio vadovaujami sukilėliai 1261 m. sausio 22 d. sumušė kryžiuočius ir sugriovė jų pilis. 1272 m., per Ordino kryžiaus žygį į Prūsiją, Herkus Mantas pateko į nelaisvę ir buvo žiauriai nukankintas. XIV a. pradžioje Vokietijoje rinktinių karių daliniai buvo vadinami "Natangas".

Parengė Bonifacas Ulevičius

Juozas Puslys

DIEVO IR TĖVYNĖS MEILĖS VEDAMI

Paliekantys šį pasaulį išeina ir tyli... Noriu papasakoti tai, kas išliko atmintyje iš mano gyvenimo. Noriu, kad jaunoji karta, neužmirštų tai, kas taip sunkiai buvo iškovota. Noriu, kad žinotų, kiek daug kovota dėl Tėvynės Lietuvos. Lieta kraujo ir prakaito, kentėta ir žūta. Noriu, kad jaunimas žinotų, ką reiškia kovoje tikėjimas Dievo Apvaizda ir pasišventimas Jo globai. Žinok jaunime, jei Tu būsi su Dievu - Dievas visada bus su Tavimi.

Gimiau 1912 m. vasario 16 d. Zarasų aps., Antazavės vls., Duburių k., nuostabaus grožio Aukštaitijos žemės kampelyje, kur aplinkui tyvuliuoja daugybė ežerų ežerėlių, miškų ir miškelių.

Tėvelis nuosavos žemės neturėjo - 66 ha nuomojo iš ukrainiečio, Ukrainoje turėjusio didelį dvarą. Tai buvo doras žmogus, tikintis. Nederliaus metais jis sumažindavo nuomą. Sakydavo: "Jūs ir jūsų vaikai čia pragyvensite". 1918 m. šis ūkis tapo valstybiniu. Tuomet tėvai nuomojo žemę iš valstybės. Vyriausybės buvo numatyta šį ūkį išparceliuoti, o mums duoti 20 ha žemės aplink sodybą.

Šeimos sudėtis buvo tokia: tėvelis, mama Elžbieta, sesuo Ona (g.1905 m.), antra sesuo Andrijana (savųjų vadinama Andrise) (g.1908 m.), aš ir brolis Antanas (g.1914 m.). Kartu gyveno netekėjusios tėvelio seserys Anelė ir Julija. Tėvai samdė tarną, tarnaitę ir piemenį. Aš jau vienuolikos metų pradėjau pjauti šieną ir dirbti kitus darbus.

Mokykla tik pradinė, iki keturių klasių, buvo už 5 km Antazavėje. Mokyklą baigęs toliau mokytis negalėjau.

Šeima buvo labai religinga. Jau septynerių metų eidavau patarnauti mišiose, o dvylikos metų įstojau į bažnytinį vaikų chorą Antazavėje, šešiolikos - į sumos chorą, dar vėliau - į Pavasarininkų ir Šaulių organizacijas.

Nors nuvargdavome per dieną, bet vakare, susiėję su kaimynais Lingiais, Zakarevičiais, Matuliais, užtraukdavome dainą. Dainoriais buvome

vadinami pagal kaimus: Duburių - duburiškiai, Pakerių - pakeriškiai, Vainiūnų - vainiūniškiai. Žmonės, išgirdę dainą, sakydavo: "Duburiškiai dainuoja". Gegužės mėn. pas mus rinkdavosi gegužinėms pamaldoms - mojavoms. Šeštadieniais padainuodavome, pašokdavome, kas nors ateidavo su armonika.

Mama ir tėvelio seserys buvo labai pamaldžios. Tėvelis rožančių kalbėdavo namuose, visus išleisdavo į bažnyčią, o pats ten nueidavo retai. Be to, nuvažiavęs į turgų, jis aplankydavo žydelio karčemą. Mama sakydavo: "Žydelių vaikus rėdai, o savi pliki". Tėvelio silpnumu pasinaudodavo daug nesąžiningų žmonių. Žiūrėk, jau baigia išparduoti turguje grūdus, bematant prisistato "draugas" ir kviečia į karčemą sušilti. Pastato pusbonkį ir ... jau nugertas. Tėvelis užsako, žydelis tik neša, tik neša, o už viską moka tėvelis vienas. Be to, "geradaris" prisitraukia savo draugą, o žydelis (kiek jam leidžia sąžinė) pateikia sąskaitą.

Gyventi buvo sunku, nes nuomai išmokėti reikėjo 2000 Lt. Be to, ir samdiniams mokėjo atlyginimus.

Man paaugus ir pradėjus šeimininkauti, mama sakydavo: "Dabar man gera gyventi". Viską turguje pardavę, užeidavome į arbatinę išgerti arbatos, užkąsti ir linksmi parvažiuodavome namo. Į karčemą nė kojos nekeldavome. Mama įdiegė tikėjimą ir tėvynės meilę, o važiuojant į atlaidus įdėdavo tik po vieną litą. Ji darė labai teisingai, nes po pamaldų draugai kviečia prisidėti prie kompanijos, pasivaišinti, žinoma, išgerti buteliuką, o aš, turėdamas tik vieną litą, neidavau. Arbatos stiklinę išgerdavau vienas ir dar mamai parveždavau saldainių. Susitikdavau su tokiais draugais kaip aš pats, ir nuo to laiko įstrigo mintis: niekada negersiu alkoholio, nes mergaitės sakydavo: "Eina įkaušę". Mama, pastebėjusi, kad neturiu blogų įpročių, manimi visiškai pasitikėjo.

Mūsų ūkis buvo 66 ha, o technikos tuo metu nebuvo. Geriausia ūkininkauti turint 15-30 ha žemės. Mes tikėjomės gauti 20 ha žemės sklypą. Su ta viltimi ir vargome. Mamos tėviškėje Duburaičio II kaime buvo 10 ha žemės, bet ten gyveno mamos brolio Šalčio žmona.

1930-1932 m. iš žemės tvarkytojo gavome žinią, kad mūsų nuomojamas ūkis bus parduodamas su sąlyga: jei atsiras savininkas, tai reikės grąžinti pinigais. Tai buvo didelis smūgis. Kreipiausi į žemės tvarkytoją, o jis pareiškė: "Galite dalyvauti varžytinėse šį ūkį parduodant".

❒ Juozas Puslys prie komutatoriaus Ukmergėje I pulko telefono centrinėje 1934-1935 m.

❒ Juozas Puslys Lietuvos kariuomenėje 1933-1935 m.

❒ Zarasų rinktinės Antazavės šaulių kuopa: priekyje sėdi vadai, tarp jų kun. vikaras Jonas Pranevičius, paskutinėje eilėje stovi trečias Antanas Puslys. 1936 m.

1933 m. birželio mėn. mirė mano tėvelis, o rudenį buvau pašauktas į kariuomenę. Mamai ir broliui patariau palikti šį ūkį ir gyventi mamos tėviškės ūkyje. 1934 m. pavasarį mama, brolis Antanas, sesuo Andrisa (sesuo Ona buvo ištekėjusi) ir dvi tetos persikraustė gyventi į mamos tėviškę. Ūkis buvo labai nualintas, nes jį nuomojo kaimynai. Mamai jame apsigyvenus, brolis tą ūkelį pertvarkė, pavertė labai derlingu. Brolis labai džiaugėsi, nes darbo buvo mažiau, o pelnas didesnis, negu nuomojant didelį ūkį.

Kariuomenėje man sekėsi gerai, nes Šaulių organizacijoje buvau pramokęs kario tarnybos. Pirmą apmokymą praėjau Ukmergėje ir buvau paskirtas į ryšių kuopą. Mane išsiuntė į Panevėžį į ryšininkų kursus, kur įgijau ryšininko-telefonininkto specialybę.

Aš parėjau iš kariuomenės, brolis Antanas išėjo. Jam buvo suteiktas jaunesniojo puskarininkio laipsnis. Broliui grįžus iš kariuomenės, naujai perstatėme klojimą, nes derlius padidėjo dvigubai. Gyvenome prie Duburių ežero, todėl ir žuvies pasigauni sočiai. Medienos gauti buvo sunku. Žiemą važiuodavome net į Gražutės mišką (už 30 km) medžio. Daug vargome įrengdami namą. Įrengiau vėjo malūnėlį elektrai gaminti. Visi kambariai buvo apšviesti elektros lemputėmis ir radijas dirbo elektra. Pastatėme naują pirtį prie pat ežero.

1939 m. rugsėjo mėn. per šv.Kryžiaus Paaukštinimo atlaidus Aviliuose pamaldos praėjo ramiai, nors rytuose ir vakaruose šėlo du "slibinai". Parvažiavome namo. Kaimynas Krukauskas mus pakvietė į svečius. Besilinksminant atvyko seniūnas su žinia apie mobilizaciją: visiems vyrams įsakoma važiuoti į Obelių geležinkelio stotį. Prekinis traukinys mus nuvežė į Panevėžį.

Vokiečiams užpuolus Lenkiją, lenkai pradėjo bėgti į Lietuvą. Reikėjo internuoti lenkus, o iš rytų prieš Lietuvą kilo juodas debesis. Po trijų savaičių žygiavome į Vilnių, nes rusai "grąžino" jį Lietuvai, o Pupų Dėdė per Kauno radiją dainavo: "Vilnius mūsų - Kaunas rusų".

Vilniaus krašto lietuviai laukė atžygiuojančios mūsų kariuomenės. Pakelėse statė vartus. Mes, dviratininkai, išsirikiavome prie šaligatvių, kaip apsauga. Labai gražiai atrodė raiteliai: ulonai ir gusarai, o taip pat šarvuočiai ir auto kolona. Vėliau vyko Vilniuje ateitininkų suvažiavimas. Iš visos Lietuvos suvažiavome uniformuoti. Buvo daug džiaugsmo, bet trumpam.

❒ Antazavės bažnytinis choras vyskupo Kazimiero Paltaroko vizitacijos metu 1943 m.

❒ Partizanų Gražių motina Gražienė prie sūnaus Broniaus (žuvo Sartų ežero pakraštyje 1945 m. sausio 8 d.) kapo Antazavėje

1940 m. bolševikams okupavus Lietuvą, pradėjo suiminėti valsčių viršaičius, sekretorius ir tremti į Sibirą. Visi "proletarai" buvo surinkti į vyriausybę, o dorieji mūsų tautos žmonės pažeminti. Antazavės valsčiuje toks bedievis komunistas Pupeikis (vardo neatmenu), tapo valsčiaus vadovu. Jis taip kalbėjo: "Nereikia mums mokytojų, raštingų, nes jie jau prisirašė, o mes, beraščiai, sukursime rojų žemėje".

Avilių k. tuomet mokytojavo Šukelis su žmona. Tai - dideli Lietuvos patriotai, kilę iš Vilniaus krašto ir mokėję vokiečių kalbą. Jie rengdavo vakarus, mokydavo vaikus vaidinti lietuviškas patriotines pjeses, už ką buvo tardomi Antazavės saugumiečių. Mokytojas Šukelis buvo gudrus ir mokėjo pasiaiškinti.

Giedojau Antazavės bažnyčios chore. Vargonininkas Juozas Dugnas buvo didelis Lietuvos patriotas ir kartu su choro repeticijomis vykdavo politiniai susirinkimai. Saugumas pareikalavo iš vargonininko choristų sąrašo. Visi nutarėme, kad jokio sąrašo neduosime. Tuomet saugumiečiai uždraudė rinktis pas vargonininką. Mes nutarėme repetuoti bažnyčioje. Išėję iš bažnyčios, traukdavome patriotines dainas, net miestelis skambėdavo. 1941 m. vasario 16-oji sutapo su sekmadieniu, o į bažnyčią suvažiavę žmonės pamatė nuostabų vaizdą: plevėsavo trys lietuviškos trispalvės: viena - berže, antra - ant pastato, o trečia - šile eglėje. Pirmosios dvi buvo nuimtos greičau, o trečioji virš šilo plevėsavo ir po pamaldų. Vėliavai buvo pasirinkta aukšta eglė ir, lipant žemyn, nugenėtos visos šakos, dėl to milicininkai negalėjo jos nuimti ir nusprendė medį nupjauti. Už tai girininkas surašė protokolą ir nubaudė juos už eglės nupjovimą.

Sklido žinios, jog vokiečiai pradės 1941 m. kovo 15 d. karą prieš rusus. Pradėjome rinkti ginklus, šaudmenis, granatas. Mūsų pogrindis gaudavo informaciją iš dviejų taškų: iš Zarasų (apskrities centro) ir Dusetų.

1941 m. kovo mėn. 20-21 d. gavau kvietimą atvykti į Zarasų pasų skyrių, kur neva buvo iškilęs neaiškumas dėl dviejų vardų (mano du vardai Juozas ir Petras), bet... iš pasų stalo buvau nuvestas į NKVD. Prasidėjo tardymas. Pirmas klausimas: "Koks susirinkimas buvo vasario 16-ą dieną?" Atsakiau, kad mano gimtadienis - giminės ir kaimynai atvyko pasveikinti. (Supratau, kad buvo išdavikas). Tardytojas majoras tęsė toliau: "Kokius geriausius turi draugus?" Atsakiau, jog kaimynai, pažįstami, pristatantys pieną į punktą, - geri draugai, ir negaliu visų išvardyti. Majoras vaikščioda-

❒ Septynių partizanų, žuvusių prie Sartų ežero 1945 m. sausio 8 d. kapas Kriaunų kapinėse. 1989 m. palaikai perkelti į Antazavės kapines

❒ Ryšininkas Ignas Pupeikis (Igniukas) su žmona Rože (partizanų Galvonų sesuo, ryšininkė), Avilių apyl. Petkūnų k.

mas sako: "Vot sukin syn! (Tai kalės vaikas!) Kaip gali visi būti lygūs? Su vienu susitikęs tik galvą linkteli, su kitu - kepurę nusiimi, o su trečiuoju net pasibučiuoji?!" Geruoju nieko nepešęs, pradėjo grasinti. Paskambino į kalėjimą ir pasiteiravo, ar yra tuščia kamera. Klausinėjo, kas iškėlė tautiškas vėliavas vasario 16 d., kas klijuoja atsišaukimus ir svastikas ir, nieko neišgavęs, įsakė milicininkui mane nuvesti į kalėjimą. Nuvedė ir uždarė kameroje. Apie antrą valandą nakties vėl atvedė pas tą patį tardytoją. Jis išvardijo visų įtariamųjų pavardes. Galų gale pasakė: "Tu gudrus vyras ir galėtum būti mūsų žmogus. Kam tu pasiduodi tai klasei, ką jūs padarysite savo veikla? Kas jūs prieš galingą armiją! Žinok, kad mūsų ir sienos girdi ir apie jūsų veiklą praneš. Šį kartą tau dovanosime, bet, jeigu suseksime tavo veiklą, pasielgsime kitaip. Kam pirmiausia pasisakysi, kad buvai sulaikytas?" "Mamai, nes ji labai susirūpinusi, kad negrįžau". Tada vėl klausia: "Ar galėtum pasakyti, jog buvai pasų skyriuje?" Atsakiau, kad daug kas matė, kai milicininkas su pistoletu varė į kalėjimą. Galų gale sako: "Tavo arklys ten, kur pastatei. Važiuok namo".

Tą pačią naktį buvo sulaikyta ir mokytoja Vasiliauskienė, valsčiaus sekretoriaus, kuris jau buvo ištremtas, žmona. Grįžęs įspėjau visus draugus, įtariamus NKVD. Tame sąraše buvo: vargonininkas Juozas Dugnas, Juozas Andriūnas, Dionizas Talačka, Antanas Griksnys ir mokytojas Šukelis.

Artėjo 1941 m. birželio 14-oji. Dirbau Aviliuose, priiminėjau pieną. Išgirdau baisią žinią: veža žmones. Baigiau darbą, sėdau ant dviračio - ir į namus. Abu su broliu, ginkluoti pistoletais ir granatomis, išėjome į mišką. Slapstėmės neilgai. Birželio 22 d. išgirdome lėktuvų ūžesį, o po jo - bombardavimą. Sužinojome, jog vokiečiai pradėjo karą prieš rusus. Susibūrėme į du būrius: Antazavėje ir Aviliuose.

Rusai pradėjo šaudyti Zarasų kalėjimo kalinius. Buvome pasišovę juos gelbėti, bet turėjome tik po pistoletą ir kelis medžioklinius šautuvus. Bet Dievas atėjo į pagalbą Zarasų kalėjimo kaliniams. Rusai traukdamiesi išgirdo Zarasuose šūvius ir pradėjo apšaudyti miestą. Kalėjimo apsauga pagalvojo, kad apšaudo vokiečiai ir viską metę traukėsi į Daugpilį. Tik vėliau suprato, grįžo atgal, bet kalėjimas buvo jau tuščias. Pradėjo trauktis. Komjaunuoliams išdalino butelius su benzinu, kuriais padeginėjo namus. Tuo tarpu nutilus kalėjimo kieme šūviams, kaliniai išmušė kameros duris. Žiūrėjo, kad nėra nei vieno sargybinio ir raktai numesti kieme. Jie greitai

atrakino ir kitas kameras, išleido likusius kalinius. Bėgdami pastebėjo milicininkų išsirengtus rūbus, paliktus patvorėse.

Iš Antazavės komunistų pareigūnai pasitraukė laiku. Tik Antazavės Šile buvo sulaikytas vienas rusų pulkininkas ir perduotas vokiečiams, o jo lengvoji mašina atiteko mums.

Vokiečiams užėmus Zarasų aps., Antazavės vls. susikūrė trys partizanų būriai: Antazavėje, Aviliuose ir Kumpuoliuose. Štabas buvo Zarasuose. Aš vėl pradėjau dirbti pieno priėmimo punkte ir kurį laiką palaikiau ryšį tarp Avilių ir Antazavės būrių. Žmonės, atėję į pieninės raštinę, skundėsi, kad viršaitis sutvarko reikalus tik tam, kas pavaišina. Skundai, matyt, pasiekė apskrities viršininką Steponavičių, kuris paskyrė mane valsčiaus viršaičiu. Mėginau atsisakyti, bet dėl mano kandidatūros buvo pasitaręs su Antazavės bažnyčios klebonu. Tokias pareigas perimti man buvo keistoka ir baugu.

Valsčiuje, viršaičio raštinėje, ant sienos kabojo Hitlerio portretas. Aš jį nukabinau ir vietoje jo pakabinau Vytį ir Tautos himną. Vokiečiams tai nepatiko, bet nenorėjau parsiduoti ir tarnauti okupantams. Sunku buvo vairuoti taip, kad liktų patenkintas priešas ir nenukentėtų mūsų ūkis. Vokiečiai, nors karas dar nelaimėtas, jau dairėsi į gražesnes sodybas. Mes vokiečiams nedavėme tikslių žinių apie ūkį, daug kas buvo nuslėpta. Kai sužinodavau, kad atvažiuos tikrinti, tai pasiųsdavau tarnautojus su dviračiais į visas puses perspėti gyventojų, kad paslėptų neregistruotus gyvulius. Po revizijos vokiečiai grįždavo nepatenkinti, kad nieko nerado.

Kartais vokiečiai rinkdavo žmones darbams. Mes sudarome sąrašus, nurodome adresus, o vokiečiai patys ieško. Sugrįžę vokiečiai piktinasi: "Jūs duodate gal mirusių sąrašus". Reikalavo iš manęs, kad seniūnai surinktų darbininkus. Sakydavau, kad seniūnai labai užimti savo darbu ir nėra jiems laiko. Vokiečiams buvau nebepatikimas.

Man daug padėjo tautiečiai: vargonininkas Juozas Dugnas, Juozas Andriūnas, Dionizas Talačka, girininkas su žmona ir daugelis kitų. Rengėme vakarus-spektaklius, dainavome, šokome. Spektaklį "Raudonieji vorai" teko pakartoti du kartus.

1943 m. vizitavo vyskupas Paltarokas, kurį pasitikome ir išleidome labai įspūdingai: surinkę dviratininkų ir raitelių būrius, papuošėme juos lietuviškomis trispalvėmis, kurioms medžiagą parvežiau iš Kauno. Prisime-

❒ Adolfas Kuzma - partizanų rėmėjas su šeima Vainiūnų k. Dusetų vls.

❒ Elena Kesilytė tremtyje; partizanų rėmėja, ištremta 1948 m., grįžo į Lietuvą po 10-ies metų

❒ Ona Kesilytė, buvusi šaulė, ryšininkė, partizanų rėmėja, ištremta į Sibirą 1948 m. Grįžo į Lietuvą po 10-ies metų

nu, kaip vyskupas Paltarokas atsisėdo šventoriuje ant žolės tarp choristų, kalbėjosi, juokavo. Tai buvo paskutinė vizitacija Antazavėje, nes 1944 m. buvome vėl okupuoti bolševikų.

1943 m. pasitraukdami vokiečiai trėmė rusų gyventojus. Iš Leningrado į Rokiškį buvo atsiųstas ešelonas. Valsčių viršaičiams buvo įsakyta tremtinius išskirstyti gyventojams. Per seniūnus užsakiau pastotes į Rokiškio geležinkelio stotį ir nuvykau pats. Suvažiavo tik pusė pastočių ir paėmė pusę tremtinių. Aš pasilikau nakvoti Rokiškyje. Kitą dieną visi tremtiniai buvo paimti. Įsidėmėjau keturių asmenų šeimą, kurie prieš valgydami persižegnojo. Visus patalpinome į Antazavės mokyklą. Sargui buvau užsakęs išvirti sriubos su mėsa. Rusai buvo patenkinti, tik aš per viršaičių susirinkimą pas apskrities viršininką iš vokiečių gavau pastabą, kad suvartojau daug mėsos, tačiau apskrities viršininkas mane užtarė. Tremtinius išskirstėme gyventojams, o pats priėmiau religingąją šeimą, kurios senelis buvo labai patenkintas, kad Duburio ežeras buvo čia pat: visas dienas praleisdavo meškeriodamas.

Tremtiniai ūkininkams padėjo dirbti laukuose ir buvo sočiai pavalgę. Vėliau vokiečiai darbinguosius vežė į darbus Vokietijon. Mano šeimoje buvo du darbingi tremtiniai. Prašiau juos palikti ir jie liko.

Vokiečiai leido Lietuvai suburti Plechavičiaus armiją, bet jie nepasitikėjo lietuviais. Išdavė prancūziškus šautuvus, kuriems šovinių nebuvo. Vėliau paaiškėjo, kad Plechavičiaus armijai gresia pavojus iš vokiečių. Mano brolis parbėgo namo. Gavome žinią, kad reikia ginkluotis, nes artėja "raudonasis slibinas" ir reikės išeiti į mišką. Turėjome gerą dvivamzdį medžioklinį šautuvą. Brolis išmainė jį į kulkosvaidį (čekoslovakų "Bruno"). Be to dar įsigijome automatą, turėjome parabelį, mauzerį ir granatų.

1944 m. liepos 21 d. viršaičio postą palikau pasiimdamas antspaudą ir pasų blankus. Komunistams užėmus valsčių, sekretorė pranešė pirmininkui: "Puslys sėdi miške ir pasus išduoda". Pirmininkas Leitanas mane užtarė: "Jo buvo tokios pareigos, tai ir išdavė".

Zarasų aps. viršininko pavaduotojas Šileikis kvietė trauktis į Vakarus, bet atsisakiau. Aš daviau priesaiką stodamas į šaulių sąjungą, tarnaudamas kariuomenėje, taigi dabar neapleisiu savo tėvynės, kai jai gręsia pavojus. Nusprendžiau: kovosiu, kentėsiu, o jei reiks ir gyvybę atiduosiu. "Tas ne lietuvis, kuris Tėvynę, bailiai kaip kūdikis apleis"...

❒ Laimutė Jankauskaitė, Igno duktė, užmezgusi ryšį su partizanais nuo 11 metų. Nuotrauka daryta 1955 m.

❒ Vladas Balužis - partizanų rėmėjas Nepreilių k., Avilių apyl.

❒ Ignas Jankauskas - partizanų globėjas 1949-1951 m. Buvęs šaulys, husaras

❒ Juozas Puslys (stovi dešinėje) su žmona Liudyte Jankauskaite ir jos tėvais Emilija ir Ignu (sėdi). 1954 m.

Kai skrebai ėmė persekioti mamą ir tetą, atsisveikinę su namiškiais, aš su broliu Antanu išėjome į mišką. Vėliau pradėjo mamos ūkį grobstyti. Vienas rusas iš Nadūnų k. Zarasų aps. su sūnumi (sūnus buvo skrebas - taip mūsų žmonės vadino stribus) pasikinkė kumelę (buvo su kumeliuku), prisikrovė vežimą kviečių ir išvažiavo. Važiuodavo į Kavališkio malūną malti. Malūnininkas pasakojo, kad "vien tik barzdilos kviečius malė". Taip pat ir iš kaimyno Andriūno rusas su sūnumi pasikinkė eržilą, prisikrovė kviečių ir išvažiavo. Štai kam buvo gyvenimas. Nereikia nei nakties, nei baimės, nei sėti, nei pjauti. Mama sakė: "Tegul grobsto viską, kad tik jos ir tetos neliestų". Bet žiauriam žvėriui to buvo maža - ištrėmė mamą su teta 1945 m.

... Vasarą miške buvome mažose grupelėse. Lapkričio pabaigoje susibūrėme į didesnį būrį. Pasirinkome Antazavės šile patogią vietą, prie ežeriuko (kad turėtume vandens), kalnelis, nedidelės pušaitės - gera maskuotė. Pasidarėme bunkerį. Būrį, kurį pavadinome Aukštaičių kuopa, sudarė 40 vyrų. Iš žmonių gavome žinią, kad Aleksandraviečių būrys nori susijungti su mūsų. Pastatėme antrą bunkerį, kurį sujungėme su pirmuoju. Dabar buvome apie 70 vyrų. Vėl sužinojome, kad nori prisijungti Kriauniečių ir Obeliečių grupės. Taigi reikėjo statyti trečią bunkerį, nes susibūrė apie 100 vyrų. Kadangi buvo beginklių - privalėjome ieškoti ginklų. Būrio vadu išrinkome Karo mokyklos aspirantą Mykolą Kazaną. Mūsų būrys dabar vadinosi - Vyties padalinio Lokio rinktinė. Slapyvardžių dar neturėjome, o maistu kiekvienas apsirūpindavo iš namų. Partizanas, stovėjęs sargyboje, nušovė stirną. Tai buvo didelė paspirtis.

Gavome žinią, kad iš Antazavės pieninės veš į Zarasus sviestą. 15-os vyrų grupė nuvyko pasitikti. Sviesto buvo 100 kg. Grupė su laimikiu vakare grįžo į stovyklą. Netrukus sužinojome, kad skrebai už sviestą ruošiasi atimti lašinius iš mūsų tėvų. Skrebų senoje Antazavės mokykloje buvo 40, o mūsų būryje jau 100 vyrų. Mūsų planas: išvaikyti skrebus iš Antazavės. Numatėme susisiekti su kitais būriais ir 1944 m. gruodžio 23-osios vakare, sudarę 15-os vyrų grupelę, nužygiavome į Gražutės mišką. Dieną praleidome miške ir, nieko nepešę, 24 d. vakare ėjome atgal. Mus buvo įspėję, kad vakare būrys skrebų nuvyko Vainiūnų k. link, kur buvo nuėję dalis būrio vyrų pasiimti paruoštų kūčių. Jų įspėti jau nebegalėjome. Šeši vyrai atsišaudydami pasitraukė, vienas žuvo, o dar vienas sužeistas pateko į skrebų

❒ Juozas Puslys prie Jankauskų sodybos 1949-1951 m. (vaizdas iš pelkės pusės)

nagus. Kūčių vakaras virto gedulo vakaru...

Mums grėsė pavojus, nes skrebams patekęs sužeistasis, žinant kaip kankindavo, galėjo išduoti. Nusprendėme be mūšio stovyklos neapleisti. Aplinkui stovyklą išsikasėme apkasus ir naktį paskelbėm bandomąjį pavojų. Ryšininkas pranešė, kad į Antazavę atvyksta kariuomenė. Tai reiškė: ruošiamasi puolimui.

1944 m. gruodžio 27 d. ryte Vladas Kuzma, stovėjęs sargyboje, pranešė pastebėjęs kareivius. Vadas paskelbė pavojų ir visi tvarkingai užėmėme apkasus. Iš vieno apkaso buvo pastebėti trys priartėję kareiviai. Į juos buvo mesta granata ir paleista šautuvo serija. Išgirdome komandą: "Pervaja rota na pravo, vtoraja - na lievo, krugom marš!" (Pirmas būrys - dešinėn, antras - kairėn, aplink marš!) Iš mūsų būrio suriko: "Mongolams ugnis. Vado įsakymas - ugnis!" Kautynės prasidėjo. Vienas mūsų kulkosvaidis buvo nutaikytas į aikštelę, kurioje pasirodė grupė kareivių, o Broniukas Vaikutis paleido seriją. Vėliau jis pasakojo, kad "fufaikos" tik rūko! Mat kulkos buvo padegamosios. Partizanas, buvęs greta manęs, pastebėjo skrebą ir... taiklus šūvis! Labai gerai, kad aplinkui išsikasėme apkasus: priešui vos tik priartėjus, jį pasitikdavo šūvis, o mus apšaudyti buvo galima tik iš

vienos pusės. Ten buvo tikras pragaras: krito pušaičių viršūnės, šakos, sproginėjo kulkos.

Po valandos ar daugiau ugnis aptilo. Mūsų vadas Mykolas Kazanas, pakilęs iš apkaso, ėjo apžiūrėti aukų. Su juo ėjo vokietukas, kuris buvo prisijungęs prie būrio. Už pušies stovėta kareivio, kuris šovęs pataikė vadui į nugarą prie peties, o vokietuką sužeidė į koją. Vadas pranešė, kad mūsų auka viena - 17-os metų Jonas Kairys. Jis pakėlė galvą iš apkaso ir priešo kulka nutraukė jaunuolio gyvybę. Manėme, jog priešas veršis į mūsų stovyklą. Turėję durtuvus, užsimovė ant šautuvų. Po trumputės pertraukos vėl tarškėjo kulkosvaidžiai, švilpė kulkos - atsakinėjom, jog dar esam gyvi, bet labai taupėm šovinius. Skrebai į mūsų stovyklą vis dar veržėsi. Nutarėme sutemus vienas paskui kitą vorele pasitraukti, o traukiantis iššauti po vieną šūvį. Atsirado gerai žinančių šilą. Jaroslavas Špūras vedė. Ėjome per upę, atvira vieta, kur priešo užtvaros negalėjo būti, o jeigu pasitaikys - prasilaušim.

Juozas Lingė vėliau pasakojo, jog važiavęs iš Obelių, o jį sulaikę skrebai neleido važiuoti per šilą. Buvo žiema, šalta, tai jį nuvedė į malūno patalpą, kurioje, pasitiesęs ant stalo planą, sėdėjo NKVD pulkininkas ir kalbėjo: "Apsupti trimis žiedais. Neišeis nė vienas gyvas". Pulkininkas dar sakė: "Čia vokiečių dalinys, o ne partizanai".

Pasitraukėme į Salinių kaimą ir ten apsistojome. Šile dar ilgai girdėjosi šūviai, švietė raketos. Priešas pajuto, kad iš mūsų pusės šūviai nutilo ir, matyt, pagalvojo, jog sulindome į bunkerius. Vieni kareiviai įsiveržė į stovyklą, o kiti... apšaudė savus. Antazavės gyventojai pasakojo matę vežamus užmuštus ir sužeistus, o į šilą - papildomus kareivių būrius. Trimis žiedais buvome apsupti iš tos pusės, iš kurios tikėjosi pasitraukimo, o mes laimingai išėjome iš apsupties. Saliniuose mus pavalgydino, atsikvėpėme. 42 mūsų būrio vyrai nusprendė trauktis į Šimonių girią, kiti - išsiskirstė grupelėmis. Vadas Mykolas Kazanas ir vokietukas pasiliko pas gerus žmones, nes buvo sužeisti ir negalėjo toliau eiti. Tą naktį Šimonių girios nepasiekėme.

Pusiaukelėje apsistojome pas ūkininką. Šeimininkas išvažiavo į malūną, nes, matyt, nervai neišlaikė. Praleidome dieną, o vakare patraukėme Šimonių girios link. Likus gal dviem kilometrams, sužinojome, jog giria apsupta NKVD kariuomenės, tanketėmis. Matyt, kariškiai įsitikinę, kad

tai atsilikęs vokiečių dalinys. Supratę, kas mūsų laukia, grįžome ir apsistojome ištremtos šeimos namuose Salagiryje prie Salų, kur buvo likusi tik senelė. Pasikvietėme iš Salų kunigą, kuris išklausė išpažinčių ir suteikė šv.Sakramentą. Senoji šeimininkė sakė: "Ir aš nebijočiau su jumis mirti". Susisiekėme dar su viena šeima - du broliai ir sesuo. Visi viengungiai. Jie gyveno savo namuose ir labai apsidžiaugė, sužinoję, jog kartu apsigyvensime. Maisto užteks. Yra grūdų, girnos, malsim, kepsim duoną, gyvensim. Gerai būtų, bet kankino mintis, jog galime patekti į NKVD nagus. Visų nuomonė buvo: pasitraukti.

1945 m. sausio 7 d. išžygiavome atgal į savo kraštą. Prieš Kriaunas būrys išsiskirstė į grupes. Mūsų grupelėje pasiliko 13 vyrų: Petras Palivonas, Vladas Kuzma, Antanas Puslys, Jonas Kokinas, Vytautas Zablackas, Vilius Zablackas, Jonas Zarakauskas, Petras Stankevičius, Bronius Vaikutis, Jonas ir Bronius Gražiai, vienas kriaunietis, kurio pavardės neprisimenu ir aš, Juozas Puslys.

Mums atėjus prie Petro Palivono namų, kažkas pasakė, kad vėl pakvipo paraku, bet... viduje buvo šilta, jauku ir kvepėjo šviežia duona. Šeimininkė nuoširdžiai priėmė, pavaišino. Nutarėme dieną praleisti sodyboje, o vakare patraukti į savo kraštus. Mes su broliu Antanu atsigulėme tvarte į ėdžias. Net neįtariau, jog tai paskutinė nakvynė drauge su broliu...

1945 m. sausio 8 d. rytą šeimininkė paruošė visiems pusryčius. Baigdami valgyti, išgirdome mašinos ūžesį ir pamatėme pro šalį važiuojantį sunkvežimį, pilną kareivių. Iš toliau jų ėjo grupės raitų ir pėsčių. Kareiviai darė kratas gyventojų namuose. Mes išstūmėme langą ir vorele patraukėme į netolimą mišką. Reikėjo pereiti ežerą, o priešas, mus pastebėjęs, atidengė ugnį. Vladas Kuzma, Petras Palivonas ir Bronius Gražys spėjo pasiekti mišką, bet pastarasis miško pakraštyje sukniubo nuo jį pavijusios kulkos. Likusieji 10 vyrų patraukėme dešiniąja puse. Pradėjo apšaudyti ir mus. Geros priedangos nebuvo, todėl norėjome pereiti kalniuką ir iš ten atsišaudyti. Vilių Zablacką sužeidė į koją. Jis prašė: "Broliai, jei galite neškite, jei ne - pribaikite, tik nepalikite gyvo". Priešas, matyt, norėjo prislinkti arčiau mūsų. Patraukę sužeistąjį už priedangos, pradėjome atsišaudyti. Pirmoji serija - į ežeru traukiančias roges, pilnas kareivių. Taikinys buvo geras. Arklys stojo piestu. Brolis Antanas man sako: "Traukitės, o mes su kulkosvaidininku Broniuku palaikysime ugnį, atremsim priešo puo-

limą, o jūs pridengsite mus traukdamiesi". Atsiskyrėme trise, o kiti liko atsišaudyti. Laukėme, kad galėtume pridengti, bet juos apsupo ir prispaudė prie Sartų ežero. Nesulaukę pradėjome trauktis. Ta pačia kryptimi nuvažiavo mašina kareivių. Prie ežero buvo krūva balkių pirčiai statyti. Draugams sakau: "Čia gera priedanga. Apsistokime". Bet jie nuėjo toliau. Mačiau, kaip važiuojantis rogėmis žmogus pavežėjo. Aš likau, o kitoje ežero pusėje prie pušynėlio pamačiau Petrą Stankevičių ir kriaunietį, mojančius eiti pas juos. Per ežerą eiti buvo pavojinga: kairėje Velikuškių k. ir ten esantis priešas galėjo atidengti ugnį, bet kitos išeities nebuvo. Perėjau laimingai, nes priešas visą dėmesį buvo nukreipęs į grupelę mūsų brolių, kurie nebegalėjo pakilti ir, matyt, nusprendė kautis iki paskutinio šovinio. Draugams sakiau, kad mums čia ne vieta, reikia pasiekti mišką tarp Dusetų ir Antazavės - Ilgašilį. Beeidami pastebėjome atvažiuojantį iš Gipėnų k. žmogų. Paklaustas ar nematęs kareivių, jis atsakė neigiamai. Ilgašilį pasiekėme jau temstant ir truputį atsikvėpėme. Girdėjosi besikaunančiųjų šūviai. Priešas juos buvo apsupęs vienu žiedu. Mes patraukėme į Petkūnų k. pas ryšininką Igną Pupeikį, kurio klojime buvo įrengtas bunkeris. Rytą, Ignukui atėjus pašaro, susitikome. Jis gyveno tik su mama, kuri atnešė mums pusryčius. Bunkeris buvo įrengtas dviem, o mūsų - trys. Mano draugai nutarė pasitraukti kitur, o sulapojus miškui vėl susiburti.

Ignukas pranešė mano mamai ir parūpino maisto. Mama sužinojo apie žuvusį brolį Antaną ir kitus. Kartu su Antanu žuvo: Vilius Zablackas, Vytautas Zablackas, Jonas Zarakauskas, Jonas Kokinas, Jonas Gražys, Bronius Vaikutis. Juos palaidojo viename kape, o Bronius Gražys, žuvęs prie pat miško ant ežero kranto, buvo paliktas. Jį motina pasiėmė naktį ir palaidojo Antazavės kapinėse. Septyni žuvusieji buvo suguldyti Kriaunų aikštėje: stebėjo, kas iš savųjų atpažins. Po to NKVD vadas juos liepė užkasti už rūsio, bet savininkė ėmė protestuoti, tad palaidojo Kriaunų kapinėse...

Gavome žinią, kad kariuomenė traukia nuo Šimonių girios. Visi 40 partizanų būtų pakliuvę, bet, laimė, iš Salagirio jau buvome pasitraukę. Neužtiko ir mūsų palikto bunkerio, kur slėpėsi du broliai ir sesuo.

Artėjo pavasaris, šv. Velykos. Su ašaromis susikaupiau maldoje. Prisiminiau žuvusiuosius brolius. Ignukas Pupeikis atnešė švęsto vandens ir pusryčius. Aplankė ir jo motina: pasveikino su Velykų šventėmis. Nuramino, sako: "Viskas ramu, niekur nesiautėja raudonieji". Vakare, Ignuko mama

pasikvietė į kambarį, kad nors valandėlę pabūčiau už velykinio stalo. Ji užtikrino: "Dievas tokiame vakare neapleis".

Prasidėjo lauko darbai. Ignukas susitarė su netoliese gyvenusiu Pranu Pauriu jo lauke iškasti bunkerį dviem žmonėms. Kasėme abu su Ignuku vakare. Paurys dirvą apsėjo, o įėjimo anga - iš karklo krūmo. Darėme slėptuvę ateičiai... Sulapojo miškas, ir per ryšininką Ignuką susitikau su kitais miško broliais. Susidarė būrys iš aštuonių ginkluotų vyrų: Dubinskas, Vilius Pupeikis, kriaunietis, Juozas Puslys, ir 4 antalieptiškiai. Miške praleidome apie tris mėnesius. Su kitomis grupėmis ryšių nepavyko užmegzti.

Mus pasiekė žinia, jog Stalinas paskyręs pusę milijono karių Lietuvai "išvalyti". Tai buvo tiesa, nes pradėjo eiti kareivis prie kareivio per miškus ir pelkynus. Nusprendėme išsiskirstyti po kelis vyrus, o Stalino bangai praėjus, vėl susiburti. Ignukas taip pat turėjo šautuvą ir buvo kartu su manimi. Avilių k. buvo daug kariuomenės, ir mes sužinojome, jog apylinkę ruošiamasi apsupti. Pasitraukėme į Liūliškes, kur buvo maži miškeliai ir krūmai. Netoli lauko pakraščio sulindome į krūmus ir užmigome, o vakare susitikome su vietos gyventojais, kurie pranešė, jog aplinkui pilna kariuomenės. Abu su Ignuku grįžome į savo kraštą ir apsigyvenome anksčiau paruoštame bunkeryje. 1945 m. liepos 4 d. atėjo Ignuko motina ir jį išsivedė namo. Jam nebuvo jokio reikalo slėptis su manimi ir aš liepiau jam būti ryšininku ir padėti vienišai motinai.

Liepos 5 d. rytą išgirdau šūvius. Matyt, eina krata. Taip ir buvo: ėjo kareiviai su šunimis per krūmus, girdėjau kaip eina per bunkerį. Turėjau rožančių rankoje ir šalia granatą. Vistiek gyvas nepasiduosiu...

Ačiū Dievui, pavojus praėjo, viskas nutilo. Vakare atėjo Pranas Taunys pas mane ir pasakojo: "Du kareiviai su šuminis perėjo per bunkerį, o su kitu šunimi daug kareivių ėjo per krūmus, net apšaudydami. Ten, kur buvo (prieš aštuonias dienas) mūsų grupė buvo stovykla, toje vietoje šunys skalijo.

Liepos 17 d. Ignukas pasakė, jog išvežė mano mamą ir tetą Anelę.

Kariuomenė pasitraukė iš Avilių, o mes vėl susibūrėme į grupę, kurią sudarė 15 vyrų: du broliai Galvonai, Vladas Kuzma, Petras Palivonas, Petras Stankevičius, Vilius Pupeikis, Dubinskas, kriaunietis, Girčys, aviliškis Jonas Plešonas, aš - Juozas Puslys, ir keturi nuo Antalieptės. Apsistojome tarp Dusetų ir Avilių Škugų miške. Išsikvietėme Avilių kleboną Juozą Rožanską, kuris išklausė išpažinčių, priėmėme šv.Sakramentą.

Škugų miške, kurį laiką praleidome ramiai. Bet vėliau į mūsų grupę atvyko iš Dusetų miestelio: vienas net žirgu, raitas atjojo. Atvykėliai pasirodė įtartini ir iš grupės 8 vyrai pasitraukė vėl į Petkūnų miškelius. Gal po dviejų dienų per Škugų mišką ėjo krata, tai laiku pasitraukėme. Tačiau per tą kratą du tos likusios grupės partizanai žuvo. Reiškia, kad tikrai buvo išdavikas įsimaišęs. Kaip sakoma: "Dieve, saugok nuo blogų draugų, su priešu pats kovosiu". Mūsų grupė, aštuoni vyrai - Dubinskas, Vilius Pupeikis, Girčys, aš ir keturi antalieptėnai Petkūnų miškeliuose vasarą praleidome ramiai.

Artėjo ruduo. Reikėjo pasiruošti žiemai. Keturi iš Antalieptės nutarė pasitraukti į savo kraštą, trys vyrai turėjo savo bunkerį. Vėl likau vienas su Ignuku. Pranas Paurys sutiko iškasti dvivietį bunkerį klojime. Tik nepertoliausiai, palivarke, išvežtos šeimos namuose gyveno rusas Dzieniosas: buvo parsidavęs ir šnipinėjo po miškelius. Bet vienos karinės operacijos metu, ryte einantį su šautuvu nušovė patys kareiviai... 1946 m. mes vėl susibūrėme 8 vyrai. Petkūnų miške pasidarėme bunkerį ir praleidome 1946 m. žiemą. Mūsų ryšininkas Igniukas surado daugiau remėjų: Vladą Balužį, Vincą Pupeikį.

1947 m. rudenį antalieptėnams nuo mūsų vėl atsiskyrus, žiemai likome trise. Jonas Vasiliauskas iš Petkūnų k. sutiko priimti pas save. Vieną vakarą šeimininko 8 m. dukrelė pasakė, jog per kiemą praėjo du ginkluoti vyrai. Buvo nesaugu, ir mes nuėjome pas Ignuką. Tuo metu Vasiliausko sodybą apsupę enkavedistai su kulkosvaidžiais šaukė, jog pas jį yra trys banditai. Vasiliauskas sakė: "Jiems įėjus į kluoną, laukiau, kada prasidės ugnis". Mes negalėjome čia likti ir nutarėme pasitraukti į Antalieptės apylinkę. Apsistojome Ilgašilio miške, esančiame važiuojant nuo Antazavės į Dusetas, ir ten praleidome žiemą. Pavasarį vėl grįžome į Petkūnų apylinkę pas Ignuką Pupeikį. Apsigyvenome Velyčkos ir Stainiškių k. miškeliuose (3 km nuo Avilių, link Antalieptės). Praleidome vasarą, ačiū Dievui, ramiai, bet ir vėl ruduo ir vėl žiema. Gavome žinią, kad Kesilytė žada mus visus tris žiemą globoti, toje pat vietoje. Atsisveikinome su sesėmis Velyčkaitėmis, Ignuku Pupeikiu ir kitais to krašto prieteliais, pasitraukėme prie Ilgašilio miško pas Bakutį, į Kesilyčių globą. Buvome trys: aš, Dubinskas ir Vilius Pupeikis. Sulindome į bunkerį. Globėjai - labai varginga šeima. Mums buvo labai sunku prasimaitinti. Vis raminau savo

miško brolius: pastikėkim Dievo Apvaizda. Jei Dievas dar mus globoja ir duoda prieglobstį, tai nenustokime vilties ir kentėkime. Mūsų likimo broliai, kurie pateko į NKVD rankas labiau kenčia. Arba ištremtieji į Sibirą... Jei Dievui reikalinga auka - tai mes teisingai mirsime už tiesą. Mes mylime Dievą, Tėvynę ir tiesą, tai nebaisu mirti.

1948 m. pavasarį atsisveikinome su mūsų globėjomis ir ryšininkėmis seserimis Kesilytėmis ir Bakučiu. Sustojome mano gimtinės Duburių vienkiemio miškelyje pailsėti, o vakare patraukėme į numatytą vietą. Beeidami paklydome. Išėjome prie Igno Jankausko sodybos. Iš jo sužinojome, jog šis kaimas Narkyčiai. Vakare šeimininkas atnešė maisto. Jo brolis Jonas nužudytas miške prie Jūžintų, jis pats - buvęs šaulys. Kvietė pasilikti - atsisakėme. Grįžome į Petkūnus pas Igniuką. Apie buvusius draugus ryšininkas jokių žinių neturėjo. Gyvenome sesių Velyčkaičių globoje. Tą vasarą gavome blogą žinią: išvežė ryšininkes Kesilytes. O tikėjomės žiemą praleisti jų globoje.

Pasitraukėme į Igno Jankausko krūmus Narkyčių k. Pasitaręs su žmona Jankauskas sutiko priimti žiemoti vieną iš mūsų. Tad išsiskirstėme iki pavasario, susitarę susitikti miškui sužaliavus. Praleidau žiemą ramiai. Nors vieną dieną buvo krata, bet į klojimą neužėjo. Gavau žinią, kad Vilius Pupeikis žuvo. Ėjo krata. Jis buvo pas Grumbinaites. Namą padegė, o jis išbėgo ir bėgantį nušovė. Dubinskas, buvo atsiskyręs nuo Viliaus Pupeikio. Pavasarį jis išėjo į mišką ir per kratą miške žuvo.

1949 m. likau vienas. Dar daugiau susikaupiau maldoje, pasiruošęs mirčiai. Mano globėjas nutraukė visus ryšius, išskyrus Igniuką ir Avilių kleboną Juozą Rožanską. Artimai susibičiuliavome su Jankausku, kilusiu iš gausios ir neturtingos šeimos: trys broliai ir trys seserys. Iš mažens tarnavo pas ūkininkus piemeniu, o vėliau - bernu. Vienas kunigas pasikvietė zakristijonauti ir dirbti lauko darbų. Sugrįžęs į tėviškę, pasidalijo su broliu Viktoru tėvų ūkį. Brolis liko tėvų namuose, o Ignas statėsi trobesius. Jo dirbamos žemės buvo apie 3-4 ha, visa kita - krūmai ir pelkynai. Jankauskas su žmona Emilija kirto storesnes pušaites ir rąstelius nešė statybai. Sunėrė namukui rėmus, išpynė žagarais ir apkrėtė juos moliu. Trys vaikai buvo maži, šeima gyveno vargingai, bet labai mylėjo Tėvynę. Emilija audė drobes, iš kurių siūdavo mergaitėms sukneles.

Palikęs vienas, nusprendžiau, kad grupės nebeieškosiu, tik maldą ir

kentėjimus aukosiu Dievui ir Tėvynei. Ignas Jankauskas irgi sakė: "Jei Dievas mums (mane) prisiuntė, tai ir globosime, aš pasitikiu Dievu". Vasarą, kad pailsėtų mano gerieji globėjai, vykdavau pas Igniuką Pupeikį.

Aprimo NKVD siautėjimai. Kai vienas palikau, niekas nepastebi, tai ir miško kratų nebėra.

Jankauskai turėjo gerą kaimyną Maskoliūną. Maskoliūno šeimoje buvo žmona, sūnus ir dvi dukros. Jankauskai pasikalbėjo apie mane ir jie sutiko, kad aš galėsęs pagyventi pas juos. Ten irgi buvo tankūs krūmai, kur nieks negrybavo nei uogavo. Persikėliau pas Maskoliūnus, kad pailsėtų Jankauskai. Tai buvo malonūs žmonės, patriotai. Žiemą vėl pas Jankauskus pasidarėme bunkerį nebe klojime, o gyvenamo namo sandėliuke. Čia saugiau aptarnauti negu klojime. Man Jankauskai sako: "Jei Dievas prisiųs nelaimę, tai sykiu žūsime, o jei Dievas saugos ir parodys malonę, tai dėkosime Dievui".

1951 m. spalio mėn. pasitarėme su pusbroliu Vaikučiu ir nusprendėme, kad reikia bandyti legalizuotis MVD. Ginklo nusprendžiau neatiduoti. Kaimynas Ignas Podolskis motociklu nuvežė į Žarasus. Prisistačiau budinčiam milicininkui, kuris, apčiupinėjęs kišenes, nuvedė pas majorą. Prasidėjo tardymas. Majoras sakė: "Nori būti amnestuotas - atnešk ginklą ir viską prisipažink, o jei ne - 25 metai kalėjimo". Teisinausi, kad mano ginklas buvo rožančius. Tada pradėjo tardyti antras tardytojas, reikalavęs to paties. Vėliau jie susiprato, kad priklausau Dusetų rajonui ir ten paskambino. Atvyko majoras su vertėju, kuriems kalbėjau tą patį. Įpykęs majoras pasakė: "Tau - kilpą ant kaklo, o ne amnestiją!" Supratau, jog, atėjęs čia, padariau klaidą. Rytą mane su apsauga išvedė prie mašinos. Važiuojant per Pažiemio mišką (tarp Degučių ir Dusetų), palydovas sako: "Tavo draugų ieško". Nuvežė į Dusetas ir nuvedė į NKVD būstinės antrąjį aukštą. Tardytojas klausė to paties: "Kur ginklas? Kur draugai?" Kartojau, jog nuo Antazavės šilo mūšio gyvenu vienas. Klausė, kas mane rėmė. Atsakiau, jog slapsčiausi Duburio ežero saloje, o mane išlaikė Juozas Girčys iš Duburių k. Girčį išvežė į Sibirą 1951 m. ir jam pakenkti aš negalėjau. Vakare buvo paskutinis tardymas: susėdo visi keturi prie stalo. Ačiū Dievui, nesuklydęs pakartojau tą patį. Tada jie užsidarė kitame kambaryje ir gal po valandos išėjo. Vienas, priėjęs prie manęs, paklausė: "Ar turėsi kur pernakvoti? Rytoj pasidaryk dvi nuotraukas ir ateik pas mus". Atsakiau, kad po tiek metų nebe-

žinau, kas kur gyvena, be to, niekas nenorės manęs įsileisti, taigi geriau čia pernakvosiu. Buvo apie antra valanda nakties, pagalvojau: "Mane paseks ir likviduos..."

Ryte išėjau į laisvę, bet vis dar netikėjau. Dusetose buvo turgaus diena. Pasirodžiau tarp žmonių. Visi labai stebėjosi. Nusifotografavau ir atėjau į MVD būstinę. Išeinant pasakė: "Išleidžiam tave į laisvę su sąlyga - 25 metai lygtinai, jei sąžiningai dirbsi, su niekuo nesusidėsi - laisvė garantuota".

Prašiau leisti išvažiuoti gyventi į Rygą, nes ten gyveno teta. Sutiko, bet visur mane lydėjo "nuodėmių" byla...

Janina Vytautė Januškienė

NULAUŽTI ĄŽUOLAI...

Ona Lukšienė, mūsų Mama, buvo šviesi kaimo moteris: mokėjo skaityti ir leido mokytis savo vaikus. Jau vien tai liudija jos gerumą, jog turėjo apie 13-15 krikšto vaikų.

Ištekėjo už Lietuvos savanorio Jono Lukšio. Sunkiai dirbo. Savo sodybą puošė gražiu darželiu, kuriuo stebino ypač miesto žmones-valdininkus. 1935 m. seną bakūžę perstatė į gražų, šviesiais langais namą, kuriame ant sienos kabojo Vytis, Vytauto Didžiojo ir Birutės paveikslai. Tėvas nupirko

❒ Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinė. Prisikėlimo apygardos vado Leono Grigonio vizitacija 1949 m. vasarą. III eilėje stovi: 6.Kazys Grebliauskas-Norma, 7.Leonas Grigonis-Užpalis, 8.Viktoras Šniuolis-Vitvytis, 10.Pranas Muningis-Žvelgaitis. Sėdi iš dešinės: 1.Jonas Lukšys-Nemunas, 2.Anicetas Lukšys-Polka; virš jų stovi: Jono dukra Janina Lukšytė, Stasys Bunga-Jūra

radiją. Nuo mažens tėvai ugdė Tėvynės meilę. Tėvas, kaip savanoris, kiekvieną Vasario 16-ąją važiuodavo į Joniškį (Šiaulių aps.) ir žuvusiems pagerbti prie Nepriklausomybės paminklo padėdavo vainiką.

... Atėjo 1940 m. Prigužėjo rusų kariuomenės. 1941 m. Tausėnų kaimą sukrėtė žinia: ištrėmė pulkininką Dundulį su šeima, mažamečiais vaikais (pulkininko vaikai žuvo gaudydami žuvį Laptevų jūros lediniame vandenyje). Neramu buvo ir mums. Naktimis miegodavome pasislėpę rugiuose.

Per karą mus iš gimnazijos pastato iškraustė vokiečiai. Pamokos vykdavo privačiuose namuose.

Raudonasis siaubūnas 1944 m. atšliaužė vieškeliu nuo Šimkūnų. Graži mūsų sodyba buvo netoli miško. Rusai visą šeimą kartu su priglaustais karo pabėgėliais išvarė, troboje įkūrė štabą, o mums leido nakvoti klėtyje. Tėvukas mokėjo rusiškai ir pasikalbėdavo su kareiviais. Vienas vyresnio amžiaus kareivis kalbėjo, kad nebebus tokių gražių vienkiemių, ir visus suvarys į kolchozus... Turgavietėse bus prekiaujama tik saulėgrąžomis...

Frontas nutolo į vakarus. Rusai iš štabų prievarta mainė su ūkininkais nuvarytus arklius į geresnius.

Tėvai nupjovė javus. Prasidėjo kūlimo metas. Atėjo gražus, derliumi kvepiantis ruduo...

Pirmoji mūsų kaimo auka: sužeistas jaunuolis Jonas Kilčiauskas, vengęs mobilizacijos. Du jo broliai pabėgo ir pasislėpė. Apylinkėje buvo ir daugiau nušautų vaikinų. Joną po savaitės išvežė "gydyti". Jis dingo visiems laikams... Mano brolis Anicetas Lukšys su kaimynu Veikalu dar vis kūlė javus.

Žiemą užplūdo pavargėliai iš Rusijos ir didesnių miestų - Rygos, Šiaulių. Atsirado dezertyrų ir iš fronto. Jie, paėmę ūkininkų arklius, važinėjo po kaimus reikalaudami duonos, lašinių, kiaušinių, alaus, o prisirinkę uliodavo. Paskui bėglius lakstė NKVD būriai ir juos šaudė. Rogių vėžėmis atsekė ir į mūsų sodybą. Tėvuką Joną Lukšį apkaltino bėglių globojimu ir, pastatę prie sienos, šaudė virš galvos. Visa tai matė Mama...

1945 m. pavasarį septyniolikmetis brolis Anicetas Lukšys išėjo į partizanus. Joniškio centre buvo suguldyti apdegę, nenorėjusių priešams vergauti nušautų kaimiečių lavonai.

1945 m. vasarą, tėvai neištvėrė įtampos - paliko apsėtus laukus, besiganančius gyvulius ir, pasikinkę arklį, išvažiavo tikėdamiesi greitai grįžti. Už-

❒ Žuvę Prisikėlimo apygardos Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės partizanai: Anicetas Lukšys-Polka, Nevėžis, Bonifacas Laveika-Komaras, Naglius, Kazys Mikėnas-Balandis, Gegužis, Karolis Gadliauskas-Mėnulis 1950 08 19 Daunoravos miške, Joniškio r.

❒ Po tėvelio žūties: Janina Vytautė ir mama Ona Lukšienė. 1949-1950 m. Klaipėda

sienio radijas ir gandai skelbė, jog okupacinė kariuomenė Lietuvoje nepasiliks. Atsidūrėme už 150 km, labai toli nuo namų, Kelmės rajone. Gyventojai tokių bėglių vengė, nes už priglaudimą grėsė suėmimas.

Mane apgyvendino klebonijoje. Mokiausi Kelmės gimnazijos 5-oje klasėje. 1946 m. šventėme Vasario 16-ąją. Visos klasės mergaitės prie baltų apykaklių prisisegė tautinės trispalvės juostelę su juodu kaspinėliu. Į gimnaziją ėjome pro NKVD irštvą-stribyną. Direktoriaus ir mokytojų prašomi, nusisegėme trispalves, nes tai buvo pavojinga.

Baigiau penkias klases. Mokytis toliau nebuvo galimybės - tėvai dirbo pas ūkininkus tik už pavalgymą. Klasės auklėtoja Stumbrytė rekomendavo švietimo skyriui. Aš, šešiolikmetė, pradėjau dirbti mokytoja nuošalioje kaimo mokykloje, kur apie du metus nebuvo jokio mokytojo. Trijuose skyriuose mokėsi 25 vaikai. Antraisiais mokslo metais mokinių susirinko daugiau.

Apsigyvenau su tėvais ir įstojau mokytis į Kauno mokytojų seminariją, tik brolis liko toli ir nežinioj. Nebereikėjo kęsti alkio, o dirbti buvo įdomu. Vaikai manęs klausė ir mylėjo.

Kaimo jaunimas nekentė stabo Stalino, niekino ir plėšė plakatus negalvodami apie pasekmes. Portretas, kabojęs klasėje virš lentos, taip pat dingo. Liko kadaruoti tik tušti rėmai. Ką daryti man, mokytojai?! Kur gauti naują portretą? Iš ryto pamokos... Pakibome lyg ant plono siūlo. Laimė - išdavikų neatsirado.

1948 m. gegužės 22 d. Jukniškės mokyklos ketvirtokai laikė egzaminus kaimyninėje mokykloje, buvusioje prie kelio Kelmė-Tytuvėnai. Matėme tą nepamirštamąjį didįjį trėmimą. Visus varė į Tytuvėnų geležinkelio stotį. Nesimatė kolonos nei galo, nei pradžios. Vežimas prie vežimo pilni žmonių su vaikais ir tik keletas ryšulių su daiktais - maistu ir drabužiais. Viename vežime sėdėjo mano klasiokė Fruzina. Pravirkau, o vaikai išsigandę žiūrėjo, kas bus toliau? Jų mažos širdelės jautė nelaimę...

Gyvenimas tęsėsi. Į prasidėjusias gegužines pamaldas susirinkdavo nemažai žmonių, o po pamaldų šeštadieniais ir sekmadieniais jaunimas šokdavo iki aušros. Mokyklos sode buvo kryžius, apsodintas alyvomis. O kaip kvepėjo jų žiedai... Pro sodą tekėjo mažas upelis, jo krantuose augusiuose krūmuose iki aušros suokė lakštingalos. Nuostabūs kaimo vakarai ir vasaros naktys...

1949 m. vasario 16-ąją pamokos metu atsivėrė klasės durys ir vorele įžygiavo ginkluoti stribai. Perėję klasę, nubildėjo į mūsų kambarį. Tėvų nebuvo ir, nieko įtartino nepastebėję, išsinešdino. Nenujaučiau, jog esame sekami...

Ar į jus buvo kada nukreiptas šaunamojo ginklo vamzdis? Buvo 1949 m. žiema. Sutemo. Sekmadienio vakaras. Aš, tėtis ir mama sėdėjome prie pokarinio karbitinio deglo-šviestuvo. Pabeldęs į langą, staiga pro duris įpuolė komjaunimo aktyvistas, per dieną bastęsis po apylinkę ir prisisiurbęs naminės. Ištiesęs ranką su ginklu šaukė: "Rankas aukštyn! Dokumentus!" Tėvai iškėlė, o aš stovėjau atokiau kambaryje, bandžiau vaizduoti drąsią ir svarsčiau, ką daryti, bet jis, nukreipęs pistoletą į mane, pakartojo reikalavimą. Suradau pasus, ir jis išsinešdino. Kitą dieną, nuėjus į Kelmės švietimo skyrių, darbuotojų akys nukrypo į mane su klausimu: "Kokius banditus slepi mokykloje?" Man papasakojus, kaip visa tai buvo, matyt, patikėjo, nes įspėjo: "Būk atsargi". Saugumiečiai pradėjo lankytis dažniau.

Kovo 29 d. Kelmėje vyko mokytojų suvažiavimas, kuriame dalyvavau ir aš. Mane iškvietė iš salės ir nuvedė tardyti. Neprisipažinau esanti būtent ta įtariamoji, turinti brolį... Pavakare stribas Labanauskas parvedė mane namo, į mokyklą. Pamačiau tėtį jau susirengusį trėmimui: kieme stovėjo vežimai, bet išsisukome - paliko. Tą patį vakarą apleidome mokyklą - antruosius namus, kuriuose pragyvenome trejus metus. Dar savaitę prasislapstėme kaime. Stribai dažnai slankiojo po kiemus ir nebeliko jokios vilties gyventi laisvėje.

Grįžau į gimtinę - Joniškio kraštą, Tausėnų kaimą pas Jankauskus. Vėl patekau į stribų rankas. Paso nerodžiau, pasakiau kitą pavardę. Stribas Bagdonas, Tausėnų siaubas, manęs nepažino. Paliko iki vakaro, nes nuėjo į pamiškę sekti partizanų.

Man liko tik miškas. Pas to krašto žmones būti nebegalėjau, nes jie galėjo nukentėti už bendravimą su "banditų išpera". Po trijų nesimatymo metų susitikau brolį Anicetą-Polką, kuriam jau buvo 22, o man - 19 metų. Pirmoji naktis miške buvo labai šalta, nors brolis užklojo mane savo drabužiais... Po kelių savaičių atėjo ir tėvelis. Mama liko Žemaitijoje, dirbo pas ūkininkus samdine, negaudama jokio atlyginimo.

Miške prabėgo daug gražių ir pavojingų dienų. Naktimis, kai žygiuodavome į kitas vietas, eidavome vorele vienas nuo kito per 2-3 metrus. Lietui

Нашлюнас Казис с.Ионаса, 1927 года рождения, уроженца дер. Буйвидки, Зенкинской волости, Ионишкского уезда, литовец, беспартийный, холост, гражданин СССР, образование 5 классов гимназии, в банде с 1945 года. Родители его проживают на полулегальном положении в Ионишкском уезде.

На предложение о секретном сотрудничестве с органами МГБ Нашлюнас дал свое согласие и заверил, что он честно поможет органам МГБ в деле борьбы с бандитизмом, ибо понял, что агитация нацподполья и в частности руководства банды от начала и до конца лжива.

После этого Нашлюнас собственноручно написал свои показания и подписку о секретном сотрудничестве, избрав себе псевдоним „Катинас". Вербовка „Катинаса" была закреплена результатами реализации его данных.

Вся агентурная работа направлялась на подход банды под то сокрушительный удар.

29 июля с.г. источник „Катинас" сообщил, что вместо несостоявшегося совещания бандитов в июле месяце текущего года, начальник штаба бандбригады „Тобеге" бандит „Бомбрас" намеревается провести объединенное совещание бандитов трех бандгрупп 10 августа с.г., на которое должны прибыть руководящие составы банды и старые бандиты этих банд.

На совещании предполагалось обсудить организационные вопросы и вопросы укрепления настроения в бандах, и провести его в лесу „Лаукграта" Ионишкского района.

Прибытие бандитов на совещание предполагалось в ночь с 9 на 10 августа, где они через бандитский тайник (им известен) узнать место предполагаемого совещания.

Возвратившись из Тягарского гарнизона после встречи с бандитами Тягарской банды 9 августа с.г. источник сообщил, что вновь назначенный командир бандбригады „Розеге" по кличке „Гегужис" бывший „Баландис" совещание отложил на 18-е августа и передал записку через источника на имя бывшего начальника бандрайона кличка „Меркугас", в которой также сообщается, что совещание переносится на 18 августа.

После встречи источника 10 августа с.г. с главарем банды КЕЛЬЧАУСКАСОМ по кличке „Меркугас" 14 августа с.г. на явке источник „Матинис" сообщил, что утром 10 августа сего года в лесу „Даунорава" он встретил КЕЛЬЧАУСКАСА с группой бандитов, как-то: „Ченулис", „Полька", „Ведронис" и „Чигсутатис". При встрече источник передал КЕЛЬЧАУСКАСУ два пакета, полученные им от командира бандбригады „Баландис". Узнав о назначении нового командира бандбригады, КЕЛЬЧАУСКАС этим сообщением остался доволен. В отношении отложенного совещания высказал недовольство.

Пробыв в лесу в течении одного дня вечером 10 августа все бандиты и в числе их источник пошли пить пиво к бандсвязнику Ветравичус "Черцису. В туже ночь все ушли к секретарю райкома Лукошяс, где пробыли полный день, а вечером 12 августа источник ушел к своей знакомой девушке, а бандиты: „Полька", „Ведронис" и „Чигсутатис" отправились на поиски двух бандитов „Норма" и „Черный", с целью прибыть на 18 августа на совещание.

КЕЛЬЧАУСКАС вместе с бандитом „Ченулис" должны отправиться на поиски бандитов группы „Тигр".

Поскольку в своей записке „Баландис" на имя КЕЛЬЧАУСКАСА оговаривался, что он прибудет на совещание возможно на день раньше или позже, источнику „Матинис" было дано задание через связника „Кунис" сообщить оперработнику точную дату прибытия бандитов в лес „Даунорава" на совещание с целью его встречи оперработник с группой солдат должен выйти 18 августа на рассвете в лес „Шяли".

lyjant, partizanai statydavo palapinę ir tyliai dainuodavo:

Oi užgrokit, girios, Nemunėlio valsą,
Esam išsiilgę nuostabių krantų.
Sieloje skardensis mūs jaunystės juokas
Su Tavim, svajone, šoksime kartu.

Tyro vandenėlio mums atneš sesutės,

Вечерняя проческа леса положительных результатов не дала, т.к. бандиты воспользовавшись потемнением, в лесу укрылись и войскам замечены не были.

В ночное время оцепление леса за счет солдат, участвовавших в проческе, было уплотнено. Несмотря на это бандиты в течении ночи несколько раз пытались выйти из окружения, но каждый раз их попытка была отражена сильным ружейно-автоматным огнем с применением осветительных ракет.

Как выяснено утром, в результате ночной перестрелки был убит один бандит по кличке "Жаулис". Три бандита: "Балайдис", "Комарас" и "Польна" были убиты в лесу дней 10-го августа во время первой прочески. Главарь банды по кличке "Ергаугас", прорвавшись сквозь цепь и убит не был.

С целью обнаружения и уничтожения "Ергаугаса" была проведена повторная проческа лесного массива, в результате которой "Ергаугас" был обнаружен после повторной прочески на поле в ~~хлебных~~ пшенице, где был убит.

В результате проведенной операции было убито 5 бандитов, находившихся в лесу, как-то:

1. По кличке "Регужис", он же "Балайдис" - начальник штаба бандоотряда "Красекелимо", он же командир бандбригады "Зовере", устойчивые данные отсутствуют.

2. ЮШКЯВИЧЮС Йонас с. Мартинаса, 1919 года рождения, бывший житель дер. Чельняй, Йонишского района - начальник Йонишского бандрайона по кличке "Ергаугас", он же "Деде", в банде с 1944 года.

3. ЛЯУДАНСКАС Бронис с. Пранаса, 1922 года рождения, бывший житель дер. Чельняй, Йонишского района - начальник штаба бандбригады "Зовере" по кличке "Наглюс", он же "Комарас", в банде с 1945 года.

4. ЛУКШАС Анацетас с. Стасиса, 1921 года рождения, бывший житель дер. Таусены, Йонишского района - начальник общего отдела Йонишского ~~районного~~ бандрайона по кличке "Польна", в банде с 1945 года.

Ir, pagirdę bėrius, dumsime krantais.
Kas neleis jaunystėj mums klajūnais būti,
Vilnim Nemunėlio pagyvent laisvai.

Tad siūbuok, nerimki, mielas Nemunėli,
Nes jaunųjų kraujas ilgisi Tavęs.

У убитых бандитов захвачено:

1. Автоматов разных марок ... „4"
2. Карабинов..... „1"
3. Пистолетов ТТ..... „2"
4. Пистолетов иностранн..... „4"
5. Патрон разных..... „575"
6. Гранат..... „1"
7. Запалов к гранатам..... „2"
8. Биноклей..... „2"

Кроме этого захвачены разные бандитские документы, представляющие определенный интерес.

Во время боя ранено 5 солдат ВВ МГБ.

19 августа с.г. источник „Катинас" на яке сообщил, что 12 августа с.г. бандиты: „Найгонис", „Нагсутайтис" и „Ольга" по указанию начальника бандрайона ЮШКЯЛЮКАСА отправились на поиски двух бандитов „Норма" и „Черкис" с целью приезда последних на совещание 18 августа. Бандиты „Найгонис", „Нагсутайтис" и „Ольга" разыскать бандитов „Норму" и „Черкиса" не смогли и возвращались обратно, в дер. Нергаучи. По пути заночевали в одном хозяйстве, где бандит „Нагсутайтис" в ночное время наступил на гвоздь и занял себе ногу, в связи с чем на совещание в лес „Даунорава" не пошел, а с ним для охраны остался также „Найгонис" и пошли скрываться на хуторе, бандит-ж „Ольга" пошли на совещание в лес „Даунорава" - где и были вчисле пяти.

Источник „Катинас" высказал предположение, что бандиты „Найгонис" и „Нагсутайтис" могут скрываться у бандпособников деревень: „Куйси, Саргуны и Бергучи.

❒ MGB dokumentų fragmentai, liudijantys apie išdavystę ir tragediją Daunoravos miške 1950 08 19

Jei uolon kaip laivas mūs suduž rytojus,
Žuvele pavirtę skrosime bangas...

Prakasus miške duobutę, joje tuojau atsirasdavo vanduo. Pakūrę lau želį, virdavome aviečių šakelių arbatą, o kartais - rūgštoką zuikio kopūstų sriubą, užbaltintą grietine.

Birželio mėnesį atėjo dar viena, nusėta mėlynėmis mergina - Genovaitė Petraitytė, pabėgusi iš Šiaulių kalėjimo. Devyniolikmetė gražiomis, il-

gomis kasomis pasakojo, kad tardytojas per tardymus apsivyniodavo rankas kasomis ir daužydavo galvą į sieną, spardė iki sąmonės netekimo... Ryte vėl iš naujo, bet jos valios nepalaužė - nieko neišdavė. Per Jonines Žagarės miškuose vyko Prisikėlimo apygardos partizanų susirinkimas. Mano tėvukas, ji ir dar šeši jaunuoliai, priėmę priesaiką, ryžosi likti partizanų gretose. Genovaitė išėjo į Vlado Gusčiaus būrį.

1949 m. rugpjūčio 26 d. slėpdami archyvinius dokumentus Trumpaičių palaukėje, Obelynės miške žuvo Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės partizanai Jonas Lukšys-Nemunas ir Adolfas Valančius-Tarzanas. Apiplėštus, išniekintus kūnus atvežė į Šimkūnų kaimą ir užkasė po pirties slenksčiu ūkininkės Česnauskienės sodyboje. Taip žuvo Tėvas, 1919 m. Lietuvos savanoris, Vyčio Kryžiaus kavalierius.

Brolis mane išsiuntė iš miško... Susiradau bado ir nežinios kančių išvargintą mamą. 1950 m. apsigyvenome Skuode. 1952 m. mama, susirgusi nepagydoma liga, mirė. Palaidojau Skuodo kapinėse. Apie brolį nieko nežinojau. Likau viena. Visus metus mane įkalbinėjo stoti į komjaunimą, o 1953 m. išsiaiškinę, jog kilusi iš "banditų" šeimos, išvarė iš darbo su įrašu darbo knygelėje. Iš Skuodo buvau priversta sprukti, nes nesutikau dirbti KGB naudai. Darbo niekur negaudavau. Buvau išvyta iš trijų darboviečių.

Apsigyvenau Klaipėdoje, gavau darbą, baigiau prekybos technikumą, o vėliau institutą. Ištekėjau už politinio kalinio ir Vorkutos tremtinio Jono Januškos. Tik 1989 m. išdrįsau aplankyti buvusius kaimynus. Džiaugėmės gyvi susitikę. Po 40 metų suradome tėvuko užkasimo vietą ir perlaidojome į Skuodo kapines šalia Mamos.

1990 m. mirė vyras Jonas Januška. Ilgai nieko nežinojau apie brolį. Ir tik 1995 m. Lietuvos GGRT centras pranešė, jog Prisikėlimo apygardos Kunigaikščio Žvelgaičio rinktinės, Tautvydo tėvūnijos partizanai Jonas Kilčiauskas-Merkuras, Kazys Mikėnas-Balandis, Karolis Gadliauskas-Mėnulis, Bronius Leveika-Komaras ir Anicetas Lukšys-Polka 1950 m. rugpjūčio 19-os naktį po ilgos ir aršios kovos žuvo Daunoravos miške Joniškio r. Partizanus išdavė MGB agentas Kazys Našliūnas.

Brolis Anicetas Lukšys-Polka, Nevėžis, partizanavo nuo 1945 m.

Mūsų sodyba sudeginta. Sodą dar vis juosia aukštos liepos... Tik gandralizdžio neliko...

Antanas Baužys

PLUNGĖS GIMNAZISTAI LAISVĖS KOVOJE

GIMNAZIJA

... 1939-1940 m. žiema. Sekėme rusų-suomių karą, gėrėjomės mažos tautos didvyriškumu. Mūsų noras būti panašiais į suomius stiprėjo diena iš dienos. Vasarą į Lietuvą jau veržėsi "skudurų krūvos", vežamos "polutarkėmis". Sako, kad buvo ir tankų, bet man neteko jų matyti. Apšepę, apskurę, maitinami juodomis kruopomis, jie su nuostaba žvelgė į mūsų krautuves, pasipuošiusias merginas ir bernus, sekmadieniais einančius į bažnyčią ar po pietų į gegužines. Drebančiomis rankomis jie siekė prisiliesti prie dviračio kaip prie stebuklo. Pardavėjai už kelioliką litų prikraudavo karininkams dešrų, o šie nesugebėdavo jų sutalpinti nei į planšetes, nei į kišenes.

1940 m. per abiturientų išleistuves pasiekė žinia, kad rusai peržengė sieną ir eina per Lietuvą, o pirmiausia Kauno link. Susimąstę abiturientai, liūdni mokytojai. Visi suprato, kad laidojama Lietuva.

Po vasaros atostogų grįžome mokytis. Mokslo metus pradėjo darkyta kalba kažkoks žydas. Ką jis sakė, neprisimenu, tik dažnai vos sulaikydavome prunkščiojimą. Gatvėmis ėjome su plakatais "Dėkojame vyriausybei už nemokamą mokslą", bet tas "nemokamas" mokslas tęsėsi tik porą savaičių. Išleido įsakymą už mokslą mokėti: kaimiečiams 200, o miestiečiams 400 Lt, t.y. tris kartus daugiau nei anksčiau. Susirinkę į klasę sužinojome, kad vadinsimės ne aštuntokais, o dešimtokais. Atsirado Stalino biografija, dialektinis materializmas, rusų kalba, "konstitucija" ir t.t. Klasėje buvo 18 mokinių: šešios mergaitės ir dvylika berniukų. Tiek susirinkome į paskutiniuosius mokslo metus, o kai kuriems tai buvo ir paskutinieji gyvenimo metai.

Po kurio laiko išgirdome apie organizuojamą komjaunimą. Mokyklos koridoriuje pradėjo vaikščioti komsorgas Kteiva, nesiprausęs ir susivėlęs.

❒ Stovi: Juozas Antanavičius, Aleksandras Domarkas (gyv.Australijoje), Bronius Beržanskis (gyv.JAV), Povilas Balsevičius, Boleslovas Kavalius-Kavaliauskas, Zenonas Šakenis. Sėdi auklėtoja Stankūnaitė. Nuotrauka daryta 1940 m. birželio mėn. Mūsų septintoji klasė tarpklasinių krepšinio rungtynių nugalėtoja, apdovanota paveikslu

Sužinojome, kad į komjaunimą įstojo viena mūsų klasiokė. Jos mama buvo rusė, o ji pati draugavo su rusų leitenantu. Dėl jos mes nenustebome. Labiausiai nustebino, kai sužinojome, kad buvę skautai ir mokyklos šauliai Balsevičius ir Kavaliauskas yra komjaunuoliai, ir dar vadovai. Balsevičius sekretorius, o Kavaliauskas kasininkas. Kaip galėjo juos priimti į komjaunimą? Kavaliauskas buvo vieno iš stambiausių Kulių vls. ūkininko sūnus. Balsevičiaus tėvai nedaug turėjo žemės, bet jo brolis buvo aktyvus šaulių būrio vadas ar seniūnas. Greičiausiai taip atsitiko todėl, kad norinčių stoti į komjaunimą buvo nedaug, o komjaunuolių reikėjo.

Norėčiau papasakoti apie vieno mūsų klasės draugo Juozo Antanavičiaus šeimą. Jie gyveno apie 4 km nuo Plungės, daugiau kaip virš 40 ha ūkyje. Buvo 5 broliai ir 2 seserys. Vyriausiasis sūnus Kazimieras dirbo Lie-

tuvos kariuomenės generaliniame štabe, antrasis sūnus Povilas buvo aviacijoje, trečiasis policijoje. Juozas mokėsi gimnazijoje, o penktasis turėjo tapti ūkio paveldėtoju. Tai buvo graži šeima, visi labai darbštūs ir, atrodo, pasirūpinę ateitimi. Deja, likimas lėmė kitaip. Trys sūnūs: Juozas, Antanas ir Jonas buvo nukankinti Rainiuose. O Kazimieras su Povilu, nors nuo pat okupacijos pradžios dalyvavo pogrindžio veikloje, suėmimo tada išvengė. Kiek man žinoma, Povilas slapstėsi, turėjo ryšį su Vakarais. Ne kartą buvo perėjęs Vokietijos sieną ir grįžęs atgal į Lietuvą su užduotimis. O užduotys buvo aiškios: nustatyti radijo ryšį su Vakaruose esančiais lietuviais, organizuoti pasipriešinimą prieš rusus, informuoti Lietuvos žmones apie padėtį, rinkti ir perduoti žinias Vakarams apie komunistų veiksmus ir rusų kariuomenės judėjimą. Praūžus frontui (vokiečiams išvijus rusus), Kazimieras ir Povilas nebesislapstė, grįžo į tėviškę. Čia ir sužinojo apie siaubingą šeimos likimą: trys broliai nukankinti Rainiuose, tėvai išvežti, tėviškė išdraskyta.

Gen.štabo kapitonas Kazimieras Antanavičius tapo Žemaičių apygardos partizanų vadu. Brolis Povilas ir psk.Malakauskas sudarė štabą. Kartu su jais dirbo ir vokiečių kilmės karininkas Vilhelmas Štambekas. Deja, buvo susekti 1947 m. balandžio 9 d. ūkininko Kazimiero Beržanskio sodyboje, netoli Plungės. Buvo apsupti ir, matyt, norėta paimti gyvus, nes dėl jų buvo paaukota daug čekistų. Baigiantis šoviniams, narsieji partizanai paskutiniais šoviniais nusišovė, o Kazimieras, paleidęs paskutinį šovinį į enkavedistą, nusidūrė. Sodybos šeimininkas Kazimieras Beržanskis, laimingai išvengęs apsupties, partizanavo ir žuvo 1949 m. lapkričio mėn.

Taip žuvo visi penki Antanavičiai. Koks dukterų likimas, nežinau.

... Ėjo 1940-1941-ieji mokslo metai. Formavosi mokinių nuomonės. Komjaunuolė Mylė iškabino laikraštuką ir parašė: leidžia X^s klasė. Kažkas nubraukė X^s ir parašė "Mylė". Kitas apspjovė laikraštuką. Tada Mylė jį nukabino. Visa klasė buvome draugiška, visus siejo rūpestis dėl Tėvynės. Nebuvo jokio skirtumo tarp turtingų ir vargšų net anksčiau, o šiuo metu dar labiau sustiprėjo draugystė. Sėdėjau viename suole su Zenonu Šakeniu. Balsevičius sėdėjo su Kavaliausku, Antanavičius su Bakmanu, kitų neprisimenu. Prieš Naujųjų metų atostogas ar po jų Antanavičius keletui dienų dingo. Zenis pasakė, kad jis buvo pas brolį Kazimierą. Netrukus jis pradėjo veiklą.

Antanavičius gyveno viename kambaryje su Kvasu. Kadangi ir aš gyvenau netoli, tad dažnai užeidavau. Pastebėjau, kad pas juos ateina nemažai draugų ir nepažįstamų jaunuolių. Jie kažką kalbėdavosi, o man įėjus nutildavo. Kartą Kvaso paklausiau, ką jie galvoja veikti. Kvasas nepaneigė savo veiklos, bet įspėjo mane, kad laikyčiau liežuvį už dantų, o jei jie pasikvies ir mane, tai turėsiu prisiekti tylėti, o už išdavystę būsiu baudžiamas mirtimi. Įsikalbėjau ir su Zeniu. Mudu buvome geri draugai. Kartą pamačiau Zenį besišnibždantį su Antanavičiumi ir paklausiau, ką jie galvoja daryti. Zenio nuomone pirmiausia reikia apsiginkluoti, vakare pasekti budintį kareivį ruselį, suduoti strypu per galvą ir paimti jo ginklą. Aš dėl savo mažo ūgio tokiai operacijai netikau. Zenis, nors gimęs 1921 ar 1922 m. pradžioje, buvo stambus ir stiprus. O aš, 1923 m. gimimo, šalia kitų dvidešimtmečių vyrų buvau pernelyg mažas. Nepagalvojo Zenis, kad taip padaryti galima tik kartą ar du - tegauti du naganus su 12 šovinių.

Netrukus išaiškėjo, kad Balsevičius ir Kavaliauskas yra komjaunuoliai. Klasėje išėjo nerašytas įstatymas su jais nesikalbėti. Niekas neatsakydavo į jokį jų klausimą, net į pasisveikinimą. Tai tęsėsi apie porą savaičių.

Buvo jau sausio mėnuo. Naktį per išdaužtą mokyklos raštinės langą buvo pagrobta rašomoji mašinėlė. Milicija, žinoma, pavaikščiojo, pamatavo pėdas, bet nieko neišsiaiškino, kas ir kam pavogė mašinėlę. Po kelių dienų prie manęs, einančio gatve, priėjo Balsevičius. Kai į jo pasisveikinimą neatsakiau, jis paprašė, kad nebėgčiau nuo jo, bet išklausyčiau. Jis turįs man pasakyti labai svarbų reikalą ir primygtinai prašė, kad ateičiau vakare į užmiestį. Siautė pūga, bet vis tiek nustatytu laiku buvau sutartoje vietoje. Man labai patinka vaikščioti siaučiant pūgai. Pasirodo, jam taip pat. Tą naktį pūgoje Balsevičius pradėjo išpažintį. Jis buvęs nepriklausomoje Lietuvoje saugumo agentu, slapyvardžiu Žolynas. Su savo viršininku susitikinėdavo labai slaptai. Jo užduotis - sekti nurodytus asmenis. Norėdamas užsimaskuoti, jis ir įstojęs į komjaunimą. Juo pasekęs ir jo geras draugas Kavaliauskas, kuris buvo turtingų tėvų sūnus, todėl jautėsi saugiai. Toliau jis skundėsi, kad draugai juos ignoruoja, o jie nė nemano būti išdavikais. Jis su draugais ir mašinėlę iš gimnazijos pagrobę. Jie atvažiavę su Kavaliausko tėvo eržilu prie pastato. Iš gimnazijos šulinio rusai vežė kariuomenei vandenį, todėl prie šulinio stovėdavo sargybinis. Kad nukreiptų sargybinio dėmesį, du iš jų nuėjo iš antros pusės ir sukėlė pakrūmėje triukš-

mą. Kiti du prislinko prie lango (raštinė buvo pirmame aukšte), apklijavo stiklą, kad nežvangėtų, ir tyliai jį išėmė. Pagriebę mašinėlę, ir nunešė į roges. Po valandos mašinėlė jau buvo netoli Kulių vienkiemyje. Klausiau Balsevičiaus pasakojimo ir nežinojau, nei ką sakyti, nei kaip elgtis. Koks tikslas mane provokuoti? Jis pasakė, kad grupelė draugų leis laikraštuką. Popierių duos girininkas Povilas Jančauskas, tuo metu dirbęs Plungės urėdijoje (dabar gyvena JAV; jo pasakojimą žr.priede).

Balsevičius prašė, kad aš bendradarbiaučiau ir, kai bus tinkamas momentas, suvesčiau jį su kitais patikimais klasės draugais. Maldavo, kad būtų nutrauktas jų ignoravimas. Balsevičiui sugalvojau slapyvardį Granitas. Jis prašė, kad parašyčiau straipsnį į pirmą laikraščio numerį. Kadangi esu menkas literatas, tai paprašiau bičiulio Liaugmino, kad sukurtų eilėraštį. Nežinau, ar yra išlikęs nors vienas "Laisvės Varpo" numeris. To eilėraščio prisimenu tik vieną posmą:

Nuplyšęs purvinas jų batas -
Tas rusų batas toks baisus.
Jis Lietuvą mindyt įpratęs,
Bet ar ilgai taip bus?

Po kelių dienų Balsevičius laikraštį perdavė man (o gal keletą egzempliorių), aš - Zeniui. Klasėje santykiai pasikeitė - tapome draugiški. Vasario pradžioje Balsevičius su Kavaliausku nustojo lankę pamokas. Jie įstojo dirbti į valsčiaus ar miesto valdybą. Ar jie palaikė ryšius su klasės draugais, nežinau, aš su jais nebesusitikau. Tiesa, anksčiau jie suvedė mane su girininku Povilu Jančausku. Su juo retkarčiais pasimatydavau.

Vasario 17 d. išgirdome, kad Didvyčių kaime buvo iškelta trispalvė. Mes neabejojome, kad tai Antanavičių ir jų draugų darbas. Matyt, kažkas iš kaimynų juos išdavė, nes kitą dieną mačiau rogėse vežamus Joną ir Antaną Antanavičius ir dar vieną jų kaimyną. Juos lydėjo ginkluoti pareigūnai.

Netrukus suėmė ir klasioką Juozą, su juo kartu gyvenusį Joną Kvasą. Gal po savaitės buvo suimtas kitas mūsų klasės draugas Liudas Bakmanas.

Gerai neprisimenu, ar buvo rinkimai, ar Vasario 16-oji, kai Balsevičiaus saugomo kelio ruože (ar kaimyniniame), pasirodė atsišaukimų. Žinoma, nesunku buvo nustatyti, kad atsišaukimai spausdinti mokyklos ma-

šinėle. Ratas užsidarė. Suėmė juos ir jų brolius. Kaimynas Poškus, dalyvavęs mašinėlės pagrobime ir aktyvus veikėjas, pabėgo.

Apie Balsevičiaus suėmimą sužinojau savaitės pradžioje. Prisiminiau, kad jis savo susirašinėjimo bylą laiko savo kambaryje. Ketvirtadienį nuėjau į jo kambarį, kuriame gyveno ir žemesnės klasės mokinys komjaunuolis Zelepuga. Padaręs kambaryje "kratą", radau jo susirašinėjimo bylą, kurią paėmiau ir parsinešiau namo. Gerai, kad tas komjaunuolis nutylėjo. Taip išvengiau Rainių. Bylą nunešiau Zeniui, mat penktadienį jo tėvai, kaip įprasta, turėjo atvažiuoti į turgų. Paprašiau Zeniaus, kad jis tą bylą perduotų tėvams, o šie parsivežę paslėptų. Aš padariau neprotingai, kad nesunaikinau tos bylos. Klausiau Zenių, ar nemano slapstytis, nes ir jį gali areštuoti. Jis atsakė nieko nebijąs, nes nieko nepadaręs. Taip ir mane nuramino.

Bylos jis neperdavė tėvams į kaimą, bet vakarais skaitydavo. Ir jį suėmė. Vėliau jo kambario draugas pasakojo, kad buvo pastebėjęs kažką nubėgant nuo lango. Zenonas žinojo, kad yra sekamas, bet manė savo šaltumu išsklaidyti įtarimus. Tiesa, vasario pabaigoje grįžo iš kalėjimo Jonas Kvasas. Jis bijojo ką nors prasitarti, labai mažai kalbėjo, leido suprasti, kad yra užverbuotas. Iš gimnazijos pasiėmė dokumentus ir išvažiavo į Skuodo gimnaziją, kurią baigė 1941 m. Tai buvo lyg stebuklas, kad iš čekistų nagų grįžo žmogus.

Tuo ir baigėsi mūsų klasės veikla. Suėmus Zenoną ir radus pas jį Balsevičiaus bylą, man žemė ėmė slysti po kojomis. Juk tardytojai klaus, iš kur pas jį atsirado Balsevičiaus byla... Jaučiau baimę, įtampą ir šešias savaites nesirodžiau mokykloje, slapsčiausi. Kovo mėnesį nelabai kur pernakvosi, o jei prisipažinsi, kad slapstaisi, tai jau iš karto kulka ar katorga.

Kai suėmė ir Balsevičių, ir Zenoną Šakenį, drebėjau ne aš vienas. Juk, kaip minėjau, eilėraštuką į laikraštį buvo sukūręs Vaclovas Liaugminas, aš jį perdaviau Balsevičiui. Pavojus grėsė ne tik man, bet ir Liaugminui. Aš jau slapsčiausi. Kartą susitikau su Liaugminu. Abu nuėjome pas klasioką Jurčių. Nutarėme, kad reikia kreiptis į mūsų buvusį gimnazijos draugą Kaniauską, gyvenantį Telšiuose. Liaugminas sutiko nuvažiuoti į Telšius ir surasti Kaniauską. Tą pačią dieną jis grįžo ir pasakė, kad norint pabėgti į Vokietiją, reikia nuvažiuoti į Raseinius, Domininkonų 33. Ten esąs išlikęs vienuolynas, kur reikia kreiptis į vyresnįjį slaptažodžiu: "Mane siuntė Paul

Löslein ir Kaniauskas". Reikia turėti 300 rb., kurie tuo metu buvo nemaži pinigai.

Vėliau sužinojau, kad tuo keliu buvo palaikomas ryšys su Vokietija. Sako, kad taip ir generolas Raštikis pabėgo į Vakarus. Matyt, ir Antanavičiai tuo keliu susisiekdavo su Vokietijos lietuviais.

Nutaręs pabėgti į Vokietiją, pirmiausia dėl pinigų kreipiausi į tėvus. Jiems tiesos pasakoti negalėjau, ir jie atsisakė duoti pinigų. Tada kreipiausi į buvusį mūsų kapelioną, bet jis pasakė tiek pinigų neturįs. Liaugminas per daug nesikarščiavo, nes, jo manymu, pirma turėjo suimti mane. Matyt, tiek tėvai, tiek kapelionas galvojo, kad jei suims, tai tik įkrės į užpakalį ir paleis, o aš daugiau nesikišiu į politiką. Jie nežinojo, kad man labai netoli buvo Rainiai. O kokie buvo čekistų "sudavimai per užpakalį", įrodo tai, kad Bakmano mama, gavusi pasimatymą su suimtu sūnumi, pamatė jį išlupta akimi.

Po šešių savaičių sutikau gatvėje gimnazijos direktorių Toną. Į jo klausimą, kodėl nelankau mokyklos, atsakiau, kad skaudėjo ausis. Jis patarė grįžti į mokyklą. Taip po šešių savaičių pertraukos grįžau į gimnaziją. Rodos, jau turėjo užtekti pamokos ir man reikėjo nebesikišti į politiką.

UŽ GIMNAZIJOS RIBŲ

Mūsų gimnazijos raštvedys buvo Povilas Alimas. Jis - Lietuvos kariuomenės leitenantas, bet už dalyvavimą Voldemaro ruoštame perversme, iš kariuomenės atleistas ir liko atsargos leitenantu. Jis buvo stambus, aukšto ūgio, vyriško grubaus veido, bet labai simpatiškas. Kartą, persisvėręs per langą, jis mane užkalbino ir pasiūlė pasimatyti. O man garbė su tokiu žmogumi bičiuliautis. Mudu keletą kartų pasikalbėjome apie gyvenimo sąlygas, apie politiką. Kartą jis pasiskundė, kad jam, kaip karininkui, gresia pavojus, o jis nenorįs gyvas pasiduoti, todėl labai norėtų įsigyti kišeninį ginklą. Kažkokio sutapimo dėka po kelių dienų gatvėje sutikau pažįstamą, buvusį mokinį Narmantą. Su juo nesibičiuliavau, bet tada nuoširdžiai pasikalbėjome. Pasisakė norįs parduoti pistoletą už 100 rublių. Apie tai pasakiau Alimui. Jis man davė pinigų ginklui. Alimas, matyt, turėjo ryšį su Vokietija, o gal ir kapitonu Noreika, taip pat išleistu į atsargą.

Prasidėjo jaunuolių registracija į kariuomenę. Daugelis apsisprendė neiti į kariuomenę, o slapstytis. Alimas dingo iš darbo. Kai su juo susitikau, pasakė, kad ruošiasi su grupe draugų bėgti į Vokietiją. Buvo gal gegužės pabaiga ar birželio pradžia. Nurodė vietą ir vakarą, kada ir kur bėgliai turi susirinkti.

Dažnai užeidavau pas Plungės mokyklos vedėją Jogminą. Jis anksčiau mokytojavo mano gimtajame Ginteliškės kaime, bet užėjus rusams, pasiprašė išeiti iš ten. Gavo darbą Plungės apskrityje ir tokiu būdu apsidraudė nuo persekiojimų. O priešų jis turėjo daug, nes buvo aktyvus jaunalietuvių organizatorius, šaulys, jaunųjų ūkininkų ratelio vadovas. Žodžiu, buvo tikras lietuvis patriotas, tikras kaimo žiburys. Pamenu, jis organizavo ūkininkams kursus. Juk daugelis mūsų valstiečių buvo nepatyrę: vengė trąšų, gilaus arimo ir t.t. Toks veiklus žmogus bolševikėliams buvo baisus priešas ir jį būtų greitai sudoroję. Pamenu, jis mane, devynmetį berniuką, nuvežė į Plungės gimnaziją. Per atostogas pas jį užeidavau. Visada būdavo malonu pabendrauti su jo šeima.

Ką jis galvojo, kad 1944 metų rudenį nepasitraukė į Vakarus? Jau 1945 m. pavasarį jį suėmė ir ištrėmė į Sibirą, kur lageryje ir mirė. Jo žmona, taip pat mokytoja, vėliau buvo suimta ir ištremta į Sibirą, bet 1956 m. grįžo į Lietuvą. Jų vaikai po tėvų arešto išsilakstė kas kur ir išvengė tremties.

Kartą pas savo buvusį mokytoją Jogminą sutikau aštuoniolikmetį kaimietį, kuris skundėsi neišmanąs, kaip išsisukti nuo kariuomenės. Sakau, jei nori, bėk namo, pasiimk maisto ir su savo broliuku sėsk ant dviračio ir atvažiuok pavakary ant tilto per Miniją Liepgiriuose (apie 13 km nuo Plungės). Sutartu laiku jis atvyko, atsisveikino su broliuku, kuris dviračiu grįžo namo. Aš jį nuvedžiau pro Aleksandravo kaimą į miškelį. Netoli miškelio mudu sulaikė partizanas. Paprašiau iškviesti Alimą ir jam perdaviau savo pakeleivį, nepaklausęs jo nei vardo, nei pavardės. Vėliau sužinojau, kad jie iš to miškelio, sukorę apie 20 km, atsidūrė Gargždų vls. Utrių kaime. Perdienojo ūkininko Prano Andrijausko sodyboje. Iki sienos buvo dar apie 10 km. Temstant jie patraukė į Vakarus. Per Minijos upę Pikteikių kaime ryžosi perbristi (ji buvo pakankamai nusekusi). Vieni jau buvo perbridę, kiti dar vandenyje, kai pasipylė ugnis. Ginklų jie turėjo mažai, todėl menkai teatsišaudė. Keletas krito negyvi, kiti sužeisti pakliuvo į rusų nagus, o dalis pabėgo ir grįžo atgal. Vėliau sužinojau, kad ryte po susišaudymo Vai-

telių kaime miško trobelėje, du purvini žmonės klausė kelio pasienio link. Laimei, tai buvo dori lietuviai Beržanskiai, kurie bėgliams suteikė pagalbą ir nurodė kryptį sienos link. Iki jos - du nepilni kilometrai. Šūvių nesigirdėjo, reikėjo manyti, kad jiedu prasiskverbė į Vokietiją. Mano atvestas jaunuolis buvo peršautas į pilvą ir paguldytas į Kretingos kalėjimo ligoninę. Kai apie tai sužinojau, ant galvos plaukai pasišiaušė. Kas būtų buvę mokytojui ir man?! Laimei, tuoj prasidėjo karas. Praūžus frontui, bėglys grįžo namo.

Pas mokytoją Jogminą sutikau kaimyną Daukantą, Ginteliškės šaulių būrio vadą. Mano tėvas kaip kairiųjų pažiūrų pažinojo daug komunistų pogrindininkų. Kai 1940 m. užėjo rusai, vasarą iš apskrities atvažiavo komunistų vadai ir pasiūlė duoti parodymus prieš kaimyną Daukantą. Už tai jam, garantavo Platelių valsčiaus viršaičio postą. Tėvas pasiūlymo nepriėmė ir liko apšauktas išdaviku. Žinoma, tėvas įspėjo kaimyną. Pas mokytoją Jogminą, perspėjau Daukantą, jog greitai gali prasidėti karas, kad reikia organizuotų patikimus vyrus, kurie reikiamu momentu galėtų perimti vietos valdžią į savo rankas ir atsakytų už kaimo saugumą. Taip jis ir padarė. Vėliau antrą kartą, sugrįžus į Lietuvą rusams, po žiauraus tardymo atsidūrė lageriuose 20 metų.

Neprisimenu, kaip Alimo žmona perdavė prašymą užeiti pas ją. Ji papasakojo, kad Alimas po susišaudymo prie Minijos grįžo sveikas ir slapstosi kažkur kaime. Ji patarė kreiptis į Mardosų mokyklos mokytoją Noreikienę, kpt.Jono Noreikos žmoną. Su Alimienės rašteliu dviračiu nuvažiavau į Mardosus. Mokytoja Noreikienė patarė susirasti ūkininką Misevičių. Šis iš karto nepasakė, kur yra Alimas. Kai suvedė su Alimu, jis buvo miške kartu su Misevičiaus sūnumi ir dar dviem vyrais. Man liepė parvežti iš direktoriaus smulkų Plungės apylinkių žemėlapį. Jis, daug neklausinėjęs, žemėlapį davė, kurį kartu su medikamentais (Alimo žmona buvo akušerė) nuvežiau į mišką.

Diena dienon vyrų daugėjo. Tarp jų atsirado ir buvęs policininkas Petras Stankus, kartu su Alimu bėgęs į Vokietiją, bet per susišaudymą Minijos upėje jis gavo šūvį į smilkinį ir be sąmonės griuvo į vandenį. Vandenyje jis atsigavo ir grįžo namo, o vėliau atsidūrė miške. Alimų augintinė Šateikytė man skundėsi, kad gimnazijos komsorgas Kateiva lenda prie jos su nedviprasmiškais klausimais: kur yra dėdė, ar ji sutinka priimti jo pasipiršimą,

nes jo laukia didelė ateitis, o jos gyvenimas be perspektyvos. Gavęs Alimo leidimą, nuvežiau ją į mišką. Tada būryje buvo gal 8 vyrai.

Kartą klasės draugo Prano Dargio brolis iš Labardžių kaimo atvirai pasisakė turįs ryšį su tais, kurie pereina sieną į Vokietiją. Ir vėl galvoju, ko jie prie manęs limpa su savo paslaptimis? Prano brolis tiksliai nurodė karo pradžią. Pranas Dargis žuvo pirmomis karo dienomis. Jis buvo pasiruošęs kovai, bet rusų buvo daugiau, ir kova baigėsi nesėkmingai. Kai Pranui baigėsi šoviniai, jis metė į rusus granatą, bet ši nesprogo ir rusai jį nužudė. Jį rado rugių lauke subadytą durtuvais. Su juo ir jo seseria tais metais kartu baigėme gimnaziją.

Žemaitijos aktyvistai jau turėjo tvirtą ryšį su Vokietija. Atsirado vyrų, sugebančių pereiti per rusų užtvaras ir susitikinėti su pabėgėliais lietuviais, daugiausia su buvusiais karininkais. Šie palaikė ryšį su vokiečių karo žvalgyba, žinojo apie būsimą karą. Viena tokia pereinamoji vieta buvo Gargždų ir Kretingos vls. ribose, Žvirblių kaime. Pradžią padarė Petrikaičių kaimo ūkininkas Feliksas Putrius. Putrius grįžęs į Lietuvą, užmezgė ryšį su Antanu Luku ir broliais Lukauskais, kurie gyveno Žvirblių kaime, prie pat sienos. Putrius pakvietė juos eiti kartu per sieną. Taip Putrius, Lukas ir Vincas Lukauskas atsidūrė Vokietijoje. Čia jie per savaitę buvo apmokyti, kaip palaikyti ryšį ir naudotis radijo stotimis. Sunkiausia buvo grįžti Lietuvon su radijo aparatūra. Kaip grįžo Antanas Lukas, nežinau, o Vinco Lukausko kelionė su aparatūra buvo labai varginanti.

Per Žvirblių kaimą teka upelis Eketė. Tuo metu jau buvo paverstas kanalu. Dar buvo pavasario polydis, kanale vanduo šaltas. Visą ilgoką, rusų saugomą zoną Vincas su aparatūra ant pečių nuėjo keliais šaltame vandenyje. Vienoje vietoje, netoli kanalo, pamatė besikalbančius senkapiuose po medžiais kareivius. Reikėjo pasilenkti ir laukti, kol kareiviai nueis. Kišenėje turėjo, kaip pats vėliau juokėsi, tik "špygelį" - 7-o kalibro pistoletą. Ką nuveiksi su tokiu ginklu sušalęs, drebėdamas prieš tris ginkluotus kareivius? Laimei, kareiviai parūkę nuėjo kiton pusėn, o jis toliau tęsė kelionę kanalu. Jis neužėjo į savo namus, bet nubrido pas Augustiną Luką, kuriuo labai pasitikėjo. Tas mažažemis žmogelis jį priėmė, atšildė, dar išgerti degtinės. Vincas Lukauskas aparatūrą užkasė savo daržinėje ir nustatytu laiku palaikydavo ryšį. Vinco slapyvardis buvo Labutis, jo brolis Stasys pasivadino Komisaru, o trečias brolis, kuris mokėsi Kretingoje - Gimnazistu.

Per šį punktą Žemaitija gaudavo visą informaciją apie būsimą karą. Iš tos informacijos beprisimenu tiek, kad buvo reikalaujama nesprogdinti tiltų, negadinti kelių. Blogiausia, kad mūsų žmonės nebuvo įspėti nesirodyti vokiečių kariams fronto metu su ginklais. Dėl to iš Alimo grupės ir žuvo keletas vyrų, išėję ginkluoti į vieškelį. Partizanai, pamatę vokiečius, ėjo jų pasitikti, o šie pamatę ginkluotus vyrus, kad ir civilius, visus iššaudė. Panašus atvejis buvo ir Notėnuose. Čia vokiečiai, pamatę priešais atvažiuojančius 5 ginkluotus dviratininkus, visus iššaudė.

Nepamenu, ar tos informacijos buvo rašomos mašinėle, ar atspausdintos Vokietijoje. Kas informaciją atgabendavo į Lietuvą, nežinau. Lukauskas-Komisaras sakė, kad gegužės mėnesį pro juos praėję keli ryšininkai iš Vokietijos, bet kokią informaciją ar užduotį turėjo, jam nepapasakojo.

Koks likimas visų čia suminėtųjų? Lukauskas-Labutis, parnešęs aparatą, perdavė jį broliui Komisarui, kuris buvo ryšininkas su Vokietijoje, gyvenančiais lietuviais. Praėjus frontui, pas jį atėjo vokiečiai ir atsiėmė aparatą. Feliksas Putrius grįžo į Lietuvą ir buvo paskirtas Kretingos viršaičiu. Labutis toliau arė ir pjovė, o brolis Gimnazistas dirbo Kretingos valsčiuje. Artėjant rusams, visi pasitraukė į Vakarus, tik Komisaras pasiliko Lietuvoje. Tapo eiguliu, apsivedė ir, sulaukęs 80 metų, mirė.

Pagaliau sulaukėme birželio 22-osios. Buvo sustabdytas mūsų tautos naikinimas. Tik po kelių dienų sužinojau apie žudynes Rainių miškelyje, kur, žuvo ir 5 mano klasės draugai.

Norėjau kažką daryti, kažkam keršyti. O kam? Laimei, susitikau su buvusiu mokytoju Jogminu. Jis mane nuramino. Dar ir dabar prisimenu jo žodžius: "Nekišk niekur nosies! "Vokiečiai karo nelaimės. Nors ir Maskvą užimtų, vis tiek bus nugalėti. Tu nežinai, kas yra Amerika. Ji stos į kovą ir Hitlerį pribaigs". Va tuos mokytojo žodžius prisimenu žodis žodin. Toliau jis man dar daug kalbėjo, aiškino, kas yra bolševikai, kad jų prigimtis - organizuoti žudynes. Kur klesti bolševikai, ten žudynės. Dėl to patarimo visą vokiečių okupaciją praleidau kaime, dirbdamas tėvų žemelę.

Vasarą, kai frontas sustojo prie Šiaulių, pas mus atsirado daug pabėgėlių iš Rytų Lietuvos. Jokūbavo dvare, priklausiusiam buvusiam prezidentui Stulginskiui, šeimininkavo jo duktė gydytoja ir žentas gydytojas. Pas juos apsistojo keletas pabėgėlių, vienas generolas (rodos, Navakas). Buvo pradėta organizuoti ginkluotą pasipriešinimą - partizaninę kovą. Įkurtas

Vanagų padalinys. Pasisekė iš vokiečių nupirkti ginklų. Buvo pravesti mokymai, kaip kasti ir maskuoti slėptuves. O gydytojas, Stulginskio žentas (rodos, Juozaitis) apmokė, kaip teikti pirmąją medicininę pagalbą, kokius naudoti vaistus. Apmokymus praėjome keliolika vyrų. Deja... Kai pajudėjo frontas, dauguma organizatorių ir eilinių vanagų pasitraukė į Vakarus. Svyravau ir aš, bet jaučiau, kad nepakelčiau nostalgijos, negaliu gyventi svetur. Nepamačiau Vakarų pasaulio, bet pamačiau, kaip vargsta mūsų tauta. Pamačiau rusų saugumo kalėjimus, lagerius, patyriau, kas yra badas, kas yra laisvės troškimas. Patyriau, kaip malonu grįžti į Tėviškę ir žvelgti į mylimus, brangius tolius. Jei ir būčiau pabėgęs į Vakarus, vis vien būčiau neiškentęs svetur, būčiau grįžęs namo ir tą pačią dalią radęs.

PRIEDAS

Povilas Jančauskas

LAISVĖS VARPAS

1941-ųjų sausis. Su kiekviena okupacijos diena gyvenimas Lietuvoje sunkėjo. Sovietinis okupantas vis plačiau skleidė savo kruvinus pirštus virš miestų ir kaimų gyventojų, įskaitant ūkininkus, darbininkus, inteligentiją, neaplenkdamas studentijos, net gimnazistų. Spaudimui didėjant, visame krašte augo ir pasipriešinimas. Žmonės ėmė burtis į grupes, aktyvistai ragino ūkininkus nepilti pyliavų, neatiduoti prievolių, o inteligentiją - informuoti visuomenę, skelbti komunistų klastą.

Žemaitijos pogrindžio aktyvistai irgi nesnaudėme. Buvome nutarę išleisti pogrindžio laikraštį ir jį prieš Vasario 16-ąją išplatinti Plungės ir Kulių apylinkėse. Man pasiūlius, jis vadinsis "Laisvės Varpas". Sutikau ir vedamąjį pirmam numeriui parašyti.

Sausio pabaigoje viskas jau paruošta: medžiaga surinkta, Kulių Vykdomojo komiteto raštininkas Matas Kavalius parūpino naują, nenaudotą šapirografo juostą ir popierių, tik trūko rašomosios mašinėlės, nes rašyti Komiteto raštinės mašinėlėm būtų per daug rizikinga; visų šriftai registruoti. Povilas Balsevičius, aštuntokas, gimnazijos sekretorius, pasiūlė "nusavinti" vieną iš Plungės gimnazijos raštinės. Turįs ir planą, kaip tą mašinėlę

paimti. Iš Kulių atvažiuotų vyrai vėlai vakare, Povilas Balsevičius ir Bolius Kavalius jiems parodytų, kur yra mašinėlė, o mano pareiga būtų tą vakarą Povilą ir Bolių išvilioti iš namų, kad šeimininkė Urbonienė neįtartų.

Sutartą šeštadienio popietę užėjau pas Povilą ir Bolių. Iš Kulių jau rogutėm atvažiavę Juozas Poškus ir Povilo brolis Stasys Balsevičius. Kaip buvome sutarę, pakviečiau abu gimnazistus į fiktyvų vakarėlį. Visi išėjome į gatvę. Povilas ir Bolius sėdo kartu su svečiais iš Kulių į roges ir nuvažiavo, o aš nuėjau į namus galvodamas, kaip jiems pasiseks žygis.

Kitą rytą urėdijos raštinėn užėjo Povilas ir Bolius su gera žinia, kad jų žygis pasisekė - mašinėlė jau Kuliuose, o dar keletui dienų praslinkus, vasario 13 d., atnešė kelis "Laisvės Varpo" egzempliorius, kuriuos išdalys bendradarbiams ir pažįstamiems. Povilas dar pasigyrė, įkišęs po egzempliorių į paltų kišenes visiems komunistų partijos vadams jų posėdžio metu.

Vasario 16-oji praėjo be didesnių nuotykių, tik "kažkas" įkėlė į trianguliacijos bokštą Lietuvos trispalvę. Partiečiai ir komjaunuoliai turėjo daug bėdos, kol ją nuėmė.

Labai nustebau, kai vieną rytą, užėję į mano kambarėlį urėdijoje, Povilas ir Bolius pasigyrė metę gimnaziją ir nuėję dirbti į Plungės apylinkės Vykdomąjį komitetą. Išbariau, raginau grįžti į mokslą, nes tik keturi mėnesiai iki abitūros, be to, gali kilti įtarimų, bet jie grįžti atsisakė.

Politiniai debesys tirštėjo. Atleido visą Miškų departamento personalą, laukėme, kada ateis mūsų eilė. Padaviau urėdui J.Navikui prašymą perkelti mane kiton urėdijon, bet jis delsė.

Kaip perkūnas iš giedro dangaus trenkė žinia, kad enkavedistai suėmė ir kažkur išvežė gimnazistus Kvasą ir Antanavičių, abu iš mūsų veiklos grupės. Vasario 23-osios vakare buvo sutarta važiuoti į Kulius. Povilo Balsevičiaus šeimoje turėjo įvykti trigubos vestuvės: dukters Marcelės su Puleikiu ir jos brolių Juozo ir Stasio. Ta proga Povilas prižadėjo mane nuvežti į Kulius, nes norėjau aplankyti savo būsimą žmoną Staselę. Iš tarnybos apie 2-ą valandą nuėjau į Povilo ir Boliaus butą. Šeimininkė Urbonienė pasakė, kad vyrai dar negrįžo iš darbo. Vežikas iš Kulių dar neatvažiavęs. Nenorėdamas laukti, užėjau į darbovietę pažiūrėti, kada jie baigs darbą. Raštinėje buvo tik gerai pažįstamas Bronius Beržanskis. jis nė neklausiamas pranešė, kad Povilą ir Bolių ryte suėmė NKVD ir kažkur išvežė. Mano kojos, rodos, prišalo prie grindų, sunku buvo ištarti žodį. Atsipeikėjęs

išslinkau iš raštinės, Olšvango krautuvėlėje nusipirkau degtinės, cigarečių ir nuėjau vėl į jų butą. Povilo brolui Petrui Balsevičiui pasakiau, kas nutiko, bet jis nenorėjo tikėti ir pats nuskubėjo į jų darbovietę. Povilo brolis mane pasivijo pakeliui į Kulius. Įstaigoje jam pasakę: brolis ir Bolius yra geri sportininkai ir juos pasivysi pakeliui į Kulius. Tai, žinoma, buvo ciniškas melas. Povilą ir Bolių enkavedistai išvežė į Telšių kalėjimą.

Tą naktį enkavedistai nesnaudė: iš vestuvių puotos paėmė vieną iš jaunikių - Povilo brolį Stasį Balsevičių, Boliaus brolį Petrą Kavalių ir Juozą Poškų, kuris, jo laimei, pakeliui vežamas į Kretingą pabėgo. Stasys Balsevičius ir Petras Kavalius kartu su Povilu Balsevičiumi, Boliu Kavaliumi, Antanavičium ir daugeliu kitų jaunų laisvės kovotojų buvo besitraukiančių rusų žiauriai nukankinti Rainių miškelyje, netoli Telšių.

Alfredas Jonušas

1941 M. BIRŽELIO 25 D. MŪŠIS PRIE BIRŽULIO EŽERO

1941 m. birželio 22 d., sekmadienį, Telšių apskrityje pasklido žinia: prasidėjo karas. Vokiečių kariuomenė pagrindiniais keliais visu smarkumu veržėsi į Rytus.

Pirmadienį, birželio 23 d., žemaičiai išgirdo, kad Kaune sudaryta Laikinoji Lietuvos Vyriausybė, raginanti atsargos karininkus, buvusius šaulių vadus, organizuoti partizanų būrius, naikinti visais Lietuvos keliais bėgančius nenubaustus bolševikus. Telšių aps. Pavandenėje Antanas Andriuška skubiai sudarė 15 partizanų būrį, kuris, birželio 25 d., pastojo kelią besitraukiantiems rusų armijos daliniams.

Rusų armija vengė didžiųjų kelių, kuriais veržėsi vokiečių kariuomenė. Klaišių miške ties Žarėnais rusai buvo bombarduojami lėktuvų. Apsupti tamsoje rusų daliniai susikovė tarpusavyje. Jie traukėsi pro Kegų kaimą Janapolės miestelio link. Vokiečių kariuomenė besitraukiantiems lipo ant kulnų, o jiems išlindus iš Pušinės miško ties Eidžiutų kaimu, pakliuvo į vokiečių artilerijos apšaudymą. Rusų kariuomenė veržėsi link vienintelio tilto per Virvytės upę ties Janapole.

Mūšis prie Biržulio ežero
1941 m. birželio 25 d.

⊗ Tilto susprogdinimo vieta

➔ vokiečių puolimo kryptis

➔ rusų atsitraukimas

← partizanai

Schemą sudarė A.Jonušas

Jau antrą karo dieną susikūrė Janapolės partizanų būrys: Jonas Kumža, Jonas Želvys, Juozas Gustys, Povilas Bagdonas. Jonas Kumža nupjovė telefono stulpus ir komunistai neteko ryšio. Povilas Bagdonas, Juozas Gustys su draugais surinko akmenims sprogdinti skirtą medžiagą, vadinamą abonitu, ir paruošė paketą tilto sprogdinimui. Vietiniai gyventojai pranešė apie per Pušinės mišką artėjančius rusų dalinius ir Jonas Želvys (buvęs sprogdintojas) su Juozu Gusčiu, padedant draugams, išsprogdino pagrindinį medinį tiltą per Virvytę. Kitu tiltu ties Padvariais sunku buvo pravažiuoti net ir vienu arkliu pakinkytu vežimu.

Rusų kariuomenė su tankais, šarvuočiais, sunkiaisiais pabūklais negalėjo įveikti stačių Virvytės krantų ir atsidūrė gerai matomi ant Žąsogalos kalno įsikūrusiems vokiečių žvalgams, kurie koregavo vokiečių artilerijos ugnį.

Rusų daliniai metėsi Varnių link, vokiečių jau užimtų, tad jiems liko vienintelis kelias į rytus per Virvytę, tekančią per labai klampų Biržulio ežerą. Jo siauriausioje vietoje veikė keltas, galintis perkelti ir sunkią techniką. Šioje vietoje rusus pasitiko Antano Andriuškos, Juozo Gečo ir Adomo Jurgelio vadovaujami partizanai, prieš tai likvidavę kelto sargybą, nukirtę 180 m ilgio lyną, skirtą kelto kėlimui, ir surengę pasalą. Rusų kariuomenė buvo suvaryta į pleištą ir bandė įvairiomis priemonėmis (plaustais, baidarėmis, arkliais) keltis per pelkėtą ežerą, bet juos pasitiko žemaičių ugnis. Mūšis truko apie valandą, kol baigėsi partizanų šoviniai, ir jie, netekę vieno žuvusio - Miksodžio kaimo gyventojo Petro Milevičiaus, su dviem sužeistais pasitraukė. Povilas Bagdonas girdėjo, kad prie Biržulio dar žuvo Kinderis ir Bagdonas.

Sunku dabar tiksliai nustatyti kiek žuvo rusų, pvz. tardytojas Sablinas klausė A.Jurgelio: "Ar tu nušovei viršilą ir leitenantą?" 1950 m. kovo 1 d. tardymo metu suimtas Varnių policijos viršininkas Petras Mėčius tvirtino, kad policijos ir TDA (Tautos Darbo Apsaugos) būrio, vadovaujamo Prano Venckaus, Varnių valsčiuje buvo suimta daugiau kaip penki šimtai besislapstančių raudonosios armijos kariškių. Pagal Povilo Bagdono prisiminimus, vien lengvųjų ginklų pririnko ir suvežė į Janapolės mokyklą pilnas klases ir kiemą. Daug ginklų sutaisė ir perrinko senukas laikrodininkas Bidva. Sunkiuosius pabūklus, tankus, šarvuočius, sunkvežimius surinko patys vokiečiai. Daug technikos ir ginklų nuskendo klampiose Biržulio (da-

bar nusausinto draustinio) pelkėse. Kai kurias lengvas mašinas ir net sunkvežimį žiemos metu išsikėlė ir parsitempė į daržines vietiniai gyventojai, o kai kurie ir dabar pasakoja apie paskendusį tanką.

Kas tie narsuoliai, stoję į akiplėšišką kovą prieš reguliariosios armijos dalinius? Visi jie vietiniai gyventojai, nutarę neleisti Lietuvos okupantams ir jų talkininkams nebaudžiamiems pasitraukti. Skaitant suimtųjų A.Bagdono, A.Jurgelio, P.Mėčiaus tardymo protokolus, paaiškėja, kad tai: iš Pavandenės miestelio broliai Antanas ir Povilas Andriuškos, Adomas Jurgelis, broliai Kazys ir Juozas Pociai, Alfonsas Bagdonas, Juozas Gečas iš Pakalniškių k., Antanas Tomaševičius iš Žvirzdžių k., broliai Petras ir Juozas Mėčiai iš Pareškečio k., Petras Aukštikalnis iš Burbiškių k., Petras Milevičius iš Miksodžio k., Petras Aleksandravičius iš Burbiškio k., Benas Buklys iš Dvarvičių k., Bronius Tekorius iš Nagirbių k.

Vietinių gyventojų pasakojimu, prasiveržę rusų kareiviai elgėsi kaip sužvėrėję: degino sodybas, žudė sutiktus žmones ir tik dėl skubos nepadarė daugiau nusikaltimų, tačiau atsigriebė sugrįžę 1944 m.: "Smerš" ir NKVD kariuomenė sudegino mūšyje dalyvavusių sodybas, jų šeimos buvo ištremtos. Pirmiausia specialus dalinys sudegino Bagdonų, Andriuškų, prie Varnių - Rupšplaukių, Nevardėnuose - Antanavičių, Radžių sodybas.

Koks tolimesnis partizanų likimas? Povilas Andriuška su broliais Jonu ir Vladu ir seseria Bene žuvo miškuose, P.Milevičius žuvo mūšyje, J.Mėčius pasitraukė į Vakarus. Suimti Alfonsas Bagdonas, Adomas Jurgelis, vėliau Petras Mėčius.

Dar reikėtų paminėti tuo metu Varnių vls. Žogių k. Kazio ir Stasio Vaišių, Petro Vasiliausko iš Mediškių k., Vacio Tolčiaus ir Antano Jankausko iš Žogių k., Juozo Baškio iš Kaubrių k. ataką naktį ir 40-50 rusų kareivių posto likvidavimą.

Žemaičių partizanų kovas Varnių rajone galima prilyginti Žemaičių kovoms prieš kryžiuočius, tik šį kartą priešas buvo iš Rytų...

Š.: LYA saugomų baudžiamųjų bylų tardymo protokolai:

Juozo Karpio tardymo protokolas, 1944 10 25;
Povilo Martinkaus, 1944 11 09;
Povilo Mikniaus, 1944 11 10;

Alfonso Bagdono, 1945 01 06;
Adomo Jurgelio, 1945 02 25;
Adomo Jurgelio, 1945 03 05;
Petro Mėčiaus, 1950 03 01.

Povilo Bagdono, gyv.Telšiuose, kario-savanorio, atsiminimai 1999 m.

Antanas Dundzila

JAUNIME BUDĖK!

VALDAS ADAMKUS, LIŪTAS GRINIUS IR GABRIELIUS ŽEMKALNIS POGRINDŽIO VEIKLOJE

1943 m. vasario 16 d. trys patriotiškai nusiteikę 14-16-čiai "Aušros" gimnazijos bendraklasiai pradėjo leisti pogrindžio laikraštėlį, pavadintą "Jaunime, budėk!" Laikraštėlis gana reguliariai ėjo apie pusantrų metų, iki 1944 vasaros, kai vokiečių-rusų frontas pradėjo riedėti per Lietuvą. Visa tai skatina su nekasdieniniu smalsumu bei pagarba pasklaidyti "Jaunime, budėk!" lapus ir susipažinti su leidėjais. Mūsų šiandieninėje visuomenėje jie iškilo į neeilines asmenybes.

Laikraščio sumanytojų bei leidėjų grupę sudarė Valdas Adamkavičius-Adamkus, Liūtas Grinius (miręs JAV dar prieš nepriklausomybės paskelbimą, 1989 m.), buvusio Lietuvos prezidento Kazio Griniaus sūnus, ir Gabrielius Žemkalnis. Vėliau prie grupės prisijungė Amerikoje profesoriaujantis Benediktas Mačiuika, o dar vėliau - jo brolis Vytautas.

Pogrindyje panašiai pasireiškusių, tokių jaunų leidėjų bei redaktorių Lietuvos okupacijų istorijoje daugiau nežinome. Buvo daug aktyviai kovojusių, kankintų ir net žuvusiųjų, tačiau jie neišliko gyvi arba į dabartines valstybės valdymo aukštumas neiškopė. Šis konspiracinės veiklos išlikimo ir valstybiniame gyvenime iškilimo bruožas Valdui Adamkui ypač ryškus. Valdymo viršūnėje dar taip neseniai matėme kitokią asmenybę, kuri Maskvos pavedimu valdė okupuotą kraštą bei terorizavo laisvinimo puoselėtojus, o vėliau - ironija persunktos demokratijos keliu - tapo nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos prezidentu.

Ruošdamas šį rašinį, naudojausi 1991 m. Vilniuje išleista V.Landsbergio-Žemkalnio atsiminimų knygele "Hochverrat: Valstybės išdavimo byla" ir Valdo Adamkaus leidiniu kandidatuojant į prezidentus "Likimo vardas - Lietuva" (Kaunas, 1998, 2-as pataisytas leidimas). Apie "Jaunime, bu-

JAUNIMEBUDEKI

Tęsiu. XIII.1. Nr. 6

ĮSTEIGIO, VYR. LIET. KOMITETAS
stovi visų lietuviškų tautinių organizacijų priešakyje.

Visos lietuvių tautinės partijos pagaliau susibūrė į vieną galingą vienetą - VYRIAUSIĄJĮ LIETUVIŲKOMITETĄ. Į jį įeina visų iš seniau išlikusių partijų atstovai /pav., liaudininkų, tautininkų, krikšč. demokratų/, ir taipgi atstovai visų naujų sąjūdžių /L.L.Kovotojų, Nacionalistų ir kitų/. Jie visi solidarini ir lygiomis teisėmis jame bendradarbiauja, todėl kiekviena lietuvio, nežinrint kokiai jis partijai priklauso, pareiga pildyti visus Vyr.Liet.Komitetą nurodymus ir įsakymus. Lietuviai, nesikarčiuokime, bukime tvirti ir nepalaužiami, Vyr.Liet.Komitetas, stovėdamas visų lietuviškų organizacijų priešakyje, atidžiai seks įvykių eigą ir pranešė, kada bus laikas stoti Tėvynės ginti.

NEĮVEIKIAMOS VOKIEČIŲ SĄLYGOS.

Vokiečiai jau virš 700 metų siekia Lietuvos. Pirmiau, Livonijos ir Kryžiuočių ordinų laikais, jie totiekio siekė pristatydami tautą kova su pagoniais. Bet, lietuviams apsikrikštijus, veržimasi į Lietuvą jie nenustojo ir dabar, kai kovos su pagoniais priedanų, prisiėjai nebetinka, jiev pasirenia ordės tikslus, išvedžiojimais, esą didžiai germanų kraštas, o lietuviai- germanų kilmės ir pan. Kitai, kaip ir kitados, vokiečiai veržiasi baetuvon su nenužąjantiu atkakluma. Veržimosi kryptis ir atkakluma nepasikeitė, bet pasikeitė priemonės. Ordinų laikais jie siekė vien kardu, tačiau 700metų siekia parodė, kad vien kardu Lietuvos ir lietuvių tautos neįveikė. Priemonės teko keisti, bet nuo Lietuvos jie nenusileido, o pradėjo jos siekti kolonizuodami vokiečiais, neišrindami bei iš Tėvynės išvaikydami lietuvių tautą.

Vokiečiai supratę, kad kol gyvuos ginta lietuvių atovas su ginklu rankose, tol jie negalės pavergiamos. Todėl pradėjo sunaikinti lietuvių gyvybinį stebėjimą, kad tikslu jie stengiasi išvažiuoti nuo tolimų ginkluotus lietuvių dalinius, kuo dažniausiai pradėjęs dirbti šnipu išsklaidytojo Reichą ar kitus kraštus.

Net tautinius dalinius vokiečiai vengė daryti. Kaip dabar pasiėjęs, lietuvių legiono buvo organizuojamas per klaidą ir jo tarnauti nepasibigęs, nors dėl lietuvių nepribrendimo, jis tapo likviduotas. Latvijos ir estų legionai paliko, nes: 1. Šio nesiėjimo buvo jiems nelabai prie Vokiečiams, ir todėl negali būti pirmas jos ašis, ir 2. Atsitraukimo atveju jie nelabai bus pavojingi; priešingai, jie net galės vokiečių atsitraukimą priderėti.

Žodžiu, mobilizacijos klausimas paliko atviras. Vokiečiams reikalingi šnipai, todėl jie sugalvoję žaisimą visuomenės atstovų suėjimuose, ir vadinamąjį tarybą mobilizacijos klausimams aptarti. Atstovai nusprendė, kad Lietuvai reikalinga tautinė kariuomenė su lietuvių vadu, bet kad ji galėtų būti išmatinai Lietuvoje ar jos fronto ruožo. Leisti lietuviams tokią kariuomenę, reikėtų kreiptis ginklą prieš savo, tai vokiečiai pasiskleidė šnipų, ar lietuviai gražti karinį, šiuką tik fizinius darbus. Tuo žodžiu, rodos, reguliarusai mobilizuoti 100.000 šnipų darbam reikės.

Vokietija, jau, galima sakyti, pralaimėjusi karą, vis dėl nesiprantą, kad jokia tauta negalės pavergiamos. Vokiečiai dar nenori atsisakyti nuo savo Tėvynės ir stengdamiesi išsklaidyti, siekia tuo pačiu kuo tvirčiau joje įsitvirtinti. Kartuoja [illegible] stengiasi, kad išlaikyti Tėvynėje. Iš jos tikėjosi [illegible] ir savo tikslus duobkasinio. Parodykim, kad vokiečiai bereikšmiai 700 metų [illegible]

dėk!" bei kitą pogrindžio spaudą esminius faktus bostoniškėje Lietuvių Enciklopedijoje yra surinkęs B.Kviklys.

Daug svarbesni yra 1998 m. vasarą Kaune gauti išlikusių "Jaunime, budėk!" numerių atspaudai iš Čikagoje mirusio B.Kviklio archyvo, saugomo Vytauto Didžiojo universitete, Išeivijos studijų centre. Traukdamasis 1944 m. iš Lietuvos, B.Kviklys pasiėmė didoką pogrindžio spaudos rinkinį. B.Kvikliui mirus ir Lietuvai atgavus nepriklausomybę, jo išsaugotas ir išeivijoje smarkiai papildytas, nepaprastai turiningas archyvas sugrįžo į Lietuvą. Archyve yra devyni "Jaunime, budėk!" numeriai, vienas iš jų dvigubas. Išlikęs rinkinys prasideda su 1943 11 15 išleistu Nr.5, baigiasi 1944 04 21 Nr.7(14), tačiau trūksta Nr.8.

Iš V.Landsbergio-Žemkalnio žinome, kad jo sūnus G.Žemkalnis Kaune, tėvų bute, buvo suimtas 1944 gegužės 13 d. Arešto kratos metu prie buto durų pasirodė jaunuolis su paku spaudos (sic!), tačiau jam su ryšuliu pavyko gestapo pareigūnų išvengti. Suminėtos datos bei įvykiai skatina manyti, kad ryšulyje buvo viduryje mėnesio išleidžiamas naujausias 15-as "Jaunime, budėk!" numeris. Tačiau Enciklopedija teigia, kad iš viso buvo išleista net 16 numerių. Tad paskutinysis numeris turėjo pasirodyti 1944 m. birželyje, kai G.Žemkalnis jau mėnesį kalėjo, o Kaune siautė artėjančių bolševikų bei griūvančios fronto linijos košmaras: Vilnių rusai užėmė liepos 13 d., o Kauną - liepos pabaigoje. Paskutinio "Jaunime, budėk!" numerio išleidimą galėjo paskatinti pastangos gelbėti nacių kalinamą G.Žemkalnį: po suėmimo pasirodęs pogrindinis numeris vokiečiams būtų buvęs šiokia tokia užuomina, kad suimtasis leidimo darbe nedalyvavo. V.Adamkus rašo, kad po G.Žemkalnio suėmimo jis kurį laiką slapstėsi, apie tolimesnį laikraščio leidimą visai neužsimena. Tad reikia manyti, kad paskutinį "Jaunime, budėk!" numerį paruošė trys likusieji grupės nariai - L.Grinius ir broliai Mačiuikos.

Kaip gaila, kad nėra išlikusio "Jaunime, budėk!" pirmojo numerio! Jame, be abejo, turėjo tilpti jaunųjų konspirantų įvadinis žodis, jų credo. Dabar apie laikraščio pobūdį galima spręsti tik iš turimų numerių bei pirmųjų darbo metų sukaktuvinio straipsnio "Metines minint" (1944.III. Nr.4-5/11-12/). Šis straipsnelis kuklus, dalykiškas, gan trumpas, nes, taupytas popierius. Jame užsimenama apie pirmąjį numerį, kuriame "kvietėme visą lietuvišką jaunimą nepasiduoti jokiems okupantų vyliams, išlaikyti savyje

gilų tautinį susipratimą ir atsparumą. Ir per visus numerius, kurių išleidome dešimt, visą laiką stengėmės palaikyti lietuvišką dvasią, nurodinėjom daromas klaidas, kartu su visa lietuviška spauda nustatinėjom mūsų laikymosi gaires". Toliau skelbiama, kad laikraštis tęs politiškai ir tautiškai susipratusio jaunimo ugdymą, kad antrieji darbo metai bus apvainikuoti laisvės ir nepriklausomybės atgavimu.

V.Adamkus rašo, kad G.Žemkalnis, L.Grinius ir jis pats jau 1941 m. rudenį nutarė leisti jaunimui skirtą pogrindžio laikraštį. Jei taip ir buvo nutarta 1941 m. rudenį, tai iš išlikusių leidinio numerių yra aišku, kad jaunieji konspiratoriai savo nutarimą įvykdė daug vėliau - pirmąjį numerį išleido 1943 m. vasario 16 d. Čia verta trumpai prisiminti aplinkybes, kaip tuo metu vyko karas ir kas darėsi okupuotoje Lietuvoje. 1943 m. pradžioje rusai sumušė vokiečių armiją prie Stalingrado ir rytų frontas pradėjo pastoviai riedėti į vakarus. Aljantai jau kovojo pietų Italijoje. Vokiečių okupacinis režimas Lietuvą vis smarkiau engė, jauni vyrai buvo vežami darbams į Vokietiją. 1942 m. susitelkė kelios pogrindžio grupuotės, ėjo pogrindžio spauda, prasidėjo derybos dėl pogrindinių grupių susijungimo. 1943 m. lapkričio 25 d. sukurtas bendras vyriausiasis rezistencijos centras - VLIK'as.

Penktojo numerio pabaigoje buvo pranešimas, kad po pirmųjų keturių numerių leidybos darbas laikinai sutrikęs dėl techninių kliūčių. Kai 1998 m. Vilniuje aplankiau G.Žemkalnį, jis bendrais bruožais paminėjo, kad pradžioje laikraštis buvo spausdinamas hektografu (spiritine mašinėle), o vėliau - jau rotatorium. Gal dėl daug greičiau blunkančio melsvo hektografo rašalo šiandieną neturime pirmųjų keturių numerių.

Redaktoriai savo laikraštį skyrė studentijai ir moksleiviams. Tipiškas "Jaunime, budėk!" numeris išeidavo ant vieno, abejose pusėse atspausdinto lapo. Įrašytas mašinėle į matricas, rotatorium spausdintas, šiandien sunkokai vietomis įskaitomas. Išlikę "Jaunime, budėk!" numeriai dvelkia vokiečių okupacijos metų rūpesčiais, susirūpinimu dėl bolševikų pavojaus. Jaunimas labai aiškiai skatinamas ryžtis ir ruoštis kovai prieš juos: "Jaunime, ruoškis kovai ir budėk!" (Nr.5, psl.1).

Laikraštis skatino bei stiprino lietuvių nepriklausomybės siekius bei tautos laikyseną okupacinio režimo aplinkoje. Šalia to, trumputėmis žinutėmis buvo pranešama apie padėtį kituose kraštuose bei apie pogrindžio

vienijimosi reikalus Lietuvoje. Štai antraštės iš 1943 m. paskutinio numerio: "Dėmesio, Vyr. Liet. Komitetas stovi visų lietuviškų tautinių organizacijų priešakyje", "Neįvykdytos vokiečių svajonės", "Užsienio naujienos", "Vietos žinios", "Mitingai". Prašoma aukų, ir slapyvardžiais skelbiami aukotojai, rėmėjai.

Įdomus ir net šiomis dienomis reikšmingas yra 1944 01 15 numeryje pranešimas apie Lietuvoje gyvenančius rusus, kurie prašė vokiečių Generalinį Komisarą leisti steigti Lietuvoje rusų dalinį "apsauginei tarnybai"... Laikraštis anuomet tokį pageidavimą griežtai atmetė, visa tai pavadino "naujų banditų" galimumu.

Yra net žinių iš Pietų Amerikos. Rašyta apie lietuvių komunistų veiklą Amerikoje, jų leidžiamą "Laisvę" bei varomą propagandą. Taip pat Nr.4-5/11-12/ paminėtos Amerikos lietuvių pastangos kurti BALF'ą, apie Švedijoje išleistą knygą apie Pabaltijį, Lietuvos pasiuntinio Petro Klimo suėmimą Vokietijoje bei Europoje gyvenančių diplomatų Girdvainio, Šaulio, Turausko ir Balučio veiklą.

Nr.3/10 (1944 02 01) perspausdintas VLIK'o atsišaukimas mobilizacijos reikalu. Įdomu ir keista, kad apie 1944 m. pradžioje formuotą Vietinę rinktinę išleistuose numeriuose žinių mažai. Vietinė rinktinė Nr.4-5/11-12/ paminėta kaip "iš dviejų blogybių mažesnė", tačiau tik kitų temų apimtyje. Tai gali būti pogrindinės Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos (LLKS) įtaka "Jaunime, budėk!" leidėjams, nes žinoma, kad LLKS į Vietinę rinktinę žiūrėjo labai rezervuotai. VLIK'ą laikraštis laikė autoritetu, jo gairėms aiškiai pritarė. Palyginti daug dėmesio skirta žinioms iš Suomijos, kovojusios prieš rusus vokiečių pusėje. Reikšmingas straipsnis "Maskva ir mes", kuriame griežtai pasisakoma prieš vos ne amžiną rusų agresiją ir su ja siejamą pavojų Lietuvai. Reiškiamas rūpestis dėl plintančio girtavimo. Kai kurios žinios iš užsienio aiškiai neteisingos, pvz., kad 1943 m. JAV turėjo 86 000 lėktuvų. Tiek lėktuvų Amerikoje turbūt nebuvo per visą karo laiką. Gal korektūros klaida, sunkiose pogrindžio sąlygose suprantama; dar galima spėlioti, kad tai buvo amerikiečių karo meto propaganda.

1998 m. birželio mėn. Vilniuje, Seimo rūmuose aplankiau G.Žemkalnį, vadovaujantį Pasaulio lietuvių bendruomenei. Kai jam parodžiau atsineštą "Jaunime, budėk!" rinkinį, jis nustebo ir nudžiugo. Nuo 1944 m. savo laikraščio jis nebuvo matęs ir stebėjosi, kad tiek daug numerių jie anuo-

met išleido! Tuoj pat pasirūpino sau atsišviesti visą komplektą. Apie "Jaunime, budėk!" leidimą įsikalbėjome plačiau.

G.Žemkalnis pabrėžė kolektyvinį šios konspiracinės veiklos bruožą. Patvirtino, kad iš tikrųjų trys aušrokai - V.Adamkus, L.Grinius ir G.Žemkalnis - šį darbą pradėjo ir jį tęsė. B.Mačiuikos jis aiškiai neprisimena, tačiau jo įnašo neneigia, pritaria V.Adamkaus knygos duomenims. Pradžioje leidinį jie spausdindavo spiritiniu hektografu, bet vėliau perėjo prie matricų ir šapirografo. Šapirografas pradžioje buvo laikomas L.Griniaus motinos filatelijos parduotuvėje, vėliau - Grinių namuose ar bute. Tiražas bent vienu metu svyravo tarp 800 ir 900 egzempliorių. Platindavo pasiėmę po glėbį tarp savo amžiaus moksleivių; dalį paimdavo vyresni pogrindžio bendrininkai.

Grupė turėjo ryšius su LLKS per Petrą Jurkšą, su kuriuo G.Žemkalniui vėliau teko kartu kalėti gestapo naguose. Iš kitų šioje veikloje dalyvavusių pažinojo Amerikoje mirusį B.Bieliuką. Pats G.Žemkalnis yra davęs LLKS priesaiką. Žino, kad tokią priesaiką taip pat davė L.Grinius, V.Adamkus. Savųjų pastangų apimtyje jie reguliariai gaudavo pogrindyje leidžiamus "Laisvės kovotoją", "Lietuvos Judą", "Į Laisvę". Savo leidiniui dažnai naudodavo medžiagą iš jų.

Kai G.Žemkalnį (g. 1929 m.) 1944 m. gegužės 13 d. tėvų bute Kaune gestapas suėmė, jam buvo tik penkiolika su puse ir vėliau apkaltintas valstybės išdavimu (Hochverrat), už ką grėsė mirties bausmė. Tėvai sūnų gal būtų išvadavę, tačiau toje pačioje kameroje esančiam žydui provokatoriui G.Žemkalnis "atvirai" išdėstė savo pažiūras į Trečiąjį Reichą, ir jo likimas pasisuko tragiškon pusėn - buvo išvežtas į Vokietiją. Tėvas išvyko kokiu nors būdu gelbėti sūnaus... Laimei, Reicho teismui paruoštas bylas Vokietijoje 1945 m. subombardavo aljantai, tad, karui pasibaigus, G.Žemkalnis išliko gyvas.

Tėvas V.Landsbergis-Žemkalnis savo atsiminimų knygoje mini keletą kitų reikšmingų duomenų. Konspiracijos draugai Adamkus, Grinius ir Žemkalnis buvo susitarę, kad, vieną iš jų suėmus, suimtasis jokiu būdu bent 24 valandas neišduos savo draugų, kad likusieji galėtų spėti pasislėpti. O jei laisvėje būtų tardomi, tai jie visą kaltę verstų suimtajam - ir tai nebus nei melas, nei išdavystė, nes jie visi taip elgtis buvo susitarę iš anksto. V.Adamkus apie tas 24 valandas rašo truputį kitaip, kad susitarimas neišduoti ben-

dradarbių galiojo tris paras. V.Landsbergis-Žemkalnis mini jaunųjų konspiratorių turėtą šautuvą, kuriuo namo pastogėje bei anglinėje jaunuoliai mokėsi šaudyti...

V.Landsbergis-Žemkalnis taip pat rašo: "Mano žiniomis, prie G.Žemkalnio suėmimo buvo prisidėjusi viena kaunietė (G), tačiau dabar tų dalykų svarstyti ir skelbti nenoriu". Šį šešėlį savo knygoje nušviečia V.Adamkus, ir netiesiogiai, apie tai visai negalvodamas, man papasakojo G.Žemkalnis. V.Adamkus iššifravo kaunietę (G): tai L.Griniaus motina, Grinienė, bet jos nekaltina. Tačiau bet kokį įtarimą nuo Grinienės turėtų nuimti G.Žemkalnio pareiškimas, kad "Jaunime, budėk!" šapirografas pradžioje buvo laikomas Grinienės krautuvėje, o vėliau - Grinių namuose.

V.Adamkus apie "Jaunime, budėk!" kalba gan santūriai, konkrečių duomenų mažoka. Teigia, kad kovą prieš nacius trijulė ribojo pogrindžio laikraščio leidimu. B.Mačiuika klausydavosi uždraustų anglų BBC radijo laidų. V.Adamkus ir G.Žemkalnis atlikdavo techninį leidybos bei platinimo darbą, o B.Mačiuika ir L.Grinius užsiimdavo žinių ruošimu. Po G.Žemkalnio suėmimo kitų konspiratorių gestapas vis tik neieškojo: suimtasis savo priesaiką ištesėjo ne tik tris dienas, bet visą kalintą laiką. Tiksliai nežinoma, kada G.Žemkalnis V.Adamkų suvedė su LLKS žmonėmis; G.Žemkalnio kambaryje V.Adamkus davė LLKS nario priesaiką.

L.Griniaus (1927-1989) jau nebėra. Amerikos lietuvių visuomenėje teigiamai pasireiškusį, jį nusinešė staigi mirtis, nesulaukus nepriklausomybės atkūrimo. 1944 m. suimto G.Žemkalnio laimė neapleido - gestapo kalėjimuose išliko gyvas. V.Adamkus yra Lietuvos prezidentas.

Klausiame: ar bent kurie anuomet rašyti, slapčia spausdinti ir dalyti žodžiai gali turėti reikšmės Lietuvai šiandien? Jeigu taip, tai "Jaunime, budėk!" tautinis subrendimas bei heroizmas ne tik leidėjus, bet ir mus visus saisto net ir dabar. O jeigu ne, tai leidėjų siekiai baigėsi su paskutiniu numeriu 1944 m. vasarą Kaune. Perfrazuojant 1997 m. pasirodžiusios knygos apie rezistenciją pavadinimą, visam šiam reikalui teliktų klijuoti "reikšmės netekusio herojaus" etiketę...

Prabėgus 55 metams nuo "Jaunime, budėk!" pasirodymo, savaime suprantama, lietuviams bei Lietuvai pavojų simptomai yra kitokie. Tačiau tai tik simptomai, nes iš esmės "Jaunime, budėk!" principiniai dėsniai nepakito. Pogrindyje anuomet leisto laikraščio kryptis buvo aiški - skaitytojus, jei

neįpareigojanti, tai bent įtaigojanti: nepalaužiama nepriklausomybės viltis, griežtai keliami lietuvių tautos interesai, rūpestis jaunimu bei jo tarnyba Lietuvai, priešinimasis vokiečių okupantų užmačioms ir artėjanti rusų okupacijos grėsmė. Šiandieną anuomet slėgusio vokiečių jungo nebėra, tačiau apie kitus "Jaunime, budėk!" nurodymus dera pagalvoti. Šiandieną Lietuva vėl nepriklausoma, trečiosios okupacijos smarkiai nuniokota bei keistų, dažnai nedorų, dabartinių tarptautinių požiūrių ar "gerų kaimynų" politikos pamaigoma. Tad, turint valstybės priekyje stovintį "Jaunime, budėk!" leidėją, yra natūralu pasverti šiandien prezidento ar prezidento vardu vykdomą politiką su "Jaunime, budėk!" principų gairėmis. (Jubiliejiniame "Jaunime, budėk!" Nr.4-5/11-12/ leidėjai skelbė, kad, metus laiko leistas laikraštis nurodinėja klaidas bei nustatinėja gaires).

"Jaunime, budėk!" - tai išlikęs, tebeaktualus visuomeninis kelrodis ir sąžinė. Savaime suprantama, kad kelrodis derinamas prie sąžinės. Pogrindžio veiklos laikais, neišsakomų pavojų metais, taip ir buvo. Gėrintis ir didžiuojantis anuometiniais puslapiais bei jų leidėjais, šių dienų keleliuose dunkso rūpestis dėl "Jaunime, budėk!" anuomet išpažintos, bet tebeaktualios sąžinės likimo.

STIPRESNI UŽ MIRTĮ

❒ *Plk.ltn.Mykolas Mačiokas*

Prisimintas prieš 100 metų gimęs gen.štabo aviacijos plk.ltn.Mykolas Mačiokas ir pagerbta 95-erių sulaukusi birutietė Juzė Mačiokienė

1999 m. kovo 20 d. Kaune buvo pagerbta tauri prieškario aviatoriaus šeima, kurios nuostabi darna, inteligentiškumas ir šiandien žavi daugelį mūsų. Deja, tik pirmoji bendro gyvenimo pusė iš trisdešimties metų buvo palydėta asmeninės laimės. Kitas šios veiklios lietuvių patriotų šeimos penkiolikos metų tarpsnis buvo pažymėtas mirties ženklu, nes sutapo su skaudžiausiais Lietuvos istorijos įvykiais ir tebuvo vien kančių ir negandų, baimės ir kovos laikotarpiu, kurį galėjo įveikti tik tvirtos moralės žmonės, tikri patriotai, remdamiesi begaliniu tarpusavio pasiaukojimu krikščioniškoje šeimoje, patikimų bendraminčių parama ir neišsenkančia viltimi į Aukščiausiojo globą...

Mykolo Mačioko tėvas - sumanus Suvalkijos valstietis, ne be pagrindo didžiavosi savo trimis atžalomis, Lietuvos kariuomenės kūrėjais, savanoriais. 20-metis Mykolas, mokydamasis Vilniuje, įstojo į Karo mokyklą ir 1919 m. baigė antrąją laidą kartu su broliu Antanu, dalyvavo mūšiuose su lenkais. Kitas brolis aviacijos v.ltn.Vincas Mačiokas žuvo lėktuvo katastrofoje.

Nuo 1921 m. Mykolas Mačiokas tarnavo Karo aviacijos I oro eskadrilėje, skraidė padangėje su S.Dariumi. 1926 m. baigęs VD Aukštųjų karininkų kursų 6-ąją laidą, tobulinosi Italijos gen. štabo akademijoje. Grįžęs dirbo Generalinio štabo 4-ame skyriuje. Aviacijoje oro žvalgui M.Mačiokui buvo suteiktas karo lakūno I rangas. 1937 m. baigęs VD Aukštosios karo mokyklos Gen.štabo skyriaus 2-ąją laidą, tarnybą tęsė Lietuvos kariuomenės štabe. Jam buvo suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis.

Už nuopelnus Lietuvai apdovanotas LDK Gedimino ordinu, medaliais. 1939 m. baigė VDU Teisės fakultetą, mokėjo daug kalbų.

Okupaciją M.Mačiokas sutiko ypač skausmingai, nes savo akimis regėjo, kaip buvo naikinama inteligentija, Lietuvos kariuomenė ir mūsų karininkijos brandžiausioji dalis, niekuo nekalti gyventojai ar eiliniai kariai. Tačiau paskirtas karinio parengimo inspektoriumi, Mykolas Mačiokas suprato, kad ne viskas prarasta. Inspektuodamas mokyklas, stebėjo, kokia neapykanta okupantams tryško mūsų moksleivių akys, o atviri patriotizmo proveržiai buvo dažnas reiškinys ne vienoje Lietuvos gimnazijoje.

Dalyvaudamas pogrindinėje veikloje, jis buvo Vilniaus Lietuvių aktyvistų fronto štabo narys. 1941 m. pradžioje užmezgė ryšius su Kauno LAF štabo nariu plk.J.Vėbra ir savo namuose Žaliakalnyje steigia karinį sukilimo štabą, kuris birželio 22 d. įsikūrė išvežto plk.J.Papečkio name (dabar Vaižganto g.23). Ilgai lauktas karas M.Mačioką užklupo komandiruotėje Pilviškėse, o Lietuvos antrosios respublikos paskelbimo deklaraciją 1941 m. birželio 23 d. 10 val. 28 min. (Berlyne tuo metu buvo pusė dešimtos, Maskvoje - pusė dvyliktos) išgirdo pakelyje į Kauną, kurį pėsčias pasiekė pirmadienio vakare. Pirmomis sukilimo valandomis kariniame sukilėlių štabe likę karininkai, nežinodami slaptažodžio - Dangus 22 - negalėjo derinti veiksmų su greta įsikūrusiu radijo stoties sukilėlių būriu, kuriam vadovavo ltn.gyd.V.Stonis. Šiame Žaliakalnio rajone vyravo įtampa, nes rusų tankų dalinys dar birželio 22 d. buvo apsupęs radijo stoties rajoną, tad radistai tik telefonu palaikė tarpusavio ryšį su Radiofonu miesto centre. Netrukus su LAF vyr. štabo žinioje esančiais radijo stoties, Parodos ginklų sandėlio ir stadione įsikūrusio Kūno kultūros rūmų partizanų būriais buvo suderinti ir karinio sukilimo štabo Žaliakalnyje veiksmai. Sugrįžus šio štabo viršininkui plk.ltn.M.Mačiokui, Vaižganto gatvės 23-e name pradėjo rinktis išlikę aukštieji Lietuvos karininkai su gen.S.Pundzevičiumi. Čia pat ne kartą posėdžiavo Laikinoji vyriausybė, vadovaujama prof.J.Ambrazevičiaus. Ne paslaptis, kad karo sąlygomis veiksmų sėkmę lemia vieningos vadovybės tikslūs ir laiku priimti sprendimai. O tomis lemtingomis dienomis gerokai pasitarnavo plk.ltn.M.Mačioko žinios moderniosios karybos srityje. Karo akademijose įgyta patirtis ir imli naujovėms strateginė jo mąstysena buvo išskirtinė. Dėl to netruko pasiteisinti ne viena jo taktinė vingrybė, neliko neapmąs-

tyti tolimesni veiksmų variantai sudėtingomis karo, okupacijos ir santvarkų kaitos metu. Laikinoji vyriausybė eterio bangomis ragino ginklu vyti lauk priešą ir kurti naują Lietuvą. Demokratiškais pagrindais suburta ir vieningai remiama sukilusios tautos, ji per kelias valandas be jokių rinkimų tapo absoliučiai autoritetingiausia vyriausybe Lietuvos istorijoje. Net žydams tik jos sėkmė teikė paskutinę viltį išlikti ir išvengti tautžudynės siaubo... Deja, jos išvaikymas po 5 savaičių sužlugdė visų viltis ir skaudžiai sukrėtė Lietuvą. Vieną dieną sąjungininkai virto priešais, o jaunimas nematė reikalo toliau veržtis į Rytų frontą atkeršyti bolševikams už skriaudas Tėvynei ir išvežtuosius Sibiran. Dėl to Mykolo Mačioko parašą randame 1941 m. rugpjūčio 15 d. LAF vadovybės 30-ies memorandume vokiečių karo komendantui Kaune.

Vokiečių civilinė valdžia vėliau suprato padarę klaidą ir savaip įvertino pasirašiusiųjų autoritetą lietuvių visuomenėje. Jie ne kartą prisispyrę reikalavo M.Mačioką mesti Aleksoto stiklo fabriko direktoriaus pareigas ir mūsų generaliteto vardu organizuoti lietuvių mobilizaciją. Tik šį kartą ne į vermachto gretas, o į SS legionus. Atsakymas buvo trumpas ir vienareikšmis - tęsti priešnacinę veiklą konspiracijoje ir ginklu priešintis prieš bolševikų kėslus tik Lietuvos teritorijoje ir lietuviškuose junginiuose, o jaunimą ruošti būsimoms kovoms dėl nepriklausomybės. Deja, nesnaudė ir gestapas.

1943 m. kovo 16 d. M.Mačiokas suimamas ir 46 įkaitų grupėje išvežtas į Štuthofo kacetą. 1945-ųjų pavasarį leisgyvis pateko į rusų nelaisvę, o sugrįžus Lietuvon, jam nebuvo lemta susitikti su šeima. Tad slapstėsi arčiau Kauno, Pažėruose, palaikė ryšius su partizaniniu judėjimu, vadovavo Bendro demokratinio pasipriešinimo sąjūdžiui.

Dar anksčiau LIT'as-LIK'as planavo remtis jo autoritetu ir bandyti suvienyti visą Lietuvos pasipriešinimo sąjūdį, nes rezistencijai vadovavę aukštieji Lietuvos karininkai buvo suimti arba žuvo. Prasidėjus J.Markulio išdavysčių bangai, M.Mačiokas, savo adjutantui P.Malinauskui padedant, 1947 m. laikinai pasitraukė į Rygą ir slapstėsi su suklastotais dokumentais. Jo pėdsakai už Lietuvos ribų dingsta 1949 m. Tikėtina, kad priešų neįveikto didvyrio gyvybė ruseno dar keletą metų...

1926 m. Kaune susitiko Mykolo Mačioko ir Juzės Motiejaitytės gyvenimo keliai. Aktyvi karininkų šeimų moterų draugijos valdybos narė -

paskutinioji birutiečių iždininkė pasižymėjo labdaros veikloje. Nuo 1939 m. rudens šią veiklą tęsė Vilniuje. Ten J.Mačiokienę ir užklupo Lietuvą pražudęs raudonasis teroras. Gausi trijų vaikų šeima neilgai džiaugėsi laimingos mamos globa. Pareigos jausmas vertė Žaliakalnio birutietes 1941 m. vėl susiburti ir organizuoti maitinimą ne tik radijo stoties sukilėliams, jų pagalbos laukė ką tik išsilaisvinę iš kalėjimo politiniai kaliniai. Netekusios savų vyrų, pasiaukodamos darbavosi savo virtuvėje B.Lesauskienė, Miniotienė. Maisto pristatymas užgulė p.J.Mačiokienės pečius, nes reikėjo valgydinti kariniame sukilimo štabe susirinkusį generalitetą, vyriausybės narius, nuolat čia besibūriuojančius mūsų karininkus. O kur dar mjr.Johann de Freze, kuris perėmė veikiančios radijo stoties įrengimus iš ltn.V.Stonio rankų, ir amžinai alkana jo kariauna...

Deja, staigi sūnelio mirtis ir netikėtas vyro areštas 1943 m. galutinai sujaukė gyvenimo ritmą.

Teko minti ne vienos vokiškos įstaigos slenkstį, bet žinių - jokių. Neviltį praskaidrino netikėtas Martyno Jankaus dukters Urtės apsilankymas ir paslaptingojo gestapininko tarpininkavimas. Jo surašytas ir J.Mačiokienės ranka tik pasirašytas prašymas su specialiu voku be kliūčių prasiskverbė į Himlerio kanceliariją ir 56 lietuviai netrukus buvo paskelbti Štuthofo "garbės kaliniais"... Tačiau antroji sovietų okupacija galutinai nutraukė šeimos ryšius su pasmerktuoju nežiniai vyru, tėvu... Liko vienintelė viltis - šį kartą II Pasaulinio karo greitesnė baigtis.

Šeimą netruko užgriūti daug grėsmingesni išbandymai, nes gestapininkus pakeitę "Smeršo" kontržvalgybininkai iš mjr.M.Livšico būstinės (Perkūno al.4) ne tik šantažavo, bet ir kraustė iš butų į vis vargingesnį būstą. Negelbėjo nuo vokiečių susidorojimo išsaugotos žydaitės ašaros... Viltį nors kartą žvilgtelėti vyrui į akis galutinai nutraukė paskutinė šios nepalaužiamos šeimos tragedija - tremtis į Sibirą 1948 m. Tik šį kartą, ardydami šeimą, okupantai nepamiršo pasididžiuoti savo vyresnybės "humaniškumu", nes vyresnioji duktė Severina palikta siekti sportinės šlovės, nesvarbu, kad pro ašaras!

Vyriausios ir jauniausios Mačiokų moterų tremties devynerių metų kelias, prasidėjęs Palemono geležinkelio stotyje, iš Minsko nusitęsė iki Čeliabinsko ir toliau iki Omsko, Igarkos. Tačiau patys netikėčiausi kaltinimai šnipinėjimu buvo mesti Krasnojarske. Tik visur ir visada motiną

slėgė vienas rūpestis, kaip išsaugoti jaunėlę Laurą nuo tykojusių pavojų, kad negestų niekada vilties kibirkštėlė išlikti ir sugrįžti!

Ilgame tremties kelyje daug buvo sutikta įvairių tautybių žmonių, geresnių ar blogesnių, bet lietuviai nelaisvėje buvo vieningi kaip niekada...

Ypač draugiškai sutarė lietuvių kolonija Motygine. Nežiūrint skirtingų pažiūrų susirinkdavo ilgais žiemos mėnesiais vakaroti Lietuvos kariuomenės karininkai - kapitonai A.Verksnys ir J.Lapurka bei A.Voldemaro šalininkas savanoris - kūrėjas ltn.A.Sliesoraitis, P.Vilkus ir daugelis kitų be kaltės pasmerktųjų niekada nesugrįžti į namus...

Nelengvas buvo išsvajotas motinos ir dukters sugrįžimas į Tėvynę 1957 m. Visur lydėjo nuolatinės patyčios, grasinimai ir begaliniai įvairiausių įskaitų formalumai. Tad Kaune priregistravo tik 1974 m. Tik niekas niekada nepasakė, koks buvo vyro likimas. Šito negalėjo paaiškinti nei Tarptautinis Raudonasis kryžius, nei generalinė prokuratūra Maskvoje. Tiesa neišaiškėjo net sugriuvus blogio imperijai. Ypatingųjų archyvų seifai savo paslapčių neskuba atskleisti...

Dim.kpt.gyd.Jonas Venckevičius

Petras Girdzijauskas

PRISIMINIMAI IŠ MORDLAGO

"ŽALGIRIS"

Konclagerių gyvenimas sunkus, alkanas ir nuobodus. Naujokų atvežimas visada sukelia šurmulį. Sužinoję apie etapą, smalsuoliai renkasi prie vartų, domisi ką atvežė: senus kalinius ar naujokus iš laisvės...

Mane ir dar keletą jaunų lietuvių atgabeno į 14 skyrių papildyti siuvėjų brigadai, nes buvo gautas didelis užsakymas siūti karines uniformas. Užsakymas karinis, suprantama, – svarbus. Tik jaunus žmones galima greitai parengti vykdyti naują, svarbią užduotį. Tad – į Ypatingąjį lagerį ypatingoms užduotims!

Nors mus siuntusieji į Ypatingus lagerius turėjo visiškai kitus tikslus. Mat, buvome neklusnus jaunimas, gerokai "užsibuvęs" Kauno sunkiųjų darbų kalėjime, atlaikę ne mažiau kaip 20 bado streikų, apdaužę ir išuję iš savo kamerų ne vieną šnipą, tad garantuoti "liaudies priešai" net už grotų, Tokiais buvo įprasta atsikratyti siunčiant į Ypatingo režimo konclagerius, su įrašu "panaudoti tik fiziniam darbui". Iš čia dažniausiai negrįždavo. Tačiau keitėsi situacija. Buvo reikalinga gyva darbo jėga.

Pritapti prie naujų gyvenimo sąlygų nelengva. Gerai, jei geranoriški tautiečiai. Paremia patarimais, sušelpia duonos kąsniu.

Kalėjimuose ir konclageriuose inteligentijos buvo nemažai. Jiems tos įstaigos ir buvo įkurtos. Tačiau iš jų poetų ir rašytojų pasitaikydavo retokai. 14 konclagerio skyriuje kiek anksčiau buvo įkalintas Antanas Miškinis. Mums atvykus, apie jį jau buvo susiformavusi tam tikra aplinka: jis turėjo savo draugų ir gerbėjų, bendradarbių darbo vietoje, kaimynų barake. Pats jo buvimas aplinkiniams sudarė tam tikrą literatūrinį foną. Ypač jaunimas norėjo pabendrauti su gyvu poetu, padiskutuoti arba, tiksliau, pasisemti iš gyvo poezijos šaltinio.

Mes buvome toliau nuo jo tiek gyvenamojoje zonoje, tiek darbe. Tiems,

kurie gyveno tame pačiame barake ar bent gretimame, buvo paprasčiau pabendrauti vakarais arba per darbo pertraukas. O mums likdavo tik sekmadieniai. Čia ir visi ūkiniai reikalai, ir skaitymas, ir disputai.

Keletas susitikimų išliko atmintyje iki šiol. Svarbiausia buvo pasirengti. Juk mes buvome jauni ir gana "žali", lietuviškų knygų veik neturėjome, tad pasikliaudavome vyresniųjų atmintimi ir patirtimi. Toks literatūrinis įtampos laukas paskatino mūsų "tolimesniąją" jaunimo grupę leisti nelegalų sienlaikraštį (o kodėl gi mes ne poetai?). Kas mėgino eiliuoti, kas proza išsakė mūsų gyvenimo aktualijas. Iš atminties išsitrynė pavadinimas, berods "Žalgiris". Laikraštėlį skaitė dauguma lietuvių. Suprantama, jie turėjo užsukti į mūsų "redakciją", kuri buvo įsikūrusi barako kampe už dviejų ar trijų lietuviškų gultų, toliau nuo svetimtaučių akių. A.Miškiniui tos literatūros nedrįsome rodyti,– ne tas buvo mūsų tikslas. Mums buvo svarbu atlaikyti represinio mechanizmo psichologinį ir fizinį spaudimą, nepalūžti dvasiškai ir fiziškai, palaikyti tą atmosferą tarp tautiečių, laikant atramos tašku mūsų senąją inteligentiją, šiuo atveju A.Miškinį, J.Tonkūną, Vilimaitį.

Pamenu pokalbius apie Maironį. Visą sekmadienio vakarą Antanas Miškinis su įkvėpimu pasakojo apie Maironio poeziją ir patį poetą. Prisimenu jo eiles, bandėm deklamuoti net "Čičinską".

Tą vakarą iš A.Miškinio pasakojimo atrodė, kad Maironis su Miškiniu tarsi drauge būtų keliavęs ar net gyvenęs Šveicarijoje. Toks stiprus buvo įspūdis apie Šveicariją, išlikęs iki šiol.

Po vieno disputo mūsiškiai "pasišiaušė" prieš A.Miškinį už jo tolerantišką Majakovskio, kaip poeto, vertinimą. Mums tai buvo nepriimtina. Nežinau, ar pagrįstas buvo mūsų radikalumas, bet bolševikų šauklio mes negalėjome toleruoti kaip menininko. Mes laikėme jį lozungininku arba plakatistu.

Mūsų sienlaikraštis skyrė ištisą straipsnį tuo klausimu

Kartu su Miškiniu disputuose dalyvavo ir prof. J.Tonkūnas. Visada ramus, taktiškas, santūrus. Pabaigoje ramiai išsakydavo savo mintis.

Atmintyje išliko keletas pasisvečiavimų pas A.Miškinį ir prof. Tonkūną drauge. Nepamirštami pokalbiai apie Lietuvą, prieškarinę gimnaziją, jos programas ir mokymo metodus. Ir aš juos stebinau ir "šiurpinau" "naujienomis", jog radijo išradėjas ne Markonis, o Voltos lauką išradęs Ladygi-

nas. Taip jau mane buvo išmokę "didžiosios tautos didžiojo vado vedami mokytojai".

A.Miškinis dirbo sukirpimo ceche, drauge su Vilimaičiu, Geniušu ir kitais lietuviais ir nelietuviais. Atmintyje išliko A.Miškinio ir Vilimaičio tandemas. Atrodė, kad jų bendravimas – tai dviejų lygiaverčių asmenybių dialogas. Jie abu pagyvenę, abu prieškaryje baigę aukštąjį mokslą, abu Nepriklausomos Lietuvos tarnautojai. Pažinę ir gerą, ir sunkų gyvenimą. Todėl lygiaverčiai gali ir bendrauti, papildydami vienas kitą. Dažnai juos matydavau prie sukirpimo cecho išėjusius atsipūsti per technologines pertraukėles.

Matydavau A.Miškinį intensyviai besimokantį anglų kalbos iš svetimtaučių (berods "Reuter" agentūros korespondento). Tai mums atrodė keistoka.

Dažnai matydavau Miškinį, atitrūkusį nuo kasdienybės ir konclagerio, tarsi užsimiršusį, susikaupusį, "atsiskyrusį" nuo visų, nors tai buvo sunkiai įmanoma, nes keliuose hektaruose buvo sugrūsta tūkstančiai žmonių ir visos buvimo vietos buvo tik viešos. Man ir tada buvo aišku, kad kūryba nemėgsta šurmulio, tai asmenybės susikaupimas vienatvėje.

Regis, tada ir ateidavo psalmių užuomazgos – tame tautų Babilone, tame sūkuriuojančiame šurmulyje, nors niekad nei jis, nei kiti su juo artimiau bendraujantys apie tai nebuvo užsiminę. Psalmes skaičiau vėliau – 1956 m., kai kunkuliavo Vengrija, o kartu ir Lietuvos jaunimas, kai jau buvau laisvėje; tada prie mano antrosios bylos kaltinamosios išvados 1958 m. "Psalmės" buvo inkriminuotos kaip nusikalstama literatūra.

Žiemos pradžioje (berods, 1952 m.) surinko dalį 14 konclagerio kalinių, tarp jų ir A.Miškinį, kelionei į Šiaurės konclagerius. Visi žinojome, kad tai sunkus išbandymas.

Palydos prie vartų. Jau šalta. Stovi Antanas Miškinis, susigūžęs su rudeniniu paltu, odinėmis pirštinėmis. Apmaunu jo rankas vilnonėmis dvigubomis, mano mamos numegztomis, ir palinkiu laimingo kelio ir laimingai sugrįžti į Tėvynę. Mes visi žinojome, kad tai kol kas nerealu, bet tų linkėjimų niekada nepamiršdavome, nes tuo tikėjome.

Antanas Miškinis per mano brolį keletą kartų kvietė mane užsukti pasikalbėti, bet likimas taip lėmė, kad neteko susitikti daugiau. Išliko Antano atminties unikalumo fenomenas. Ir po 20 metų jis nepamiršo priminti

mano broliui, kad jam vilnonės pirštinės labai pravertusios Šiaurės šalčiuose.

Šv.Mikalojaus bažnyčia. Guli Antanas Miškinis, baigęs savo žemiškąją kelionę. Sukalbu "Amžinąjį atilsį". Nusilenkiu Jam ir Jo Psalmėm, kurios gimė tikriausiai, kai jis dirbo sukirpėju, o aš siuvėju gretimuose cechuose.

"KRIKŠTYNOS"

Ant sopulių mums kraujas sukrekėjo,
Pašiurpo nuo lytėjimo grubaus.
O, Viešpatie, ar jau tikrai reikėjo
Mus šitaipos paniekint ir nubaust?

A.Miškinis, "Iš gilumų šaukiamės"

Mordovijos ypatingojo režimo konclageriuose – "krikštynos". "Visiems, kurie čia ir kituose Gulaguose įėję", vietoj vardo, pavardės, netgi tėvavardžio, dalijo numerius. Pavardės paliekama tik pirmoji raidė, o po brūkšnelio – trys arabiški skaitmenys. Tai Berijos ir jo bendrų iš NKVD konclagerinės tvarkos tobulinimo ir kalinių psichologinio asmenybės naikinimo aktas.

Visi 3000 keturioliktojo skyriaus pasmerktųjų gyveno prislėgta nuotaika. Dar vienas smūgis žmogiškumui. Koks bus kitas?!

Žmogaus neliko. Tik pasmerktasis, tam tikru numeriu, turintis nepakeliamai dirbti ir laukti savo eilės į slepiamas kapines...

Numerį reikėjo pasiimti specialioje patalpoje. Čia dirbo dviese. Pirmasis, ant ištiestų rūbų dėliojo trafaretus, antrasis chlorkalkių skiediniu balino numerius ant visų viršutinių drabužių. Už drabužius be numerio baudžiama karceriu.

Kiaulystės dėsnis ir čia mane pasergėjo. Man nebeliko pirmosios savo pavardės raidės. Gavau kitą rusiškos abėcėlės raidę.

Taigi, vardą ir pavardę palikęs už durų, išėjau nešinas jaunyste (ėjo tik devyniolikti metai), su penkerių metų bausmės našta. Ta našta už Eržvilko gimnazijos pogrindinį laikraštėlį "Atžalynas". Už tai, kad jį skaitė daugelis. Manoji bausmė teprailgino laikraštėlio gyvavimą tik puse metų. Iš tos patalpos išėjau Dubrovlago (Temlago) 14 skyriaus kalinys D-341.

Paskui mane ėjo A.Tamošaitis, valstietis nuo Skaudvilės, su dešimties metų bausme už tai, kad mylėjo savo žemę ir niekaip negalėjo suprasti, už ką galima bausti ūkininką ir netgi niekinti jį. Išėjo bevardis numerinis T-111.

Karininkas Valys ėjo už jo. Nesulaužęs priesaikos, duotos Nepriklausomai Lietuvai. Gynė jos teises, kol nutilo jo automatas, o pats prarado sąmonę. Ėjo šlubčiodamas, su blogai sudurstytais kaulais (kalėjimo ligoninėje), nešinas visa 25 metų našta. Išėjo bevardis V-501.

Nesibaigiančioje voroje traukė Antanas Miškinis, garsiai apdainavęs Lietuvos grožį ir netikėtai nutilęs, atsiritus bolševikinei bangai. Tai jau "liaudies priešas". Dargi pažadėjęs (arba nepažadėjęs) pasirašyti memorandumą, besišaukiantį į pasaulio tautas teisybės. Už tai ir užkrovė jo trapiai esybei visą naštą – dvidešimt penkerių metų bausmę. Ėjo, kaip visada, sukaupęs mintis, kažką mąstydamas, kiek daugiau susirūpinęs. Toks nedidukas ir pažeidžiamas, ir toks nenugalimai didis. Poeto buvimas tarp mūsų kėlė dvasios stiprybę.

"Iš gilumų šaukiamės", – bylojo jo veidas išeinant, o virš dešinio kelio ir ant nugaros švietė išbalintas numeris M-654. Rankoje laikydama melsvą kepurę su tokiu pat baltu numeriu, jo trapi figūra judėjo trečiojo barako link. Slinko monotoniškų 1951 m. vasaros dienų virtinė.

Miškiniui iš paskos žingsniavo profesorius J.Tonkūnas. Apkaltintas už tai, kad gyveno Nepriklausomoje Lietuvoje, maža to, buvo Žemės ūkio akademijos rektorius. Ir nepakenčiamiausia, kad vadovavo Nepriklausomos Lietuvos Švietimo ministerijai. Šiems "nusikaltimams" straipsnio surasti nesugebėjo net pats Vyšinskij. Todėl ir buvo kilnojamas iš kalėjimo į kalėjimą, iš lagerio į lagerį, nors ir nebaustas, bet vienas iš pirmųjų lietuvių atvežtas į Mordlagą. Jis buvo dar tarp gyvųjų, kurie būdavo rikiuojami konclagerio aikštelėje, kad kas trečias žengtų į priekį ir būtų pasmerktas myriop. Išvesdavo į slaptas vietas, kur buvo vykdoma egzekucija. Todėl ir Mordlagas buvo Ypatingas. Profesorius tapo T-112.

Iš paskos žingsniuoja A.Geniušas. Tai ištikimas A.Miškinio mokinys. Dar tik jaunuolis, amžinai neramus, amžinai kunkuliuojančio Kauno jaunimo atstovas. Be galo trokštantis žinių, visada ką nors skaitantis. Atėjo pasiimti savo numerio, kartodamas angliškus žodžius. Dėl to ir "pavėlavo" ir jam savo pavardės raidės neliko. Išėjo numerinis D-182.

Oriai žingsniuoja inž.Vilimaitis, santūrus, mažakalbis, pagyvenęs. Gerai išmanantis inžinieriaus darbą, baigęs dar iki karo, nuolat bendraujantis su A.Miškiniu. Drauge dirba. Puiki dviejų inteligentų draugystė. Išėjo numerinis V-502.

Čia pat inžinierius V.Ašmianskas, judrus, kalbus, lengvai ir paprastai bendraujantis. Nuteistas dešimčiai metų. Nuolat vadovauja konclagerių statybininkams. Pasibaigus darbams viename skyriuje – keliauja į kitą, kaip nemokama inžinerinė darbo jėga. Išeina numerinis A-317.

Antanas Kulikauskas eina nešinas sunkia Kazimieraičio partizanų apygardos štabo našta – 25-eri metai. Nedidukas, akiniuotas, išeina išmargintas numeriais K-633.

Petras Piluckas, optimizmo ir humoro įsikūnijimas, gerokai pasišaipąs iš naujos santvarkos. Už tai ir turėjo atsisveikinti su Vilniaus universitetu penkeriems metams. Dabar tarsi lietuvių ryšininkas, kartu tvarko 14 Gulago skyriaus pramoninės zonos elektros ūkį. Net gavęs numerį P-981, nenustojo gero ūpo: "Dangus ir žemė liks, bet ši galybė praeis", – tvirtino jis tarsi pranašas iš Biblijos.

Nesibaigiančioje žmonių voroje slenka garlaivio "Vilnius" kapitonas (jo pavardės jau nebeprisimenu), senas, gunktelėjęs. Ir jis paliko savo pavardę ir išėjo sunumeruotas.

Žmonių vora įvairiatautė, marga. Toliau žingsniuoja tankistas generolas Kalininas, nešinas 25 m. bausmės našta. Už tai, kad vermachto nepasotinama karinė mašina ties Kijevu neužspringo jo tankų pulkais, o prarijo juos. Pats generolas išslydo jiems iš nagų gyvas. Dabar jis dorai sargauja valgykloje ir kviečia mus valgyti. Senas, aukštas, gunktelėjęs. Jį dar labiau prislegia K-632.

Iš paskos generolui žingsniuoja vermachto generolas Volf. Tiesus, kariškai pasitempęs, dar jaunas, ėjęs per visą Rusiją, su savo legionais, riję raudonarmiečių pulkus ir pats užspringęs ties Stalingradu (ar Kursku). Iš pykčio nušlavęs keletą kaimų nuo žemės paviršiaus, todėl ir atsidūręs čia. Išeina išmargintas V-504.

Kokie gi generolai be spaudos atstovų, be korespondentų? Čia pat ir "Reuterio" agentūros korespondentas Ventelsku, jam V-505.

Generolai be kareivių – ne generolai. Ramentu pasiramščiuodamas ateina V.Miasojedovas, tarnavęs vokiečių legione, numalšinant Varšuvos su-

kilimą. Lenkų kulkosvaidis sutrupino jam šlaunikaulį, iki šiol pūliuoja, 25-erių metų nuobaudą gavęs, kad "Nenugalimoji armija" palaukė, kol jie susidorojo su paskutiniuoju sukilėliu. Išeina M-656.

Atrodo, nesibaigiančioje eilėje keliauja garsių kunigaikščių kilmės atžala Černobaj, žvalgas. Sudomino savo šmaikštumu ne tik mus, bet ir karališkąją publiką Londone, Paryžiuje ar Romoje. Tarp savo įdomiųjų kelionių laiką leidžia ir čia. Išeina Č-666.

Pagaliau labai nenoromis numerių ateina konclagerio "elitas" (mes juos vadiname išdavikais). Tai 14 konclagerio dispečeris vilnietis Mizara, sunumeruotas M-655, siuvimo cecho viršininkas jerevanietis Babajan B-168, o ir dar keletas kitų...

Kazys Černevičius, Kazimiero (Kazio), g. 1924 m. Kauno aps. Garliavos vls. Garančiškių k. Lietuvos okupantų šaukiamas į SSRS armiją nestojo - slapstėsi.

Jį sugavo ir pristatė į dalinį, sprogdinusį uolas, kur 98 jo būrio kariai žuvo. Liko tik du iš šimto. Kazys, parbėgęs į Lietuvą, įstojo į partizanų būrį, pasirinkdamas slapyvardį pagal žuvusiųjų po uolomis skaičių - Šimtinis. (Okupantai jo neieškojo - laikė žuvusiu).

Priklausė partizanų būriui, kuriam vadovavo Vytautas Gudynas-Papartis. Įstojęs 1946 03, žuvo 1946 06 kautynėse miške, vadinamu Garliavos Ilguoju (tarp Jurginiškių, Ilgakiemio, Grabavos kaimų).

PATIKSLINIMAI

Knygoje: *Gaškaitė N., Kuodytė D., Kašėta A., Ulevičius B.* ***Lietuvos partizanai 1944-1953 m.*** *K.1996:*

305 psl. parašyta, kad 1949 m. rugsėjo 28 d. žuvo Liūto rinktinės vadas Jonas Morkūnas. Vadu buvo paskirtas Jonas Lapienis-Demonas; tas pat 490 psl.

Turi būti: 1949 m. rugsėjo 28 d. Liūto rinktinės vadu paskirtas **Antanas Lapienis-Demonas**.

Žuvo Liūto rinktinės vadas Antanas Lapienis 1951 m. balandžio 6 d. Antano Tumo sodyboje Aknystėlių k., Utenos r. Kartu žuvo Teofilis Limba-Sakalas, Aušra ir Jonas Tyla-Vaišvilas, Aras.

Liucija Lapienytė-Saunorienė
Vilnius

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

Abramavičius-Abramaitis Bronius, sl.Spyglys 98, 102
Abramaitis Karolis, sl.Karaliukas 102
Adamkus Valdas 220, 222, 223, 225, 226
Adomaitis Antanas 102
Adomaitis Pranas, sl.Barzdukas 102
Ainis 131
Ainis, žr.Gustaitis Vincas
Ainis, žr.Kučinskas Pranas
Akombakas Algirdas, sl.Perkūnas, Špicas 128
Aleksa Juozas, sl.Aras 102, 103
Aleksandravičius Petras 218
Aleksis, žr.Bastys Juozas
Alimas Povilas 208, 209, 211
Alpis, žr.Gailiūnas Jonas
Ambrazevičius J. 229
Andriukaitis Aurimas 141
Andriuška Antanas 215, 217, 218
Andriuška Povilas 218
Andriuška Vladas, 218
Andriuškaitė Benė 218
Andriūnas 182
Andriūnas Juozas 177
Antanavičius, Antanavičiai 205, 214, 215, 218
Antanavičius Antanas 204, 206, 208
Antanavičius Jonas 204, 206, 208,
Antanavičius Juozas 203, 204
Antanavičius Kazimieras 203, 204
Antanavičius Povilas 204
Aras, žr.Aleksa Juozas
Aras, žr.Ardickas Jonas 103
Aras, žr.Grigas S.
Aras, žr.Grupkaitis Vytautas
Aras, žr.Kvesulaitis Ignas
Arcaba Stasys 144
Ardickas Jonas, sl.Aras 103
Asmen Anton 145
Astras, žr.Žemaitis Vytautas
Ašmenskas Viktoras 71
Aštrauskas Antanas, sl.Viršila, Briedis 91, 103
Aštrauskas Jonas, sl.Siaubas 103
Atas, žr.Brazys Juozas
Atkočaitis Pranas 103
Atkočaitis Jonas 103
Augustinaitis Juozas, sl.Beržas 103
Augustinaitis Pranas, sl.Klevas 103
Ąžuolas, žr.Kasperavičius Antanas

Baccvičius Jonas 105, 107
Baccvičius Vytautas, sl.Vygandas 98, 103, 104, 124
Bačėnas 108
Bagdonas 196
Bagdonas Alfonsas 218, 219
Bagdonas Povilas 217, 219
Bagdzevičius Benjeminas 87
Bakmanas Liudas 204, 206, 208
Balčiūnas Antanas 105
Balčiūnas Vitas 105
Balčiūnas Vytautas 90
Balsevičius 205, 206, 207
Balsevičius Stasys 214, 215
Balsevičius Petras 215
Balsevičius Povilas 203, 213, 214, 215
Balsys Jonas 128
Baltrašiūnas 103
Baltrušaitis Antanas 99, 105
Baltrušaitis Jonas 105
Baltrušaitis Moticjus 95, 105
Baltrušaitis Jonas 97
Baltrušaitis Jurgis 104
Baltūsis A., sl.Žvejys 21, 25, 40
Balutis 224
Balužis Vladas 181, 188
Bakučionis 88
Bakutis 189
Banginis, žr.Stumbrys Ignotas
Banza Antanas 105
Baronas Kazys 154
Bartkai 60
Bartkus Antanas, sl.Bubauskas 90, 105
Bartkus Česlovas, sl.Špokas 90, 105
Bartkus Petras, sl.Voveris 90, 105
Bartkus Stasys 90, 106, 123
Bartninkas 106
Barzda, žr.Dimindavičius
Barzda, žr.Murcika Antanas
Barzdila. žr.Stiklius Valentinas
Barzdukas, žr.Adomaitis Pranas

Bastys Juozas, sl.Aleksis 106
Baškys Juozas 218
Baukas Justinas, sl.Voverė 106
Baužys Antanas 202
Bendoraitis Antanas, sl.Meška 106
Bendoraitis Juozas 106
Bendoraitienė Jadzė 154
Bendorius Jonas 139, 154
Berija 236
Beržanskis Bronius 203, 214
Beržas, žr.Augustinaitis Juozas
Beržas (ar Briedis), žr.Endzelis Jonas
Beržas, žr.Jurkšaitis Petras
Bėgūnas, žr.Kvesulaitis Leonas
Bidva 217
Bicliauskas Aleksas 139
Bicliukas B. 225
Bijūnas, žr.Kudirka Bronius
Bindokas Antanas, sl.Džinas 130, 131, 162, 167
Birgalas Jonas 106
Bitė, žr. Nykštaitienė Veronika
Bliuvas Vladas 106
Borštcinas Abramovičius Markas 152
Brazys Jonas, sl.Klajūnas 127, 129, 130, 133, 162, 163
Brazys Juozas, sl.Atas 129, 133, 160
Briedis, žr.Aštrauskas Antanas
Briedis, žr.Naujokaitis Kostas
Brinko Miša 150
Briūderis Jurgis 82
Bubauskas, žr.Bartkus Antanas
Bubelaitis Pranas 89, 106
Budrys Henrikas 144
Budrys Jonas, sl.Strazdas 101
Budrys Juozas, sl.Ulonas 90, 101, 106
Budrys Vitas, sl.Vilkas 101, 106
Bukaitis Petras 123
Buklys Benas 218
Bunga Stasys, sl.Jūra 192
Bunikis Jonas, sl.Ministeris 106
Bunikis Viktoras 123
Butkus Augustinas, sl.Gudruolis 107

Cezaris, žr.Kriaučiūnas Juozas 128
Cibulskas Mykolas 144
Chaikevičius Stasys 107
Chaikevičiūtė 123
Chromovas 149

Čečeras (Čerčškevičius) Antanas, sl.Šaulys 89, 107, 224
Čerčška Povilas 140
Černevičius Kazys, sl.Šimtinis 240
Černobaj 239
Česnauskienė 201
Četkauskas Algis 144, 149, 150, 151
Čežauskas Antanas 57

Dailidė 107
Dagys, žr.Žilinskas Jonas
Daktaras, žr.Gustainis Bronius
Damušis Antanas 123
Danilevičius Antanas, sl.Žirgas, Kariūnas 129, 133, 168
Dargys Pranas 211
Daukantas 210
Daunoravičius Julius 78
Demeskis Vytautas 66
Demonas, žr.Jankauskas Juozas
Demonas, žr.Lapienis Antanas
Dėdinas Vitas 107
Dimindavičius, sl.Barzda, Viršila 90, 96, 107
Ditkus Kazys 107
Dobilas Vincas 100, 107
Docenko 150
Domarkas Aleksandras 203
Domeika 107
Dovydaitis Juozas 107
Dragūnas, žr.Stancika Kostas
Drebulė, žr.Stankus Vincas
Drovnikas 150
Drunga Zigmas, sl.Mykolas-Jonas 21
Dubinskas 187, 188, 189
Dubova 141
Dubininkas Viktoras 107
Dugnas Juozas 175, 177,
Dunda, žr.Valtys Jurgis
Dundzila Antanas 220
Durtuvas, žr.Gzikas Juozas
Dzeniosas 188
Džinas, žr.Bindokas Antanas

Eglė, žr.Vaičaitis Vincas
Elbrechtas Gustavas 108
Endzelis Jonas, sl.Beržas (ar Briedis) 108
Erelis, žr.Rudmickas Juozas
Erlickas 147

Fazanas, žr.Mažeika Antanas
Filionkinas Michailas 145, 151, 155
Frezc de Johann 231
Fruzina 195

Gabdankas Boleslovas 144, 149
Gadliauskas Karolis, sl.Mėnulis 194, 201
Gaidys 88
Gaidys Juozas 108
Gailiūnaitė Elzbieta 123
Gailiūnaitė Darata 123
Gailiūnas Jonas, sl.Alpis 65, 90, 108
Gailiūnas Pranas 48, 64, 65, 90, 108
Gailiūnas Juozas 108
Gaimachtas Jonas 108
Galvonai 176, 187
Garnevičius 144
Gaškaitė N. 241
Gečas Juozas 217, 218
Gečas Stasys 155
Gečiauskas 81
Gegutė, žr.Šulinskaitė Teresė
Gegužis Jonas 108
Geležynas, žr.Kulboka Algirdas
Geniušas 235, 237
Gerlikas Stasys 139
Gerulis 136, 139
Gerulis Antanas 90, 92, 108
Giedraitis Stasys 144, 149
Gintautas, žr.Užupis Jonas
Girčys Juozas 187, 188, 190
Girdvainis 224
Girdzijauskas Petras 233
Glaudys, žr.Guoga Edvardas
Glikas Kostas 67
Goštautas, žr.Obelienius Jonas
Gražiai 174, 185
Gražienė 174
Gražys Bronius 185, 186
Grebliauskas Kazys, sl.Norma 192
Greičaitis Antanas 108
Greniūtė Teofilė, sl.Kainauskaitė, XXX 131, 169
Grigas S., sl.Aras 102
Grigonis Leonas, sl.Užpalis 192
Grikietis Zigmas 108
Griksnys Antanas 177
Grigelaitis Jonas, sl.Šturmas 131, 167
Grinienė 226
Grinius Liūtas 220, 222, 223, 225, 226
Griškaitis Juozas 108
Grosmanas 146
Grumbinaitės 189
Grupkaitis Vytautas, sl.Aras 127, 128, 131, 160
Gudaitis Antanas 108
Gudiškis Antanas 108
Gudiškis Jonas, sl.Žvirblis 90, 101, 108
Gudiškis Viktoras 95, 108
Guoga Edvardas, sl. Glaudys 46, 48, 49, 50, 51, 61, 79, 85, 87, 92, 94, 100, 106, 116, 122
Gurskis 56, 57
Gusakovas 147
Gusčius Vladas 201
Gustainis Albinas, sl.Nulis 95, 97, 109
Gustainis Bronius, sl.Daktaras 129, 133, 140, 140, 161
Gustainis Vincas, sl.Ainis 108
Gustys Juozas 217
Guzikas Juozas, sl.Durtuvas 129, 130, 131, 161, 166, 169
Gužas 85

Hitleris 17
Hosas Karlas 145

Imbrasas Antanas 150
Išganaitis Antanas, sl.Tigras 109
Išganaitis Juozas 109

Jančiauskas Česlovas 152
Jakaitis Albinas 90
Jakaitis Antanas, sl.Jovaras 109
Jakaitis Jonas, sl.Žaibas 67, 90, 109
Jakaitis Tadas, sl.Kalvaitis 109
Jakaitis Vincas, sl.Janušis 67, 92, 109
Jakštys Antanas 109
Jakštys Juozas, sl.Tarzanas 109, 127, 130, 167
Jakubauskas Juozas 109
Jankus Martynas 231
Jančiauskas Povilas 206, 213
Jankauskas Antanas 218
Janušis, žr.Jakaitis Vincas
Jankauskaitė Laimutė 181
Jankauskaitė Liudytė 181
Jankauskas Ignas 181, 189, 190
Jankauskas Jonas 110

Jankauskas Juozas, sl.Demonas 99, 110
Jankevičius Antanas 110
Januška Jonas 201
Januškienė Janina Vytautė 192
Jarušaitis Juozas 110
Jasaitis Justinas, sl.Naktis 163
Jasevičius Vladas 110
Jasiulaitis Juozas, sl.Kazokas 127, 129, 132, 163
Jogminas 209, 210
Jomantas Algimantas 73
Jančiauskas Česlovas 144
Jonušas Alfredas 215, 216
Jovaras, žr.Jakaitis Albinas
Jovaras, žr.Klimaitis Viktoras
Jovaras, žr.Ventys Pranas
Jundilaitė Aldona, sl.Slama 129, 133, 166
Juraitytė Kastutė, sl.Naktibalda 129, 132, 164
Jurkevičius Algimantas 101
Jurkevičius Juozas 133
Jurkša 225
Jurkšaitis Petras, sl.Beržas 93
Jurgelis Adomas 217, 218, 219
Jurgis (sl.) 69
Jurskis 144
Jusaitis Vincas 110
Juodviršis 85
Jūra, sl.Bunga Stasys
Jūrevis, žr.Povilaitis Petras

Kačergius Jonas, sl.Tigras 127, 167
Kainauskaitė, žr.Greniūtė Teofilė
Kairys Jonas 184
Kajackas, sl.Kupstas 110
Kajackas Antanas 110
Kajackas Juozas 110
Kakštcinas Vilius 111
Kalakutas, žr.Račkauskas Karolis
Kalvaitis, žr.Jakaitis Tadas
Kamakauskaitė Eugenija, sl.Saigona 129, 166
Kamakauskaitė Genė 133
Kaminskas Juozas, sl.Rolandas 128
Kaniauskas 208
Kapsas, žr.Martinaitis Antanas
Karaliukas, žr.Abromaitis Karolis
Karapetijanas Ašotas 150, 151
Karašauskas 111
Karnauskas Jonas, sl.Siaubas 111
Kariūnas, žr.Danilevičius Antanas
Kasperavičius Antanas, sl.Ąžuolas 127, 128, 160
Kasparavičius Juozas 111
Kasparavičius Pranas 111
Kašėta A.241
Kateiva 210
Kaupelis 139
Kavaliauskas 205, 206
Kavaliauskas, žr.Kavalius Boleslovas
Kavalius Boleslovas, sl.Kavaliauskas 203, 204
Kavalius Bolius 215
Kavalius Matas 213, 214
Kavalius Petras 215
Kazanas Mykolas 182, 184
Kazokas, žr.Jasiulaitis Juozas
Keleivis, žr.Vizgirda Leonas
Kesilytės 188, 189
Kesilytė Elena 179
Kesilytė Ona 179
Kėkštas, žr.Vaičaitis Juozas
Kėkštas Petras 152
Kilčiauskas Jonas, sl.Merkuras 193, 201
Kinderis 217
Klajūnas, žr.Brazys Jonas
Klevas, žr.Augustinaitis Pranas
Klimaitis Viktoras, sl.Jovaras 92, 111
Kraujutavičius (Kraujutaitis) Fabijonas, sl.Skroblas 131, 166
Kriaučius, žr.Rudzevičius Vitas
Kriaučiūnas Antanas 89, 111
Kriaučiūnas Juozas, sl.Cezaris (Beržas) 128
Kruliauskas Vincas, sl.Lakūnas 111
Kokinas Jonas 185, 186
Kolesnikovas 145
Komaras, žr.Levcika Bronius
Komisaras, žr.Lukauskas Stasys
Kovas, žr.Taunys Leonas
Kreiva 202
Krukauskas 173
Kučingis Antanas 136
Kučinskas Pranas, sl.Ainis 129, 132, 133, 153
Kudirka Bronius, sl.Bijūnas 129, 132, 161, 165
Kulboka Algirdas, sl.Geležynas 131, 162
Kulvinskas Tomas 131

Kumža Jonas 217
Kuodytė Dalia 241
Kuosaitis Juozas 89, 111
Kupstas, žr.Kajackas
Kuršaitis Vincas 111
Kublanovas 152
Kuzma Adolfas 179
Kuzma Vladas 183, 185, 187
Kvasas Jonas 205, 206, 214
Kvedaras Vitas, sl.Medis 111
Kvesulaitis Ignas, sl.Aras 129, 133, 160
Kvesulaitis Leonas, sl.Bėgūnas Sakalas 129, 164, 165, 166, 168
Kviklys Bronius 222

Labanauskas 196
Labutis, žr.Lukauskas Vincas 211
Ladyginas 234
Laisvūnas, žr.Šulskis Vytautas 128
Lakūnas, žr.Kruliauskas Vincas
Lampeo, žr.Mačys Leonas
Lapienis Antanas, sl.Demonas 241
Lapienis Jonas 241
Lapienytė-Saunorienė Liucija 241
Landsbergis-Žemkalnis Vytautas 220, 222, 225, 226
Lapaitis Pranas 111
Lapašinskas Stasys 83
Lapurka J. 232
Latvaitis Bronius 89, 111
Laukevičius 88
Laurinaitis Bernardas 111
Laurinaitis Vaclovas, sl.Rumeika 67, 92, 111
Laurinavičius Bronius 84
Laurinavičius Jonas 111
Lavcika Bonifacas, sl.Komaras, Naglius 194
Lažauninkas Vincas, sl.Žvirblis 112
Lebežinskas Vincas 112
Lenkaitės 123
Leonkaitis Justinas 112
Leopardas, žr.Raibikis Vytautas
Lerpantovas J. 151
Lesauskienė B. 231
Levcika Bronius, sl.Komatas 201
Liaugminas Vaclovas 207, 208
Lieponis Juozas 112
Lieponytė Marija 123
Lietuvininkas Antanas, sl.Peilis 131, 165
Ligeika Boleslovas 98, 112
Limba Teofilis, sl.Sakalas 241
Lincius (Lincevičius) Antanas 112
Lincius (Lincevičius) Pranas 112
Lingė Juozas 184
Lingiai 170
Litvinas Antanas 67
Litvinas Juozas 67
Litvinas Viktoras 67
Liutvinas Antanas 112
Liutvinas Juozas 112
Liutvinas Viktoras 92, 112
Livšicas M. 231
Lokys, žr.Valtys Jurgis
Lokys, žr.Vasiukevičius Petras
Loslein Paul 207
Lukas Antanas 211
Lukauskas Stasys, sl.Komisaras 211, 212
Lukauskas Vincas, sl.Labutis 211, 212
Lukšienė Ona 192, 194
Lukšys Anicetas, sl.Polka 192, 193, 194, 196, 201
Lukšys Jonas, sl.Nemunas 192, 201
Lukšytė Janina 192
Luobikis Mindaugas 23, 45

Mačiokas Mykolas 228, 229, 230
Mačiokas Vincas 228
Mačiokienė Juzė 228, 231
Mačiulis Albinas, sl.Žilvitis 131, 168
Mačiulaitis Petras 89
Mačiulis (Mačiulaitis) Petras, sl.Šiaučius 112
Mačiuika Benediktas 220, 222, 225, 226
Mačys Leonas, sl.Lampeo, Šamas 129, 133, 164
Maironis 234
Majakovskis 234
Majauskas Jonas 123
Makalauskas 204
Malinauskas P. 230
Malūnas, žr.Merkevičius Jonas
Mantas Herkus 169
Markauskas Stasys 112
Markonis 234
Markulis J. 230
Marma Pranas 112
Martinaitis Antanas, sl.Kapsas 127, 132, 162, 163
Martinkus Povilas 218

Maskoliūnas 190
Maskvytis 112
Matuliai 170
Matus Vincas 113
Matusevičius 112
Matusevičius Algimantas, sl.Neptūnas 91, 113
Matuzas Viktoras 113
Matulaitytė Marija 123
Matulenka 142
Mauruča Juozas, sl.Strausas 127, 128, 152, 167
Mažeika Antanas, sl.Fazanas 113
Medis, žr.Kvedaravičius Vitas
Merkevičius Jonas, sl.Miliūnas 164
Merkuras, žr.Kilčiauskas Jonas
Meška, žr.Bendoraitis Antanas
Meška, Klevas, sl.Rudmickas Vincas
Mėčius Juozas 217, 218
Mėčius Petras 218, 219
Miasojedovas V. 238
Mikalauskas Pranas 113
Mikalauskas Stasys 78, 80
Mikėnas Kazys, sl.Balandis, Gegužis 194, 201
Miknius Povilas 218
Mileris Jonas 57
Mileris Vincas 113
Mileris Vytautas 113
Milevičius Petras 217, 218
Miliūnas, žr.Merkevičius Jonas
Milkaitis Pranas 113
Miniotienė 231
Ministeris, žr.Bunikis Jonas
Misevičius 210
Misevičius Jonas 113
Misevičius Juozas 113
Miškinis Antanas 233, 234, 235, 236, 237, 238
Mitrochinas 133
Mizaras 239
Mykolaitis Jonas 113
Mykolas-Jonas, žr.Drunga Zigmas
Mylė 204
Mockus Juozas 89, 113
Morkūnas Jonas 241
Moticjaitytė Juzė 230
Mozūraitis Augustinas 123
Mozūraitis Jonas 114
Mozūraitis Juozas 114
Mozūraitis Kajetonas 89, 114
Mozūraitis Stasys 114
Mozūraitis Vincas 114
Mulvinskas Vincas 114
Muningis Pranas, sl.Žvelgaitis 192
Murcika Antanas, sl.Barzda 89, 114

Naktibalda, žr.Juraitytė Kastutė
Naktis, žr.Jasaitis Justinas
Naktis, žr.Ukenevičius Jonas
Naras, žr.Nykštaitis Vincas
Narbūda Vytautas 114
Narmantas 208
Našliūnas Kazys 201
Naujalis 85
Naujokaitis 114
Naujokaitis Kostas, sl.Briedis 114
Navakas 212
Navikas J. 214
Nemunas, žr.Lukšys Jonas
Neptūnas, žr.Matusevičius Algimantas
Neverauskas Juozas 114
Nykštaitienė Veronika, sl.Šarka, Bitė 131
Nykštaitis Vincas, sl.Naras 129, 165
Norcika Jonas 208, 210
Norcikienė 210
Norma, žr.Grebliauskas Kazys
Nulis, žr.Gustainis Albinas

Obelienius Jonas, sl.Goštautas 114
Olšauskas 71
Ordenas Leonas 114

Pakinkis ar Pakinskas 115
Paleckis Justas 85, 86
Pališkis Leonas, sl.Piligrimas 127, 129, 131, 132, 153, 165, 166
Palivonas Petras 185, 187
Paltarokas Kazimieras 174, 178, 180
Partuchoj 147
Papečkis J. 229
Pasiliauskas Albinas, sl.Šarūnas, Gyvatė 127, 128, 167
Paškevičius 144
Patašius Bronius 90, 92, 102, 115
Patašius Pranas 92, 115
Paukštis, žr.Sakalauskas Pranas
Paukštys Jonas 115
Paurys Pranas 187, 188

Peilis, žr.Lietuvininkas Antanas
Pelėda, žr.Stalgys Jurgis
Perkūnas, žr.Algirdas Akombakas
Petkūnas 189
Petkūnas Juozas 115
Petkūnas Viktoras 67
Petkūnas Vytautas, sl.Putinas, Ąžuolas 61, 92, 115
Petraitis Zenonas, sl.Portas (Baltasis Aras) 129, 133, 165
Petraitytė Genovaitė 200, 201
Petrovas 57, 58
Pikčilingis Juozas, sl.Vilkas 115
Piligrimas, žr.Pališkis Leonas
Piluckas Petras 238
Pipiras, žr.Vaičaitis Bronius
Pipkinas 147
Pinkus Ignas 89, 115
Pinkus Jonas 115
Plechavičius Povilas 110, 180
Plešonas Jonas 187
Pliskaitis Vytautas 115
Plyčius Albinas 140, 150
Pocius Juozas 218
Pocius Kazys 218
Pocius 88
Podolskis Ignas 190
Polka, žr.Lukšys Aniceias
Portas, žr.Petraitis Zenonas
Poškevičius Pranas 115
Poškus 207
Poškus Juozas 214, 215
Povilaitis Aleksandras, sl.Ricšutas, Tigras 91, 92, 93, 115
Povilaitis Izidorius 116
Povilaitis Petras, sl.Jūreivis 61, 64, 65, 92, 100, 116, 118
Pranaitis Antanas 123
Pranaitis Vitas 116
Pranevičius Jonas 172
Pridkovas 135
Pulcikis 214
Pundzevičius S. 229
Pupeikienė Rožė 176
Pupeikis Ignas (Igniukas) 176, 186, 188, 190
Pupeikis Vilius 187-189
Pupų Dėdė 173
Puriuškis 154
Puslys Antanas 185
Puslys Juozas 170, 172, 180, 181, 183, 185, 187
Puškinas A. 151
Putinas, žr.Petkūnas Vytautas
Putrius Feliksas 211, 212

Raibikis Vytautas, sl.Leopardas 127, 128, 164
Rakauskas Jonas 60
Rakickis 88
Ramanauskas 134
Ramanauskas Adolfas, sl.Vanagas 110
Raškauskas Karolis, sl.Kalakutas 144
Raštikis 208
Rėčkaitis Pranas 89, 116
Ricšutas, žr.Povilaitis Aleksandras
Rimgaudas, žr.Runas Vytautas
Rimkus Vladas, sl.Siaubas 128
Rolandas, žr.Kamiuskas Juozas
Rožanskas Juozas 189
Rudmickas Antanas, sl.Vanagas 116
Rudmickas Juozas, sl.Erelis, Velnias, Drąsutis 116
Rudmickas Vincas, sl.Meška, Klevas 116
Rudzevičius Jonas 99, 116
Rudzevičius Saliamonas, sl.Žemutis 94, 117
Rudzevičius Stasys 117
Rudzevičius Vincas 97, 116
Rudzevičius Vitas, sl.Kriaučius 117
Rumeika, žr.Laurinaitis Vaclovas
Runas Pranas, sl.Šarūnas 93, 94, 98, 100, 115, 117
Runas Vytautas, sl.Rimgaudas 117
Rusecekas Klemensas 98
Rutkauskas 87
Rutkus Augustinas 118
Ruzgys Antanas 118

Sabaliauskas Vytas 144, 147
Said Achmatovič 150
Saidokas, žr.Vitkauskas Viktoras
Saigona, žr.Kamakauskaitė Eugenija
Sakalas, žr.Limpa Teofilis
Sakalauskas 118
Sakalauskas Pranas, sl.Paukštis 118
Samuolis Povilas 152
Semirenko Antonas 151
Sendžikas 67

Serbskis Stasys 144
Siaubas, žr.Karnauskas Jonas
Sidcravičius Pranas 118
Simanaitis E. 135
Simokaitis Antanas 118
Sinkevičius Juozas, sl.Ulonas 118
Skloblas, žr.Kraujutavičius Fabijonas
Skrupkauskas 150
Slama, žr.Jundilaitė Aldona
Slicsoraitis A. 232
Solženycinas 87, 137, 154
Spyglys, žr.Ambramavičius Bronius
Spranaitis 118
Sprindžiūnas Vladas 118
Stalinas 75, 144, 147, 187, 195, 202
Staglys Jurgis, sl.Pelėda 118
Stanaitytė Ona 123
Stančikas Kostas 129
Stančikas Romanas, sl.Tristanas 127, 129, 133, 166, 168
Stancika Kostas, sl.Dragūnas 127, 128, 131, 161
Stankevičius Jonas 95, 118
Stankevičius Petras 185, 186, 187
Stankus Juozas 118
Stankus Vincas, sl.Drebulė 118
Stankūnas 136, 139
Stankūnaitė 203
Steponavičius 178
Stiklius Valentinas, sl.Barzdila 119
Stonys V. 229, 231
Stračkaitis Antanas 119
Stračkaitis Bronius 119
Stračkaitis Kazimieras 89, 119
Strausas, žr.Mauruča Juozas
Strazdas, žr.Budrys Jonas
Stulginskis 144, 213
Stumbrys Ignotas, sl.Banginis 131, 161
Stunburytė 195
Sudcravičius Juozas 118
Sutkus Juozas 119
Suveizdis Alfonsas 147

Šakenis Zenonas 203, 204, 207
Šamas, žr.Mačys Leonas
Šarka, žr.Nykštaitienė Veronika
Šarūnas, žr.Pasiliauskas Albinas
Šarūnas, žr.Runas Pranas
Šaulys, žr.Čereškevičius-Čečeras Antanas
Ščiukinas 135
Šertvytis Algis 156
Šiaučius, žr.Mačiulis (Mačiulaitis) Petras
Šilcika Antanas 119
Šilcika Vincas 119
Šilcikis 180
Šimtinis, žr.Černevičius Kazys
Širvaitis Antanas 89, 119
Šermukšnis, žr.Žemaitis Vytautas
Šernas, žr.Valtys Pranas
Šmuilys Andrius 110, 119
Šneideris Algirdas, sl.Vaidila 119
Šnieieris 147
Šniuolis Viktoras, sl.Vitvytis 192
Špokas, žr.Bartkus Česlovas 105
Špūras Jaroslavas 184
Šturmas, žr.Grigelaitis Jonas
Šukelis 175
Šulskis Vytautas, sl.Vydūnas, Laisvūnas 127, 168
Šumauskai 47
Šumauskienė 47
Šmuilys Andrius 94
Šukelis 177
Šulinskaitė Teresė, sl.Gegutė 129, 162
Šulys 119
Šulskis Vytautas, sl.Laisvūnas, Vidūnas 128
Šuopis Jonas 144

Tachtogulovas Saša 147
Talačka Dionizas 177,
Tamaliūnas Juozas 102
Tamošaitis A. 237
Tarmak 151
Tarzanas, žr.Valančius Adolfas
Taunys Leonas, sl.Kovas 21
Taunys Pranas 187
Tekorius Bronius 218
Telešius Liudas 144
Terentjevas 145, 154
Tėvelis Pijus 119
Tigras, žr.Išganaitis Antanas
Tigras, žr.Kačergius Jonas
Tyla Jonas, sl.Vaišvilas, Aras 241
Tolčius Vacys 218
Tomašcvičius Antanas 218
Tonkūnas J. 234
Treinys Pranas 119

Tristanas, žr.Stančikas Romanas
Tumanikovas 147, 148
Tumas Antanas 241
Tunaitis Vincas 119
Tundra, žr.Valtys Jurgis
Turauskas 224

Ugianskas Stasys 119
Uknevičius Jonas, sl.Naktis 131, 165
Uknevičius Juozas, sl.Žilvitis 131, 168
Ulevičius Bonifacas 23, 94, 133, 169, 241
Ulinskas 119
Ulonas, žr.Budrys Juozas
Ulonas, žr.Sinkevičius Juozas
Unguvaitis Vladas 123
Urbaitis Vacius, sl.Vingėla 119
Urbonienė 214
Užpalis, žr.Grigonis Leonas
Užupis Jonas, sl.Gintautas, Vidmantas 120

Ūsas Juozas, sl.Varna 120
Ūsorius, žr.Valaitis Vincas

Vaičaitis Bronius, sl.Pipiras 99, 120
Vaičaitis Juozas, sl.Kėkštas 89, 120
Vaičaitis Vincas, sl.Eglė 89, 120
Vaičiūnas Vincas 67, 120
Vaidila, žr.Šneideris Algirdas
Vaikutis Bronius 185, 186, 190
Vaišvilas, Aras, žr.Tyla Jonas
Vagonis Antanas 163
Vaginis Kazys 163
Valančius Adolfas, sl.Tarzanas 201
Valčikas Bronius 144
Valaitis Bernardas 120, 123
Valaitis Vincas, sl.Ūsorius 120
Valančius 140
Valiukas Aleksas 120
Valtys Jonas 121, 237
Valtys Jurgis, sl.Lokys, Dunda, Tundra 56, 58, 61, 91, 94, 96, 97, 98, 100, 102, 109, 112, 116, 118, 120, 121, 122, 123, 124
Valtys Pranas, sl.Šernas 93, 94, 121
Valšinas Vasilijus 145
Valuckas Antanas 121
Valuckas Dimas 121
Vanagas Juozas 81, 82
Vanagas, žr.Ramanauskas Adolfas
Vanagas, žr.Rudmickas Antanas
Varna, žr.Ūsas Juozas
Vasiliauskas Jonas 188
Vasiliauskas Petras 218
Vasiliauskienė 177
Vasiukevičius Petras, sl.Lokys 129, 164
Veikalas 193
Velyčka 188
Velyčkaitės 188
Venckevičius Jonas 232
Ventys Pranas, sl.Jovaras 121
Vercholapovas Žava 151
Verksnys A. 232
Vėbra J. 229
Vilimaitis 234, 235
Vilkas, žr.Budrys Vytas
Vilkas, žr.Pikčilingis Juozas
Vilkus P. 232
Virokaitis Antanas 121
Virpša Jonas 121
Viršila, žr.Aštrauskas Antanas
Viršila, žr.Dimindavičius
Viršutis Pranas 144
Vitkauskas Viktoras, sl.Saidokas 24
Vitvytis, žr.Šniuolis Viktoras
Vizgirdas 89
Vizgirda Juozas 122
Vizgirda Leonas, sl.Kelcivis 128
Vydūnas, žr.Šulskis Vytautas
Vygandas, žr.Baccevičius Vytautas
Vyšniauskas 56, 122
Vyšniauskas Juozas 98
Volčikas Bronius 155
Voldemaras Augustinas 208, 232
Volf 238
Voronkinas 145
Voveris, žr.Bartkus Petras
Voverė, žr.Baukas Justinas

Zablackas Vilius 185, 186
Zablackas Vytautas 185, 186
Zakarevičiai 170
Zaliecckis Juozas 122, 123
Zarakauskas Jonas 185, 186
Zavjalovas 147
Zelepuga 207
Zokaitis 122
Zoninas Aleksandras 146
Zveriavas 135

Žaibas, žr.Jakaitis Jonas
Želvys Antanas 122
Žemaitis Jonas 122, 217
Žemaitis Pranas, sl.Žirgas 122
Žemaitis Vytautas, sl.Astras,
Šermukšnis 127, 128, 160
Žemaitis Zigmas, sl.Ąžuolas 122
Žemkalnis Gabrielius 220, 222, 223,
224, 225, 226
Žemutis, žr.Rudzevičius Saliamonas
Žiglaitis Antanas 122
Žilinskas Jonas 123
Žilinskas Jonas, sl.Dagys 122
Žilvitis, žr.Mačiulis Albinas
Žilvitis, žr.Uknevičius Juozas
Žirgas, žr.Danilevičius Antanas
Žukas 135
Žukovas 145
Žuliabinas 67, 69
Žutautas 140
Žvejys, žr. Baltūsis A.
Žvelgaitis, žr.Muningis Pranas
Žvirblis, žr.Gudiškis Jonas
Žvirblis, žr.Lažauninkas Vincas

VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ

Advernai 109
Agurkiškės 61, 121
Alytus 165
Aleksandravas 209
Alksniškiai 103
Alvitas 161, 162, 164
Aknystėliai 241
Amerika 46, 212, 224, 225, 226
Ančlaukis 162
Anglija 96
Antakalniškis 121
Antalieptė 187, 188
Antazavė 170, 172, 174, 175-178, 180, 182, 183, 184, 186, 188
Aržuolupiai 122
Aukštoji 168
Australija 203
Aviliai 173, 175-178, 181, 187-189

Bagdžiai 114
Baikalas 140
Balchašas 154
Bališkiai 89
Banaičiai 118
Bartkai 90, 105
Bartninkai 162, 164
Barzdai 111, 117, 160, 163
Batiškiai 110, 114, 115
Batumis 145
Belvederis 120
Berlynas 229
Birštonas 165
Biržulio čėras 216, 217
Bizieriai 89, 111
Bobiai 163
Borisovas 104
Braziūkai 47, 105, 106, 109, 116, 117, 118, 160
Bridžiai 102, 111, 119
Briedžiai 106, 112
Bruklinas 46
Bučiūnai 161, 164
Bundziai 117
Bunikėliai 107
Bunikiai 94, 119
Burbiškiai 118, 218
Būbleliai 166
Būdviečiai 161, 162, 164, 165, 168

Čeliabinskas 231
Čikaga 46, 222

Daučiškės 113
Daugeliškiai 109
Daugpilis 123, 177, 190
Daunorava 194, 200, 201
Degučiai 102
Didvyčiai 206
Donbasas 145
Drebuliniai 160, 166
Druskininkai 88
Duobiškiai 106, 108
Dubrovlagas 236
Duburaičiai II 171
Duburiai 170, 189, 190
Dusetos 175, 179, 186-188, 190
Dvarvičiai 218
Džezdi 140, 142
Džezkazganas 134, 139, 140-143, 152, 154, 156, 158

Eglupiai 166, 168
Eičiūnai 107, 111, 113, 119
Eidžiūtai 215
Eitkūnai 47
Ekibastūsas 144, 154
Eržvilkas 236
Espertavas 164, 165
Europa 94, 96, 133, 224

Galiniai 168
Garančiškiai 240
Garankščiai 47, 160
Gargždai 209, 211
Garliava 90, 108, 240
Gegužiai 109, 111
Geldaudiškis 90, 100, 103, 107, 109, 110, 113, 114, 116, 117, 120
Gerdžiai 106, 115
Gerdžiūnai 120
Gintelišės 209, 210

Gipėnai 186
Gižai 160, 164
Gnievai 114
Gražiškiai 161, 163, 169
Gražutės miškas 173, 182
Griškabūdis 61, 62, 67, 69, 89, 109, 110, 117, 120, 123, 168
Gudeliai 113, 165, 168
Gudlankis 116
Gudlaukis 107
Gulbiniškiai 104
Guodynė 92

Igarka 231
Ilgakiemis 240
Ilgašilis 186, 188
Ilguva 98
Ilinojaus valstija 46
Irkutskas 81, 84, 90, 105
Italija 223
Ivanuvka 167

Janapolė 215
Jančiai 47, 51, 54, 56, 57, 58, 59, 62, 64, 65, 83, 92, 112, 115
Jankai 89, 98, 100, 106, 120
Jaroslavlis 136
JAV 46, 96, 203, 220
Jegeliškiai 107, 114, 118, 123
Joniškis 193-195, 201
Jonučiai 90, 92, 108
Judrų-Rūdė 108, 109
Jurginiškės 240
Jukniškės 195
Jurbūdžiai 122
Jurgeliai 160, 167
Juškai 64, 65, 108
Juškinių miškas 100

Kalvarija 162
Kampiniai 163
Karčrūdė 120
Karabasas 137, 140
Karaganda 90, 137, 155, 156
Kaubriai 218
Kaunas 47-53, 57, 62, 65, 78, 80, 82-86, 88, 90, 92, 102, 107, 108, 109, 113, 115, 116, 121, 135, 136, 152, 160, 163, 167, 168, 173, 195, 202, 215, 220, 222, 225, 226, 228, 230, 232, 233, 240
Kavališkis 182
Kazlų Rūda 66, 98, 104, 105, 107, 108, 109, 116, 117, 118, 160
Kazachija 92
Kazachstanas 90, 137, 140
Kegai 215
Kelmeriai 60
Kelmė, 195, 196
Kengyras 139, 141, 146, 154, 155
Kiaulupiai 103, 106, 109, 111, 112, 115, 119, 120
Kiduliai 94, 100, 107, 112, 114, 118, 119, 121, 122, 123
Kybartai 133, 135, 144
Klaipėda 66, 70, 71, 103, 161, 194
Klaišių miškas 215
Klampupiai 108
Klėtkininkai 162, 165
Korsapkajus 146
Krasnojarskas 231
Kreikai 115
Kreiviai 119
Krestovskij 155
Kretinga 139, 210, 211, 212
Kriaučėnai 108
Kriūkai 53, 63, 89, 113, 114
Kolyma 75
Kudirkos Naumiestis 165
Kujai 118
Kuliai 214, 215
Kumpuoliai 178
Kuodžiai 118
Kuras 60, 122
Kurskas 238
Kuršėnai 166
Kūdra 116

Labardžiai 211
Latvija 123
Laučiškiai 102, 119, 120
Lekėčiai 47, 51, 52, 53, 56, 60, 61, 62, 64, 67, 69, 83, 84, 85, 86, 89, 90, 92, 100, 105, 106, 107, 109, 111, 112, 114, 118, 121, 122, 123
Lenkija 173
Leningradas 145, 149, 180
Leoniškės 113
Lepšiai 114
Liepkartai 89
Liepgiriai 209

Liepoja 54
Lietuva 5, 21, 25, 27, 29, 40, 46, 47, 52, 68, 85, 90, 92, 94, 96, 102, 105, 108, 109, 118, 121, 124, 126, 131, 133, 136, 137, 142, 143, 144, 152, 155, 156, 159, 160, 161, 164, 165, 167, 168, 170, 173, 175, 179, 180, 195, 201- 205, 209- 213, 220, 222, 223, 224, 226, 227, 229-231, 233, 237, 240
Liubavas 104
Liūliškės 187
Lodiškės 107, 108, 116, 117
Londonas 239
Lukšiai 56, 89, 90, 92, 94, 96, 98, 100, 102, 105, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 122

Mardosai 210
Magadanas 71, 72, 73, 74, 77, 78, 80, 81, 82
Marijampolė 47, 67, 69, 96, 98, 100, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 116, 117, 118, 160- 164
Martišiškės 114
Maskva 77, 82, 84, 135, 145, 149, 152, 154, 155, 220, 232
Mažučiai 167
Mediškiai 218
Meištai 166
Meršiškiai 160
Meškeliūnai 117
Miksodis 217, 218
Minskas 52, 232
Mišiurkė 56, 98
Mordlagas 237
Mordovija 156
Morkai 89, 107, 111, 115
Motyginas 232
Mozūriškiai 107

Nadūnai 182
Nagirbiai 218
Narkyčiai 189
Nemunėlis 198, 199
Neperciliai 181
Norilskas 154
Notėnai 212
Novaraistis 53, 59
Novosibirskas 82

Obeliai 173, 182, 184
Obelynė 201
Obelupiai 162
Odesa 151
Ohajo valstija 46
Omskas 90, 106, 152, 231
Opšrūtai 162
Oškiniai 109, 113
Ožkabaliai 162

Pabaltijis 96, 224
Pagrandai 165
Pačžerėliai 89, 92, 94, 98, 105-121, 123
Pajavonis 161, 162, 164, 165, 166, 167, 168
Pajotijai 103, 121
Palemonas 231
Pamiontka 119
Panemunė 115, 119, 123
Panevėžys 173
Paorijai 114
Papiškiai 113
Parausiai 160, 161
Parešketis 218
Paryžius 239
Pasvalys 167
Pažėrai 230
Paužiškiai 107, 116
Pažiegždriai 64, 90
Pentiškiai 89
Petkūnai 176, 186, 188, 189
Petkūniškės 115, 120
Petrikaičiai 211
Petropavlovskas 137
Piktelkiai 209
Piktžirniai 89, 117
Piliūnai 164
Pilviškiai 98, 113, 122, 127, 133, 160, 161, 164, 167, 168, 229
Pypliškės 107, 111
Plateliai 210
Plieniškiai 106, 107
Plokščiai 100, 102, 103, 107, 110, 114, 116, 120, 121
Plungė 202, 203, 204, 209, 210
Prūseliai 103, 105
Prūsija 169
Puidokai 105
Puniškiai 112, 119
Pusdešriai 118

Puskepaliai 110
Pušalotas 167
Pušinės miškas 215
Pūstauniškiai 92, 94, 96, 121

Rainiai 204, 207, 212
Rasciniai 144, 207
Raninė 89, 90, 92, 112, 114, 115, 123, 208
Ryga 191, 193, 230
Rokiškis 180
Roma 239
Ropiena 110
Rudnik Belova 72
Rusija 53, 136, 238
Rūdynas 156

Salagiris 185, 186
Salos 185
Samarkandas 54
Samuolynė 67
Santakai 106
Sardokai 133, 164
Sartų čžeras 174, 176
Sasnava 103, 162
Seredžius 51
Sibiras 72, 137, 140, 152, 161, 162, 164, 165, 167, 168, 175, 179, 189, 190, 209, 230, 231
Sintautai 89, 94, 102, 103, 106, 108, 109, 111, 112, 115, 117- 120
Sirvydai 89, 90, 92, 105, 106, 120, 122, 123
Skaudvilė 237
Skuodas 201, 207
Slavikai 108
Spaskas 139, 143
Springfildas 46
Sovietų Sąjunga 5, 82, 104, 140
Stainiškiai 188
Stalinas 144, 147
Stalingradas 223, 238
Stalioriai 89
Starkai 167
Steplagas 154, 156
Stirniškiai 164
Stuomenai 160
Stūgučiai 117
Subačiškiai 162
Sutkai 89, 118, 119
Sverdlovskas 136

Šakiai 47, 51, 52, 56, 57, 62, 66, 84, 86-90, 92, 94, 96, 102, 103, 105-123, 160, 163, 165, 168
Šapkiniai 164
Ščerbakovas 105
Šedvygas 120
Šiauliai 78, 82, 104, 166, 193, 200, 212
Šikšniai 107
Šilavotas 160
Šilkaičiai 168
Šilsodis 169
Šilvėnai 102
Šimkūnai 193, 201
Šimonių giria 184
Šiopininkai 119
Šiuliai 47
Šiurpiškiai 107, 112
Šiuoriškės 121, 122, 123
Šukictėliai 122
Šuliai 107
Šuliai-Giriniai 116
Šunkariai 102
Šuopiai 89
Šuopiškiai 115
Švarpliai 112, 113, 114, 118, 123
Švarplių miškas 100
Švediškiai 112
Šveicarija 233

Taškentas 150
Tausėnai 196
Telšiai 207, 215, 219
Tirvidoniai 90, 92, 108, 123
Tytuvėnai 195
Toriclišiai 165
Trumpaičiai 201
Tumosiškiai 108

Ukmergė 173
Ukraina 140, 143, 170
Uralas 146
Usiomščikas 77
Ust-Udinskas 105
Utena 241
Utliai 209
Uzbekistanas 150
Uzurai 106

Vaiguviškis 120
Vainiūnai 179, 182
Vaitcliai 209
Valiai 89, 120
Valkai 92, 94
Valkų kalvos 56, 60, 89, 90, 98
Varniai 217, 218
Varšuva 238
Vedegiškiai 106, 110, 114, 120
Veiveriai 162, 163
Vengrija 235
Vidurinė Azija 54, 63
Vilemai 116
Vilkaviškis 102, 113, 122, 127, 129, 131, 133, 160-169
Vilkeliškės 121
Vilkija 54, 83
Vilnius 70, 71, 84, 85, 86, 88, 104, 136, 173, 175, 220, 222, 228, 229, 231, 241
Vincentavas 57,60
Višakio Rūda 47, 53
Vištytis 161, 166
Vladivastokas 81, 82
Vokietija 46, 47, 52, 61, 87, 96, 156, 161, 169, 180, 204, 208, 209, 210, 211, 212, 223, 225
Vorkuta 136, 154, 201

Zapyškis 47, 107, 113, 116, 117, 163
Zarasai 170, 172, 175, 177, 178, 180, 182, 190
Zigmantiškiai 120
Zizai 120
Zyplių dvaras 58
Zypliškės 111

Žagarė 201
Žaliakalnis 229, 231
Žalioji 160, 161, 163, 166
Žalgirio miškas 103
Žarėnai 215
Žąsinai 160
Žąsiogalos kalnas 217
Žeimys 115, 118
Žemaitija 196
Žemoji Panemunė 90, 92
Žiniai 161
Žogai 218
Žvirbliai 211
Žvirzdžiai 218